

АЛИШЕР
НАВОИЙ

ҲИКМАТЛАР

84(5Уз)1

Н 14

JK

АЛИШЕР
НАВОИЙ

ҲҲВООҲ

ТОШКЕНТ
«O'ZBEKISTON»
2011

АХМАД АЛ-ФАРОҚИЙ (ХИКМАТЛАР)
ТОШКЕНТ
АХБОРОТ

УДК: 821
ББК 84 (5у)1
Н 14

Тўпловчи, сўз боши ва изоҳлар муаллифи:
филология фанлари номзоди
Эргаш ОЧИЛОВ

Тақризчилар:
филология фанлари доктори, профессор Н. КОМИЛОВ,
филология фанлари номзоди С. ОЛИМОВ

Алишер Навоийнинг катта-кичик ҳикматлар мажмуалари кўп мартаба наشر килинган. Йигирма жилдлик Мукамал асарлари тўплами асосида тайёрланган ушбу китоб шоирнинг ҳикматли сўзларини имкон қадар тўла қамраб олгани билан алоҳида қиммат қасб этади. Адабиёт ихлосмандлари ундан буюк мутафаккирнинг олам ва одам, шахс ва жамият, ҳаёт моҳияти ва инсон умрининг мазмуни, тириклик ва ўлим, маърифат ва жаҳолат, ҳақиқат ва ёлғон, яхшилик ва ёмонлик, дўстлик ва душманлик, муҳаббат ва садоқат, диёнат ва хиёнат, савоб ва гуноҳ, ҳалол ва ҳаром, саҳийлик ва баҳиллик, самимият ва риё, қўйинги, инсоният ақлю қўнглини банд этиб келган барча азалий ва абадий мавзулар, қадрият ҳамда тушунчалар, фазилат ва иллатлар ҳақидаги шаклан гўзал, мазмунан теран ва бадий юксак фикр-мушоҳадаларини топишлари шубҳасиз. Бу тафаккур уммонида сузган ҳикмат дурларини, бу ҳикмат бўстонида кезган маърифат гулларини қўлга киритишига ишончимиз қомил.

Навоийнинг ҳикматлар оламига саёҳатингиз муборак бўлсин, азиз ҳикматсевар дўстлар!

ISBN 978-9943-01-628-6

© «O'ZBEKISTON» НМИУ, 2011

ҲИКМАТ БЎСТОНИ

Биз Алишер Навоийни мутафаккир шоир деб улуғлаймиз. Мутафаккир сўзининг маъноси тафаккур соҳиби, кенг ва чуқур фалсафий мушоҳада юритиш салоҳиятига эга бўлган киши дегани. Бу иш ҳар қандай иқтидорли қалам аҳлининг ҳам қўлидан келавермайди. Шунинг учун ҳам дунёда шоиру ёзувчи кўп ўтган бўлса-да, улардан жуда оз қисмигина бу шарафли номга лойик кўрилган.

Мутафаккир адиб, биринчидан, чуқур билим, кенг дунё-қараш, катта ҳаётий тажрибага эга бўлиши, иккинчидан, ҳаёт, инсон ва умрнинг маъно-мазмуни, эзгулик ва ёвузлик, муҳаббат ва нафрат, ҳалол ва ҳаром, фано ва бақо, нафосат ва қабоҳат, дўстлик ва душманлик, диёнат ва хиёнат каби азалий ҳамда абадий тушунчаларнинг моҳиятини теран англаб етиши ва фалсафий нуқтаи назардан таҳлил қила олиши, учинчидан, фикр-мулоҳазаларини турли бадий тасвир воситалари ёрдамида аниқ, лўнда ва таъсирчан ифодалаш маҳоратини эгаллаши керак. Бу эса ҳамма ижодкорга ҳам насиб этавермайдиган буюк мақом.

Алишер Навоий асарлари, яхлит олганда, ҳаёт комусига ўхшайди. Чунки бирор-бир ҳаётий масала, инсонга хос қадрият ва туйғулар, фазилат ва иллатлар йўқки, у қаламга олмаган бўлса! Президент Ислоҳ Каримов таъбири билан айтганда: «Буюк гуманист шоиримиз фаолияти ва ижодига теран назар ташласак, унинг даҳоси ижтимоий ҳаётнинг, мафкура ва маданиятнинг барча соҳаларини қамраб олганидан ҳайратга тушамиз»¹.

¹ Президент Ислоҳ Каримовнинг Навоий шаҳрида Алишер Навоий ёдгорлик мажмуининг очилишига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган нутқи // «Ўзбек тили ва адабиёти» журналі, 2001, 5-сон, 4-бет.

Дарҳақиқат, ҳеч нарса Навоийнинг теран нигоҳидан четда қолмаган. Айтайлик, ота-онанинг фарзанд ҳаётидаги ўрни ва фарзанднинг ота-она олдидаги бурчи ҳақида шундай ёзди:

Бошни фидо айла ато қошига,
Жисми қил садқа ано бошига.
Тун-қунунгга айлагали нур фош.
Бирисин ой англа, бирисин куёш.

Мазмуни: «Отаннинг қошига бошингни фидо, онангнинг бошига жисмингни садқа қил. Бирини тунингни ёритадиган ой, иккинчисини кунингни чароғон этадиган куёш деб бил».

Ота-онанинг фарзанд ҳаётида тутган ўрнини ҳеч ким бундан ортик таърифлаб беролмаса керак: дунё учун ой билан куёш қанчалик аҳамиятга эга бўлса, фарзанд учун ота-она ҳам шунчалик қимматга эга! Чиндан ҳам, ой туфайли тун, куёш сабабли кун ёруғ бўлганидек, ота фарзанд ҳаётининг тунини ёритса, она кунини нурга тўлдиради. Улардан бири бўлмаса, кеча-кундузнинг ярми ёруғ, ярми қоронғидай туюлади.

Мутафаккир устоз ва шогирд муносабатлари хусусида фикр юритар экан, «Ҳақ йўлида қимқи машаққат чекиб, сенга биргина ҳарф ўргатган бўлса, юз хазина бойлик билан ҳам унинг ҳақини адо этолмайсан», дейди:

Ҳақ йўлида қим сенга бир ҳарф ўқутмиш ранж ила,
Айламак бўлмас адо онинг ҳақин юз ганж ила.

Бу – устоз ва шогирднинг ўзаро муносабати тўғрисидаги шоирнинг фалсафий хулосаси. Дарҳақиқат, устознинг мақоми буюк – уни ҳеч нарса билан тенглаштириб бўлмайди. «Устоз отангдан улуғ», деган мақол бежиз айтилмаган. Бир донишманддан бунинг маъносини сўраганларида: «Чунки отам мени кўкдан ерга туширган бўлса, устоз ердан яна кўкка кўтарди», – деб жавоб берган экан.

Ёшларга қарата эса шундай дейди:

Йиғитлиғда йиғ илмнинг маҳзани,
Қарилиғ чоғи сарф қилғил ани.

Аввало, ёшлиқда эгалланган билим тошга ўйилган нақш каби мустаҳкам бўлиши маълум. Қолаверса, кейин ҳаёт ташвишлариға

кўмилиб, илм эгаллашга фурсат ҳам, имкон ҳам қолмайди. Бора-бора, халқ таъбири билан айтганда, «хотира ҳам айтганни қилмайди».

Мутафаккир шоир инсонлик моҳиятини унинг ижтимоий фаолиятида – жамиятга фойдали касб билан шуғулланиши, халққа манфаати тегиши, одамларнинг оғирини енгил қилишида деб билади. Унинг халқ ғамини ўз ғами деб билмайдиган одамни одам қаторига қўшмаслиги бежиз эмас:

Одамий эрсанг, демагил одами
Ониким, йўқ халқ ғамидин ғами.

Бу – Навоийнинг инсон ҳақидаги қарашлари тизимида энг муҳим нуқта. Зеро, шоирнинг ўзи ҳам халққа қанча кўп фойданг тегса, бу нарсанинг ўзингга фойдаси кўпроқ, деган ақида билан яшаган:

Нафъинг агар халққа бешакдурур,
Билки, бу нафъ ўзунгга кўпракдурур.

Навоийнинг нуқтаи назарига кўра, молу дунёни йиғиш эмас, балки хайрли ишларга, халқ фаровонлиги йўлида сарфлаш керак. Унинг ўзи шундай йўл тутади ва бошқаларни ҳам шунга даъват қилади. Шоирнинг ёзишича, пулу бойликнинг қулига айланган, жонини тикиб молу дунёга интилган киши ҳеч қачон азиз бўлмайди:

Ҳаргиз бўлмас жоҳу дирам зори азиз,
Жон нақди бериб, сийм харидори азиз.

Халқ ҳаётини энг чуқур қатламларигача, икир-чикирларигача яхши билган, халқ оғзаки ижодидан тўла хабардор шоир ўз асарларида халқ мақол-маталлари, образли ибораларидан кенг фойдаланади, кундалик турмушдан олинган ҳаётий ташбеҳларни кўп қўллайди. Ўз навбатида, замонасининг барча илмларини эгаллаган, ҳаётнинг бутун аччиқ-чучугини тотган донишманд шоирнинг кўрган-кечирганларининг хулосаси сифатидаги тегран мазмунли, лўнда ҳикматлари халқ орасига шунчалик сингиб кетганки, уларнинг қайси бири халқники-ю, қайси бири Навоийники эканлигини ажратиб бўлмайди. Мисоллар:

Билмаганни сўруб ўрганган олим ва орланиб
сўрамаган ўзига золим.

* * *

Оз-оз ўрганиб доно бўлур, катра-катра йиғилиб
дарё бўлур.

* * *

Тилга ихтиёрсиз – элга эътиборсиз.

* * *

Айтур сўзни айт, айтмас сўздин қайт.

* * *

Сиххат тиласанг, кўп ема, иззат тиласанг, кўп дема.

* * *

Эр кишига зебу зийнат ҳикмату донишдурур.

Алишер Навоий илк девони «Бадоеъ ул-бидоя»га ёзган дебчасида адабиёт – тарбия воситаси эканлигига урғу бериб, ҳар қандай бадиий асар маърифий фикрлар ва панд-насихатдан холи бўлмаслиги кераклигини қайд этиб, шундай ёзади: «Девон топилгайким, анда маърифатомиз бир ғазал топилмағай ва ғазал бўлгайким, анда мавъизатангиз бир байт бўлмағай. Мундок девон битилса, худ асру беҳуда захмат ва зоеъ машаққат тортилғон бўлгай»¹.

Шундан кейин ўзининг ишқий ғазаллари ҳам маърифий ва фалсафий байтлардан холи эмаслигини алоҳида таъкидлаб ўтади. Айни жиҳатдан шоир мероси – маънавий-ахлоқий тарбиянинг кучли қуролларида бири. Инсон тарбияси, камолоти масалаларини ўзбек адабиётида ҳеч ким Навоий каби аъло

¹ Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма жилдлик. 1-жилд. – Т.: «Фан», 1987, 21-бет.

даражада куйламаган. Шоир орзу қилган комиллик йўли бу – етук одоб-ахлоқ соҳиби бўлиш, жами инсоний эзгу фазилатларни эгаллаш, замонасининг барча илму ҳунарларини ўзлаштириш, илм ва ҳунарни бир-биридан ажратмаслик, нафақат маънавий, балки жисмоний жиҳатдан ҳам баркамолликка интилиш, ҳамиша элу юрт хизматига шай туриш, Ватанга содик фарзанд бўлиш, бурч ва масъулият туйғусини барча нарсадан устун қўйиш ва ҳоказо.

Навоий орзу қилган ва барчадан талаб этган эзгуликларнинг мазмун-мундарижаси шунчалик кенги, уларни санаб адо қилолмайсиз. Аслида шоирнинг инсон тарбияси билан боғлиқ панд-насихатлари, фикр-мулоҳазалари, талаб-кўрсатмалари, орзу-истакларини бир ерга жамлаб, уларни тартиб билан жойлаштириб чиқса, инсоний камолотга эришиш йўллари кўрсатилган ўзига хос дастур, қўлланма вужудга келади.

Аслида Шарқ халқлари қадимдан мақол-маталлар, теран маъноли ҳикматли сўзлар, ибратли ривоятларга мойилликлари билан ажралиб турадилар. Халқ эртаклари донишманд отабоболаримиз битта ҳикматли сўзни бир тиллага сотиб олганлигидан шоҳидлик беради. Ривоят қилишларича, Оллоҳ таоло Лукмони ҳақимдан: «Пайғамбарлик берайми ёки ҳикмат?» – деб сўраганида, у ҳикматни танлаган экан. Шундан кейин Худованди карим унга шунчалик кўп ҳикмат берган эканки, барча пайғамбарлар унинг панд-насихатларига муҳтож бўлган эканлар. Шунинг учун ҳам Шарқда дидактик адабиёт ривожланган. Бу ўринда «Калила ва Димна», «Қобуснома», Шайх Саъдийнинг «Бўстон» ва «Гулистон», Абдурахмон Жомийнинг «Баҳористон», Алишер Навоийнинг «Маҳбуб ул-қулуб», Хожанинг «Мифтоҳ ул-адл» ва «Гулзор», Абдулла Авлонийнинг «Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ» каби асарларини эслашнинг ўзи кифоя. Панд-насихат мумтоз адабиётимизнинг қат-қатига сингиб, унинг асосий хусусиятларидан бирига айланган.

Алишер Навоий ижодининг барҳаётлиги шундаки, у азалий ва абадий мавзуларни юксак маҳорат билан қаламга олган: муҳаббат, вафо, дўстлик, инсонпарварлик, меҳнатсеварлик, ҳалоллик, мардлик, саховат, қаноат, адолат, олижаноблик, яхшилик каби инсоний фазилатларни улуғлаган бўлса, ёмонлик,

зулм-зўрлик, ноҳақлик, эътикодсизлик, бевафолик, дилозорлик, ҳасад, риё, кибр, ёлғон, тама, хасислик сингари иллатларни кескин танқид қилган. Айтайлик, Алишер Навоийнинг ўзи эзгуликни умрининг мазмунига айлантириб, бир умр одамларга яхшилик қилиб ўтди. Лекин чаён ўз халоскорига ҳам нишини санчгани каби, унинг яхшилигига ёмонлик қайтарганлар ҳам кўп бўлди. Мана шундай одамлардан аламзада пайтларида у зуваласига инсонийлик уруғи кўшиб қорилмаган кимсаларни ҳар қанча тарбия қилма, барибир одам бўлмайди, деган хулосага келади:

Нокасу ножинс авлодин киши бўлсун дебон
Чекма меҳнатким, латиф ўлмас касофат олами –
Ким, кучук бирла хўтукка неча қилсанг тарбият,
Ит бўлур, доғи эшак, бўлмаслар асло одами.

Дарҳақиқат, одам боласи тарбия туфайли илму ҳунар эғаллаши, баъзи яхши фазилатларга эга бўлиши мумкин, лекин унинг табиатидаги ёвузлик, кин, ҳасад, бахиллик, ғаразгўйлик, тухматчилик, ёлғончилик каби туғма иллатларни дунёнинг жами донишмандлари бир бўлиб тарбияласалар ҳам йўқотолмайдилар. «Биров тоғни ўрнидан бошқа жойга кўчирибди, деб эшитсаларинг, унга ишонаверинглар, аммо бирор кишининг хулқи ўзгарибди, деб эшитсаларинг ишонманглар, чунки у албатта туғма феълига қайтур»¹, – дейилади ҳадисда. Шоир шеърларидаги дунё ва замонга нисбатан танқидий руҳнинг кучлилиги, бани башардан норозилик оҳангларининг кўплиги худди шу билан изоҳланади. Инсон мавжуд экан, бу ижобий ва салбий хусусиятлар у ёки бу даражада яшайди. Бинобарин, Навоий каби ҳассос шоирларнинг эзгуликни улуғлаш, ёвузликни қоралашга йўналтирилган асарлари ҳамма даврларда ҳам жамият манфаатларига бирдай хизмат қилаверади.

Алишер Навоий кўп қиррали теран фикрларни лўнда ва аниқ шаклда ифодалайди, ўз фикрининг таъсирчанлигини ошириш учун ҳаётий ташбеҳлар топади. Фикр, нарса ва ҳолатни

¹ Минг бир ҳадис (Араб тилидан Абдулазиз Мансур таржимаси). – Т.: «Мовароуннаҳр», 1998, 14-бет.

ўхшашига нисбат бериш, ё зиддига киёслаш орқали ибратли хулоса чиқаради. Чунончи:

Сен агар тарки тамаъ қилсанг, улуғ ишдур буким,
Олам аҳли барча бўлғай бир тараф, сен бир тараф.

Бу ерда шоир ўз фикрини карама-қарши қўйиш – тазод санъати орқали ифодаламоқда: ҳозир бутун дунё тама қулига айланган, агар сен тамани тарк этсанг, оламдаги барча одамлар бир тарафу сенинг ёлғиз ўзинг бир тараф бўласанки, бу ниҳоятда улуғ ишдир.

Қуйидаги ҳикмат эса ташбех – ўхшатиш асосига қурилган: бир синик кўнғилни кўтариш Каъбани обод қилишга тенглаштирилади:

Кимки бир кўнгли бузуғнинг хотирин шод айлағай,
Онча борқим, Каъба вайрон бўлса, обод айлағай.

Бу тасаввуфдаги кўнғилни улуғлаш анъаналарига бориб такалади. Кўнғилнинг ҳамма нарса, ҳатто Каъбадан ҳам устун қўйилишининг сабаби шундаки, тасаввуфда Оллоҳдан кейин кўнғил туради. Тўғри, Каъба – Оллоҳнинг уйи, лекин у зоҳирий, рамзий уй, унинг ҳақиқий уйи – инсоннинг кўнгли. Дунё ва нафс ғуборларидан покланган, кўзгудай мусаффо ҳолга келган кўнғилда Оллоҳ жамоли жилваланади. Шунинг учун ҳам Умар Хайём лойдан бино қилинган юзта Каъба битта кўнғилнинг ўрнини босолмайди, деган. Навоий ҳам «Ҳайрат ул-аброр» достонида оламнинг қибласи бўлишига карамай, Каъбанинг кўнғил каъбасичалик қадри йўқ, деб лутф этади:

Каъбаки, оламнинг ўлуб қибласи,
Қадри йўқ андоқки, кўнгул каъбаси.

Навоий олам ва одам моҳияти ҳақида кўп бош қотирган, тириклик ва ўлим сабаблари устида муттасил мулоҳаза юритган, инсон ҳаётининг мақсади, маъно-мазмунни хусусида бир умр ўйлаган, табиат ва жамият сирларини ечишга интиланган. Унинг чуқур билим, кенг дунёқараш, катта ҳаётий тажриба, теран тафаккур ва шоирона ўткир нигоҳ билан уйғунлашган фикр-мулоҳазалари, фалсафий хулосалари ҳикмат каби жаранглаши

шундан. Чунончи, шоир оламнинг яратилиши тўғрисидаги кўп йиллик мушоҳадаларининг натижаси сифатида дунёда бир қил ҳам беҳуда яратилмаган, башарти, мен унда бирор хато кўрсам, бу оламнинг номукамаллигидан эмас, балки менинг нуқтаи назаримнинг хато эканлигидандир, деган теран ва ҳаққоний бир фикрни баён этади:

Бу коргаҳда хато келмади чу бир сари мўй,
Хато менинг назаримдиндурур, хато кўрсам.

Дунё отлик Ёсуман ҳарчанд Фарҳоддек асл одамларни жувонмарг қилувчи бўлмасин, Хусрав каби нокаслар ҳам ундан вафо умид қилиши хатодир, чунки ҳаёт тегирмони навбати билан яхшини ҳам, ёмонни ҳам ўз қомига тортади. Умар Хайём айтганидек, бошқалар ўлиб, ўзингнинг тирик юрганингга мағрур бўлмаки, бир куни албатта сенинг ҳам галинг келади:

Даҳр золи нечаким Фарҳодкушдур, турфа кўр –
Ким, хатодур тутса гар андин вафо Парвез кўз.

Бу ерда «Фарҳод ва Ширин» достонидаги Фарҳоднинг Хусрав ёллаган Ёсуман макри билан ўлдирилганлигига ишора қилинаяпти. Ҳолбуки, Хусравнинг қувончи ҳам узоққа бормайди – Шириннинг васлига етолмай, ўғли Шеруя томонидан ўлдирилади. Ўз навбатида, падаркуш Шеруя ҳам олти ой ўтмай, ажал шарбатини тотади.

Халқдан бошингга ҳар қанча жабру жафо ёғилмасин, мен учун бошқа халқ ярат дейиш жоиз эмас, чунки еру кўкнинг Парвардигори нимани қандай яратишни ўзи билади. Шунингдек, дунё мукамал эмас, дейиш ҳам қайсидир маънода Яратувчига таъна қилиш ҳисобланади. Аввалу охирни билгувчи улуғ зот дунёни ҳозирги ҳолатида яратибдими, шуни маъқул кўрган – бунда худонинг нимани кўзда тутганини эртага не бўлишини билмайдиган бандалар қаердан билсин:

Халқдин ҳар ярамас келса, хуш улким, Ҳақга
Деса бўлмас, менинг учун яна бир халқ ярот.

Навоий умрни шамолга ўхшатади: ҳар қанча югуриб, шамолга етиб бўлмагани сингари, шиддатли умр оқимини ҳам тўхтатиб

туриш мумкин эмас. Шундай экан, қўлингдан келганча уни шод-хуррам ўтказ, токи сўнгги лаҳзада бу олам айвонини афсусу надомат билан тарк этма:

Эй Навоий, умр ўтар елдек, ўзунгни шод тут,
Елга етмак мумкин эрмастур чу суръат кўргузуб.

Бошка бир ғазалида изтироб билан ёзганидай, гуллаган ёшлик бўстонини ҳарчанд игнабанд девор билан ўраб олма, кексалик қўшини – куз барибир унга бостириб киради:

Хазон сипоҳиға, эй боғбон, эмас монёъ,
Бу боғ томида гар игнадин тикан қилғил.

«Девони Фоний» ҳам шоир адабий меросининг ажралмас қисми. Навоийнинг форсий шеърлари ҳам бадий баркамоллиги, теран маъноли фикрлар ва ҳикматли сўзларга бойлиги билан ўзбекча шеърларидан қолишмайди. Шунинг учун унинг чуқур мазмунли фалсафий-ахлокий фикр-мушоҳадаларини ўзида мужассам этган қитъа, рубоий ва байтларини таржимаси билан бирга келтирдик. Бусиз мутафаккир адибнинг ҳикматлар китоби ҳам, унинг тафаккур кўлами ва ижодий олами ҳақидаги тасаввуримиз ҳам кемтик бўлиб қолиши шубҳасиз. Чунончи, Амир Хусрав Дехлавийнинг «Дарёи аброр» қасидасига татаббуъ сифатида ёзган «Тухфат ул-афкор» қасидасида бегуноҳ кишининг кўнглини тил тиғи билан жароҳатлаш соғлом томирга наштар уриб, уни майиб қилиб қўйиш билан баробардир, деб ёзади:

Бегунахро сохтан озурда аз теғи забон,
Нотавон кардан рағи беранжро аз наштар аст.

Кишиларга хайру саховат, карам кўрсатишдан жавонмард камбағал бўлиб қолмайди, сахийнинг юзидаги ажинлар эҳсон қилгани учун эмас, чунки сепган билан дарёнинг суви, сочган билан қуёшнинг нури камаймайди, дейди:

Жавонмард аз карам муфлис нагардад,
Сахиро аз ато чин нест дар чеҳр.
Ба пошидан чи нуқс ояд ба дарё,
Ба афшондан чи кам гардад зари меҳр.

Маълум бўладики, Алишер Навоий ижоди ўзига хос ҳикмат бўстониدير. Ўзингизда туғилган ҳар қандай саволга жавоб излаб, унга мурожаат қилсангиз, аҳволи рухиянгизга мос бир ҳикмат топиб, мақсадингиз ҳосил бўлиши, кўнглингиз таскин топиши шубҳасиз. Чунки кўпни кўрган донишманд шоир ҳаётнинг деярли ҳамма яхши-ёмонини бошидан ўтказган, инсон феълининг бутун «ўру қир»ини обдан кузатган, табиат ва жамият ҳодисаларини теран таҳлил қилган, бир сўз билан айтганда, олам ва одам билан боғлиқ барча нарса-тушунчаларни ақл тарозисида ўлчаб, кўнгил дафтарига дарж этган. Шоир ҳикматлари ҳаётдан олинганлиги, шаклан гўзал, мазмунан теран, бадий жихатдан юксак эканлиги учун ҳам ҳеч вақт ўз аҳамиятини йўқотмай, барчага маъқул бўлиб келаяпти.

Биз кўпдан буён Алишер Навоийнинг барча ҳикматли сўзлари, теран маъноли фикрларини бир ерга жамлашни мақсад қилиб юрган эдик. Улуғ шоир йигирма жилдлик Мукамал асарларининг чоп этилиши, шубҳасиз, маданий-адабий ҳаётимизда унутилмас воқеа бўлди. Албатта, Алишер Навоий ижоди – муаззам уммон. Бу уммонга шўнғиган ҳар бир ғаввос ўз имкони даражасида маъно марваридларини қўлга киритиши шубҳасиз. Ҳикматсевар ўқувчилар ҳукмига ҳавола этилаётган мазкур марваридлар шодаси мутафаккир адибнинг деярли барча асарлари ичидан териб олинган ҳикматли сўзлари ҳамда чуқур фалсафий мушоҳадалари ва теран ҳаётий кузатишларини ўзида мужассам этган пурмаъно фикрларидан иборат. Бинобарин, Алишер Навоий таваллудининг 570 йиллиги муносабати билан тайёрланган ушбу тўпламни буюк мутафаккир ҳикматларининг тўла нашрини амалга ошириш йўлидаги ўзига хос уринишлардан бири сифатида баҳолаш мумкин.

*Эргаш ОЧИЛОВ,
филология фанлари номзоди*

«БАДОЕЪ УЛ-БИДОЯ»дан

Бировки, ишку май илгида¹ мубтало бўлғай,
Не тонг², агар анга ҳар лаҳза юз бало бўлғай.

* * *

Кулмакка ўрганур эл ҳар сўзки деса мажнун³,
Ул сўзни жамъ килса, кулмакни истар афзун⁴.

* * *

Девонаки, маст бўлса дойим,
Кулмакка эрур сўзи мулойим.

Ўрганса улус⁵, эмас таҳайюр⁶,
Гоҳи керак элга ҳам тамасхур⁷.

* * *

Тухм⁸ ерга кириб, чечак бўлди,
Қурт жондин кечиб, ипак бўлди.

Лола тухмича ғайратинг йўқму?!
Пилла қуртича ҳимматинг йўқму?!

¹ Илиг (Илик) – қўл.

² Не тонг – не ажаб, ажаб эмас.

³ Мажнун – жинни, телба.

⁴ Афзун (Фузун) – қўп, ортиқ, зиёда.

⁵ Улус – эл, халқ.

⁶ Таҳайюр – ҳайратланиш, ҳайронлик.

⁷ Тамасхур – масхара бўлиш.

⁸ Тухм – уруғ, тухум.

* * *

Гарчи бас тийрарӯдур¹ ул зулумот,
Ғам эмас, чун бор анда оби ҳаёт².

* * *

Шӯхеки, ўкуш³ ҳусну жамол ўлғай анга,
Бир ҳусн яна ҳусни мақол⁴ ўлғай анга.
Лаъли⁵ аро дурларида гар бўлса қусур,
Сўз дерда керакким, инфиол⁶ бўлғай анга.

* * *

Ҳар ерда баҳор ўлса, чаман бўлса керак,
Ҳар ерда чаман, гулу суман⁷ бўлса керак,
Ҳар қайда хазон бўлса, тикан бўлса керак,
Ҳар қайда тикан, ранжу миҳан⁸ бўлса керак.

* * *

Гул бўлса, тикан доғи⁹ бўлур бўстонда,
Дур бўлса, садаф¹⁰ доғи бўлур уммонда.

* * *

Юз гул аросида бир тикан бўлса, не тонг?!
Юз яхши ичинда бир ёман бўлса, не тонг?!
Минг соғар¹¹ ичилса, ўйлаким оби ҳаёт,
Бирнинг таҳида дурдидан¹² бўлса, не тонг?!

¹ *Тийрарӯ* – кора юзли.

² *Оби ҳаёт* – Хизр алайҳиссалом ер ости – зулмат қаъридан излаб топган ва бир қатра ичиб, абадий ҳаётга ноил бўлган мангулик суви.

³ *Ўкуш* – кўп, анча, талай.

⁴ *Ҳусни мақол* – хушмуомалалик, ёкимли ва чиройли сўзлаш.

⁵ *Лаъл* – кизил рангли ялтироқ қимматбаҳо тош.

⁶ *Инфиол* – 1) ҳаяжонланиш; таъсирланиш; 2) хиҷолат тортиш.

⁷ *Суман* – оппоқ гуллайдиган жасмин гули, ёсуман.

⁸ *Миҳан* – меҳнатлар, машаққатлар.

⁹ *Доғи (Дағи)* – яна, тағин, ҳамда.

¹⁰ *Садаф* – ичида гавҳар етиладиган ҳуққа.

¹¹ *Соғар* – май ичадиган идиш, пиёла, жом, қадах.

¹² *Дурд* – май куйкаси, колдиғи.

* * *

Айб истагучики, сўзидур барча хилоф,
 Ферузани¹ хармухра² дебон сурса газоф³,
 Чун жавхарини⁴ зоҳир⁵ этар, айла маоф⁶,
 Мундоқ жавҳарийға⁷ Тенгри бергай инсоф.

* * *

Ким қилса иморатеки, мақдур⁸ ўлғай,
 Чун исми китобасида мастур⁹ ўлғай.
 Не чокқача ул биноки маъмур ўлғай,
 Ул исм улус тилига мазкур ўлғай.

* * *

Зоҳид хуш эмастурур харобот¹⁰ ичра,
 Фосиқ не тилар аҳли муножот ичра?
 Гурбатки, котик тутубтур они бори халқ,
 Будурки, тушар киши сурук ёт ичра.

¹ *Феруза (Фируза)* – кўк тусли кимматбаҳо тош.

² *Хармухра* – эшакмунчоқ.

³ *Газоф* – ёлғон, беҳуда, асоссиз.

⁴ *Жавҳар* – 1) гавҳар; 2) асос, моҳият; 3) нодир, ноёб; 4) ҳаёт.

⁵ *Зоҳир* – 1) кўриниб турган, очик-ошкор, аён; 2) ташки кўриниш, бирор нарсанинг сирти, таши.

⁶ *Маоф* – афв этиш.

⁷ *Жавҳарий* – жавҳаршунос: кимматбаҳо тошларни ажратувчи.

⁸ *Мақдур* – бу ерда имконият маъносида.

⁹ *Мастур* – бу ерда ёзилган, битилган маъносида.

¹⁰ *Харобот* – тасаввуф истилоҳида майхона; комил инсон хузури.

«ҒАРОЙИБ УС-СИҒАР»дан

Комин¹ қилур эрмиш одамизод хаёл,
Нақш айлар эмиш кўнглига юз фикри маҳол,
Мундин гофил колибки, ҳайи мутаол²,
Келтургуси тонгла³ анинг оллига не ҳол.

* * *

Ҳам демагида йўк эътиборе кишига,
Ҳам қилмоғида йўк ихтиёре кишига,
Такдир аро чун йўк иқтидоре кишига,
Не қилганига, не эрк боре⁴ кишига.

* * *

Уйки, адно⁵ тебранур, сокинга хотир жамъ эмас,
Не ажаб, гар амн⁶ йўқтур гунбади гардон⁷ аро.

* * *

Чархи дойир⁸ баҳридин⁹ эл тутмасун сохил умид –
Ким, кутулмас ҳар кишиким, тушти бу гирдоб аро.

¹ *Ком* – мурод, мақсад, орзу, тилак.

² *Ҳайи мутаол* – Худонинг сифати: олий даражали.

³ *Тонгла* – 1) эрта; 2) киёмат.

⁴ *Боре* – лоакал, бир марта.

⁵ *Адно* – бу ерда: озгина.

⁶ *Амн* – тинчлик, осойишталик.

⁷ *Гунбади гардон* – айланувчи фалак.

⁸ *Чархи дойир* – айланувчи, сайр этувчи фалак.

⁹ *Баҳр* – дарё, денгиз.

* * *

Гурбат суубатин¹ киши билмас ватан аро.

* * *

Гулшан ичра чун бутар гул, шўра ердин шўразор,
Гайри ғадр ахли² не бўлғай олами ғаддор аро.

* * *

Топмасанг давр ахлидин меҳру вафо, айб этмаким,
Бутмамиш бу мева даврон боғининг ашжорида³.

* * *

Эй Навоий, ақлу дин яғмо⁴ қилур даврон майи,
Чик равон бу базмдин, филжумла⁵, хушунг борида.

* * *

Эй Навоий, эр эсанг дунё арусин⁶ қил талок,
Бир йўли бўлма забун⁷ бу золи⁸ маккор оллида.

* * *

Даҳр⁹ элидин нафъ агар йўқтур, зарар ҳам бўлмаса,
Марҳам ар¹⁰ йўқтур, кўнгулга ништар ҳам бўлмаса.

* * *

Ким, насихат бирла дафъ ўлмас қазо¹¹ бўлган бало.

¹ *Суубат* – қийинчилик, азоб.

² *Ғадр аҳли* – муттаҳамлар, хиёнаткорлар.

³ *Ашжор* – дарахтлар.

⁴ *Яғмо* – талон-торож, ғоратгарлик, бузғунчилик.

⁵ *Филжумла* – хуллас, қисқасини айтганда.

⁶ *Арус (Арус)* – келин, келинчак.

⁷ *Забун* – ожиз, заиф, бечора, мағлуб.

⁸ *Зол* – қария (чол, кампир). *Золи маккор* – кекса фирибгар, яъни дунё маъносида.

⁹ *Даҳр* – дунё, олам.

¹⁰ *Ар* – агар боғловчисининг қисқарган шакли.

¹¹ *Қазо* – тақдир, қисмат. Оллоҳ таолонинг ҳамма нарсаларнинг келажакда қандай бўлишини азалдан билиши.

* * *

Танаъум¹ даст бермас кимсага, бўлмаи дирам² пайдо.

* * *

Не мухлик³ водий эрмиш ишқ даштиким, киши анда
Қадам урған дам-ўқ⁴ кўзга бўлур мулки адам⁵ пайдо.

* * *

Не чамандур буки, ҳасрат суйию⁶ дард ўтидин
Парвариш топмиш қаю бир гулдаким, бор обу тоб⁷.

* * *

Кимки саркашрак⁸, ҳаводис⁹ ўқиға кўпрак ҳадаф...¹⁰

* * *

Толиб¹¹ улким, топмасанг дағи бу баским, айламас
Бир нафас ғофил сени матлуб¹² ёдидин талаб.

* * *

Умр чун фоний эмиш, гар киши олам шаҳидур,
Чун ўлар, невчун этар мунча тааззум¹³, ё Раб?!

* * *

Соф қил хотирки, солғай акс ул юз яхшиким,
Кўргузур юзни, қачонким равшан ўлди кўзгу хўб¹⁴.

¹ *Танаъум* – баҳраманд бўлиш.

² *Дирам* – дирхам: кумуш танга.

³ *Мухлик* – ҳалокатли, ўлдирувчи.

⁴ *Ўқ* – кучайтириш юкламаси.

⁵ *Мулки адам* – йўқлик олами.

⁶ *Су (ў)* – сув.

⁷ *Обу тоб* – товланиш, яшнаш.

⁸ *Саркаш* – ўжар, қайсар, итоатсиз.

⁹ *Ҳаводис* – ходисалар, воқеалар.

¹⁰ *Ҳадаф* – нишон.

¹¹ *Толиб* – солик, мурид, йўловчи.

¹² *Матлуб* – маҳбуб, маъшук, севилган зот.

¹³ *Тааззум* – кибру ғурур.

¹⁴ *Хўб* – 1) яхши; 2) гўзал.

* * *

Нафсинг этса шўхлуғ, чарх эмгагидин¹ қил адаб,
Тифлни² андоққи, зажр³ айлар фалак бирла адиб⁴.

* * *

Ҳусн аро ишвау ноз эл кўнглин
Онча олмаски, ҳаё бирла адаб.

* * *

Ким, хунар⁵ ҳам бор эмиш нодон киши оллида айб.

* * *

Эй Навоий, сендек эткан зоеъ айёми шабоб⁶,
Суди⁷ йўқ анжум⁸ киби ашки надомат шоми шайб⁹.

* * *

Даҳр бўстонида қилмоқ сайр айлаб хою хуй
Ҳарза¹⁰ кезмакдур ҳаётинг кушларини уркутуб.

* * *

Шаръсиз¹¹ хошок аро хашхошдекдур¹², эй ҳаким,
Кўкка чиксанг жайбинг¹³ ичра субҳайи¹⁴ парвин¹⁵ солиб.

¹ Эмгак – машаққат, қийинчилик.

² Тифл – бола.

³ Зажр – бу ерда: панд-насиҳат.

⁴ Адиб – тарбиячи, мураббий, ўқитувчи.

⁵ Хунар – фазл, фазилят.

⁶ Айёми шабоб – ёшлик даври.

⁷ Суд – фойда, наф, манфаат.

⁸ Анжум (Нужум) – юлдузлар.

⁹ Шоми шайб – қарилик шоми.

¹⁰ Ҳарза – беҳуда.

¹¹ Шаръ – шарият: ислом дини қонун-қоидалари.

¹² Хашхош – кўкнори.

¹³ Жайб – 1) чўнтак, кисса; 2) ёқа.

¹⁴ Субҳа – тасбеҳ.

¹⁵ Парвин – хулқар.

* * *

Нуктайи тавҳидни¹ билган қила олмас баён.
Ким баён қилдим деса, билгилки, қилмайдур билиб.

* * *

Молдин умрунға осойиш агар етмас, не суд
Нух² умрин ҳосил этсанг, ганжи³ Корун⁴ қозғаниб.

* * *

Шабнам эрмас, наргис⁵ ашқидур, недин кон йиғламас,
Қўз юмуб-очқунча гулшан умри поёнин кўруб.

* * *

Навоий кунда чун бир курси⁶ мақсум⁷ ортмас, не суд
Фалакдек бўлмоғинг саргашта⁸ тун-кун эҳтимом⁹ айлаб.

* * *

Даҳр боғида гиёҳи меҳр ҳаргиз¹⁰ бутмади,
Гар десангким кўрмайин бемеҳрлик, бу сўзга бут¹¹.

¹ *Нуктаи тавҳид* – тавҳид сирн, моҳияти. *Тавҳид (Ваҳдат)* – Оллоҳ таолонинг бирлиги, ягоналиги. Бу тушунчага кўра борлик ягона бир вужуддан, оламдаги барча нарсалар унинг тажаллийси – намоён бўлишидан иборат.

² *Нух* – энг узок умр кўрган пайғамбар. Унинг 1000, ҳатто 1600 йил умр кўргани нақл қилинади.

³ *Ганж* – 1) бойлик, хазина; 2) олтин-кумуш.

⁴ *Корун* – Мусо алайҳиссалом даврида яшаган, ҳад-ҳисобсиз бойлигини хайрли ишларга сарфламай, ҳасисликда ном чиқарган шахс. Бу такаббур кимсани охир-оқибат бутун мол-дунёси билан бирга ер ютган. У Шарқ адабиётида ҳарислик ва ҳасислик тимсоли ҳисобланади.

⁵ *Наргис* – бўтақўз; мажозан маъшуканинг қўзи.

⁶ *Қурс* – қулча.

⁷ *Мақсум* – тақсимланган, бўлинган, ажратилган; мажозан тақдир, қисмат. *Қурси мақсум* – тақдир қилинган ризқ.

⁸ *Саргашта* – овра, сарсон, саргардон.

⁹ *Эҳтимом* – аҳамият бериш, диққат қилиш.

¹⁰ *Ҳаргиз* – асло, сира, ҳеч қачон.

¹¹ *Бут* – санам; мажозан гўзал маҳбуба.

* * *

Шаҳди¹ айшинг захр² этар гардун³, сен ушбу жомдин⁴
Хох комингни⁵ ачит, хохи мазокингни⁶ чучут.

* * *

Чекма ун, охим кўр, эй Мажнунки, булбул кўп фиғон
Чекти, ўртанган вале⁷ парвона⁸ бўлди окибат.

* * *

Кўп Масиходин⁹ дам урма, кил ҳаётингни туфайл¹⁰
Ангаким, топмиш Масих онинг туфайлидин ҳаёт.

* * *

Не вокеъ ўлса чу тақдирдин эмас хориж,
Бас ўктадур¹¹ килуридин кишига бермак ўгут.

* * *

Бу чаман ичра хазон сарсаридин¹² сарв¹³ киби
Ғами йўк тузлук¹⁴ ила кимки шиор этти сабот.

* * *

Домдин йўк чораси ҳар кушки, бўлғай донадуст¹⁵.

¹ *Шаҳд* – 1) асал, бол; 2) ширинлик, лаззат.

² *Заҳр* – захар.

³ *Гардун* – 1) дунё, олам; 2) осмон, фалак.

⁴ *Жом* – қадах, май пиёласи.

⁵ *Ком* – бу ерда: оғиз, танглай.

⁶ *Мазоқ* – таъм билиш аъзолари.

⁷ *Вале* – ва лекин.

⁸ *Парвона* – кечаси шам ёки чирок атрофида айланиб, ўзини унга урадиган хашарот.

⁹ *Масихо* (*Масих*) – Исо пайғамбар. Унинг қўли теккан – силаган ўликка жон кирар экан. Шунинг учун ҳам ул зот ал-Масих – силовчи деб улуғланган. Нафаси ошиққа жон бағишлайдиган маъшуқага ҳам Масих сифатини беришади.

¹⁰ *Туфайл* – сабаб, бахона.

¹¹ *Ўкта* – беҳуда, кераксиз.

¹² *Сарсар* – кучли ва совук шамол, даҳшатли бўрон, довул.

¹³ *Сарв* – кишин-ёзин кўм-кўк бўлиб турадиган игнабаргли дарахт.

¹⁴ *Тузлук* – тўғрилиқ.

¹⁵ *Донадуст* – донни севувчи, мажозан нафс қўли.

* * *

Айб эрурким, аҳли дониш¹ қилса нодон бирла баҳс.

* * *

Ориф² эрмас, ҳар кишиким қилса ирфон³ бирла баҳс.

* * *

Агар кишига чекиб ранж, ганж бўлди насиб,
Деса бу ганжни асрай, йўқ андин ортук ранж.

* * *

Кишики нақдини⁴ вазн⁵ айлабон қилур мадфун⁶,
Бу ғуссасанждур⁷, олған киши – фароғатсанж⁸.

* * *

Йилон киби, не ажаб, ганж асраған кишининг
Ҳамиша комида гар захр эрур, танида шиканж⁹.

* * *

Бўлса шаҳ золим, эл ичра зулмға эрмиш ривож.

* * *

Эрур чун олам ичра жоҳ¹⁰ фоний¹¹, яхши от бокий,
Бас, эл комин раво айла ўзунгни комрон¹² кўргач.

¹ Аҳли дониш – донолар, олимлар.

² Ориф – маърифат соҳиби, Оллоҳни таниган киши, комил инсон.

³ Ирфон – маърифат, Оллоҳ моҳияти ҳақидаги илм.

⁴ Нақд – пул, бойлик, қимматбаҳо нарсалар.

⁵ Вазн – оғирлик, ўлчов; миқдор, кадр.

⁶ Мадфун – кўмилган, яширилган.

⁷ Ғуссасанж – ғам чекувчи, қайғурувчи.

⁸ Фароғатсанж – роҳат килувчи.

⁹ Шиканж – 1) букилиш, буралиш; 2) ранж, азоб.

¹⁰ Жоҳ – 1) амал, мартаба; 2) давлат, бойлик; 3) буюклик, шавкат.

¹¹ Фоний – ўткинчи, омонат, йўқ бўладиган.

¹² Комрон – 1) бахтиёрлик, мақсадга эришганлик; 2) қудратлилик, ҳукм-ронлик.

* * *

Ҳавас ишқ айлаган озода¹, кечкил бу хаёлингдин –
Ки, чиқмас бу тикан кўнглунгда ногаҳ устувор ўлғач.

* * *

Қани Ҳотам², қани Қорун, қани Жамшиду³ Афридун?⁴
Бас эҳсон қил санга гардундин адно эътибор ўлғач.

* * *

Гурури жаҳл⁵ жоми бирла маст ўлмаки, ўлмақдур,
Маозаллаҳ⁶, бу майға чарх давридин⁷ хумор ўлғач.

* * *

Шамъ равшанроқ бўлур торин паришон айлагач.

* * *

Ўлтурур маҳрамни султон ганж пинҳон айлагач.

* * *

Тенгри раззоқ⁸ келди – рўзи⁹ учун
Айлама ўзни халқ аро муҳтож.

¹ *Озода* – 1) эркин, озод, дунёвий боғлиқликлардан қутулган; 2) жавонмард, эзгу хислатлар соҳиби.

² *Ҳотам* – сахийлиги ва олижаноблиги билан Шарк мамлакатларида донг таратган шахс. Ямандаги Той қабиласидан бўлганлиги учун Ҳотами Той номи билан шуҳрат қозонган.

³ *Жамшид* – қадимги Эроннинг афсонавий подшоҳи. У «Жоми жаҳон-намо» – жаҳонни кўрсатувчи жом ихтиро қилган бўлиб, унда дунёдаги нафакат ҳозирги, балки ўтмишда юз берган ва келажакда содир бўладиган воқеа-ҳодисалар ҳам акс этар экан.

⁴ *Афридун (Фаридун)* – қадимги Эроннинг пешдодийлар сулоласига мансуб олтинчи ҳукмдор. У адолат тимсоли ҳисобланади.

⁵ *Жаҳл* – 1) билимсизлик, нодонлик; 2) ғафлат, жаҳолат.

⁶ *Маозаллаҳ* – Худо сакласин.

⁷ *Чарх даври* – фалак айланиши.

⁸ *Раззоқ* – Худонинг сифатларидан бири: ризк берувчи.

⁹ *Рўзи* – ризк, насиба.

* * *

Сокиё¹, туткил сабуҳий² бодаким³, бу дайрдин⁴
Биз кетиб, бу навъ толеъ бўлғуси бисёр⁵ субҳ⁶.

* * *

Эй Навоий, истасанг баргу наво⁷ бу боғ аро,
Гулдек ўл рокиъ⁸ кеча, булбул киби бедор субҳ.

* * *

Тутмас эрмиш захри ғамдин ўзга даҳри дун⁹ қадах.

* * *

Юз қадах қилғил мурассаъким¹⁰, чекарсен жоми марг¹¹,
Ҳеч ким худ топмади Жамшиддин афзун қадах.

* * *

Бало ичра далир¹² урма кадам то ошиқ ўлмай сен,
Самандар¹³ бўлмағунча кирса бўлмас ўт аро густох¹⁴.

¹ Соқий деганда сўфийлар Оллоҳни, Муҳаммад алайҳиссаломни, маъшукани, пир ёки комил инсонни назарда тутадилар. Соқий даврага май улашгани каби улар ҳам одамлар қалбига илоҳий файз бағишлайдилар, ҳақиқий ишқ ўтини соладилар, ғайб маърифатидан баҳраманд этадилар.

² Сабуҳий – эрталабки бош оғриғи учун ичиладиган май.

³ Бода – май, шароб, маст килувчи ичимлик. Бода ва унинг май, шароб каби маънодошлари тасавуф адабиётида илоҳий тажаллий тимсоли, ишқ ва ирфон (маърифат) рамзи бўлиб келади.

⁴ Дайр – оташпарастлар ибодатхонаси; мажозан майхона. Сўфийлар истилоҳида орифлар мажлиси ва зоти аҳадиятдан ҳузурланишни билдиради. Дунё, олам маъносида ҳам келади.

⁵ Бисёр – кўп, ортик, зиёда.

⁶ Субҳ (Сабоҳ) – тонг, эрталаб.

⁷ Баргу наво – ризқу рўз, тирикчилик воситалари.

⁸ Рокиъ – рукуъ килувчи, бош эгувчи.

⁹ Даҳри дун – тубан дунё.

¹⁰ Мурассаъ – безаш, зийнатлаш.

¹¹ Жоми марг – ажал қадаҳи.

¹² Далир – қўркмас, довьюрак, ботир.

¹³ Самандар – афсонага кўра, олов ичида туғилиб, олов ичида яшовчи, ранги ҳам оловранг жонивор.

¹⁴ Густох – одобсиз, андишасиз.

* * *

Чу¹ топмас ҳар неким тақдирдур бу дайр аро тағйир²,
Адаб эрмасдурур қилмоқ ҳар ишни муддао густох.

* * *

Биҳишт³ ичинда лико⁴ бўлмаса эрур дўзах.

* * *

Умр шаҳди бас чучукдур, лекин охир қилмаса
Марг⁵ захри бирла они даҳри нофаржом⁶ талх⁷.

* * *

Гам шоми борди ул қуёш андоққи, гардини
Топмас тилаб ўкуш кўз ила тўтиёға⁸ чарх.

* * *

Май тутки, фоний ўлди фалақдин басе⁹ бино,
Ҳарғиз ҳалал етурмади дайри фаноға¹⁰ чарх.

* * *

Аҳли вафо йўқ эрса, не тонг, чарх жавфида¹¹,
Ҳарғиз чу майл қилмади расми вафоға чарх.

¹ Чу (Чун) – 1) ки, чунки, шу сабабдан; 2) агар; 3) вақтиқи, модомиқи; 4) ўхшаш, монанд, бамисоли.

² Тағйир – ўзгариш, ўзгартириш.

³ Биҳишт – жаннат.

⁴ Лико – учрашиш, кўришиш, восил бўлиш.

⁵ Марг – ўлим.

⁶ Нофаржом – охири хайрли тугамаган, натижасиз, беҳуда.

⁷ Талх – аччиқ.

⁸ Тўтиё – кўзни равшан қилиш учун ишлатиладиган мураккаб дори, сурма тоши.

⁹ Басе (Бас, Басо) – кўп, бениҳоя.

¹⁰ Дайри фано – фоний дунё. Тасаввуфда ориф ва авлиёлар давраси, мажлиси.

¹¹ Жавф – ич, курсок; бир нарсанинг ичи.

* * *

Такдирдин не келса, Навоий, итоат эт –
Ким, сен киби забун эрур амри казоға чарх.

* * *

Шахларға гадо андокким келди бу кун мухтож,
Тонгла бўлубон шахлар эҳсонига ҳожатманд.

* * *

Сен ўз хулқунгни тузгил, бўлма эл ахлокидин хурсанд,
Кишига чун киши фарзанди ҳаргиз бўлмади фарзанд.

* * *

Замон аҳлидин уз пайванд, агар десанг биров бирла
Қилай пайванд боре, қилмағил ноахл ила пайванд.

* * *

Бу фоний дайр аро гар шоҳлиғ истар эсанг, бўлғил
Гадолиғ нониға хурсанду бўлма шахға ҳожатманд.

* * *

Бўлуб нафсингға тобеъ, банд этарсен тушса душманни,
Сенга йўқ нафсдек душман – қила олсанг ани қил банд.

* * *

Шакарлаблар табассум қилганин кўргач кўнгул берма –
Ки, бедилларни¹ аччиғ йиғлатур охир бу шаккарханд².

* * *

Жаҳон лаззотини³ ширин кўрарсен, лек бандингдур,
Гирифтор ўлма, вокиф бўлки, қайду⁴ канд эрур монанд.

¹ *Бедил* – дилини бой берган, дилсиз, ошиқ, мубтало.

² *Шаккарханд* – ширин, чиройли табассум қилувчи.

³ *Лаззот* – лаззатлар.

⁴ *Қайд* – боғланиш, банд, занжир.

* * *

Гул яфроғи тирноғлар эрур бу чаман ичра,
Булбул пару болини¹ юлуб, бергали барбод.

* * *

Эй кунгул, куйдур тамаъ тухмин, таманно² мазрабин³,
Бу экинни чунки ҳаргиз килмади доно писанд.

* * *

Кеч бу боғу гулларидин ҳам, Навоийким, эмас
Ахли таҳқиқ⁴ олдида дунёву мофиҳо⁵ писанд.

* * *

Куйдурур албатта ҳар доруки, бўлғай судманд⁶.

* * *

Ҳар не нофеъдур⁷, маризи⁸ нотавон кўрмас лазиз.

* * *

Зулмат аҳли ғафлат истарларки, олам комини
Уйқуча шабгир⁹ қилган корвон кўрмас лазиз.

* * *

Қути¹⁰ ботин истаким, зоҳир ғизоси¹¹ бирла таъ
Бир замон гар топса лаззат, бир замон кўрмас лазиз.

¹ *Пару бол* – пар ва қанотлар; мажозан кўлу оёқ.

² *Таманно* – орзу, мақсад, истак, хошиш.

³ *Мазраъ* – экин экиладиган жой, экинзор, майдон.

⁴ *Аҳли таҳқиқ* – билимдонлар, ҳақиқат изловчилар.

⁵ *Мофиҳо* – ундаги, унинг ичидаги; *дунёву мофиҳо* – дунё ва ундаги нар-салар.

⁶ *Судманд* – фойдали, нафли.

⁷ *Нофеъ* – фойдали, нафли.

⁸ *Мариз* – касал, бемор, хаста, бетоб.

⁹ *Шабгир* – 1) кечаси ҳамла қилувчи; 2) кечани уйқусиз ўтказувчи.

¹⁰ *Қут* – озиқ, емак. *Қути ботин* – руҳ озиғи, маънавий неъмат.

¹¹ *Ғизо* – озиқ-овқат, егулик, таом. *Зоҳир ғизоси* – нафс озиғи; ноз-неъмат; мол-дунё.

* * *

Ор этар пашминадин¹ аблах тилаб зарриштани² –
Ким, эшак халвони андоқким сомон кўрмас лазиз.

* * *

Ҳар не элдин кутқарур, лаззатлиғ улдурким, факир –
Меҳр³ курсин, уйлаким, бир пора нон кўрмас лазиз.

* * *

Дунё аруси зулфини тутқан не огах факрдин⁴,
Ганж истамас улким, йилон тутмоқ била хурсанд эрур.

* * *

Меҳр иси бу мижмари⁵ ферузадин кўз тутмаким,
Барча қад шамшоди⁶ бу мижмар ичинда дуд⁷ эрур.

* * *

Эйки, қаддинг бўлди ҳам, олам била кил хайрбод⁸ –
Ким, ҳам этмақ қад ҳамиша лозими падруд⁹ эрур.

* * *

Эй басо макруҳким¹⁰, зимнида бир беҳбуд¹¹ эрур.

¹ Пашмина – жундан тикилган мато, чакмон.

² Зарришта – зар ип.

³ Меҳр – куёш. Меҳр курси – куёш шакли, доираси.

⁴ Факр – тарикатнинг тўртинчи мақоми. Дунё неъматлари, вужуд эҳтиёжларидан қўл тортиб, фақат Ҳаққа муҳтож бўлиш.

⁵ Мижмар – хушбўй нарсалар солиб тутатиладиган идиш, манқал. Мижмари фируза – кўк манқал; мажозан чарх, фалак.

⁶ Шамшод – кичик ва хушбўй гулли, ҳамиша кўм-кўк бўлиб турадиган дарахт.

⁷ Дуд – тутун, ғубор.

⁸ Хайрбод – хайрлашиш, видолашиш.

⁹ Падруд – хайр-хўш, видо, хайрлашиш.

¹⁰ Макруҳ – нохуш, ёқимсиз.

¹¹ Беҳбуд – яхшилик.

* * *

Бу чаман гулбарги хушранг улса, майл этмангки, ул
Ғоза¹ булбул конидин сургарки, ранги ол² эрур.

* * *

Сендадур мақсуд ганжи, лек жисмингдур тилисм,
Ваҳки, бу ганж ул тилисм ичра ажаб ноёб эрур.

* * *

Чун куёшдек ерга киргунг, не осиг³, гар юз куёш
Маснадинг⁴ токида ҳар ён шамсайи⁵ девор эрур.

* * *

Биҳишт меҳнат⁶ эмас, бўлса ваъдаи дийдор,
Висол умиди бор эрса, жафо не булғусидур?

* * *

Навоиё, чу аламсиз мурод мумкин эмас,
Десангки, васл топай, ҳажр ўтиға ёқилакүр.

* * *

Ғам ўлса, солма гириҳлар⁷ қошинггаким, килмас
Ғализ⁸ ўлуб бу қора манъи хомайи⁹ тақдир.

¹ Ғоза – упа-элик.

² Ол – қизил, тўқ қизил.

³ Осиг (Асиг) – фойда, наф.

⁴ Маснад – урин, тахт.

⁵ Шамса – иморатнинг девор ва пештоқларига куёшга ўхшатиб нишланган нақш; зарланган, ярқирок кубба.

⁶ Меҳнат – 1) қийинчилик, машаққат; 2) бало, мусибат; 3) дард, ғам.

⁷ Гириҳ – тугун, чигил.

⁸ Ғализ – куюк, қалин.

⁹ Хома – қалам. Хомаи тақдир – тақдир қалами; қисмат, ёзик.

* * *

Фалак дақойиқидин¹ кимса бош чиқармади харгиз –
Ким, ушбу риштанинг асру² тугунлари чигилибдур.

* * *

Ишк сиррин неча кўнглум ичра пинҳон асрасам –
Ҳам, кўнгул ўти забона чеккач³, элга фош эрур.

* * *

Қайси гул базминки суға, йўкса елга бермади,
Бу чаманда то булут сакко⁴, сабо⁵ фаррош эрур.

* * *

Эй кўнгул, Фарход ила Вомиқ доғи Мажнун қани?!
Бўлмағил ғофилки, бир-бир бордилар ҳамроҳлар.

* * *

Даҳр боғи ичра барбод ўлмаган гул чикмади.

* * *

Танни чун симоб⁶ этар бу чархи ахзар⁷ оқибат,
Тўн агар симобий⁸ ўлсун, гар яшил, бир ҳукми бор.

* * *

Чарх шабгардиға⁹ гўё нақди умрунгдур ғараз¹⁰,
Тегрангга ҳар тунки икки букрайиб¹¹ айлонадур.

¹ *Фалак дақойиқи* – қисмат чигалликлари.

² *Асру* – жуда кўп, беҳисоб.

³ *Забона чекмоқ* – тил чиқармоқ, алангаланмоқ.

⁴ *Саққо* – сув ташувчи, мешкоб.

⁵ *Сабо* – Шарқ томондан эсадиган тонгги шамол.

⁶ *Симоб* – кумушранг кимёвий элемент. Мумтоз шеърятда бетокатлик, беқарорлик рамзи ва кўзёши тимсоли бўлиб келади.

⁷ *Ахзар* (*Хазро*) – кўк, яшил. *Чархи ахзар* – мовий осмон; фалак.

⁸ *Симобий* – симобранг.

⁹ *Шабгард* – тунда айланувчи.

¹⁰ *Ғараз* – мақсад, ният.

¹¹ *Букраймоқ* – букилмоқ, эгилмоқ.

* * *

Даҳр бўстонида бош чеккан ниҳол атрофида
Шох эмас, новак¹ дегил, яфроғ эмас, пайкон² эрур.

* * *

Ростларға чарх агар ҳар лаҳза қилмас сарзаниш³,
Шамь, бас, ҳар тун недин йиғлаб, куюб афғон⁴ қилур?

* * *

Не елланмакдур⁵, эй шаҳ, мўр⁶ хайлидек⁷ черикдинким⁸,
Сулаймондек⁹ бу водий ичра барбод ўлди чандинлар¹⁰.

* * *

Навоий, бўлмайн зору заиф ўлмас наво топмок,
Бу эрмиш пири чанг авторидин¹¹ дайр ичра талқинлар.

* * *

Эйки, истарсен саломат, ишк кўйин сўрмагил –
Ким, бу йўлга ҳар кишиким тушти, саргардон бўлур.

* * *

Жаҳон маккораси дилкашдур, аммо кимки ақд¹² этса,
Ипак жон риштаси ёрмоқ¹³ анга, дин нақди кобиндур¹⁴.

¹ *Новак* – ўк, камон ўки.

² *Пайкон* – 1) ўкнинг учи; 2) тиконнинг учи.

³ *Сарзаниш* – маломат, озор, таъна.

⁴ *Афғон* – фиғонлар, нолалар, фарёдлар.

⁵ *Елланмак* – югурмоқлик.

⁶ *Мўр* – чумоли.

⁷ *Хайл* – 1) тўда, гуруҳ; 2) эл, жамоа.

⁸ *Черик* – кўшин, лашкар.

⁹ *Сулаймон* – шон-шавкатли подшоҳ ва пайғамбар. Сехрли узуги воситасида у нафақат одамлар, балки ҳайвонлар, қушлар, барча инсу жинсларга, табиат ҳодисаларига ҳам ҳукмини ўтказа олган.

¹⁰ *Чандин* – кўп, беҳисоб.

¹¹ *Автор* – торлар.

¹² *Ақд* – никоҳ.

¹³ *Ёрмоқ* – пул, танга, олтин.

¹⁴ *Кобин* – маҳр, мол, маблағ.

* * *

Хуштурур жону жаҳон жонон била, жонон агар
Бўлмаса жон, ўйлаким, ўлмас жаҳон, зиндон эрур.

* * *

Кирма савдо баҳриға оламдин истаб судким,
Сийм¹ нақди тушса, лекин умр нақди сийғалур.

* * *

Гўр учун очмоқ недур ҳар лаҳза баҳромий каманд²,
Чун сени Баҳромдек³ айлар ажал гўри шикор.

* * *

Икки юзлук бўлмаким, бу боғнинг раъно гули
Гар кизорур бир юзи, лекин яна бир сарғарур.

* * *

Гавҳари мақсуд чун вобастайи тавфиқ эрур,
Деса бўлмаским, мунунг саъйи, анинг эҳмоли⁴ бор.

* * *

Бода ичким, чарх жоми сиррини Жам⁵ билмади,
Гарчи ул юз Жам киби майхоранинг⁶ даврин билур.

* * *

Хуш гулшан эрур даҳр, будур айбики, анда
Пайваста⁷ хазон елидин озурдадур ашжор.

¹ Сийм (Сим) – кумуш танга, пул.

² Каманд – ҳалқа, сиртмоқ, арқон, тузук.

³ Баҳром Гўр – гўр – кулон овига ўч бўлгани учун шундай ном олган қадимги Эроннинг сосонийлар сулоласига мансуб шох (ҳукмронлик йиллари – 421–438).

⁴ Эҳмол – бепарволик, сусткашлик, хушёқмаслик.

⁵ Жам – Жамшид исмининг қисқарган шакли.

⁶ Майхора – майхўр.

⁷ Пайваста – боғланган, уланган, туташган.

* * *

Не хукм қилса вафо аҳли журмида¹ гам эмас,
Бу зулм эрурки, жафо аҳлини ҳакам қиладур.

* * *

Замона ўк киби тузларни² синдуруб ёдек³,
Аларки эгридурур, шаҳға муҳтарам қиладур.

* * *

Меҳрнинг кўрма шафақ ичра шуъойи⁴ хатларин –
Ким, сипехр⁵ осибидин⁶ мужгони⁷ хунполойи⁸ бор.

* * *

Пар уруб, бошингға тутма авжким, ҳар неча мўр –
Ким, қанотланғай, қачон учмоқ анга мақдур⁹ эрур.

* * *

Даҳр торожи қилур урён¹⁰ чаман раъноларин,
Елдин ун чекмас йиғочларким¹¹, чаман афғонидур.

* * *

Тавсани¹² гардунни маркаб¹³ қилмаким,
Ер била рокибни¹⁴ охир тенғ қилур.

¹ Журм – гуноҳ, айб.

² Туз – тўғри, тик.

³ Ё (й) – ей, камон.

⁴ Шуъойи – нурли.

⁵ Сипехр – осмон, фалак.

⁶ Осиб – зиён, зарар.

⁷ Мужгон (Мижгон) – киприк, мижга.

⁸ Хунполой – қонға буланган, қонли.

⁹ Мақдур – 1) имкон; 2) тақдир.

¹⁰ Урён – яланғоч.

¹¹ Йиғоч – дарахт, ёғоч.

¹² Тавсан – аргумок, шўх, ўйноқи от. Тавсани гардун – фалак аргумоғи.

¹³ Маркаб – улов: от, туя.

¹⁴ Рокиб – отлик, суворий.

* * *

Булма эмин¹ чарх давридин мураққаъпуш² деб –
Ким, қуешдин бу мураққаъ³ ичра ўтлуғ тоси⁴ бор.

* * *

Ғариб қисса эрур ишққим, туганмади ҳеч,
Агарчи бўлғали олам биноси айтиладур.

* * *

Эй Навоий, маъсият⁵ узрида ўлсанг яхшироқ,
Зухд⁶ ужбидин⁷ мукаддар⁸ бўлғуча лавҳи замир⁹.

* * *

Нуҳ умрию Сулаймон мулкига йўқтур бақо.

* * *

Эрур бедод боринда тараҳҳум¹⁰ дўстдин, юз ҳайф
Ангаким, шукр боринда иши доим шикоятдур.

* * *

Фалак арусиди йўқ меҳру дилраболиғ кўп,
Нечукки, хусну жамол аҳлиға вафо била ноз.

* * *

Ки, йўқтурур бори оламда бир кўнгул ғамсиз.

¹ Эмин – тинч, осуда.

² Мураққаъпуш – жанда кийган, дарвешона кийинган.

³ Мураққаъ – дарвешлар киядиган жанда.

⁴ Тос – тоғора, жом, осмон, фалак. Кўк тоси – осмон гумбази.

⁵ Маъсият – гуноҳ.

⁶ Зухд – дунёдан воз кечиб, тоат-ибодат билан шуғулланиш, тақводорлик.

⁷ Ужб – ўзига бино қўйиш, манманлик.

⁸ Мукаддар – хира тортган, занг босган.

⁹ Лавҳи замир – дил, кўнгил.

¹⁰ Тараҳҳум – раҳм қилиш, шафқат айлаш.

* * *

Хуш улки, ёр фирокию ё кунгул гамидин
Тамом умрида бир лаҳза эрди мотамсиз.

* * *

Чарх ёлғиз қилмади Фарҳод қонин лолазор,
Лола қонин тўккучи онинг нифоқидур ҳануз.

* * *

Фоқр нахлидин¹ гули мақсуд узмак истама,
Етмай анда оху ашқингдин ҳавову нам ҳануз.

* * *

Ком еткурмак ғанимат англа ҳожат аҳлиға,
Эй ғаний², бу дамки коминг бирладур даврон ҳануз.

* * *

Пил ўлса сенинг хасминг³, десангки, зарар топмай,
Бир пашшаға оламда еткурма зарар ҳарғиз.

* * *

Бу дамни тут ғаниматким, келур дамдин асар йўқтур,
Не дамким, ўтти, худ андин киши топмас нишон ҳарғиз.

* * *

Улки, эрмас ишқи поку сажда айлар кўрса ҳусн,
Уйладурким, айлағай фосиқ таҳоратсиз намоз.

* * *

Десанг замона ситезини⁴ ҳар замон кўрмай,
Замонни хуш туту қилма замона бирла ситез.

¹ *Нахл* – дарахт, ниҳол, кўчат.

² *Ғаний* – бой, бадавлат.

³ *Хасм* – душман, рақиб, муҳолиф.

⁴ *Ситез* – ҳусумат, адоват, душманлик.

* * *

Пок лафз айтурга оғзинг пок қилким, ҳайфдур
Яхши сўз боринда сургай нуктайи¹ мазмум² оғиз.

* * *

Даҳр судидин тамаъ узким, зиёне беш³ эмас,
Умрни тутқил ғаниматким, замоне беш эмас.

* * *

Уй бино айлаб ражабтур элни меҳмон айламак,
Улки бу уй ичра беш кун меҳмоне беш эмас.

* * *

Меҳр тожу чарх тахтинг бўлса ғофил бўлмаким,
Меҳр бемеҳру фалак номеҳрибоне беш эмас.

* * *

Агарчи кон ютар булбул, вале не ғам анга, чунким
Навола⁴ ғунчадин айрую гулдин ўзга хон⁵ эрмас.

* * *

Бўлмангиз мағрури ҳусн, эй шўхларким, боғ аро
Сиз киби билтурғи гуллардин бири пайдо эмас.

* * *

Ғунчаким, очилди, буткармак⁶ ани имкон эмас.

* * *

Кимдурур бу коргаҳ⁷ вазъиғаким⁸ ҳайрон эмас.

¹ *Нукта* – нозик ва теран маъноли сўз, ҳикмат.

² *Мазмум* – ёмон; хато. *Нуктаи мазмум* – ёмон сўз.

³ *Беш* – кўп, ортиқ, зиёда.

⁴ *Навола* – ризқ, насиба.

⁵ *Хон* – дастурхон.

⁶ *Буткармак* – бутун қилмоқ, эски ҳолига келтирмоқ.

⁷ *Коргаҳ* – 1) ишхона, корхона; 2) дунё, фалак.

⁸ *Вазъ* – ҳол, аҳвол, шакл, тузилиш, тартиб. *Коргаҳ вазъи* – дунё аҳволи.

* * *

Тори уммид аро ҳарисни бил
Риштаи анкабут¹ ичинда магас².

* * *

Бу чаманнинг гулларига йўқтур, эй булбул, вафо,
Авло³ улким, айласанг гулбонг⁴ чекмакликни бас.

* * *

Кабутар қаср буржида эмас шаҳ шастидин⁵ эмин,
Хушо ул чуғзким⁶, вайрона кунжин ихтиёр этмиш.

* * *

Умри жовид⁷ истасанг фард⁸ ўлки, бўстон Хизриду
Сарвким, даъб⁹ айлади озодалиғ¹⁰ бирла маош¹¹.

* * *

Югурма ризқ учун, не етса Ҳақдин, англаким, комил
Не келтургил демиш, не ғайбдин келганни қайтармиш.

* * *

Тут фақр этагин, атласу зарбафт¹² сўзин кўй –
Ким, ул дағи тан ҳифзида¹³ мошобдек¹⁴ эрмиш.

¹ Анкабут – ўргимчак.

² Магас – пашша; чивин.

³ Авло (Авли) – афзалрок, яхширок.

⁴ Гулбонг – хуш овоз билан сайраш, фарёд чекиш.

⁵ Шаст – қармоқ, чангак.

⁶ Чуғз – бойкуш, бойўғли.

⁷ Жовид (Жовидон) – мангу, абадий.

⁸ Фард – ёлғиз, якка.

⁹ Даъб – одат, расм.

¹⁰ Озодалиғ – поклик, покизалик.

¹¹ Маош – ҳаёт, тирикчилик.

¹² Зарбафт (Зарбофт) – зардан тўқилган мато, кимхоб.

¹³ Ҳифз – сақлаш, муҳофаза қилиш.

¹⁴ Мошоб – жундан тўқилган кийим.

* * *

Даҳр боғи ичра чун бир гулга йўқ бўйи вафо,
Қилмагай эрди ҳаво кўнғлум қуши ул гулга кош.

* * *

Иш вафо қилмоқ эрур гар қила олсангки, эмас,
Эй вафосиз, бу жаҳон ичра жафокорлиғ иш.

* * *

Ишқ аро қочма, кўнгул, хору забунлуғдинким,
Ошиқ ўлғанға забунлуқ бўлуру хорлиғ иш.

* * *

Олам аҳли, билингизким, иш эмас душманлиғ,
Ёр ўлунғ бир-бирингизгаким, эрур ёрлиғ иш.

* * *

Кўзғама булбулни кўп, эй гулки, даврон боғида
Қолмамиш кўзғалмайин улким, бировни кўзғамиш.

* * *

Эй Навоий, ҳар не олам ичра бўлғай саҳл¹ тут,
Лек матлубунг таманносида бўлғил сахтқуш².

* * *

Сахтқуш элга дема охир фалақдур сахтгир³,
Арзимас оламда ҳеч иш худ бўлурға сахтқуш.

* * *

Авомдин, демаким, ўзни қутқарай, эр эсанг
Ўзунгдин ўзни қутулмоққа жаҳд қилғил хос.

¹ Саҳл – осон, енгил.

² Сахтқуш – қаттиқ ҳаракат қилувчи, тиришқок.

³ Сахтгир – қаттиқ ишловчи.

* * *

Кўнгул алил¹ эса фориғ эмас хавотирдин,
Жароҳат узра йигилмоқдурур чибинға хос.

* * *

... маҳрум бўлур ҳар кишиким, бўлса ҳарис.

* * *

... кириб вайронга бўлмас кимса тўфондин халос.

* * *

Хизрга² зулмат тилардин оби ҳайвондур³ ғараз.

* * *

Манзил этсанг, бу работ⁴ ичра иқомат⁵ қилмаким,
Ҳар кун ўзга корвон оромғоҳидур работ.

* * *

Не тўшарсен тахти жоҳинг фаршин⁶ олтун хишт ила –
Ким, сенингдек шоҳни кўп утқариптур бу бисот⁷.

* * *

Забт айлай олмас аҳли ишқ кўнгли кишварин⁸
Хисравеки⁹, айлай олғай сарбасар¹⁰ дунёни забт.

¹ Алил – касал, бемор, хаста.

² Хизр – зулмат қаъридан оби ҳаёт – тириклик сувини излаб топган ва ундан ичиб, абадий ҳаётга ноил бўлган пайгамбар. У одамларни мушқул аҳволдан қутқарадиган, уларга тўғри йўлни кўрсатадиган халоскор ва ошиқлар ҳомийси ҳисобланади.

³ Оби ҳайвон – оби ҳаёт, оби бако, зулоли ҳайвон. Хизр суви, Хизр чашмаси номлари билан юритиладиган мангулик суви.

⁴ Работ – қарвонсарой, мажозан дунё.

⁵ Иқомат – яшаш, истиқомат.

⁶ Фарш – тўшак, гилам, палос.

⁷ Бисот – бу ерда жой, яъни дунё.

⁸ Кишвар – мамлакат, ўлка, вилоят.

⁹ Хисрав – подшоҳ, ҳукмдор.

¹⁰ Сарбасар – бошдан-оёқ, бутунлай.

* * *

Қўйма кўнгулни даҳрнинг эски работига,
Сойирга¹ чун маҳалли иқомат эмас работ.

* * *

Асрадинг каттон² кафан қилмоқ учун, не судким,
Ҳашр³ бозорида бекийматдурур мундоқ матоъ.

* * *

Масканинг охир чу туфроғдур, не ўткармакдурур
Мадфанинг⁴ айвониға кўк гунбазидин иртифоъ⁵.

* * *

Гулханийдин⁶ гулхан олотин⁷ тамаъ қилмоқдурур,
Ҳар киши дунёлик этса аҳли дунёдин тамаъ.

* * *

Навоий, вокиф ўл гардун арусидинки, қасдингга
Очар гаҳ шомдин гесу⁸, кияр гаҳ субҳдин миқнаъ⁹.

* * *

Эл насиби чу азал қисматида топти рақам,
Сенки саъй ортуқ этарсен, нечук ўлғай нофё.

* * *

Топса ҳирмон¹⁰ зулмати ичра, не тонг, ҳайвон суйин,
Кимгаким бўлса ҳидоят¹¹ нуридин ҳамроҳ шамъ.

¹ *Сойир* – сайр қилувчи, кезувчи.

² *Кат(т)он* – канождан тўқилган мато, кийимлик.

³ *Ҳашр* – қиёмат.

⁴ *Мадфан* – гўр, қабр.

⁵ *Иртифоъ* – кўтарилиш, юксалиш, баландлик.

⁶ *Гулханий* – ўт ёқувчи, гўлах.

⁷ *Олот* – асбоблар, яроғлар.

⁸ *Гесу (Гису)* – соч, зулф, коқил.

⁹ *Миқнаъ* – хотинлар юзини ўраб юрадиган парда; сарандоз.

¹⁰ *Ҳирмон* – маҳрумлик, бенасиблик.

¹¹ *Ҳидоят* – тўғри йўл топиш, тўғри йўлга кириш.

* * *

Меҳрсизликдин фалак эл қатлин айлар бедариг¹,
Йўкса невчун дафн этар ҳар кун қуёштин ерга тиғ.

Тиғи зулми захмидин² ҳар шом андоқким шафак
Қону туфроғ ичрадур хуршидоразлар³, дариг⁴.

* * *

Андоқ иш қилким, пушаймон бўлмағайсенким, эмас
Ҳеч осиг чун иш хато бўлди пушаймонлиғда ҳайф.

* * *

Ёрдин айру кўнгул мулкедурур султони йўқ,
Мулкким султони йўқ, жисмедурурким, жони йўқ.

Жисмдин жонсиз не ҳосил, эй мусулмонларким, ул
Бир қора туфроғдекдурким, гулу райҳони йўқ.

Бир қора туфроғким, йўқтур гулу райҳон анга,
Ул қоронғу кечадекдурким, маҳи тобони⁵ йўқ.

* * *

Қўйди бир ўтлуғ фатила⁶ доғ учун ҳар ғунчадин,
Чарх то ғулшанни кўрди сабзу⁷ хуррам, эй рафиқ!⁸

* * *

Ич дағи тутқил Навоийга қадаҳким, арзимас
Бир нафас хушёр бўлмоғлиғқа олам, эй рафиқ!

¹ *Бедариг* – аёвсиз, шафқатсиз.

² *Захм* – 1) яра, жароҳат; 2) озор, хафалик.

³ *Хуршидораз* – қуёш юзли, гўзал.

⁴ *Дариг* – афсус, надомат.

⁵ *Маҳи тобон* – порлоқ ой.

⁶ *Фатила* – пилик, пилта.

⁷ *Сабз* – яшил; яшнаган.

⁸ *Рафиқ* – дўст, ўртоқ, биродар.

* * *

Ўз эрки бирла не мумкин киши ўз кўнглин олдурумқ.

* * *

Шах ёнин фарзин¹ киби кажлар² мақом этмиш, не тонг,
Ростравлар³ арсадин⁴ гар тутсалар рухдек⁵ қироқ⁶.

* * *

Эй Навоий, шони ғамдин айру йўқтур субҳи васл.

* * *

Бўлмаса маъшуқи пок, охир, не осиг ишки пок.

* * *

Кимга бир мажлисда оху дард ила сўзе⁷ керак,
Мундоғ ўт ёқмоққа аввал мажлисафрузе⁸ керак.

* * *

Бир хизрваш⁹ ҳимматин берма илигдин, негаким,
Дашти ҳирмон қатъига¹⁰ охир қуловузе¹¹ керак.

* * *

Йўлни осон қатъ этар солик¹² енгилрак бўлса юк.

¹ Фарзин – шахмат доналаридан бири.

² Кажлар – эгрилар, кингирлар.

³ Ростравлар – тўғри юрувчилар, тўғрилар, ҳалоллар.

⁴ Арса – майдон.

⁵ Рух – шахмат доналаридан бири.

⁶ Қироқ – чет, чекка.

⁷ Сўз – 1) олов, аланга; 2) куйдириш, ўрташ.

⁸ Мажлисафруз – мажлисга зеб берувчи, базмни қизитувчи.

⁹ Хизрваш – Хизр каби, Хизрга ухшаган.

¹⁰ Қатъ – босиб ўтиш, юриш.

¹¹ Қуловуз – йўлбошчи, раҳбар, раҳнамо.

¹² Солик – тариқат йўлига кирган киши.

* * *

Чу кўмдинг ерга, Қорун ганжи ҳукми тутти, эй мунъим¹,
Тутайким нақд ила бўлди хизонанг² ганжи Қорундек.

* * *

Вафо айлаб, вафо кўз тутма олам дунларидинким³,
Вафосиз келди олам дунлари ҳам олами дундек.

* * *

Эй фалак, қайси қуёш юзлукни бир кун чарх уза
Жилвагар қилдингки, оқшом ерга пинҳон қилмадинг.

* * *

Ризк чун мақсум эрур, бир курс учун ҳар кун недур
Чархдек саргашталиқ кўйида новардим⁴ менинг.

* * *

Не суд бўлса амал номаси қора гар худ
Отинг нишон уза Жамшид ё Қубод⁵ эттинг.

* * *

Кулар, эй боғбон, ҳар ғунча гўё –
Ки, ғофилдур хазондин гулситонинг.

* * *

Умр даврининг бақосин билмаганлар ҳар тараф,
Суда ёмғур нуктасининг даври паргорин⁶ кўрунг.

* * *

Қафас қайдидадур булбул, буқим вайрона тутмиш чуғз,
Вафоси йўқ эканни билди гўё аҳли дунёнинг.

¹ *Мунъим* – неъмат берувчи, ризк улашувчи.

² *Хизона* – хазина, сандиқ.

³ *Дун* – пасткаш, разил, ярамас.

⁴ *Новард (Навард)* – уруш, жанг, жанжал.

⁵ *Қубод* – қадимий Эрон шоҳларидан бири.

⁶ *Паргор* – циркуль.

* * *

Даҳр богининг гулида йўқтурур бўйи вафо,
Ўзни, эй булбул, агар парканд-парканд¹ айладинг.

* * *

Ростлар маъманидур² дайр, туз ур ул сари гом³,
Кимки ул эгри кадам урди, иши келмади ўнг.

* * *

Теванинг⁴ кўнгли кичикдур гар эрур пайкари⁵ чўнг⁶.

* * *

Жисм уйи чунким эрур фоний, тафовут йўқ ани
Гар фано селобидин⁷ вайрону гар обод бил.

* * *

Сарсаредур ҳар даминг мақсуд изин гум⁸ қилғали,
Гар бу водий ичра ғафлат бирла юз минг йил тирил.

* * *

Фигони ўкидин булбулнинг, эй гулбун⁹, ҳазар қилким,
Тикан пайкониға гул жавшани¹⁰ ҳаргиз эмас ҳойил¹¹.

* * *

Не меҳр иси, не вафо ранги топкунг, эй булбул,
Бу боғ гулларига берма зинҳор кўнгул.

¹ Парканд-парданк – парча-парча, майда-майда.

² Маъман – 1) тинчлик, омонлик ери; 2) макон, ватан.

³ Гом – кадам, одим, оёқ.

⁴ Тева – туя.

⁵ Пайкар – 1) жусса, вужуд; 2) юз, чеҳра; 3) сурат, шакл.

⁶ Чўнг – кўп, катта, улкан.

⁷ Селоб – кўзёши.

⁸ Гум – йўқолиш, ғойиб.

⁹ Гулбун – гул, гул бутаси.

¹⁰ Жавшан – совут.

¹¹ Ҳойил – гов, тўсик, монёлик қилувчи.

* * *

Хазон сипоҳиға, эй богбон, эмас монень,
Бу бог томида гар игнадин тикан қилғил.

* * *

Гайрдин¹ сафҳангни² қилғил пок, яъни айлама
Хотиринг лавҳини³ ҳар хат бирла маъюб⁴, эй кўнгул.

* * *

Куч била чикмоқ не имкон реша⁵ беркиткан ниҳол.

* * *

Луъбати⁶ даҳр фириби била бозий⁷ емаким,
Бермади кимсага бу шоҳиди⁸ маккора кўнгул.

* * *

Сарсабз⁹ эрур ҳамиша бу гулшанда сарвдек,
Озодаеки, бўлса мизожида эътидол¹⁰.

* * *

Бу чаман раънолари саркашлик этгандин не суд –
Ким, хазон торожидин эмин эмастур бир ниҳол.

* * *

Хусн сотма шафақинг рангидин, эй золи сипеҳр¹¹ –
Ким, ани қўймағуси гардиши айём¹² қизил.

¹ *Гайр* – бошка, ўзга, ёт, бегона.

² *Сафҳа* – саҳифа; бу ерда кўнгул лавҳи.

³ *Лавҳ* – бу ерда юз.

⁴ *Маъюб* – айбли, нуксонли.

⁵ *Реша* – илдиз, томир.

⁶ *Луъбат* – ўйинчок, қўғирчок.

⁷ *Бози(й)* – ўйин, фириб, ҳийла.

⁸ *Шоҳид* – бу ерда гузал, маҳбуба маъносида.

⁹ *Сарсабз* – кўқарган, яшнаган.

¹⁰ *Эътидол* – 1) келишганлик, ярашиқлик; 2) тик, тўғри.

¹¹ *Золи сипеҳр* – кекса фалак.

¹² *Гардиши айём* – замона ўтиши, кунлар ўтиши.

* * *

Бир насиҳат қилғум, эй ишқ аҳли, айланг истимоъ¹,
Солмангиз ҳар сори кўз, то бўлмасун ҳар ён кўнгул.

* * *

Кўй дуру феруза баҳсинким, нужуму чархни
Нилуфар барги уза шабнамча кўрмас ҳимматим.

* * *

Ганимат англасун булбулни гул етгачки, бўстондин
Учар гул яфроғи ҳам, қолмас учмай гарчи булбул ҳам.

* * *

Гар малак тасбеҳи дона, хур зулфи дом эрур –
Ким, бу дому донаға зийрак куш эрсанг, бўлма ром.

* * *

Даҳр боғининг ҳавосидур самуму² суйи захр,
Анда бўлмас бу ҳавову су била қилмоқ мақом.

* * *

Май ўти бирла димоғингни қизитмаким, бу ўт
Эл димоғида пиширмайдур бажуз³ савдойи хом.

* * *

Нилуфар накш айлаб айвонингга мағрур ўлмагил,
Йўқ вафо накши чу бу нилуфарий айвонға ҳам.

* * *

Заъфароний⁴ юзда гулгун ашк тўкмак не осиг,
Ишва кўрган даҳр боғининг гули раъносидин.

¹ *Истимоъ* – эшитиш, тинглаш.

² *Самум* – гармсел.

³ *Бажуз* – ...дан бошка, ...дан ташқари.

⁴ *Заъфароний* – сарик ранг; синиққан.

* * *

Эй Навоий, даҳр боғидин қутулмоқ истаким,
Булбул учқан яхшироқ зоғу заған¹ маъвосидин.

* * *

Бировким, даҳр боғининг фирибин билди, наргисдек
Қадаҳдин бош кутармай сурди ишрат бирла давронин.

* * *

Юзунг кўп очма, гоҳе сўз дегилким, ақл деҳқони
Не гул исрофини яхши демиш, не ғунча имсокин².

* * *

Ишқ комил бўлса, меҳнат ўқларидин бок эмас,
Не зарар булбулғаким, бўлғай тикандин ошён.

* * *

Шамъни парвона куйдурмакдин, эй гул, қилма айб,
Булбул эрмастурму кул, ё сен эмассен оташин.

* * *

Навоий, чархи ахзардур сияҳқор³,
Тамаъ сарсабз бўлмоқ қилма андин.

* * *

Олам аҳли, ишқ аро расволиғим таън этмангиз,
Кимдурур ошиқ бўлуб, расвойи олам бўлмаған?

* * *

Ҳар хазон барги эрур зореки даҳр озоридин.

¹ Зоғу заған – қарғаю кузгун.

² Имсок – 1) сақлаш, парҳез, 2) кўлдан чиқармаслик, бахиллик.

³ Сияҳқор – бадқирдор, ичи қора.

* * *

Ҳар оқар суни хазон тиғи қилибдур зарфишон¹,
Кескали меҳру вафо нахлин жаҳон гулзоридин.

* * *

Ким кафанни ёд эгар, андин ўлук огоҳроқ.

* * *

Ҳар нечук доғ ўлса ўлсун, доғи ҳижрон бўлмасун.

* * *

Вокиф ўл, эй боғбонким, ҳар тараф гул шаклидин
Сендек элнинг қабридулким, зоҳир этмиш бу чаман.

* * *

Ўйлаким, тожир² тенгиз³ ранжин чекар савдо учун.

* * *

Гулханийдекдулки, истар гулхану олотини,
Сифлаким⁴ меҳнат чекар дунёву мофиҳо учун.

* * *

Ҳар не ёзмиш оллингга қилки қазо⁵ кўрмак керак,
Эй Навоий, қочмоқ ўлмас Тенгрининг тақдиридин.

* * *

Азал наққоши⁶ тарҳ айларда гул барги намудорин⁷,
Магар паргор қилди булбули саргашта минқорин⁸.

¹ Зарфишон – зар сочувчи.

² Тожир – савдогар.

³ Тенгиз – денгиз

⁴ Сифла – пасткаш, тубан, ярамас.

⁵ Қилки қазо – тақдир қалами.

⁶ Азал наққоши – Худо.

⁷ Намудор – зоҳир, намоён.

⁸ Минқор – тумшук.

* * *

Шаҳ эгнида мурассаъ тугмалиг хилъатқа¹ бермасмен,
Йиғочлар бирла оллин теврабон кийган фано шолин².

* * *

Жаҳон забунунг эрур, бўлмасанг жаҳонга забун.

* * *

Даҳр боғида гулу булбулға йўқ баргу наво,
Солмади бу ғуссадин наргис илигдин соғарин.

* * *

Вафо аҳлиға даврондин етар жавру жафо асру,
Жафосидин анинг озурдадур аҳли вафо асру.

* * *

Буким, аҳли вафо ноёб эрурлар, андин эркинким,
Бу эски тоқ аларға ёғдурур гарди бало асру.

* * *

Табиат чоҳидин рухунгни кутқарким, хуш эрмастур
Қафас қайди аро булбулға бўлмоқ мубтало асру.

* * *

Даҳр хисравлигин улким тилади, чарх анинг
Бошиға қўйди туганким³, дер улус Кайхусрав⁴.

* * *

Эй Навоий, хуш эрур хилват, агар бўлса киши
Дилбари бирла иков, бўлмаса лек анда бирав.

¹ *Хилъат* – кийим, ёпинчик, сарпо.

² *Фано шоли* – фонийлик либоси.

³ *Туган* – доғ, из, яра ва жароҳатнинг доғи.

⁴ *Кайхусрав* – каёнийлар сулоласига мансуб Эрон ҳукмдорларидан бири.

* * *

Оташин гул гарчи зийнатдур жаҳон бўстониға,
Барқ¹ эрур ҳар ел учурған барги булбул жониға.

* * *

Гарчи шамъ ўлди шабистон² зеби, кўрким, шуъладин
Тил чиқармиштур сусаб парвоналарнинг қониға.

* * *

Зулм аҳли халқ қони учун тил узатмоғи
Бор уйлаким, сибоъ³ ичар сунни тил била.

* * *

Барғ эвурмай⁴ лавн⁵, гул сўлмай, тўкар эрмиш хазон,
Боғлама кўнглунгни, эй булбул, жаҳон гулзориға.

* * *

Кўкарди чун экин, гум булди дона.

* * *

Эй Навоий, қилдилар дунёни рад аҳли қабул,
Гар десанг макбул ўлай, ёр ўлма бу мардуд⁶ ила.

* * *

Ҳожатингни элга арз этмакка ҳожат булмасун.

* * *

Ким ушатса шишани, бутмас яна пайванд ила.

¹ Барқ – чакмоқ, яшин.

² Шабистон – тунги ётоқ, ётоқхона.

³ Сибоъ – йирткич ҳайвонлар.

⁴ Эвуриш – ўгириш, буриш, айлантириш.

⁵ Лавн – ранг, бўёқ, нақш.

⁶ Мардуд – рад қилинган, ҳайдалган, номақбул.

* * *

Кўҳи¹ дарду тешайи ҳижронни сўр Фарҳоддин,
Анғламас Хусравки, Ширин бирладур дойим била.

* * *

Шоҳу сойилға² насиб ар кўпу оздур, не тафовут,
Тенғ насиб ўлди, чу туфрокка агар сойил, агар шах.

* * *

Навоий, даҳрнинг кун юзи, тун сочиға майл этма –
Ки, охир умр нақдин мухтал³ айлар ушбу муҳтола⁴.

* * *

Бемаҳал гулбонг ила ёлқитма⁵, булбул, элниким,
Даҳр боғи гуллари хуштур, вале чоғи била.

* * *

Қалам⁶ ёзган балодин муҳтариз⁷ бўлган зиҳи⁸ нодон,
Муқаррар бўлмаган рўзи талаб қилгон зиҳи аблаҳ.

* * *

Шоҳ додимға нетиб етсунки, мулки ишқ аро –
Қадри олий шоҳ ила тенгдур гадоий хоки роҳ⁹.

* * *

Шоҳликнинг даҳли йўқ ишқу муҳаббат куйида –
Ким, керак анда сариф юз, лаългун¹⁰ ашқ, ўтлуғ оҳ.

¹ Кўҳ – тоғ.

² Сойил – гадо, тиланчи.

³ Мухтал – сочилган, тўзгиган, зиён топган.

⁴ Муҳтола – маккор, ҳийлакор.

⁵ Ёлқитмоқ – безор қилмоқ.

⁶ Қалам – 1) ақли аввал, 2) муфассал илм.

⁷ Муҳтариз – бу ерда эътироз қилувчи.

⁸ Зиҳи – 1) гўзал, ёқимли, кўнгилга матлуб; 2) яхши, қандай яхши, офарин.

⁹ Хоки роҳ – оёқ ости тупроғи; хор, бечора.

¹⁰ Лаългун – лаъл рангли, кизил.

* * *

Шоҳким, матлубиға қуллук буюрғай – ишқ эмас,
Кимки ошиқдур, анға зору забунлуғдур гувоҳ.

* * *

Сарв ила хошок агар гул ошиқидур, фарки бор,
Сарвға то ўт туташқай, кул бўлур юз минг гиёҳ.

* * *

Мусаллам¹ ёрлиғ ул ёрғаким, қўймағай миннат,
Гар ўз ёри учун ағёрдин² минг можаро чекса.

* * *

Замона аҳлидин кўз тутмасун меҳру вафо подош³,
Киши юз йил аларға гар вафо айлаб, жафо чекса.

* * *

Гар кўнгулнинг ошкор ўтиға таскин берса ашқ,
Ким қила олғай илож онинг бу пинҳон ўтиға?!

* * *

Тун балосидин қатикрок йўқтурур ошиққа ҳол,
Хоссаким бемор ҳам бўлғай муҳаббат ониди.

* * *

Бўлма бўстону саро қайдида олам ичраким,
Йўқ вафо қилсанг назар оламсаро⁴ бўстонида.

* * *

Ишқ аро, эйким, дединг, ҳар лаҳза фарёд этма, вой,
Ўт туташқан чоғ бўлурму кимса фарёд этмаса?!

¹ Мусаллам – 1) муносиб, лойик, 2) тан бериш, қойил қолиш; 3) тобе бўлган, таслим бўлган.

² Ағёр – 1) ўзгалар, бегоналар; 2) рақиблар, душманлар.

³ Подош – 1) эваз; 2) ҳамроҳ.

⁴ Оламсаро – олам уйи.

* * *

Хўбларга¹ чун вафо йўк, авло улдурким, кўнгул
Ўзни ул каттиғ кўнгуллуғларга муътод² этмаса.

* * *

Дер эсангким соя янглиғ³ бўлмайин туфрокка паст,
Ул куёшқа боқмағил, эй сарв, саркашлиғ⁴ била.

* * *

Вужуди зарранинг мумкин эмас то собит ўлмас меҳр,
Не ҳожат зарра хайлидин куёш зотиға исботе.

* * *

Гулзор даҳр шўъбадасин⁵ гўйий англамиш,
Ичинда заъфарондин⁶ эмас ғунча кулгуси.

* * *

Натижа куймагу ашкимдин ўзга топмағай, улким
Бу гулшан шуълаву дудин гулу сунбул⁷ гумон эткай.

* * *

Тилар юз лахт⁸ қон эткай насибин даҳр деҳқони
Қаю булбулниким, гул хони узра меҳмон эткай.

* * *

Юз ғариб аҳвол бекасликда⁹ ҳар дам бор эмиш.

¹ *Хўблар* – 1) гўзаллар; 2) яхшилар.

² *Муътод* – одат, ўрганиш.

³ *Янглиғ* – каби, сингари, ўхшаш.

⁴ *Саркашлиғ* – ўжарлик, итоатсизлик.

⁵ *Шўъбада* – ўйин, найранг.

⁶ *Заъфарон* – саргиш тус берувчи хушбўй усимлик; сарик ранг.

⁷ *Сунбул* – ингичка баргли, гуллари ҳалқа-ҳалқа, кўнғироксимон ва хушбўй усимлик.

⁸ *Лакт* – бўлак, парча.

⁹ *Бекаслик* – ёлғизлик, ғариблик.

* * *

Чўғздин рам¹ айласа не айб дуррожу² тазарв³,
Хосса бўлса мастлиғдин ўзгача оламлари.

* * *

Шиша бирла боданинг бир-бирга кўптур нисбати.

* * *

Яхшироқ бедорлиғидин бўйла⁴ ғаммоз⁵ уйқуси.

* * *

Шукуфа⁶ сийм чиқарғач, бу гулшан ичра хазон
Ҳавоға баргини сочмоқ била ситам қилди.

* * *

Қайдаким лаъл ўлса, атрофида бўлур хораси⁷.

* * *

Совуруб тифли хазон туфроғ ила тенг қилмаган
Қайси бир гулдаста бу боғ ичра деҳқон боғлади?

* * *

Ҳар гул ушбу боғ аро кўрсанг тикан осибидин,
Ғарқайи хуноб⁸ ўлуб, юз чок эрур пирохани⁹.

* * *

Чоғирни¹⁰, оқил эсанг лаъл деб қизитма димоғ –
Ки, ўтни исламади гул дебон хирадманде¹¹.

¹ Рам – чўчиш, хуркиб қочиш.

² Дуррож – кирғовул.

³ Тазарв – тустовук.

⁴ Бўйла – бундай, бу хил, бунақа.

⁵ Ғаммоз – чақимчи.

⁶ Шукуфа – гул, чечак, ғунча.

⁷ Хора (Хоро) – тош.

⁸ Хуноб – қонли ёш.

⁹ Пирохан – қўйлак.

¹⁰ Чоғир – май, шароб.

¹¹ Хирадманд – оқил, донишманд.

* * *

Ки, пашша қайдига йўқ эҳтиёжи занжире.

* * *

Чун не тақдир ўлса, тағйир ўлмас эрмиш саъй ила.

* * *

Наваруси¹ даҳр ақдин истама, кўпким арус,
Охири ифрит² ўлур, гарчи паридур аввали.

* * *

Десамким, Ҳақдурур мавжуду ашё³ ҳар недур нобуд⁴,
Хубобу⁵ мавжи баҳр узра эрур онинг намудори.

* * *

Хотирни жамъ истар эсанг, аввал хавотир дафъин эт,
Кимда хавотир бўлмаса, осудахотир бўлғуси.

* * *

Сарву гул мафтуни бўлмаким, нигору зеб учун
Синдуруб ҳар дам узар они фалак маккораси.

* * *

Ишқким, ҳар бир ишида ёзди юз минг турфа халқ,
Турфарок будурки, юз мингдин бири ёзилмади.

* * *

Қайси жоҳилға надомат бўлғай ул олимчаким,
Ҳар не билди, қилмади, ҳар неки қилди, билмади.

¹ *Наварус* – янги келин.

² *Ифрит* – дев, шайтон.

³ *Ашё* – нарса, буюм.

⁴ *Нобуд* – бу ерда йўқ, йўқлик маъносиди.

⁵ *Хубоб* – сув юзиди пайдо бўладиган пуфакча, кўпик.

Лофи ишқ урған кўнгул ғам дўзахидин кочмасун –
Ким, самандарға ёлиндин¹ ўзга маскан бўлмади.

* * *

Чу мозий² ўттию мустақбал³ ўртада эрмас,
Сенгаки ҳол эмас муғтанам⁴ не ҳол ўлғай.

* * *

Бу дамни, ориф эсанг яхши тутки, жоҳил иши
Етишмагангаву ўтганга қилу қол⁵ ўлғай.

* * *

Жаҳон маккораси шўхедурур, бас дилфириб⁶ охир,
Не эрким, бошидин кечгай анинг мардонае бўлғай.

* * *

Даҳр бўстони аро саркаш ниҳоле кўрмадук,
Соя янглиғ бўлмаган ер бирла яксон оқибат.

* * *

Ҳеч ким мулки бақо султони бўлғонму экин?

* * *

Бир улким, чу сўздиндур инсон шариф,
Чу ҳайвонга сўз йўқтур, улдур касиф⁷.

Кўнгул дуржи⁸ ичра гуҳар сўздурур,
Башар гулшанида самар сўздурур.

¹ Ёлин – учкун, ёлқин, аланга, олов.

² Мозий – ўтмиш.

³ Мустақбал – келажак.

⁴ Муғтанам – ғанимат.

⁵ Қилу қол (Қолу қил) – сўзлаш, гап-сўз, мубоҳаса.

⁶ Дилфириб – кўнгилни алдовчи, йўлдан оздирувчи.

⁷ Касиф – 1) касофат, 2) ифлос, нопок.

⁸ Дурж – садаф, кимматбаҳо тошлар сақланадиган кутича.

Эрур сўз фалак жисмининг жони ҳам,
Бу зулумотнинг оби ҳайвони ҳам.

Агар жон эмас, бас недурким, Масих
Ўлук тиргузур, деб каломи фасих?¹

Агар оби ҳайвон эмас, бас нечук,
Топар жон зулолидин² анинг ўлук.

Не бўлғай анинг васфида эл сўзи –
Ки, ҳар неки дерлар эрур чун ўзи.

Бу сўз к-офаринишдин³ ашрафдурур⁴,
Анинг дағи мавзуни алтафдурур⁵.

* * *

Жавохир неча хўбу дилкашдурур,
Вале назм силки аро хушдурур.

* * *

Сўз ичраки, ёлғон эрур нописанд⁶,
Чу назм эттилар, қилди доно писанд.

* * *

Эмас эрди мақсуд жуз⁷ одамий –
Ки, Ҳақ сиррининг бўлғай ул маҳрами.

Баридин ғараз гарчи инсон эди,
Анга дағи мақсуд ирфон эди.

¹ Фасих – чиройли ва равшан гапирувчи, сўз устаси.

² Зулол – 1) тиник, тоза, ширин сув; 2) жом, шароб.

³ Офариниш – яратилиш, вужудга келиш.

⁴ Ашраф – шарафли, иззатли, улуг.

⁵ Алтаф – латифрок, нафисрок, нозикрок.

⁶ Нописанд – номаъкул, ёқимсиз.

⁷ Жуз – бошқа, ўзга.

* * *

Ҳақ зотига биравки, хирад¹ бирла фикр этар,
Отин эл ичра окилу фарзона² айлабон.
Микдорини тенгиз суйининг истар англамок,
Лекин ҳубоб жомини паймона³ айлабон.

* * *

Кунжи қаноат арчи⁴ эрур салтанат валеқ
Элдин тамаъни узгали мардоналиқ керақ.

* * *

Лаззоти нафс тарки самари офият⁵ берур,
Лек ул шажарни эқкали фарзоналиқ керақ.

* * *

Қаноат тариқиға⁶ кир, эй қўнгул –
Ки, хатм⁷ ўлғай ойини⁸ иззат санга.

* * *

Десанг хилватим анжуман бўлмасун,
Керақ анжуман ичра хилват санга.

Ватан ичра сокин бўлуб, сойир ўл,
Сафардин агар бўлса меҳнат санга.

Назарни қадамдин йироқ солмағил,
Бу йўл азми гар бўлса рағбат санга.

Дамингдин йироқ тутмағил ҳушни –
Ки, юзланмағай ҳар дам офат санга.

¹ *Хирад* – ақл-идрок.

² *Фарзона* – оқил, доно, донишманд.

³ *Паймона* – қадаҳ, май пиёласи.

⁴ *Арчи* – гарчи, агарчи.

⁵ *Офият* – соғлиқ, тинчлик.

⁶ *Тариқ* – тариқат, тасаввуфда инсонни камолотга олиб борувчи йўл.

⁷ *Хатм* – тамомлаш, тугатиш.

⁸ *Ойин* – 1) расм-одат; 2) йўл-йўриқ.

Бу түрт иш би́ла рубъи маскун¹ аро,
Чалинмоқ не тонг кўси давлат² санга.

Бу оҳанг ила бўлғасен нақшбанд,
Навоий, агар етса навбат санга.

* * *

Биравким, бўлур бир аёқ³ ош учун кул,
Юзига керактур қазоннинг қароси.

* * *

Кимки махлуқ⁴ хизматиға камар
Чуст этар⁵, яхшироқ ушалса бели.

Қўл қовуштирғунча бу авлодур –
Ки, анинг чиқса эғни, синса эли.

Чун хушомад демакни бошласа кош –
Ким, тутулса дами, кесилса тили.

* * *

Камол эт касбким, олам уйидин
Санга фарз ўлмағай ғамнок⁶ чиқмоқ.

Жаҳондин нотамом⁷ ўтмак биайних⁸,
Эрур ҳаммомдан нопок чиқмоқ.

* * *

Агарчи фаннида соҳибкамол эрур сайёд⁹,
Қачон балиғ тута олғай сув мавжи доми била.

¹ Рубъи маскун – ер шарининг аҳоли яшайдиган куруклик қисми.

² Кўси давлат – давлат ноғораси.

³ Аёқ (Аёғ) – коса, қадаҳ.

⁴ Махлуқ – яратилган, одам, инсон.

⁵ Чуст этмоқ – боғламоқ.

⁶ Ғамнок – ғамгин, гамли, қайғули.

⁷ Нотамом – қусурли, комил эмас.

⁸ Биайних – худди, айнан.

⁹ Сайёд – овчи.

* * *

Кулоқда асра гаронмоя¹ сўзнию фикр эт –
Ки, дурсиз ўлса, не бўлғусидур садаф холи.

Сўзунгни дағи кўнгул ичра асрағилким, ҳайф –
Ким, уйла дуржни гуҳардин эткасен холи.

Бу дуржу икки садафни тўла дур этканга,
Зиҳи улувви² гуҳар, балки гавҳари оли(й).

* * *

Не раҳравеки³, тожи ҳидоят бошидадур,
Йўқ бок анга ҳаводиси афлок⁴ тошидин.
Худхудки⁵, қўйдилар азалий тож бошига,
Тушкайму жола⁶ ёғқан ила тожи бошидин.

* * *

Юзига асли ёмоннинг кўп очма гулшани хулқ,
Сияҳгилемга⁷ албатта меҳр айлама фош –
Ки, қилмади гул иси бирла тоза руҳ жуал⁸,
Қуёш чароғига парвона бўлмади хуффош.

* * *

Чу душман ўлди қадимий, зиёнидин ҳазар эт,
Агарчи нутқи равонбахши жонга роҳат эрур.

Су бирла ўт аро зиддият ўлди чун азалий,
Агар ҳаёт суйидурки, ўтқа офат эрур.

¹ Гаронмоя – қимматбаҳо.

² Улув (в) – баландлик, юқорилик; олий.

³ Раҳрав – йўловчи, солиқ, мурид.

⁴ Афлок – фалаклар, осмонлар.

⁵ Худхуд – попишак.

⁶ Жола – шабнам, шудринг; мажозан кўз ёши.

⁷ Сияҳгилем – бадбахт.

⁸ Жуал – қоракўнғиз.

* * *

Викор гавҳарию ҳилм¹ маъдани² бўлақур,
Десангки, килғай итоат санга гадо била шоҳ.

Бу шева³ тоғда зоҳирдурурки, даврондин
Қачонки тафриқа⁴ етти, улусқа бўлди паноҳ.

* * *

Бийик⁵ мақомиға улким тилар сабот, керак –
Ки, эгриликни қўюб, тузлук айласа қонун.

Туз ўлса, соясида эл тиниб манор киби,
Сипехр уйида турар қарнлар⁶ нечукки сунун.

Гар эGRIDур, ёғибон ўку боғланиб бўйни,
Бўлур қабақ⁷ йиғочидек беш-ўнча кунда нигун⁸.

* * *

Ростлар қўнглини айлар тийра нодон ёвадин⁹,
Шамъни ул навъким, жоҳил ўчургай дам била.

* * *

Тўнни зарбафт айлабон хиффатдин¹⁰ учқан ҳар тараф,
Йўқ ажаб, гар бор эса дунё матоъи ком анга.

Ул чибинким, қўзга олтун янглиғ ишнар¹¹ хилъати,
Қўпрағи, билким, нажосат узрадур ором анга.

¹ *Ҳилм* – мулойимлик, юмшоқлик.

² *Маъдан* – қон, манба.

³ *Шева* – одат; ҳунар.

⁴ *Тафриқа* – бўлиш, айириш, ўртага низо солиш.

⁵ *Бийик* – буюк, улуг, юксак, олий.

⁶ *Қарн* – аср, давр.

⁷ *Қабақ* – ей билан машқ қилиш учун узун ходанинг учига ўрнатилган қовоқ – нишон.

⁸ *Нигун* – 1) эгилган, букилган; 2) чаппа, тесқари.

⁹ *Ёва* – ёлғон, беҳуда сўз.

¹⁰ *Хиффат* – енгиллик, енгилтақлик.

¹¹ *Ишнамоқ* – ялтирамоқ.

* * *

Навой, тилинг асрағил зинхор,
Десангким, емай даҳр ишидин фусус¹.

Назар қилки, ўқ оғзи тилсиз учун
Қилур тожварлар² била дастбус³.

Неча тожвардур, кесарлар бошин,
Чу ҳангомсиз⁴ нағма тортар хурус⁵.

* * *

Кўмирни ўтка солиб, лаъли оташин этсанг,
Натижа бўлғай анга қайда тушса куйдурмак.

* * *

Бийик мақомлиғ эл тифл эканда ҳам бўлмас –
Ки, тийра қилғай ани жаҳлу зулмат аҳли тили.

Қамар⁶ чароғи ағар бўлса барча бир кечалик,
Не навъ учургай ани шабпарак⁷ каноти ели.

* * *

Не рўза бўлғай ангаким, очуқ бўлуб оғзи,
Даме кам ўлмағай андин калому ҳарзакалом⁸.

* * *

Умрин аблаҳ кечуруб ғафлат ила,
Нукта ўрниғаки тортар харрос.

¹ *Фусус* – афсус.

² *Тожвар* – тождор, тож кийган.

³ *Дастбус* – қўл ўпиш.

⁴ *Ҳангом* – пайт, фурсат, вақт.

⁵ *Хурус* (*Хурус*) – хўроз.

⁶ *Қамар* – ой.

⁷ *Шабпарак* – кўршапалак.

⁸ *Ҳарзакалом* – беҳуда сўз.

Бир эшакдурки, тағофул¹ юзидин
Қилғай изхор паёпай² аррос.

* * *

Қарилар хотири нозукдур, эй тифл,
Шикастидин қилиб ваҳм, ўлма густох:

Унуттунгмуки, атфол³ ўйнағанда,
Синар оз майл кўргандин курук шоҳ.

* * *

Лекин гар инжу сочса киши дона ўрниға,
Товусни қачон қилур ўргамчи⁴ доми сайд.

* * *

Кийиб самур⁵ ила киш⁶ қилма асру раънолик,
Ипак либос ила тутма ғурур жоми тўла.

Тийиннинг⁷ ўз туки-ўқ бўлди жониға офат,
Фарисанинг⁸ паридин келди ўз бошиға бало.

* * *

Ҳикмат аҳли оллида совуқ сифат йўқ кимсада
Субҳи козибдек⁹ маҳалсиз айлагон кулғу киби.

Лек мундин кўп совуқдир ашк тўкмак зўр ила
Дай¹⁰ елида қатра-қатра муз томизған су киби.

¹ Тағофул (Тағофил) – ўзни билмасликка солиш, эътиборсиз булиш, бепарволик.

² Паёпай – кетма-кет, муттасил.

³ Атфол – ёш болалар.

⁴ Ўргамчи – ўргимчак.

⁵ Самур – кундуз.

⁶ Киш – кундуз пустин.

⁷ Тийин – олмахон.

⁸ Фариса – чиройли ов куши.

⁹ Субҳи козиб – ёлғончи тонг.

¹⁰ Дай – қиш.

* * *

Қаноат гӯшасин тутқилки, чун анқо¹ бу даъб этти,
Анга кушлар ичинда қурб² Қофида³ нишимандур⁴.

Чу парворий⁵ товуғнинг оғзи тинмас туъмадин⁶ гарчи,
Улар охир, анга аввал катак зиндони маскандур.

* * *

Ҳиммат аҳлики, эрур тузлук аро сарв киби,
Даҳр бӯстонида сарсабздурӯ озода.

Улки, су янглиғ эрур пастниҳоду⁷ кажрав⁸,
Чекиб афғон, анга тинмаслиғ эрур омода⁹.

* * *

Бир айбга гарчи халқ қилғай мансуб,
Фақр аҳлидин¹⁰ изтироб эмастур маҳсуб¹¹.

Сидқ эрса, худ¹² этмак керак ўз феълини хуб,
Кизб¹³ эрса, маломат дағи бордур матлуб.

* * *

Гар ошиқ эсанг, зебу такаллуфни¹⁴ унут,
Яхшию ёмон ишда тахаллуфни¹⁵ унут,

¹ Анқо – Қоф тоғида яшайдиган афсонавий қушнинг номи; мажозан топилмас, нодир, ягона.

² Қурб – яқинлик.

³ Қоф – аждодлар тасаввурига кўра бутун дунёни ўраб олган тоғ.

⁴ Нишиман – ин, уя, ошиён.

⁵ Парворий – боқилган, хонаки.

⁶ Туъма (туъма) – озик, лукма, овқат.

⁷ Пастниҳод – тағи паст.

⁸ Кажрав – эгри, тескари юрувчи; мажозан: маккор, ҳийлагар.

⁹ Омода – жиҳозланган, тайёрланган.

¹⁰ Фақр аҳли – фақр мақомига мансуб кишилар, сўфийлар.

¹¹ Маҳсуб – ҳисобга олинган, шерик.

¹² Худ – 1) албатта, ҳақиқатан; 2) ёлғиз, фақат; 3) ўзи, ўзгинаси; 4) худди, каби.

¹³ Кизб аҳли – қаззоблар, ёлғончилар, найрангбозлар.

¹⁴ Такаллуф – заҳмат, ташвиш, тараддуд.

¹⁵ Тахаллуф – ихтилоф, қаршилиқ.

Уткан гар эрур ёмон – таассуфни¹ унут,
Келган гар эрур яхши – тасарруфни² унут.

* * *

Ким истаса салтанат, саходур³ анга шарт,
Ҳар ваъдаки айласа, вафодур анга шарт,
Ким фақр талаб қилса, фанодур анга шарт,
Оллиға неким келса, ризодур анга шарт.

* * *

Ким кўрди экин жаҳонда оё⁴ хушлук,
То бир киши айлагай таманно хушлук.
Юз йилда агар бир ўлса пайдо хушлук,
Омодадурур ёнида юз нохушлук.

* * *

Бераҳмдурур оламу золим афлок,
Бемехрдурур анжуму даврон бебок⁵,
Қай сарви чаманки, жилва қилди чолок⁶ –
Ким, ерга тўкулмади нечукким хошок.

* * *

Даврон элининг жисмида ҳам жон бўлғил,
Ҳам жонлариға мойяи⁷ дармон бўлғил.

* * *

Жохилки, ҳасад бўлғай анинг жаҳлиға зам⁸,
Нур эл кўзидин англаса ўз кўзида кам,

¹ *Таассуф* – афсусланиш, надомат қилиш.

² *Тасарруф* – ўз ихтиёрига олиш, эгалик қилиш.

³ *Сахо* – сахийлик, саховат.

⁴ *Оё* – ёки, мабодо, балки, магар.

⁵ *Бебок* – 1) ботир, кўркмас; 2) золим, тошбағир, шафқатсиз; 3) ҳаёсиз, андишасиз.

⁶ *Чолок* – чаққон, тез.

⁷ *Моя* – 1) асл, моҳият, асос; 2) сабаб, боис.

⁸ *Зам* – қўшиш, жамлаш.

Кўзларни олишмоққа чекиб тиғи ситам,
Эл кўзини ҳам уйғаю ўз кўзини ҳам.

* * *

Гар қилса киши қилиб гуноҳе тавба,
Ул журмға бўлса узрхоҳи¹ тавба,
Қилмоқ неча гоҳ журму гоҳе тавба,
Бу журм ила тавбадин илоҳи тавба.

* * *

Гурбатда ғариб шодмон² бўлмас эмиш,
Эл анга шафику³ меҳрибон бўлмас эмиш.
Олтун қафас ичра гар қизил гул бутса,
Булбулға тикандек ошён бўлмас эмиш.

* * *

Дебон берган киши эрдур валекин
Демай берганга эрлик бил мусаллам.
Не деб, не берса билгил они хотун,
Дебон бермасни хотундин доғи кам.

¹ Узрхоҳ – узр сўровчи, афв тиловчи.

² Шодмон – шод, хурсанд

³ Шафиқ – шафкатли, марҳаматли.

«НАВОДИР УШ-ШАБОБ»дан

Оташин гул чунки булбул куйдурур юз важҳ ила,
Не осиг фарёду афгон бирла минг дастон¹ анға.

* * *

Ўзлугининг² хижобидин³ кимки ўзин халос этар,
Ўзға қаёнки солса кўз, мумкин эмас хижоб анға.

* * *

Истасанг душманинг ўлғай санга дўст,
Кирмагил дўст била душман аро.

* * *

Фақр ила шод ўлки, ҳар ким бўлса аҳли маърифат,
Даҳр туфроғ бирла тенг бўлмоқ не имкон оллида.

* * *

Нечаки бўлса йигитликда шўхлик матлуб,
Вале адаб била хуштур ҳаё йигитларга.

* * *

Ишқ аро кўрдук ниҳоятсиз балият⁴, эй кўнгул,
Ҳажрдин душвор⁵ лекин кўрмамиш эрдук бало.

¹ *Дастон* – 1) макр, хийла; 2) наво, нағма.

² *Ўзлук* – инсоннинг нафс ва дунё билан боғлиқлиги.

³ *Хижоб* – парда.

⁴ *Балият* – бало, ранж, азоб.

⁵ *Душвор* – кийин, мушкул, оғир.

* * *

Кимга умр этти вафоким, ул манго қилғай вафо.

* * *

Даҳр боғи аро кўп истамагил айшу тараб¹ –
Ким, гули шуълайи ғам, ғунчасидур хори² тааб³.

* * *

Бу чаманда су масаллик⁴ покруни⁵ чархдин
Кўрмадикким, лунгли синмай қолди андоқким хубоб.

* * *

Эй кўнгул, хуру пари васфин эшиттим, гўйиё
Ҳеч қайси одабийлиғда эмас инсонча хўб.

* * *

Бўлмаса толиб санга матлуб, суд этмас талаб.

* * *

Чун рақибимға рақиб эрди ҳабиб⁶, эрдим тирик,
Найлай ўлмайким, ҳабибимға ҳабиб ўлмиш рақиб.

* * *

Ўз диёринда ғариб элдин етар чун жавру зулм,
Эл диёринда ғариб ўлмоғлиғим эрмас ғариб.

* * *

Гулда чун ранги вафодин рангу бўе йўқ эмиш,
Ўтмагай эрдинг бу гулшан сори кош, эй андалиб⁷.

¹ Тараб – шодлик, хурсандлик.

² Хор – тикан.

³ Тааб – қийинчилик, машаққат.

⁴ Масаллик – ўхшаш, каби.

⁵ Покру – покиза юзли, тўғри, ҳалол.

⁶ Ҳабиб – 1) дўст; 2) маҳбуба.

⁷ Андалиб – булбул.

* * *

Эй Навой, умр ўтар елдек, ўзунгни шод тут,
Елга етмак мумкин эрмастур чу суръат кўргузуб.

* * *

Майли дунёки, солур кимсани тинмасликка,
Тинибон кўнгли анинг кимки, кўнгулдин чиқариб.

* * *

Кутулгайму ўлумдин умрига эл эътимод¹ айлаб.

* * *

Бода тутким, бу улуғ коргаҳ аҳволиндин
Ҳеч фаҳм ўлмади ҳар неча хаёлот айлаб.

* * *

Кўйғил ўзлукни гар одам эсанг, инак² шайтон
Кибр ила найлади, кўр, онча ибодот айлаб.

* * *

Ганж уммиди била туфрокка эл кирди баче,
Умр зоеъ қилибон фикри маҳобот³ айлаб.

* * *

Чекма кўп ранж, Навойки, киши топмайдур
Ўзидин халқни хушнуд мууроот⁴ айлаб.

* * *

Навой, десангким замоне тинай,
Замон аҳлидин айлагил ижтиноб⁵.

¹ *Эътимод* – ишонч, суянч, таянч.

² *Инак* – бу ерда энди маъносида.

³ *Маҳобот* – хавф-хатар, кўрқув.

⁴ *Мууроот* – лутфу марҳамат, ҳурмат-эҳтиром.

⁵ *Ижтиноб* – узоклашиш, четлашиш.

* * *

Жаҳонни бир кесак англа, ҳавоси – гарди бало,
Бу гарддин кутулуб ҳар киши они йирокиб.

* * *

Ишкнинг шиддати кўп, хусннинг ар иффати кўп.

* * *

Эй Навоий, чу ўтар яхши-ёмон, ғам емадег,
Улки давронда эрур ишрати кам, меҳнати кўп.

* * *

Чун хумоға¹ тўьмадур охир бошингда ҳар сўнғак,
Ул хумо бошингға беш кун соягустар² бўлди, тут³.

* * *

Афсарингни⁴ шомии туфроққа урар чун даври чарх,
Субҳ заррин тожини бошингға афсар бўлди, тут.

* * *

Чун лагадкўби қазо⁵ паст эткуси тавсанлигинг⁶,
Тавсани гардун рикобингға⁷ таковар⁸ бўлди, тут.

* * *

Қад чу хам бўлди эмас ҳеч иш муносиб жуз рукуъ⁹,
Сажда ўрнин оҳ ила, хошок ила хасдин арит.

¹ *Хумо* – кимнинг бошига сояси тушса, ўша киши бахтли бўлади, деб эътикод қилинадиган давлат куши.

² *Соягустар* – соя солувчи.

³ *Тут* – бу ерда: билмок, ҳисобламок.

⁴ *Афсар* – тож, хилъат.

⁵ *Лагадкўби қазо* – тақдир зарбаси.

⁶ *Тавсанлиг* – шўхлик, ўйноқилик.

⁷ *Рикоб* – узанги.

⁸ *Таковар* – йўрға от.

⁹ *Рукуъ* – намозда икки букилиб туриш.

* * *

Ичингда сирри ҳақиқатни ёшурай дер эсанг,
Улустин ул гуҳари бебахони пинҳон ют.

* * *

Шом туфроққа кирардин чора йўқтур, гарчи субх
Кимки секриткай куёшдек бу бийик айвонға от.

* * *

Чархнинг меҳрига мағрур ўлмағилким, ғадри¹ бор,
Ҳаргиз ўлмас кимсага ул душмани ғаддор дўст.

* * *

Чиқарға бу вайронадин чора йўқтур,
Гар Одам² вагар Нуху гар Сому³ Ёфас⁴.

* * *

Жаҳон шуғли⁵ сари талаб қилма мужиб⁶,
Анинг таркини тутқали иста боис.

* * *

Муҳлик маразға қилмади эл панд ила илож.

* * *

Бу чаманким, тўкилур шом гул, очилса сабох.

¹ *Ғадр* – макр, хийла, алдов.

² *Одам* – Одам алайҳиссалом.

³ *Сом* – Золнинг отаси, Рустамнинг бобоси. «Шохнома» қаҳрамонларидан бири.

⁴ *Ёфас* – Нух пайғамбарнинг ўғли.

⁵ *Шуғл* – иш, машғуллик.

⁶ *Мужиб* – сабаб, боис.

* * *

Жаҳони хокий¹ эрур бир кесак, вале нопок,
Этак етурмамак авло мулаввас² ўлса кулук³.

* * *

Арит сиришк⁴ била ботинингда бор эса чирк⁵,
Ю⁶ тавба суйи била бўлса ботининг аро шух⁷.

* * *

Шарбати сабр, дер, ич носиху⁸ юз войки, бор
Оби ҳайвон била ҳал айласа бу шарбати талх.

* * *

Хўблар лаъли хаёлиға чу чурканмаки⁹, бор
Ўзи ҳар неча чучук, ҳажри аро меҳнати талх.

* * *

Зарраға юз минг қуёш моҳиятин билмак не ҳад.

* * *

Мўр қатлин аждаҳоқушлар¹⁰ қачон айлар писанд.

* * *

Ким, булутқа дуд етмас нечаким чиксун баланд.

¹ Хокий – тупрокдан яратилган.

² Мулаввас – ифлос.

³ Кулук – кесак.

⁴ Сиришк – кўзёши.

⁵ Чирк – кир, ифлос.

⁶ Ю – юв.

⁷ Шух – кир, ифлос.

⁸ Носих – насиҳатгўй.

⁹ Чурканмоқ – куймоқ, ёнмоқ, ковурилмоқ.

¹⁰ Аждаҳоқуш – аждаҳони ўлдирувчи, паҳлавон.

* * *

Булбулни ғаминг кўзғаса шод ўлмағил, эй гул –
Ким, ўт ҳам ўчар, кулни фалак айласа барбод.

* * *

Ёрдин гар истасангким кўрмагайсен ғайри васл,
Ғайр васлин мутлақо ёд айламакни қилма ёд.

* * *

Чун азалда сарнавишт¹ ўлғанни кўрмай чора йўқ,
Ҳар замон айлаб шикоят қилма даҳри дунни ёд.

* * *

Замона боғи гулу сунбулини исламаким,
Димоғ офатидур шуъла фарз қил, гар дуд.

* * *

Ишқ лол эткан кишида қайси ҳушу не хирад.

* * *

Эй хирадманд, англамассен ҳолатин ушшоқнинг²,
Не учунким ишқ таврида эрур Мажнун хирад.

* * *

Қазо не ҳукмки айлар жаҳонгадур нофиз³,
Жаҳонун бас демаким, инсу жонгадур нофиз.

Жаҳон аро бани Одам нетиб халос ўлғай –
Ким, ул малойикайи осмонгадур нофиз.

* * *

Ширин ҳадисдин⁴ етар инсонға илтизоз⁵.

¹ Сарнавишт – тақдир.

² Ушшоқ – ошиқлар.

³ Нофиз – нуфузли, таъсирли.

⁴ Ҳадис – сўз, калом.

⁵ Илтизоз – лаззат, лаззатланиш.

* * *

Куёшни кўрмаса хуффош¹ бордурур маъзур.

* * *

Жаҳон ичра ҳамдard кам бўлса тонг йўк –
Ки, бедард кўп, лек дард аҳли камдур.

* * *

Ўт ўчар, лекин асар ёнган макон ичра қолур.

* * *

Гар забун бўлсам ажаб эрмаски, тушса ишқ аро,
Аждаҳолар хоксор ўлмоқ тариқин ўрганур.

* * *

Иқомат истама бу манзил ичраким, ҳар кун
Мусофир анда нечаким келур, юз онча борур.

* * *

Не келса оллингa кўп қилма дафъиға кўшиш² –
Ки, жидду жаҳд ила тағйир топмади тақдир.

* * *

... азал қисматин эл коми била қилмадилар.

* * *

Бир нафас умрға бўлмас мутааҳҳид³ бўлмоқ,
Эй Навоий, не бало ғофил эрур аҳли ғурур.

* * *

Не тонг, кетурса манга ишқ ҳар дам ўзгача ҳол –
Ки, шуъла вазъи аро дам-бадам эрур тағйир.

¹ *Хуффош* – кўршапалак.

² *Кўшиш* – саъй-ҳаракат, жидду жаҳд.

³ *Мутааҳҳид* – ваъда берувчи, бирор ишни ўз зиммасига олувчи.

* * *

Сен ўзлугунг бутин¹ аввал ушатқил, эй зоҳид²,
Ҳамиша дайри фано аҳлини этқуча такфир³.

* * *

Навбахори хусндин топма фириб, эй шўхким,
Чарх даври навбахор ўтмай хазонин етқурур.

* * *

Мисри иззат истабон зиндони ғамдин қочмаким,
Моҳи Канъон⁴ тахтиға боис мазаллат⁵ чоҳидур.

* * *

Чарх меҳру кинасидин не азиз ўл, не залил⁶,
Нечаким гоҳе сени излолу⁷ гаҳ эъзоз этар.

* * *

Эй Навоий, истиқомат⁸ йўқ чун даврон табъида,
Ғам ема гар гоҳ меҳру гоҳ ситам оғоз⁹ этар.

* * *

Ишқнинг савдоси жонимға зиёндир демаким,
Ҳар киши мундоқ зиён ишқ ичра қилса судидур.

* * *

Бу гулшанда, эй деҳқон, неча озмун¹⁰ эттим,
Вафо нахли экканга бажуз ғусса бар йўқтур.

¹ *Ўзлук бутин* – манманлик ҳавоси.

² *Зоҳид* – узлат ва тақвони касб қилиб олиб, дунё лаззатидан юз ўгирган киши.

³ *Такфир* – кофирга чикариш.

⁴ *Моҳи Канъон* – Канъон гўзали, яъни Юсуф алайҳиссалом.

⁵ *Мазаллат* – хорлик.

⁶ *Залил* – хор, тубан, паст.

⁷ *Излол* – хорлаш, таҳқирлаш.

⁸ *Истиқомат* – барқарорлик, тўғрилиқ.

⁹ *Оғоз* – бошланиш, киришиш.

¹⁰ *Озмун* – синаш, имтиҳон.

* * *

Даъвийи ҳиммат қилиб, улким тилар оламда жоҳ,
Қилмоқ олуда нажосатқа ўзин ҳимматмудур?

* * *

Аждаҳо гар бўлса вайрона ичра, махзан¹ ҳам бўлур.

* * *

Дарди йўқлар дард аҳлиға қачон маҳрам бўлур.

* * *

Дуд равзандин² кирар уйнинг биноси нам бўлур.

* * *

Куюнни кимса англармуки, қай сори шитоб айлар.

* * *

Қачон заррот³ хайли манъи нури офтоб айлар.

* * *

Тоғ киби торт қаноат этаги ичра оёғ,
Даври фалақдин сенга бир курс агар шом етар.

* * *

Хизр умрию Скандар⁴ мулки топқан ёрсиз,
Оби хайвон ичса, заҳр бегумондурким, ичар.

* * *

Ким майи васл ичтиким, ҳижрон хуморин чекмади,
Хорсиз гул даҳр боғи ичра не имкон эрур.

¹ Махзан – хазина, ганж.

² Равзан – туйнук, дарча, тешик.

³ Заррот – зарралар.

⁴ Скандар (Искандар) – македониялик саркарда ва давлат арбоби Александр Македонский (милоддан аввалги – 356–323).

* * *

Кимки онинг бир малаксиймо париваш ёри бор,
Одамий эрса, пари бирла малакдин ори бор.

* * *

Кеча улким чирманур бир гул била, не тонг, агар
Гунчадек ҳар субҳ ўлуб хандон нашот¹ изҳори бор.

* * *

Баҳор айёмини беш кун ғанимат англа, эй булбул –
Ки, мунча сўзу тобинг² оташин гул мижмаридиндур.

* * *

Даҳрнинг бегонаваш золиға бўлма ошно –
Ким, сени то ошно этти, ўзи бегонадур.

* * *

Гар саломат истасанг, неким етар таслим бўл –
Ким, ситез аҳлиғадур андин етар кўпрок ситез.

* * *

Эй Навоий, чун заруратдур бу маскандин раҳил³,
Хоҳ тутқил гўшае, хоҳи жаҳон мулкани кез.

* * *

Эрур мазлуму золим қатли ишқ оллида кўп осон,
Агар Фарҳод ўлди, қатл топмай қолдимۇ Парвез?!

* * *

Ҳариф⁴ бўлмаса, зинҳор майға сунма илиг –
Ки, захрдур, кишиким бодани ичар ёлғуз.

¹ *Нашот (Нишот)* – шодлик, хурсандчилик.

² *Сўзу тоб* – ёниш-ўртаниш ва ҳарорату иситма.

³ *Раҳил* – кетиш, ўлиш.

⁴ *Ҳариф* – ўртоқ, улфат, шерик.

* * *

Юз туман¹ дардға даводур васл.

* * *

Бу кўхна дайр ичра десанг, ранжа² бўлмайин,
Бўлгил ризо мақомидаву қилмагил ситез.

* * *

Ишқ дарёсиға, эйким, кирдинг,
Билки, бу баҳр эрур поёнсиз.

* * *

Жуд³ эмас кўп базл⁴ учун кўп мол қилмағлиғ ҳавас,
Ким берур кўптин кўп, оздин оз ани бил жуду бас.

* * *

Эй Навоий, ишқ сиррин ким ҳавас қилса, дема –
Ким, эшитмакка бу сўз лойик эмас ҳар булҳавас⁵.

* * *

Дақойиқ⁶ ишқ илми ичра кўптур –
Ки, тафҳимида⁷ ожиздур мударрис.

* * *

Ёр улдурким, тилию кўнгли онинг бўлса бир –
Ким, тили ўзгаю кўнгли ўзга, ул ёр эмас.

* * *

Кимки кўнглин истамас ғамгин, тилини асрадег –
Ким, тилин тийған кишининг кўнглида озор эмас.

¹ Туман – ўн минг; кўп, беҳисоб.

² Ранжа – ранжиган, қийналган.

³ Жуд – сахийлик, инъом, эҳсон.

⁴ Базл – 1) сарф, харж; 2) инъом, эҳсон.

⁵ Булҳавас – бекарор, енгилтак.

⁶ Дақойиқ – 1) чуқур ва нозик маънолар; 2) чигалликлар, мушкулликлар.

⁷ Тафҳим – англатиш, тушунтириш.

* * *

Аждаходин тонг эмастур мурға бўлмоқ харос¹.

* * *

Ёрдин ҳар неча бедод ўлса айлармен қабул,
Лек бўлса ғайр бирла мултафит² макбул эмас.

* * *

Эй Навоий, ишқ атворида будур зулмким,
Гул макоми боғ ўлуб, булбул ери бўлғай қафас.

* * *

Дард аро ўлсанг, даво аҳли замондин истама –
Ким, топилмас даҳр аро бечораларға чорарас³.

* * *

Эрур бир нукта ишқу олам ичра,
Диб ўлмас ҳаргиз андин можаро бас.

* * *

Ишқ бозорида савдо аҳлиға жуз нақди васл
Ҳар нафас бир ганж агар учрар зиёндур, суд эмас.

* * *

Даҳрдин меҳру вафо қилма ҳавас,
Элдин ғайри жафо қилма ҳавас.

* * *

Не ерсен даҳр золининг фирибин,
Вафо чун элга ул маккора қилмас.

¹ *Ҳарос* – кўркув.

² *Мултафит* – илтифот қилувчи, эътибор берувчи.

³ *Чорарас* – чора топувчи, илож қилувчи.

* * *

Оҳким, биз рубъи масқундин чикиб, кўп бўлғуси
Жилвагар тўртунчи торамдин¹ Масихосо² куёш.

* * *

Хасни қавмоққа насиме³ бас, эмас ҳожат уруш.

* * *

Билким, бу йўлда зод⁴ эрур аъмоли⁵ хайру бас,
Йўқ илму фазлу⁶ мансабу молу уруғ-қаёш⁷.

* * *

Ком вақти тарки дунё айлаган топмиш ҳаёт,
Йўқса етканда ажал худкому⁸ ноком⁹ айламиш.

* * *

Ранжа бўлма тилаб ортуққи, эрур осуда
Улки, Ҳақ ҳар не насиб айлади хурсанд ўлмиш.

* * *

Бўлма кун курсин тилаб афлокдек саргаштаким,
Бир фатири хом ила осон ўтар ҳар кун маош.

* * *

Ғарраи¹⁰ хусн ўлдунг, эй гул, билмадинг бу боғ аро
Ҳар баҳори келса, андин сўнг хазони бор эмиш.

¹ Торам – осмон.

² Масихосо – Масих каби.

³ Насим – ел, шамол, тонг шабадаси.

⁴ Зод – озука.

⁵ Аъмол – амаллар, ишлар, қилмишлар.

⁶ Фазл – етуклик, устунлик.

⁷ Қаёш – қариндош-уруғ.

⁸ Худком(а) – фақат ўз манфаатини кўзловчи.

⁹ Ноком – мақсадига етмаган, бебаҳра, маҳрум.

¹⁰ Ғарра – ғурур, мағрурлик.

* * *

Гул чоғи богинггаким йўл бермадинг, эй боғбон,
Чинмудур дай бўлгали, дерлар, сафоси қолмамиш.

* * *

Висол истар эсанг қочма баляятдинки, кўргузмиш
Ниёз аҳли вафо, ҳар неча ноз аҳли жафо қилмиш.

* * *

Ки, кулгу боисидур қилса фил ўзин раққос.

* * *

Гарчи билдимки, ҳарис ўлди жаҳонда маҳрум,
Бўлмамоқ мумкин эмас ёр висолига ҳарис.

* * *

Чархдин заъфим ила бўлса малолим не ажаб,
Кўрар ул Зол¹ била Рустами дoston² танқис.

* * *

Ҳар не оллингга келур Ҳақдин эрур чун ориз³,
Бас таҳаммул⁴ қилибон айлама ҳар дам эъроз⁵.

* * *

Жаҳл айбини Навоий нетибон ёшурғай,
Эл кўзи очик эрур, гар ўзи эткай игмоз⁶.

¹ Зол – Рустамнинг отаси. «Шоҳнома» достони қаҳрамони.

² *Рустами Дoston* – Ўрта ва Яқин Шарқ халқлари оғзаки ижодида ва мифологиясида шаклланган қадимий образ. У паҳлавонлик, халоскорлик ва жўмардлик тимсолидир.

³ *Ориз* – воқе бўлган.

⁴ *Таҳаммул* – сабр, бардош, чидам.

⁵ *Эъроз* – қочиш, узоқлашиш, ўзини узоқ тутиш.

⁶ *Игмоз* – яшириш, бекитиш.

* * *

Кишики зоҳири ошуфтадур¹, замирига² бок,
Басоки маъни эрур поку лафз номарбут³.

* * *

Ўзгача бўлмоқу ўзгача ўзин кўрсатмоқ,
Кўз тут ўз ҳолинга тафзиҳни⁴ бот, эй воиз.

* * *

Иzzат тамаъ ким айласа, тарк этмайин тамаъ,
Ул хорлиққа мужиб эрур азза ман қанаъ⁵.

* * *

Тухми тамаъки, хорлиқ ўлмиш анинг бари⁶,
Сен бўйла хор тухмин экиб, қилма гул тамаъ.

* * *

Рухунгга сикҳат ўлса, малойик⁷ бўлур сипоҳ⁸,
Нафсингга қувват ўлса, шаётин⁹ бўлур табаъ¹⁰.

* * *

Тут ғаниматким, йигитлик фаслидур фасли рабиъ¹¹.

* * *

Саркашлик этма шуъладек ўртарга элниким,
Асру бод¹² инҳитот¹³ топар андоқ иртифоъ.

¹ *Ошуфта* – гирифтор, мубтало, ошиқ.

² *Замир* – кўнгил, қалб.

³ *Номарбут* – боғланмаган, алоқаси йўқ.

⁴ *Тафзиҳ* – расволик, шармандалиқ.

⁵ *Азза ман қанаъ* – кимки қаноат қилса, албатта азиз бўлади.

⁶ *Бар* – мева, ҳосил, самар.

⁷ *Малойик* – фаришта.

⁸ *Сипоҳ (Сипаҳ)* – аскар, лашкар.

⁹ *Шаётин* – шайтон, иблис.

¹⁰ *Табаъ* – тобелар, бўйсунувчилар.

¹¹ *Рабиъ* – баҳор.

¹² *Бод* – ел, шамол, шабода.

¹³ *Инҳитот* – тубанлашиш, пастлашиш.

* * *

Гумон қилма ишқ аҳлини хоксор –
Ки, химматларидур фалакдин рафиъ¹.

* * *

Кадам қўйма адабсиз бу хазон кўрган чаман ичра –
Ки, бир гулранг юзнинг сафҳасидур ҳар сариғ яфроғ.

* * *

Йўқ бу гулшан ичра имкони фароғат бўйлаким,
Баргидин ҳар ён чекибтур савсани² озод тиг.

* * *

Улки, дўзах ўтидин ишқ аҳлини тахвиф³ этар,
Ишқ ўтин чун кўрмамиш тутмоқ бўлур они маоф.

* * *

Йигитлар ичра қари неча хиффат этса эрур,
Сақил⁴ авло эрур улки, айлағай тахфиф⁵.

* * *

Жаҳон золи ҳам макр этар, ҳам нифок,
Ани тўрт мазҳабда қил уч талок.

* * *

Улки, кофур⁶ бўлуб, мушки қилур раънолик,
Оқ соқолиға кулар халқ, зиҳи расволик.

¹ Рафиъ (Рафъ) – юсак, баланд.

² Савсан – гулсапсар.

³ Тахвиф – кўрқитиш.

⁴ Сақил – оғир, вазмин.

⁵ Тахфиф – енгиллатиш.

⁶ Кофур – ок хушбўй модда.

* * *

Ким йигитликда қилур товба, йигитлик улдур,
Қари булғор соқолин қилса қадаҳпаймолик¹.

* * *

Тенгридин кўркмай улким, қарибон бода ичар,
Яхшироқдур бу мусулмонлиғдин тарсолик².

* * *

Қила олмас қори³ дебо⁴ кийиб ўзни зебо,
Шол⁵ ҳам кийса йигитка ярашур зеболик.

* * *

Қариликда ики иштин киши бор элга азиз,
Бири зухду бириси халқ аро нопаддолик.

* * *

Эй Навоий, қаридинг, гўша тутуб, тоат қил,
Бўлмайин хор десанг, айлама базморолик⁶.

* * *

Агар ҳусн ўлса котил, зор не дарвешу не султон,
Вагар ишқ ўлса комил, ёр не ҳиндуву не ўзбек.

* * *

Жамолу ноз то кўпрак, ниёзу⁷ шавқ ҳам кўпрак.

¹ Қадаҳпаймо – майхўрлик, майга берилиш.

² Тарсо – христиан, насроний.

³ Қори – қари.

⁴ Дебо – нафис ипак мато, ҳарир.

⁵ Шол – жундан тўқилган мато.

⁶ Базморолик – базм зийнати бўлиш, базмни безаш.

⁷ Ниёз – 1) эҳтиёж, муҳтожлик; 2) ялиниш, ёлвориш, илтижо; 3) аташ, назр қилиш.

* * *

Одамилиқ туфроғин берса фано елига чарх,
Оҳким, йўқтур киши аҳли вафодин хокрок.

* * *

Расм бўлмас қушни олиб, ошиёнини ўртамак.

* * *

Тиканда гул очилур, андалиб янглиг анга –
Ки, ишқи ўлса табиат хиёнатидин пок.

* * *

Олам аҳлиға ўлумдин чора чун имкони йўқ,
Ўлма олам фикридин бу лаҳзаким борсен тирик.

* * *

Эҳтироз¹ эткай балодин гар кишига жон керак.

* * *

Сипеҳр ком ила эврулмаса, ҳазин бўлма,
Кишига бермади чунким Ҳақ ихтиёрин анинг.

* * *

Навоий, ул киши топти фароғ² оламдин –
Ки, ҳиммати кўзи тенг кўрди йўқу борин анинг.

* * *

Бу боғ гулларини ерга сочмайин кўймас,
Хазон елини кўрунг, чархи бевафоға боқинг.

* * *

Тонгла жаннат хуридин кеч, эй кўнгул, ноком ила,
Гар бу кун дунё арусини васлини ком айладинг.

¹ Эҳтироз – сақланиш.

² Фароғ – 1) тинчлик, хотиржамлик; 2) роҳат, хурсандчилик.

* * *

Қисмдин ортуғ тилаб хор этма ўзни, эй азиз –
Ким, қаноатдиндурур иззат, тамаъдин барча зул¹.

* * *

Не тафовут сифла элдин хорлиғ ё эҳтиром –
Ким, баҳойимдин² эрур тенг хоҳи иззат, хоҳи зул.

* * *

Тут ўзунгга фарду бекаслик балою эмгакин,
Ё бировга ўрганиб, айру тушуб эмганмагил.

* * *

Ажал гар сўнгғи дам бўлса, бу дам коминг Хизр умри,
Бу номаълум мавъудка³ бино кўйғон зиҳи ғофил.

* * *

Дарддин беморға парҳез эрур кўпроқ малол.

* * *

Чарх саррофи⁴ қошинда бирдурур дур бирла тош,
Тошдек сўз келса, дурдек лафз ила қилма бадал⁵.

* * *

Мазраъи ишқ ичра сочмоқ қобилият донасин,
Айлади кўк тосидин⁶ гўё қазо дехқони⁷ кайл⁸.

* * *

Қаъба истарсен, муғилон⁹ чекса тил қайғурмағил,
Бемаломат топмади кимса саломат, эй кўнгул.

¹ Зул – хорлик, пастлик.

² Баҳойим – тўрт оёкли ҳайвонлар.

³ Мавъуд – ваъда.

⁴ Сарроф – пул алмаштирувчи.

⁵ Бадал – эваз, айирбош, алмаштириш.

⁶ Кўк тоси – кўк гумбази, осмон, фалак.

⁷ Қазо дехқони – Худо, такдир.

⁸ Кайл – ғалла ўлчайдиган идиш.

⁹ Муғилон – тиканли дарахт.

* * *

Хурдаи¹ розингни асра ғунча янглиғ қон ютуб.

* * *

Турғони бирла кулоқдур, лек эшитмас панд гул.

* * *

Қиблаи мақсад тиларсен, дард ўкидин ғам ема,
Истаган тавфи ҳарам кўрмас муғилондин малол.

* * *

Бу чаманда не вафо бўлғайки, ҳар ён ғунчаси
Зоҳир этмиш булбул аҳволиға кулгу сори майл.

* * *

Ўзга қилмоқ яхшироқким, ўзгага қилмоқ ситам.

* * *

Доғи ҳирмон жонда хушроқким, арозилдин² дирам.

* * *

Бир қадам нафс узра қўйғил, бирни мақсадға дедим,
Йўл узун деб ема ғамким, асл эрур аввал қадам.

* * *

Гар оқибат аҳволиға мен воқиф эмасмен,
Кимдурким анга қолмади бу масъала мубҳам³.

* * *

Не қазодин келса таслим ўлмоқ авло, чунки йўқ
Суди гар қилсам ситез, ар ўзни кўп зор айласам.

¹ Хурда – сир, яширин сир.

² Арозил – нокаслар.

³ Мубҳам – ноаниқ, тушуниб бўлмайдиган.

* * *

Қилма зоҳир давлатию меҳнатиға эътибор –
Ким, анинг доғи вафоси йўқ, мунунг бунёди ҳам.

* * *

Ким вафо аҳлин синуктурса¹, билурмен ончаким,
Кўп зиён қилмаса, боре қилмағай кўп суд ҳам.

* * *

Эрур ҳар зарранинг моҳияти хуршиддин² мубҳам.

* * *

Су урғоч ўтқа ортар дуд, топса шуъла таскин ҳам.

* * *

Неча насринбару³ гулрух⁴ эсанг, қилғил вафо майли –
Ки, гул ҳам бевафолиғ кўрди бу гулшанда, насрин ҳам.

* * *

Навоий, жаҳондин не нафъ олса бўлғой –
Ки, зиндоне эрур марг айлаб камин⁵ ҳам.

* * *

Бу чаманда кўнглакин гул чок айлардин иши
Булбул аҳволиға ҳар кун шеван⁶ эрмиш англадим.

* * *

Бўлди ўз нодонлиғимни англамоқ донолиғим.

¹ Синуктурмоқ – ранжитмоқ, озор бермоқ.

² Хуршид – қуёш, офтоб.

³ Насринбар – оқбадан.

⁴ Гулрух – гул юзли.

⁵ Камин – пистирма.

⁶ Шеван – нола.

* * *

Эй кўнгул, айлама даҳр эски работин маскан –
Ким, работ ўлмади ҳаргиз сафар аҳлига ватан.

* * *

Ишқ водийси ажаб водий эрурким, ҳар мўр
Анда шерафкану¹ ҳар пашша эрур пилафкан².

* * *

Хусн айёмида хуш тут зарраларни, эй куёш –
Ким, бу кунларни бағоят қисқа айлар чархи дун.

* * *

Кўркутуб элни тамуғ³, лекин мени қисми азал⁴,
Элга ваҳм анжомдин⁵, аммо манга оғоздин.

* * *

Эй Навоий, билки бўлмас чехраи мақсудни
Пардадин кўрмак, хусусан пардаи пиндордин⁶.

* * *

Дуд қилмай найлагай аҳгар уза тушкан сомон.

* * *

Ким, замонга мумкин эрмас ҳеч ким бўлмоқ зимон⁷.

* * *

Оташин гул била булбул дай ўлуб кетса, не тонг,
Бўйла кўп ўт била кул ёд билур бу бўстон.

¹ Шерафкан – шерни йикитувчи.

² Пилафкан – филни йикитувчи.

³ Тамуғ (Томуғ) – дўзах, жаҳаннам.

⁴ Қисми азал – тақдир, қисмат.

⁵ Анжом – оқибат, охир, интиҳо.

⁶ Пиндор – кибр, ғурур, такаббурлик.

⁷ Зимон – кафил.

* * *

Даҳр элидин зинҳорким вафо қилмон тамаъ –
Ким, тамаъдин кимсага юзланур доим ҳавон¹.

* * *

Йилда бир ой васл ила гул хушдил айлар булбулин.

* * *

Хуснунг авроқиға, эй гулшан, қувонма асруким,
То хабар топкунг, совурмиш тонг ели гул дафтарин.

* * *

Кеча тонг откуча равшан бўлур ой ўлса тўлун.

* * *

Кўнгул узмаклик иши саъбдурур ўрганибон.

* * *

Ҳар не Ҳақ амридурур шукр ила қилким, қилмоқ
Бандадин яхши эмас хўжа иши кўнгранибон.

* * *

Муроди гар эмас дилбар муроди,
Илоҳи, бермагил ошиқ муродин.

* * *

Ростлик озодалар ойинидур, фаҳм айлагил,
Бу чаманнинг сарви бирла савсани озодидин.

* * *

Даҳри фоний, эй Навоий, туштурур ёхуд хаёл,
Давлати боқий умидинг бўлса кечгил боридин.

¹ Ҳавон – хорлик, тубанлик.

* * *

Куш кутулмас дардлиғ афғон чекиб сайёдин.

* * *

Топмагунг бу боғ аро якранг¹ бирла якзобон²,
Не гули раъносидин, не савсани озодидин.

* * *

Чехраи мақсуд кўрди улки, қилди тўтиё
Гармрав³ соҳибназарлар⁴ соҳати⁵ майдонидин.

* * *

Келмаса равшан зулол, албатта, бўлур чашма кўр.

* * *

Даҳр боғи лола бирла сабзасидин⁶ кечки, йўк –
Ғайри қону захр бу шингарф⁷ ила зангоридин⁸.

* * *

Ошиқи содиқ вафо бирла жафони толғамас⁹,
Хуш келур кўнглиға ҳар неким келур дилдордин.

* * *

Чарх даврин ўйла¹⁰ паргор урди меъмори қазо¹¹ –
Ким, қадам чикмоқ эмас мумкин хати паргордин.

¹ Якранг – бир тусли, яъни ўзгармайдиган.

² Якзобон – бир сўзлик, вафодор.

³ Гармрав – чакқон, тезюрар.

⁴ Соҳибназар – ориф, каромат эгаси.

⁵ Соҳат – даргоҳ, майдон, кенг.

⁶ Сабза – яшиллик, кўкат, майса.

⁷ Шингарф – қизил ранг.

⁸ Зангор – 1) яшил; 2) занг.

⁹ Толғамоқ – ажратмоқ, фарқ қилмоқ.

¹⁰ Ўйла – шундай, ўшандай.

¹¹ Меъмори қазо – Худо.

* * *

Бу чаман гулбунларида хор эканму ё магар,
Зор булбул жонининг қасдиға ништарму экин?

* * *

Улки, маънидин хабар топти, яна дам урмади,
Англамон аҳли жадал ичра не қилу қол экин.

* * *

Даҳр иши олудалиғдур¹, эй хушо, ул покрав² –
Ким, ўтар бу жиғаға³ кўнглини мойил қилмайин.

* * *

Тонг йўқ ўлдум эса ишқ ичра жаҳон расвоси,
Кимдурур ошиқ ўлуб, оқили даврон бўлган.

* * *

Сарнавиштинг ҳар не бўлса, кўрмакига чора йўқ,
Кимса бош чекмак не мумкин оллиға мастурдин⁴.

* * *

Ёрким ёри учун чекса жафо бил они ёр,
Ўлса оздур кимса андоқ ёри меҳросор⁵ учун.

* * *

Бағир парголасин⁶ айлаб ғизо, қонин қилиб шарбат,
Тавакқуъ⁷ қилма олам аҳлидин ўтса маош андин.

¹ Олудалиғ – ифлослик, нопоклик.

² Покрав – ўзини тўғри олиб юрувчи.

³ Жиға – ўлимтик.

⁴ Мастур – бу ерда яширин, пинҳон, махфий маъносида.

⁵ Меҳросор – меҳрибон, ғамхўр.

⁶ Паргола – парча-парча.

⁷ Тавакқуъ – кутиш, умид, орзу.

* * *

Эл нетиб топқай мениким, мен ўзумни топмамон,
Бўйлаким ишқу жунун саҳросида оворамен.

* * *

Кўрунур шамъ равшанроқ зуҳур¹ эткач қоронғудин.

* * *

Бу гулшандинки, булбул зоғ ила тенгдур, фироқ авло,
Нетай ул ердаким, йўқтур арабға фарқ хиндудин.

* * *

Ўларда тенгдурур шоҳ айласун ғулшан гулин мафраш²,
Вагар гулхан кули узра гадо соҳибфирош³ ўлсун.

* * *

Фалакдин гар манга ҳар лаҳза юз қайғу келур ўтру⁴,
Агар ҳар қайғудин сўнг бир севинмак бор, эмас қайғу.

Ва гар ҳар тийраликка⁵ бир ёруғлуқни инонмассен,
Йиғи кўр чархдин ҳар шом, доғи субҳдин кулгу.

* * *

Қачон гул акси тушмаклик била гулранг бўлғай су.

* * *

Бақо нақди ҳаётингга чу эрмас бир замон маълум,
Дирам нақдиға умрунг ҳар замон сарф этмагил асру.

¹ *Зуҳур* – кўриниш, пайдо бўлиш.

² *Мафраш* – шол, палос, кигиз.

³ *Соҳибфирош* – бемор, касал.

⁴ *Ўтру* – қарши, рўпара.

⁵ *Тийралик* – қоронғилик, хиралик.

* * *

Чу даврон бевафодур, неча соҳибжоҳ¹ эсанг, эй шах,
Гадолар хотирин асраю мағрур ўлмағил асру.

* * *

Ёруқ гар ўлмади шамъи муродинг, айтма кўп сўз,
Киши қазо била бўлмас уришмоқ айлама ёрғу².

* * *

Суга, йўкса кўзгуга солғил назар,
Гар этсанг ўзунгга мисол орзу.

* * *

Қуёшдек манозил³ тай этмак⁴ керак,
Не раҳравки, қилғай камол орзу.

* * *

Фасона⁵ боиси ғафлатдур элга воиздин,
Нединки келтурур афсонаваш калом уйқу.

* * *

Қайси гумраҳ комили раҳбар аёғи туфрогин,
Тўтиё килдики, қилмас раҳнамолиғ орзу.

* * *

Бору йўқнинг меҳнатин чекмас, бу давлат басдурур,
Ҳар киши оламда қонё бўлса йўқу бор ила.

* * *

Раззоқ Ҳакни англа ҳар вақту ҳар маконда,
Ҳар кимга рўзи ўлса ҳар хонда, ҳар навола.

¹ Соҳибжоҳ – мансаб соҳиби, давлат эгаси.

² Ёрғу – қабул; ҳукм; муқобиллик.

³ Манозил – манзиллар.

⁴ Тай этмак – босиб ўтмоқ.

⁵ Фасона – 1) афсона, эртак; 2) воқеа, ҳодиса.

* * *

Қачон ёғинда қилибтур киши булутни паноҳ,

* * *

Ўлумдин ҳажр душвор ўлмаса дард аҳлиға, невчун
Ажал Мажнунни асраб, айлагай Лайлини овора?

* * *

Малак таслими шайтон кибридекдур буки, ақл ўзин
Қилиб маъмури амр истар аморат¹ нафси аммора².

* * *

Замони ҳуснға чун бўлмади расми вафо ҳаргиз,
Вафо расмин ғанимат англағил ҳуснунг замонинда.

* * *

Мурувват рангию инсоф иси кўз тутмағил элдин,
Бу ранғу бўйлук гул йўқ чу олам гулситонинда.

* * *

Буюрди тавба йигитликда ишқу майдин шайх,
Киши чекарму риёзат нишот чоғинда.

* * *

Буд³ ила нобуд чун ҳузну⁴ тарабқа арзимас,
Шод бўлма буд ила, ғам ҳам ема нобуд ила.

* * *

Уммидеки, Ҳақ эткай анинг саъйини ботил⁵,
Ҳар кимки ниҳон айлади ботилни ҳақ ичра.

¹ *Аморат* – амирлик, ҳокимлик.

² *Нафси аммора* – ёмонликка ундовчи нафс.

³ *Буд* – борлик, мавжудлик.

⁴ *Ҳузн* – ғам, қайғу, хафалик.

⁵ *Ботил* – 1) бузук, бўш; 2) беҳуда, ноҳақ, асоссиз, нотўғри.

* * *

Ишқ ўтида гар ақлни хас деди Навоий,
Йўқ кимсага сўз масъалаи муттафақ¹ ичра.

* * *

Кўп тажаммул² сотмағил, эй чархким, ҳар кавкабинг³
Бир дирамча йўктуру дайри фано қаллошиға⁴.

* * *

Даврон фалакка чекса сени эмин ўлмағил –
Ким, еткурур завол куёшнинг камолида.

* * *

Даҳр бўстони аро барку булутдин англадим,
Йиғламоқ юз қатладур бир қатла кулгу ўрнида.

* * *

Чун азал қисматидин ҳеч нима хориж эмас,
Айламас фоқасидин⁵ вокифи асрор⁶ гила.

* * *

Кимса юз йил комронлик⁷ қилса, билким, арзимас
Даҳр аро бир лаҳза бўлмоғлик биров коми била.

* * *

Заҳрни ўз коми бирла ичса андин яхшиким,
Ичса ҳайвон шарбатин нокомлиғ жоми била.

¹ *Муттафақ* – иттифоқлашган, келишилган.

² *Тажаммул* – шукуҳ, дабдаба, ҳашамат.

³ *Кавкаб* – юлдуз, сайёра.

⁴ *Қаллош* – ҳийлагар.

⁵ *Фоқа* – камбағаллик, муҳтожлик, бечоралик.

⁶ *Асрор* – сирлар.

⁷ *Комронлик* – бахтиёрлик, мақсадга эришганлик.

* * *

Юз дилором айлагандин равза ҳабси¹, яхшироқ
Бўлмоқ ўз вайрони ичра кўнгли ороми била.

* * *

Эй кўнгул, эл субҳи айши сори бокма, хўй² қил
Фардлик вайронида меҳнат қаро шоми била.

* * *

Кушқа юнг маскан аро хушроқдурур озодлиғ,
Бўлганидан банд аро сайёд ипак доми била.

* * *

Бўлмоқ итлар мунъими тан тўъма айлаб яхшироқ,
Танни қилғунча самин³ нокаслар инъоми била.

* * *

Дедимки, умр вафо қилса, даҳр ҳам қилғай,
Валек баҳсдур ул иккининг вафосинда.

* * *

Бевафолиғ тонг эмас элдинки, деҳқони азал,
Экмади асло вафо нахли жаҳон бўстонида.

* * *

Чун фалак даврониға йўқ эътимоде, эй куёш,
Меҳр кўрғузмакни хўй эт хўблик давронида.

* * *

Базл илгин юкори, сойил қўлин кўргил қуйи,
Тенг бўлурму термаку сочмак хирад мезонида⁴.

¹ *Равза ҳабси* – гулшан асири.

² *Хўй* – одат, феъл, табиат, характер.

³ *Самин* – қимматбаҳо.

⁴ *Мезон* – улчов, тарози.

* * *

Эй Навоий, умри боқий истасанг, Ҳақ бирла бўл,
Боқий ўлким, вола¹ ўлма олами фоний била.

* * *

Биров ўзни фалак озоридин озод қилдиким,
Фано туфроғи ичра тушти беозорлиғларға.

* * *

Йўқ фароғат даҳр ароким, шомдин сочин ёйиб,
Ёғдуруб ашкин, тутар ҳолингға ҳар тун мотаме.

* * *

Гар будур олам, кишига мумкин эрмас анда ком,
Ҳақ магарким ком учун боштин ёротқой оламе.

* * *

Гул сочиб, юз йил агар гулранг май нўш айласанг²,
Арзимас бир кун тикон нешиға³ даврон гулшани.

* * *

Даҳр бўстониға зийрак куш, не қилсун майлким,
Ғунча жуз конлиғ кўнгул очмас бу гулшан гулбуни.

* * *

Кимки истар жониға даврон жафоси етмагай,
Кўнглини даврондин узсин, аҳли даврондин доғи.

* * *

Боғбони даҳр ҳар нахлки пайванд айлади,
Ҳўб эди гар бўлмаса эрди яна синдурмағи.

¹ Вола – мафгун, шайдо.

² Нўш – 1) ичиш; 2) асал.

³ Неш – 1) ўткир нарсанинг учи; 2) тиг, найза.

* * *

Чу хусн даври вафосиздур, эй гули раъно,
Қил илтифот гаҳи андалиблар сори.

* * *

Билмайин хусн аҳлидин қилдим тамаъ расми вафо,
Йўқ алардек бевафо, андоқки нодон мен киби.

* * *

Эй Навоий, даҳрдин кўз тутма жуз нокомлик,
Ком ким топмишки, сен топқайсен андин комни.

* * *

Бу гулшан гулларида чунки йўқ бўйи вафо, невчун
Тилаб они таманно ўтидин ҳар дам димоғ ўртай.

* * *

Даҳри дунни айла рад, невчунки қилмайдур қабул,
Улки, даҳр аҳлига муқбил¹ айламиш иқбол ани.

* * *

Эй Навоий, сен киби маҳрум қолғай, кимки ул
Олам аҳлидин вафойи аҳду паймон истагай.

* * *

Эй кўнгул, бир лаҳза ҳижрон шиддатиға арзимас,
Гар висол ичра киши юз йил танаъум айлагай.

* * *

Эй Навоий, ишқ сиррин ҳеч маҳрамға дема –
Ким, бунинг ҳам маҳрами бўлғай, анинг ҳам маҳрами.

¹ Муқбил – бахтли.

* * *

Ул киши умри баҳоридин терар гулбарги айш –
Ким, кафида лолагун¹ май бирла бўлғай соғари.

Дўстлар бирла тутуб ишрат баҳорин муғтанам,
Бир нафас осуда бўлғай жони меҳнатпарвари².

Кимгаким бир дам бу ком ўлса муяссар яхшироқ,
Бўлғуча юз қарн анинг ҳукмида олам кишвари.

Эй Навоий, фақр мулкин тут ғанимат зинҳор –
Ким, ғинову³ салтанатнинг кўптурур дарди сари⁴.

* * *

Хусн боғидин вафо варди⁵ таваккуъ қилмангиз –
Ким, бу гулшан гулбунида бўйла гул очилмади.

* * *

Оғу ичкондин не воқиф оби ҳайвон ичкучи.

* * *

Мезбон зоҳид хуш эрмас бўлса меҳмон ичкучи.

* * *

Ҳажр ўлумдин талх эмиш, мундин сўнг, эй даврон, мени
Айлагил жондин жудо қилғунча жонондин жудо.

* * *

Васл аро парвона ўртанди ҳамоно билдиким,
Қилғудекдур субҳ ани шамъи шабистондин жудо.

¹ Лолагун – лоладек қизил.

² Меҳнатпарвар – зуваласи ғам билан қорилган, қайғу билан парвариш топган.

³ Ғино – бойлик.

⁴ Дарди сар – бошоғрик, ғам-ташвиш.

⁵ Вард – атиргул, қизил гул.

* * *

Ошикеким, бўлғай ул бир шўхи гулрухсорсиз,
Уйла булбулдурки, қолмишдур гулу гулзорсиз.

* * *

Даҳр аро чун қайғусиз йўқ ҳеч ишрат, эй рафиқ,
Айш субҳин истама бешоми офат, эй рафиқ –
Ким, эмас бир-бирдин айру нуру зулмат, эй рафиқ,
Шуълаи ишрат қани бедуди меҳнат, эй рафиқ,
Кимки васли ичра ёксанг шамъи улфат, эй рафиқ,
Кўз тут ул шамъ ўтидин-ўқ доғи фурқат, эй рафиқ.

* * *

Бевафодур бу қадимий давр уза бу эски тоқ,
Кўрсанг анда нўши ишрат неши ғам зимнида бок,
Ким ичарга васли жомин зоҳир этти иштиёқ –
Ким, анга талх этмади дарди фироқ охир мазок,
Васл софий мумкин эрмас, чунки бедарди фироқ,
Зинҳор ул бода сори қилма рағбат, эй рафиқ.

* * *

Тори ишқингни, десангким, чарх даври узмасун,
Хаста кўнглинг жуз навои дарду меҳнат тузмасун,
Жон уйида ғайри жонон ишқ ўлтурғузмасун,
Чарх умрунг қасриға, десанг, халал кўргузмасун,
Бокма гулдек юз уза хай шабнамимким бузмасун,
Ақл ила сабринг биносин сели офат, эй рафиқ.

* * *

Жаҳон қасригадур су узра бунёд,
Чу йўқ бунёди андин бўлмоғил шод.

Не шод ўлғай киши бир қасрдинким,
Ани Тенгри яратмиш меҳнатобод¹.

¹ Меҳнатобод – кулфат уйи, ғамхона.

* * *

Жаҳон шӯҳидин олмиш Ҳақ вафони,
Не олмақким, анга бермайдур они.

Буким, йўктур вафоси, бас эмастур –
Ки, дарду меҳнатидур жовидони¹.

* * *

Ки, Ҳақ тақдиридиндур олам ичра,
Ёмону яхшининг яхши ёмони.

* * *

Жаҳон фонийдурур, эй хожа, зинҳор –
Ки, сен боқий тасаввур қилма они.

* * *

Начукким, бўстоннинг йўқ вафоси,
Хусусанким, хазон ели эсар чоғ.

Анинг ҳам нисбатин гар истар эрсанг,
Анингдекким, хазон айёмида боғ.

* * *

Жаҳон нўши аро қилмиш ниҳон захр,
Сен они нўш этарсен, уйлаким қанд.

Топиб лаззатким, айларсен табассум,
Эрур ул захрханд², эрмас шакарханд.

* * *

Ғараз ирфон экиндурумким адамдин³,
Сени мавжуд айлабтур Худованд.

¹ Жовидони(й) – доимий, абадий.

² Заҳрханд – захарханда, аччик кулги.

³ Адам – йўқ, йўклик.

* * *

Сени ғофил қилиб асли ишингдин
Сарову боғу роғу завжу¹ фарзанд.

* * *

Жаҳон жоҳилға маҳбуб ўлди, лекин
Анинг оллинда ким бўлғай хирадманд?

* * *

Жаҳон жоми тўладур заҳри қотил,
Анга майл айламас ким бўлса оқил.

Ажаб ишдурки, мундок заҳр ичарга,
Жаҳон аҳли эрур жон бирла мойил.

Ажаброқ буки, ичкан сою бўлмас,
Бу заҳр ичканга ичмак ҳирси зойил.

* * *

Жиҳатсиз, эй кўнгул, севдунг жаҳонни,
Менинг пандимдин айлаб ўзни отил².

Чу бердинг барча сармоянгни барбод,
Пушаймон бўлмоғинг эмди не ҳосил.

Магар ёдингда йўқтурким, санга мен
Дедим юз қатла: «К-эй мажнуни ғофил,

Бақосиздур, жаҳон раъноси, валлоҳ³,
Жаҳон раъноси йўқким мосиваллоҳ»⁴.

¹ *Завж* – жуфт, эр, хотин.

² *Отил* – ялқов, бўшанг.

³ *Валлоҳ* – Худо ҳаққи.

⁴ *Мосиваллоҳ* – Худодан бошқа.

* * *

Жаҳон айёрасидин¹ тут канора –
Ки, макру фаннига² йўқтур шумора³.

* * *

Дединг кечмоқ начук бўлғай жаҳондин,
Не ҳожат хайр ишига истихора⁴.
Демон ёлғуз жаҳондин тут каноре⁵ –
Ки, тутқил мосиваллоҳдин канора.

* * *

Даҳр боғики, жафо шориъидур⁶ ҳар чамани,
Жуз вафо аҳлига сончилмади онинг тикани.

* * *

Золи гардун кишига майли вафо айламади,
Кимда-ким кўрди вафо, ғайри жафо айламади.

Қайси бир васл кунин меҳр ила қилди равшан –
Ким, яна ҳажр туни бирла қаро айламади.

* * *

Сангаким, равзаи ризвонда⁷ фароғат бўлғай,
Даҳр вайрон чамани ичра не улфат бўлғай.

Сенки, кавсар⁸ суйидин қилғасен ўзни сероб,
Бу сароб ичра санга қайда иқомат бўлғай.

¹ Жаҳон айёраси – маккор дунё.

² Фан – бу ерда ҳийла, найранг маъносида.

³ Шумора (Шумор) – ҳисоб, санок.

⁴ Истихора – фол кўриш ниятида ухлаш, фол кўриш.

⁵ Канор (Канора) – соҳил, қирғоқ.

⁶ Шориъ – қатта куча, тўғри йўл.

⁷ Ризвон – жаннат. Равзаи ризвон – жаннат боғи.

⁸ Кавсар – жаннатдаги ҳовуз, булоқ.

* * *

Дўстлар, даҳр вафосини хаёл айламангиз,
Буржу¹ кохиға² тамаъ ғайри завол айламангиз.

* * *

Турфа махбубдурур умру вафоси йўқ анинг,
Андин истарга вафо фикри маҳол айламангиз.

* * *

Ҳар киши комил эрур, бас анга Ҳақ бандалиғи,
Мундин ўзга тамаъи касби камол айламангиз.

* * *

Йўқ жамол ичра вафо ҳусниға доғи бунёд,
Ғаррои ҳусн бўлуб, арзи жамол айламангиз.

* * *

Олами фоний учун ранжу машаққат чекманг,
Мол учун гам емангиз, фикри манол³ айламангиз.

* * *

Тенгри хонин очуқ ақида қилиб,
Халқдин рўзи истаган гумроҳ.

Ўйладурким, тенгиз қироғинда,
Рўза очмоққа кимса қозғой чоҳ.

* * *

Ҳикмат аҳли шоҳни дарёга ташбих этилар –
Ким, ҳам андин кўп зиёнлар элга, ҳам кўп суд эрур.

Ғаҳ топар ғаввос⁴ бир соатда юз дурри самин,
Ғаҳ наҳанг⁵ оғзида юз ҳасрат била нобуд эрур.

¹ Бурж – қуёшнинг йиллик ҳаракат доирасидаги ўн икки нуктанинг ҳар бири.

² Кох – қушқ, сарой, қаср.

³ Манол – мулк, хазина, уй-жой.

⁴ Ғаввос – сувга шўнғувчи, сузувчи.

⁵ Наҳанг – қатта балиқ.

* * *

Кўп олтун, кумуш сори қўл сунмоғил¹ –
Ки, тутсанг кафингни қаро занг этар.

Кўнгулда доғи майлини асрама –
Ки, кўнглунгни доғи ҳамул² ранг этар.

* * *

Аҳли маъни³ гуруҳида зинҳор,
Ҳеч ор айлама гадолиғдин –

Ким, буларға гадолиғ ортуғдур,
Аҳли сувратқа⁴ подшолиғдин.

* * *

Юз туман ғопок эрдин яхшироқ
Пок хотунлар аёғининг изи.

* * *

Байт ул-ҳазанға⁵ кирсам улустин қочиб даме,
Атрофдин ғубори малолат⁶ манго ёғар.

Силкай деб ул ғуборни чиқтим чу кулбадин,
Эл жавру зулмидин бошима юз бало ёғар.

* * *

Эрур орифқа ганжи файз етса,
Иши дам урмайин они ёшурмоқ.

¹ Сунмоқ – қуймоқ, узатмоқ, чўзмоқ.

² Ҳамул – ўша-ўша.

³ Аҳли маъни – маъно эгалари, сўфийлар, орифлар.

⁴ Аҳли суврат – сурат эгалари, яъни нарса-ходисаларнинг моҳиятига эмас, зоҳирига қараб баҳо берувчилар.

⁵ Байт ул-ҳазан (Байт ул-аҳзон) – ғам уйи, қайғу кулбаси, ҳасратхона. Мумтоз адабиётда сўнгсиз дарду ғамда, чорасиз аҳволда қолган кишининг уйини, ҳаётини, дунёни байт ул-аҳзонга нисбат бериш бир анъана тусини олган.

⁶ Малолат – малоллик, азият, ғам-гусса.

Куёш акси тушуб дарё ичинда,
Не мумкиндур анинг суйин тошурмоқ.

* * *

Жаҳон ганжиға шоҳ эрур аждаҳо –
Ки, ўтлар сочар қаҳри ҳангомида.

Анинг коми бирла тирилмақ эрур,
Маош айламақ аждаҳо комида.

* * *

Уй ичра ҳам китоба¹, ҳам изора²
Заруратдур туганган чоғда қилмоғ.

Йўқ эрса ул уй ўхшар бир кишига –
Ки, анда бўлмағай иштону белбоғ.

* * *

Ҳар иморатким туганди, гарчи шўхедур жамил³,
Бўлса қошиқорлиғ⁴ айлар жамолин бирга ўн.

Бу яқиндурким⁵ жамол аҳли ёлонглиқдин⁶ баса,
Яхшироқдур бўлса қоши⁷ нақшлиқ эғнида тўн.

* * *

Сиймни сочқучи мингдин бирдур,
Ўзгаларнинг иши келди термақ.

Ул жиҳатдин будурур одатким,
Олмоқ осондуру мушкил бермақ.

¹ Китоба – ёзув, бино пештоқиға зийнатли қилиб ёзилган хатлар.

² Изор(а) – уй деворининг ер билан тоқча орасидаги қисми.

³ Жамил – чиройли, гўзал.

⁴ Қошиқорлиғ – қошин билан безаш.

⁵ Яқин – қатъий ишонч, шубҳасиз ҳақиқат.

⁶ Ёлонглиқ – ёлғончилик, алдамчилик.

⁷ Қоши – безақли, зийнатли.

* * *

Сафиҳ¹ золим ила бўлма хон уза ҳамдаст²,
Муносиб ўлмади ит чунки ҳамтабақликқа.

Ўзунга аблаҳи нодонни айлама ҳамроз³ –
Ки, яхши эрмас эшак доғи ҳамсабақликқа.

* * *

Агар оқил эсанг, узгил жаҳон аҳлидин улфатким,
Алардин жуз жафо келмас, агар юз йил вафо қилсанг.

Бирига юз Хито мулки хирожин айласанг исор⁴,
Хатосиз қасди жонинг қилғусидур, гар хато қилсанг.

* * *

Юқори ўлтурурни ким тиласа,
Кишилиқдин ани йироқ билгил.

* * *

Нокасу ножинс⁵ авлодин киши бўлсун дебон,
Чекма меҳнатким, латиф ўлмас касофат олами –

Ким, кучук бирла хўтукка неча қилсанг тарбият,
Ит бўлур, доғи эшак, бўлмаслар асло одами.

* * *

Тавозуъ яхши, аммо яхшироқдур
Агар даъб этса они аҳли давлат.

¹ Сафиҳ – паст, тубан.

² Ҳамдаст – қулдош, ёрдам берувчи.

³ Ҳамроз – сирдош, яқин дўст, улфат.

⁴ Исор – сочиш, бағишлаш, инъом.

⁵ Ножинс – ярамас, ёмон.

Эрур ҳам афв хўбу хўброқ ул –
Ки, зоҳир бўлғай эл топқанда қудрат.

Ато ҳам турфа ишдур, турфароқ бил,
Агар йўқтур анинг ёнида миннат.

Ҳаким инсони комил дебтур они –
Ки, бўлғай зотида бу неча хислат.

* * *

Бу гулшан ичраки, йўқтур бақо гулига сабот,
Ажаб саодат эрур чиқса яхшилиқ била от.

«БАДОЕЪ УЛ-ВАСАТ»дан

Даҳрнинг гулшанидин бўйи вафо тутма тамаъ –
Ким, сабо машшотаси¹ сепмади бу накҳат² анга.

Улким, замона аҳлидин истар вафову меҳр –
Ким, накши меҳр кўрди мунга ё вафо анга.

* * *

Даҳр аро тушкан ҳаводис ўтидин монёъ эмас.

* * *

Дема кўп, эй нафским, дунё арусин ақд қил,
Уйда баъзидек соғин³ маккорае бордур манга?!

* * *

Бу фано дайрин бақосиз эрканин то англадим,
Эл суруди⁴ ишрати мотам фиғонидур манга.

* * *

Булбул ўлса, зог ҳам бўлур гулистонлар аро.

* * *

Иста йиртуқ жанда⁵ кийганларда маъни махзанин –
Ким, бу янглиғ ганж ўлур ул навъ вайронлар аро.

¹ *Машшота* – киз ва келинларни кийинтириб, безантирадиган махсус пардозчи аёл.

² *Накҳат* – хушбўй хид.

³ *Соғинмоқ* – бу ерда: ҳисобламоқ, ўйламоқ, гумон қилмоқ.

⁴ *Суруд* – куй, оҳанг.

⁵ *Жанда* – дарвешлар тўни.

* * *

Атласу зарбафт аро нодон анингдек ҳашв¹ эрур –
Ким, хатойи сафҳада сабт² ўлди афшонлар³ аро.

* * *

Дузахни агар ишқ ўти бирла қизитурлар,
Дард аҳлиға учмоқдин⁴ эрур бас тамуғ авло.

* * *

Ҳажр жонин олғон элга васли жонондур даво.

* * *

Зулмати куфр ичра элга нури имондур даво.

* * *

Шох узра бўлур доим гул кетса, самар пайдо.

* * *

Киши солмайдурур вайронға яғмо.

* * *

Фалак бошингға қоплаб ит терисин,
Сен они жаҳлдин деб кишу санжоб⁵.

Ажаб йўқ одамилиғни унутсанг,
Ўзунгни бўйла ит чармида асроб.

¹ *Ҳашв* – беҳуда айтилган, ўринсиз сўз.

² *Сабт* – ёзилган, қайд қилинган.

³ *Афшон* – қўшма сўзларнинг иккинчи қисми бўлиб, сочилган, сочувчи, тарқатувчи, ёғдирувчи маъноларида келади. Бу ерда сочиш, бағишлаш маъносида келган.

⁴ *Учмоқ (Учмоғ)* – жаннат.

⁵ *Санжоб* – силовсин терисидан тикилган пўстин.

* * *

Кўп аччиғланма, агар бўлсанг улустин талхком¹,
Улча кисмингдур қазодин, кимга айларсен ғазаб.

* * *

Дема бу оламда ул ой хўб ё жаннатда хур,
Кўрмамишмен андагин, бори эрур мундоғи хўб.

* * *

Тут йигитликни ғаниматким, қариғач англадим –
Ким, йигитлар ишқи бор эрмиш, йигитлик чоғи хўб.

* * *

Дахр аро, эйким, дединг: айлаб вафо, кўрдум жафо,
Ким вафо ахлидурур, бу сўз анга бордур ажиб.

* * *

Демон даврон аро йўқтур вафо айлаб вафо кўрган –
Ки, йўқтур минг жафо тортиб, қутулған бир вафо айлаб.

* * *

Манга йўқ, ўзгага бори вафо қилғанни гар топсам,
Бошига эврулай, оллида жонимни фидо айлаб.

* * *

Гадоларға гаҳе лутф эт, шаҳо, бу шукр учунким, Ҳақ –
Сени лутф айлабон шоҳ айлади, бизни гадо айлаб.

* * *

Дахр бўстони аро сўр боғбондин, эй рафик,
Жуз балият меҳр нахлиға самар бўлғайму деб.

* * *

Хошок ичинда шуълани бўлғайму ёшуруб.

¹ Талхком – аламзада, кайғули.

* * *

Умр қасрин неча кун тутқил ғаниматким, дариг,
Хуш бинодур, пойдор эрмас вале бунёди кўп.

* * *

Ҳеч иш ўлмас айру Холиқ¹ амридин,
Илтижо махлуққа келтирма кўп.

* * *

Қарибон қилма йигитлар суҳбатин ҳар дам ҳавас –
Ким, қарини истамас базм аҳлиға дохил йигит.

* * *

Бўлма дунёдўст, гар истар эсанг осудалик,
Лек ҳар не қилсалар, бўл аҳли дунё бирла дўст.

* * *

Эй Навоий, неча душман бўлса, ёнма² дўстдин,
Чун санга бўлмиштур ул юз минг таманно бирла дўст.

* * *

Навоий, то жаҳон аҳлиға сен вобаста³, кўнгронма,
Алар жавридин ўлса хотиринг афгор⁴ ҳар соат.

* * *

Меҳр нурын не билур шаппараки тийрамизож⁵.

* * *

Ишқ уйларни йиқар, ошиққа кин қилмоқ недур,
Мўр хайлиға қачон пил айламиш изҳор куч.

¹ Холиқ – Оллоҳнинг гўзал исмларидан бири: яратувчи.

² Ёнмоқ – қайтмоқ.

³ Вобаста – боғлиқ, алоқадор.

⁴ Афгор (Фигор) – жароҳатланган, мажруҳ.

⁵ Тийрамизож – нодон, жохил.

* * *

Даҳр уйи ичра иқомат тилама,
Чикмамоқ анда не имкон киргач.

* * *

Рўзгоринг¹ бузуғ эткан эса чарх,
Сен киму айламак они ислоҳ.

* * *

Жаҳонға чунки вафо бўлмаса, ажаб эрмас –
Ки, бўлса аҳли жаҳонға доғи жафода русух².

* * *

Камолдин неки ўтти, яна топар нуксон –
Ки, кўп яшаб, кирар атфол чаргасига³ шуюх⁴.

* * *

Дуруштхўй⁵ қилур элни чирки дунёлик,
Нечукки, қилғай ирик⁶ жамъ бўлса узвида шўх.

* * *

Чу сифла ганж топар, мужиби ҳалоки эрур –
Ки, ҳайзадур⁷ мушук илгига чун тушар маслух⁸.

* * *

Ишки комил гулшани ичра гули раъно недур,
Билҳақиқат⁹ бўлмаса маъшуку ошиқ муттаҳид¹⁰.

¹ *Рўзгор* – 1) давр, замон; 2) тақдир, қисмат; 3) турмуш, ҳаёт.

² *Русух* – маҳкам туриш, барқарор бўлиш.

³ *Чарга* – тўда, гала.

⁴ *Шуюх* – қариялар, чоллар.

⁵ *Дуруштхўй* – кўполтабиатлик.

⁶ *Ирик* – кўпол, дағал.

⁷ *Ҳайза* – таомнинг меъдада ҳазм бўлмаслиги.

⁸ *Маслух* – териси шилинган.

⁹ *Билҳақиқат* – ҳақиқатан.

¹⁰ *Муттаҳид* – бирлашиш.

* * *

Жаҳон раъносиға берма кўнгулким,
Анга олдурмамиш кўнглин хирадманд.

* * *

Халқнинг қайди Навоийни паришон айлади,
Кимки жамъият¹ тилар, қилмоқ керактур ўзни фард.

* * *

Нобуду буд фикрин маҳв эт замирдинким,
Не буд колгусидур охир санга, не нобуд.

* * *

Умру давлатдин вафо тутмайдурур доно умид.

* * *

Шамъ агар парвонани ўртар, ўзи ҳам ўртанур.

* * *

Ишк бирла гар биров лофи вафову аҳд урар,
Ишвагарлар аҳдига йўқ эътибор, эй дўстлар.

* * *

Ёрингиз васлин ғанимат англабон шукур айлангиз –
Ким, Навоий ўлди бекасликда зор, эй дўстлар.

* * *

Меҳрдин юз қилсаким, гардун аруси Золдур,
Рустам они ақд қилса, нақди жон бергуси маҳр.

* * *

Ишк кўйида кўнгул ҳоли паришонрок бўлур,
Офият мулкидаги жамъиятин чун ёд этар.

¹ Жамъият – хотиржамлик, осудалик.

* * *

Эй Навоий, они бил озода олам ахлидин –
Ким, ўзин олам эли ғавғосидин озод этар.

* * *

Эйким, жаҳон салитасини¹ айладинг никоҳ,
Билгилки, хасмкушдур², агарчи жамиладур.

* * *

Не келса оллинг, тут саҳлким, жафо кўрар ул,
Биравки, даҳр инодин³ кўруб инод этадур.

* * *

Шуъланинг ахгар уза бир дам қачон ороми бор.

* * *

Бағридин қон томғучи ушшоқ захмин билмагай
Тиғидин қон томғучи бераҳм олийжоҳлар⁴.

* * *

Хусни зоҳирдин не ҳосил, эй хуш улким, ҳар нафас
Шоҳиди⁵ маъни юзидин ўзни фаррухфол⁶ этар.

* * *

Чун азалда ҳар не қисмат бўлди, кўрмай чора йўқ,
Халқ ўз комин ўзидекдин таваллоси недур!

* * *

Такаббур айлама, деҳқон, деким, бу гулшанда
Қачон гуле очилибтурким, ул сочилмайдур.

¹ *Салита* – уятсиз, нопок.

² *Хасмкуш* – душманни ўлдирувчи.

³ *Инод* – қасдма-қасдлик.

⁴ *Олийжоҳ* – юқори мартабали.

⁵ *Шоҳиди маъно* – маъно гўзали.

⁶ *Фаррухфол* – бахтиёр.

* * *

Бевафолар ўт, вафо аҳли эрур туфроғким,
Чархдин ул саркаш ўлди, бу доғи помолдур.

* * *

Замондин аҳле ё аҳли замондин истаган эҳсон,
Ёнар ўтдин тиларким су чиқарғай, хордин гавҳар.

* * *

Неча йиғсам сабр авроқию¹ тоат хирманин,
Сарсари ишқинг етишқач, сарбасар барбод эрур.

* * *

Меҳр то айлар таҳаррук² – соя доғи тебранур.

* * *

Сабзхатлар³ васли ҳоло⁴ муғтанамдур, эй кўнгул –
Ким, билурким, иқтизои⁵ чархи зангори недур?

* * *

Чун замон аҳли замона ранги тутмоқдур зарур,
Даҳр нофаржом учун эл ҳоли нофаржомдур.

* * *

Эй Навоий, чун замона аҳлида йўқтур вафо,
Ҳар неким йўқтур, тамаъ тутсанг, хаёли хомдур.

* * *

Манга вафо қилур эрсанг, шитоб қил, эй умр,
Нединки, умр деган бевафо шитобдадур.

¹ Авроқ – варақлар.

² Таҳаррук – ҳаракат, тебраниш.

³ Сабзхатлар – гузаллар.

⁴ Ҳоло – ҳозир, шу даврда, ҳалигача.

⁵ Иқтизо – тақозо, талаб, зарурат.

* * *

Ҳисоб айлама умрунгниким, неча ўтмиш –
Ки, умр ғафлат ила ўтса, не ҳисобдадур.

* * *

Даҳр шўҳи макрига берма кўнгул – йўл баргин¹ эт,
Сен киби ҳар гўшада невчунки бир меҳмони бор.

* * *

Ишқ ўтининг доғини аҳли вафода истангиз.

* * *

Даво чу мумкин эмас ишқ дардиға, ваҳким,
Илож топмади бу дарди бедаво ҳаргиз.

* * *

Кўнгулни даҳрдин ошғуфта қилмаким, хуштур –
Ки, тийра бўлмаса жоми жаҳоннамо ҳаргиз.

* * *

Не келса, хуш тут ўзунгники, халқ кўнгли учун
Рақам ҳақ айламади котиби қазо ҳаргиз.

* * *

Сўрманг, эй ушшоқ, мендин найлоли деб ишқ аро,
Гар қила олурсиз, аввалдин кўнгул олдурмангиз.

* * *

Чун вафо йўқ даҳр гулзорида, эй тонг қушлари,
Саҳвдурким², бесамар ашжорида ўлтурдунгуз.

¹ Йўл барги – сафар анжоми.

² Саҳв – хато, янглиш.

* * *

Тушар чун ҳар кишининг кадди туздур, сояси ҳам туз.

* * *

Қачон равшан кўнгулни нафс ўти дуди қилур тийра,
Нубувват¹ шамъини не навъ ўчургай Булаҳаб² ҳаргиз.

* * *

Даҳр золиға кўнгул бермаки, Рустамларни
Макр ила айлади ожиз бу ситамгора ажуз.

* * *

Ишқ асрориға тил маҳрам эмастур зинҳор –
Ким, кўнгулдин тилга они ошқора қилмангиз.

* * *

Не рост қад била мағрурсиз, йигитларким,
Сипеҳр айлар ул ўқларни мисли ёлар кўж³.

* * *

Асо тутуб не илож айлагай гадоки, бўлур
Чу вақт етти – фалакқадр подшолар кўж.

* * *

Даврон гулию гулшани хориға арзимас.

* * *

Минг йил киши жаҳон элига қилса шоҳлик,
Бир дам алар ихонату⁴ ориға арзимас.

¹ *Нубувват* – пайғамбарлик.

² *Булаҳаб* – Муҳаммад алайҳиссаломнинг амакиси ва ёвуз душмани Абд ал-Уззо ибн Абдулмуталлибнинг лақаби.

³ *Кўж* – эгилган, букилган.

⁴ *Иҳонат* – таҳқирлаш, хўрлаш.

* * *

Офок¹ мулки фатҳи² учун тортмоқ сипаҳ,
Билким, сипоҳ гарду ғубориға арзимас.

* * *

Юз қарн олам аҳли аро айламак нашот,
Бир дам алар нифоқу никориға³ арзимас.

* * *

Чун фалак жавфин қазо қилмиш ҳаводис ҳуққаси⁴,
Бўйла ерда фитнадин қочмоқ зиҳи нодон улус.

* * *

Даҳр боғи гулларида йўқ вафо, эй андалиб,
Зийрак эрсанғ, тутмағил бу турфа бўстон бирла унс⁵.

* * *

Мени мен истаган ўз суҳбатиға аржуманд⁶ этмас,
Мени истар кишининг суҳбатин кўнглум писанд этмас.

Не баҳра топқамен андинки, мендин истагай баҳра,
Чу улким, баҳрае андин тилармен, баҳраманд этмас.

* * *

Кўнгул уз чарх золидин, фирибин емаким, охир
Ажал сарриштасидин⁷ ўзга бўйнунгға каманд этмас.

¹ *Офок* – дунё, олам.

² *Фатҳ* – эгаллаш, забт этиш.

³ *Ниқор* – ихтилоф, кек, гина.

⁴ *Ҳуққа* – қутича.

⁵ *Унс* – улфат, якин дўст.

⁶ *Аржуманд* – азиз, қадрли, шарафли, лойик.

⁷ *Сарришта* – калаванинг учи, ишнинг асоси.

* * *

Гар десанг қоттиқ балоға қолмағайсен чархдин,
Олам аҳли бирла юмшоғлиғ била қилғил маош.

* * *

Хусн чун жилва қилур, оку қарода йўқ фарқ,
Кишига келса бало – хоҳи хито, хоҳи ҳабаш¹.

* * *

Ризо берким, қазоға йўқ тафовут, кимса юз қатла
Не келса оллиға хурсанд ёхуд бад² писанд этмиш.

* * *

Гайри сиҳхат не ҳавас бўлғуси беморға иш.

* * *

Жуз вафо аҳлиға саргашталиқ этмақ ойин,
Гўйиё қисмат эмас гунбади давворға³ иш.

* * *

Олам аҳлида чу йўқ ёрки, меҳр ўлғай иши,
Сен қиёс айлаки, не бўлғуси агёрға иш.

* * *

Эй Навоий, ўзунгга олам ишин осон тут,
Гар десанг тортмасун эл бўйла душворға иш.

* * *

Замон аҳли замона ранги бирла бевафодурлар,
Замона аҳлиға гўё замон ўз феълин ўргатмиш.

¹ *Ҳабаш* – қора танли, занжи.

² *Бад* – ёмон, ярамас, зарар келтирувчи.

³ *Гунбади (Гунбази) даввор* – айланиб турувчи фалак, ўзгариб турувчи дунё.

* * *

Чекар гул оллида булбул фиғон, магар билди –
Ки, ўтса васл бахори, хазони фуркат эмиш.

* * *

Биравким, жаннату дўзах сўзин шарҳ айламиш, гўё
Киноят ваҳҳи бирла васлу хижронни адо қилмиш.

* * *

Ойини қаноат тут, иззат тилар эрсангким,
Эрмиш тамаъ аҳлидин ҳар кимки залил эрмиш.

* * *

Даҳр аро маст ила хушёр тамаъ зоридурур,
Негаким ғолиб эрур усрук¹ ила соғиға хирс.

* * *

Ботину зоҳиринг аҳволини кўрким, қилмиш
Зоеъ ул бирни хавотир, бу бирисин агроз².

* * *

Қирговул қорда ёшунган кибидур айбларинг,
Элга бас зоҳир, агарчи сен этарсен иғмоз.

* * *

Ишк зўр эткач вале ботил бўлур бисёр шарт.

* * *

Тавба қилмоқ истар эрсанг, қилма даъво ошкор,
Тенгрига топшур ўзунгни, қилмағил изҳор шарт.

¹ *Усрук (Асрук)* – маст, сархуш.

² *Агроз* – модалар.

Бўлмағил озурдаву озурда қилма қимсанг.
Факр ойинида невчунким эмас озур ишарг

* * *

Боғлама кўнглунгни бу манзилга, невчунким, эрур
Бир янги меҳмон ери хар лаҳза бу эски работ.

* * *

Эй Навоий, даҳр аро не келса, бўлгил мунбасит¹.
Гарчи лаззатсиз бўлур куч бирда қилмоқ инбисот².

* * *

Ҳақдин азизлик тиласанг, элдин уз тамаъ.

* * *

Мазмумдур қаноатидин қонъ³ этса фаҳр.
Томеъ⁴ хисолидин⁵ кипи не айлагай тамаъ.

* * *

Бир дардманд кўнглида кўрсанг важаъ⁶, анга
Гар кўнглинг оғримас, ул эмас, будурур важаъ.

* * *

Нафс ўлса тобеъинг кишисен, йўкса бўлмағун
Ҳаргиз киши, бўлуб санга юз минг киши табав.

¹ *Мунбасит* – очик чехрали, шод, хурсанд.

² *Инбисот* – шодлик, хурсандчилик.

³ *Қонъ* – қаноат қилувчи.

⁴ *Томеъ* – тамагир.

⁵ *Хисол* – хусусият, одат.

⁶ *Важаъ* – дард, оғрик, ғазаб.

* * *

Даҳр бўстониға мағрур ўлма кўп, эй боғбон,
Охир эткунг, чун гулу сарви равон¹ бирлан видоь.

* * *

Ишқ аро ўзни манга ўхшатма, эй булбулки, бор
Лаҳну оҳанг ўзга навъу оҳу фарёд ўзга навъ.

* * *

Биравки жон бериб, элдин вафо тамаъ тутти,
Пишурди кўнглида савдои хом мен янглиғ.

* * *

Кўйма бу манзилу масканга кўнгулким зинҳор,
Англа йўл ўткучидек ўзнию меҳмон янглиғ.

* * *

Қайда топқай аҳли маъни ҳолидин нодон вукуф².

* * *

Истасанг беш кун фароғат, гарчи кобин умр эрур,
Даҳр золин гўрт мазҳаб бирла қилгил уч талок.

* * *

Жаҳон базмида меҳмонсен, ики-уч соғар ичкач, кўп –
Ки, мунжар³ бўлмағай ногаҳ малолатқа бу меҳмонлик.

* * *

Бори душворликларни ўзунгга айласанг осон,
Бори душворликлар доғи бўлғай шояд осонлик.

¹ *Сарви равон* – юрувчи, хиром этувчи сарв.

² *Вукуф* – воқиф, хабардор, огоҳ.

³ *Мунжар* – бориб етмок, бориб тақалмок.

* * *

Ҳам даҳр бақосиздур, ҳам умр вафосиздур,
Хуштур нафасе ўзни аҳбоб¹ ила хуш тутмоқ.

* * *

Чу руҳ хайлиға нафс истар ўлса ортуғлук,
Етур иложига такво сипоҳи бирла кўмақ.

* * *

Айш вақтин бил ғаниматким, эрур дам ушбу дам,
Чарх эрмас фавт² бўлган вақтни ёндурғудек³.

* * *

Йўқ ажабким, паст ўлур соя, қуёш бўлғач бийик.

* * *

Бир эшик боғланса ишқ ичра, очилғай юз эшик.

* * *

Учқил, эй булбул, бу гулшандин, нединким ҳар неча
Гул вафода кунд⁴ эрур, жавр ичрадур хори итик⁵.

* * *

Ишқ агар бўлса ҳавойи нафсдин пок, эй кўнгул,
Йўқ тафовут, дилбаринг гар бека⁶ бўлсун, гар мирак⁷.

* * *

Тутай жаҳонда Сулаймон сени ва ё Жамшид,
Не мунга жом вафо айлади, не анга узук.

¹ Аҳбоб – дўстлар.

² Фавт – қўлдан бериш, йўқотиш.

³ Ёндурмоқ – қайтармоқ.

⁴ Кунд – ўтмас.

⁵ Итик – ўткир.

⁶ Бека – бек наслидан.

⁷ Мирак – амирзода.

* * *

Кувонма давлати хуснунгга, эй паривашким,
Замона давлатидек йўқтур эътибори анинг.

* * *

Бу гулшан гулларининг чун вафоси йўқтур, эй булбул,
Не очилғай тутайким, сен фигонинг кўктин ошурдунг.

* * *

Ки, колдинг корвондин, гар тинарға бир нафас турдунг.

* * *

Сотма, эй гул, ноз кўп, бокқил хазон боғиғаким,
Бор эмиш гулранг бир кун чеҳраи зарди¹ анинг.

* * *

Дахр бўстонида буким чок эрур гул кўнглаки,
Булбул аҳволиға гўёким азосидур анинг.

* * *

Айта олмон, асрай олмон ишқ сиррин, оҳким,
Саъб² эрур ихфосию³ мушкилдур изҳори анинг.

* * *

Истасанг мақсад, кадам қўй, таън тошидин не бок⁴,
Каъба топти бўлмағай хори муғилондин малул.

* * *

Давр элида гар вафо йўк, сен вафо қилғил, валеқ
Кимни хушҳол этсанг, андин тут ўзунгга юз малол.

¹ Зард – сарик.

² Саъб – кийин, оғир.

³ Ихфо – яшириш, сир тутиш.

⁴ Бок – хавф, ваҳм, кўркув.

* * *

Мумкин эрмас кисмат ўлган ризкнинг афзунлиғи,
Бас халойиқ миннатин, то бўлғай имкон, чекмагил.

* * *

Бу боғ гуллари чун бевафодур, эй булбул,
Хуш ул кушеки, тааллуқдин¹ ўлди фориғбол².

* * *

Умрға ҳеч эътимоде йўқтур, эй гофил кўнгул,
Ою йилни неча маст ўтқаргасен, бир ҳам ойил³.

* * *

Ҳар не даврондин келур, таслим хуштур, эй рафик,
Нафъ чун йўқ, ўзни гар юз қатла тавсан айлагил.

* * *

Реву ранг⁴ аҳли муриди⁵ бўлмағилким, Хизр эмас,
Хирқасин⁶ ҳар аҳмақ этса бақли ҳамқодек⁷ яшил.

* * *

Ки, на Жам қолдию на Искандар,
Итти ул жом ила ул кўзгу ҳам.

* * *

Шод бўлким, икки олам коми
Арзимаским, егасен бир дам ғам.

¹ Тааллуқ (Тааллуқот) – дунё ва нафса боғлиқлик.

² Фориғбол – хотиржам, кўнгли тинч, беташвиш.

³ Ойилмоқ – ўзига келмоқ, хушёр бўлмоқ.

⁴ Реву ранг – макру найранг.

⁵ Мурид – толиб, талабгор, бирор шайх ёки пирга қўл бериб, унга эргашувчи.

⁶ Хирқа – жанда.

⁷ Бақли ҳамқо – семизут.

* * *

Бу чаман савсану сарвига бақо чун йўқтур,
Бўлса гул гаштидин онинг, не ажаб, икроҳим¹.

* * *

Ёшурди одам агар Тенгри сиррини, кўрунгуз –
Ки, халқ сиррини тутмас ниҳон бани одам.

* * *

Даҳр боғининг гули ўтдур, бийик ашжори дуд,
Елга бер ул гулни ҳам, ўт солғил ашжориға ҳам.

* * *

Эй Навоий, даҳр йўқу бори тинмаслиғдурур,
Тинғасен, гар қилмасанг парво йўқу бориға ҳам.

* * *

Даҳр боғидин, кўнгул, нафъи вафо кўз тутмаким,
Бесамардур сарви ҳам, саркашдурур шамшоди ҳам.

* * *

Мен вафо кимдин топай, бу шевани чун топмади
Офаринишда пари жинси, башар авлоди ҳам.

* * *

Қил зулоли васл ила булбулни, эй гул, шодким,
Бу чаманда доимо шодоблиқ² йўқтур гумон.

* * *

Навоиё, неки олам ишида мушқилдур,
Десангки қилғасен осон, ўзунгга тут осон.

¹ *Икроҳ* – ёмон кўриш, ёқтирмаслик, жирканиш.

² *Шодоб* – шод, хуррам.

* * *

Жаҳон осойишин оллингда мушкил қилмаким, бордур
Тутай мушкил десанг – мушкил ва гар осон десанг – осон.

* * *

Кўп, эй гул, урма булбул жониға бедод хоринким,
Сену мендек гулу булбулни кўп ўткарди бу бўстон.

* * *

Умр торин чун кесар даврон жафо тиғи била,
Жазм билгилким, анга бўлмас кўнгулни боғлабон.

* * *

Тамаъ элдин вафо қилғон судин ўт истадинг чикмок,
Агар топсанг, доғи куйгунг бу савдои маҳолингдин.

* * *

Даҳр аро йўк нўшу юз минг ниш ҳар дам, эй рафик,
Етмагай йўк нўш учун юз ниш оқил ҳар замон.

* * *

Бодаи софу ҳарифи содаю мушфиқ¹ рафик,
Гар муяссар бўлса бас оламда айш асбобидин².

* * *

Тенгдур шаҳу гадо хатиким³, дуда бирдурур
Шаҳ базми шамъидин, доғи гулхан чароғидин.

* * *

Гулда вафо йўқин қаю бир қушки англади,
Ҳаргиз вафо гули тиламас даҳр боғидин.

¹ *Мушфиқ* – меҳрибон, шафқатли.

² *Айш асбоби* – айш-ишрат, хурсандчилик учун зарур нарсалар.

³ *Хат* – бу ерда ҳукм, фармон маъносига.

* * *

Амал сарриштасин қилма мутаввал¹, келганин хуш кўр.

* * *

То тирикдурсен, қадаҳ² даврин ғанимат тутки, чарх
Эврулур тегрангга нақди умр яғмоси³ учун.

* * *

Эй Навоий, тарки дунё айла иззат истасанг –
Ким, мазаллат келди саъй онинг таманноси учун.

* * *

Олам асбобидин ўт, гар истасанг кўнглунгни жамъ –
Ким, паришонлиғдин ўзга етмас ул асбобдин.

* * *

... бода бўлмас ранг қилгон бирла су.

* * *

Куюш хуснига не машшота ҳожатдур, не даллола⁴.

* * *

Қатаротини⁵ ёғиннинг ким этибдурур шумора.

* * *

Бу чаман аро гаҳи овла ҳазор⁶ кўнглин, эй гул –
Ки, тешкуси хазон чопқуни ўйлаким ҳазора⁷.

¹ Мутаввал – узун.

² Қадаҳ – тасаввуфда пирнинг илоҳий маърифат майига лиммо-лим қалби.

³ Яғмо – талон-торож, ғорат, вайронгарчилик.

⁴ Даллола – даллол хотин, воситачи хотин.

⁵ Қатарот – томчилар, қатралар.

⁶ Ҳазор – булбул.

⁷ Ҳазор(а) – минг.

* * *

Оқибат қабр эшиксиз уйига чун киргунг,
Эмди гиря¹ сенга не суд, очук дарвоза.

* * *

Кунгул олам уйига боғлама куп –
Ки, байтедур² санга ул истиора³.

* * *

Давр аёгидин вафо аҳлин унутма, соқиё –
Ким, вафо йук жуз унутмоғлик фалак давронида.

* * *

Дониш аҳли каффасида⁴ келтурур нодонни чарх,
Фикри йукким, рост келмас бу хирад мезонида.

* * *

Ки, чархи мунқалиб⁵ давронни истар инқилоб⁶ ичра.

* * *

Чарх айвони мунаққашдур⁷, вале наққоши сунъ⁸
Чекмади нақши вафо бу токи минокорда⁹.

* * *

Эй Навоий, айладим ҳар куй аро сайру сулук¹⁰,
Келмади оллимга ишқ ойинининг душворича.

¹ Гиря – йиги.

² Байт – уй, манзил.

³ Истиора – омонат.

⁴ Каффа – тарози палласи.

⁵ Муқалиб – тесқари.

⁶ Инқилоб – ўзгариш.

⁷ Мунаққаш – нақшланган, зийнатланган.

⁸ Сунъ – яратиш, маҳорат.

⁹ Мино – бу ерда яшил, кук маъносида.

¹⁰ Сулук – йул, тариқат.

* * *

Олам аҳли ичра одам демак ўлмас ониким,
Жоҳ ила бўлғай анга қонуни атвор ўзгача.

* * *

Эй Навоий, даҳр гулзоридин ўтким, ҳар гули
Кўргузур юз хору ҳар хорида озор ўзгача.

* * *

Эй кўнгул, чун олам аҳлига вафо йўқтур, киши
Авло улким, ўзни бекасликка муътод айласа.

* * *

Сифлага жон ўйнасанг, меҳнат замони тонимас,
Даҳр эли бу навъ эрур, сен ҳам оларни тонима.

* * *

Кўнгулни гар десанг олдурмай, аввал кўзни олдурма.

* * *

Кимса чун ўтканга етмас, ҳолни тут муғтанам,
Умрни ўткарма, ўткан ҳайф ила афсусда.

* * *

Бало чоҳи гирифтори ҳалокин, ваҳ, қачон билсун,
Сиёсатгоҳида¹ тутқунларига улки қозғай чаҳ.

* * *

Не оғаҳ улки, ҳашматдин² қуёшни заррача кўрмас,
Қуёш ҳижронидин саргашта бўлса заррае ноғаҳ.

* * *

Гар камол истарсен, ўзни тортқил комилғача.

¹ Сиёсатгоҳ – жазо майдони.

² Ҳашмат – салтанат, шону шавкат, буюклик.

* * *

Кимки ёмонлар била бўлди, ёмон бўлдило.

* * *

Ҳар неча жавр қилса ноз аҳли,
Тортмай найлагай ниёз аҳли.

* * *

Қайси гул бедоди бир булбул парин совурдиким,
Чарх зулми ҳам онинг яфроғларин совурмади.

* * *

Агарчи келмади бемехр ёр жаври ёмон,
Чу яхши боқсанг, эрур ёри меҳрибон яхши.

* * *

Эй Навоий, гар десанг кўп инжимай давр аҳлидин,
Ҳар не дерлар ё қилурлар, қилмағил парво баса.

* * *

Замона аҳлига гарчи ўюнчиликдур иш,
Енгар ҳам охир аларни замонанинг ўюни.

* * *

Даҳр гулзориға, эй кўнглум қуши, майл этмаким,
Анда булбул конидин рангин эрур гул яфроғи.

* * *

Даҳр боғида нечук васл гули бутсунким,
Ҳажр ўқидур ёғини, ашк суйидур жувуни¹.

* * *

Гар фалак хиргоҳи² бўлса пешхонанг³, не осиг,
Умр хайли чунки кундин-кунга келмас илгари.

¹ Жувун – ювиниш, тозаланиш.

² Хиргаҳ – чодир, манзил.

³ Пешхона – шоҳларнинг сафар чоғида тикиладиган чодир.

* * *

Бақо чун эмас мумкин, мудом ўзни хуш тутқил –
Ки, кайғурғали қилмас гари¹ олами фоний.

* * *

Булбулға, эй гул, айла вафо тоза-тозаким,
Серобу тоза доим эмас даҳр гулшани.

* * *

Ўзин пок айламай ошиққи, ёр оллинда кўйгай бош,
Эрур ул навъ зоҳидким, таҳоратсиз намоз эткай.

* * *

Даҳр боғинда неча кунким тириксен, айш қил –
Ким, яна топмоқ эмас маълум бу бўстон киби.

* * *

Давронда камол ичра қуёштин бийик ўлди,
Ҳар зарраки, бир комили давронга йўлуқти.

* * *

Кимки бир кўнгли бузуғнинг хотирин шод айлағай,
Онча борким, Каъба вайрон бўлса, обод айлағай.

* * *

Тушта су ичкан била лабташна ҳаргиз қонмади.

* * *

Ўлмак осондур, кўнгул узмак биравдин саъб эрур,
Эй хуш улким, кўнгли бир бадмеҳр ила ўргонмади.

* * *

Барқи раҳмат чоқилурда тоғ эмас хошокча,
Тавба вақти ғам йўқ, ар журмум нечукким тоғ эди.

¹ Гари – лойик, муносиб.

* * *

Даҳр боғида тикандин айру чун гул бутмади,
Гар тикан жонкоҳдур¹, аммо эрур гул жонфизой².

* * *

Ким, ёшурғон бирла бўлмас мушкнинг пинҳон иси.

* * *

Ҳақ таоло махзанин англабки холи бўлмамиш,
Халқдин ҳар кимки жамъиятқа асбоб истагай.

Меҳр оламини мунаввар айлабон ул кулбасин
Ёритурға тийра тундин кирми шабтоб³ истагай.

* * *

Бу йўлда кимки наби шаръидин чиқарди қадам,
Йўл озди, чунки мутеъ ўлди ақли жоҳилиға.

Таваккул аҳлики, чиқмас сафарда жодадин⁴,
Яқиндурурки, етар гом бирла манзилиға.

* * *

Нукта асносида Ҳабибуллоҳ⁵,
Деди: ал-косибу Ҳабибуллоҳ⁶.

Маъни айтур бу сўзга пири комил –
Ки, сўз эрди Ҳақ сори шомил⁷.

Ғараз эрмас бу касбдин дунё,
Бал⁸ эрур касбдин мурод фано.

¹ *Жонкоҳ* – жонни қийновчи.

² *Жонфизой* – жонга роҳат берувчи.

³ *Кирми шабтоб* – ёнар курт.

⁴ *Жода* – йўл.

⁵ *Ҳабибуллоҳ* – Оллоҳнинг дўсти: Муҳаммад алайҳиссалом.

⁶ *Ал-косибу Ҳабибуллоҳ* – «Косиб пайгамбарнинг дўстидир» (ҳадис).

⁷ *Шомил* – бу ерда ҳаммасини қамраб олувчи маъносиди.

⁸ *Бал* – балки.

* * *

Кирмагай жаннат ичра ҳеч бахил,
Гарчи ул бўлса саййиди Кура(й)ший¹.

Бормагай дўзах ичра ҳеч сахий
Филмасал² бўлса бандаи ҳабаший.

* * *

Чун ғараз сўздин эрур маъни анга,
Ноқил³ ўлса хоҳ хотун, хоҳ эр.

Сўзчи ҳолин бокма, бок сўз ҳолини,
Кўрма ким дер они, кўргилким не дер.

* * *

Тузлукка мойил ўлки, ишинг борғай илғари,
Юз мушкил ўлса, йўқса минг оллингда ҳар замон.

Юз сафҳа бир қалам била котиб қилур рақам,
Минг қўйни бир асо била ҳар ён сураш шубон⁴.

* * *

Тирик чу охир ўлар, бас, ўкуш ғами муҳлик,
Чекиб ажал мададиға бу изтироб недур.

Чу ҳар кишики туғар, ўлмайин йўқ имкони,
Не ишки бўлмайин имкони йўқ, шитоб недур.

* * *

Ажал чун муқаррардур, ўлмак учун, бас, тамаъдин
Недур юз ғам ўтиға куйдурмак ўзни,

Чу туғмоқдур ўлмак учун, бас, не яъни
Ўлардин бурун ҳар дам ўлтурмак ўзни.

¹ Саййиди Кура(й)ший – қурайш сайиди, яъни улуғи.

² Филмасал – масалан, гўё.

³ Ноқил – нақл қилувчи, ровий.

⁴ Шубон – чўпон.

* * *

Уч кишидин уч иш ёмон кўринур,
Санга арз айлай аҳли дунёдин:
Шохдин тундлуғ¹, ғанидин бухл²,
Молға майлу хирс донодин.

* * *

Ано³ ўрнин ато тутмас ўғулға.

* * *

Яхши хотунлар сафойи зухдидин
Олам ичра гар ёруғлуқ бўлса фош,

Йук ажаб, чунким араб алфозида⁴
Истилоҳ ичра муаннасдур⁵ куёш.

* * *

Розни⁶ асра, чунки фош эттинг,
Яна пинҳон бўлурни қилма ҳавас.

Кўнглунг ичра нафас кибидур роз,
Қайтмас, кимсадин чу чиқти нафас.

* * *

Биравким хирадманднинг нуктасин
Қулоғиға олмас, не нуқсон мунга.

Жавоҳирни термак анга саъб эса,
Эрур сочмамағлиғ худ осон мунга.

¹ Тунд – уткир, ғазабли.

² Бухл – бахиллик, хасислик.

³ Ано – она, ато – ота.

⁴ Алфоз – сўзлар, иборалар, жумлалар.

⁵ Муаннас – аёлликни билдирувчи жинс категорияси.

⁶ Роз – сир, асрор.

* * *

Ҳарза кўп сўздин ўлмаса тийра,
Баҳр ел касратидин¹ ўлмас лой.

* * *

Ағар нодон маҳалсиз ҳарзаким айтур, далир айтур,
Қулоққа ёкмаса, манъиға танбиҳ айламак бўлмас.

Эшак савти² Каломуллоҳда³ келди анкар ул-асвот⁴,
Анинг савтиға тақрибу⁵ таҳоши⁶ истамак бўлмас.

* * *

Чу разл⁷ ҳавсаласиздур, не тонг, ағар ногаҳ
Етишса мукнат⁸ анға, аржуманд тутқай ўзин.

Чу суқр⁹ боиси нисён¹⁰ эрур, ажаб эрмас –
Ки, жоҳ ани чу маст айлағай, унутғай ўзин.

* * *

Совукда қочибон ўт шуъласидин,
Тезак дуди сари қилмоқдур оҳанг.

Киши зухд ичра майдин тавба айлаб,
Нашот андин хаёл айлаб емак банг¹¹.

* * *

Қуёшдек шаҳ адолат пеша қилса,
Жаҳон мулкани бир дамда ёрутғай.

¹ *Касрат* – кўплик, мўллик.

² *Савт* – 1) куй, оҳанг, 2) овоз, товуш.

³ *Каломуллоҳ* – Оллоҳнинг каломи, яъни Қуръони карим.

⁴ *Анкар ул-асвот* – энг хунук овоз.

⁵ *Тақриб* – восита, баҳона.

⁶ *Таҳоши(й)* – қочиш, қутулиш.

⁷ *Разл* – разил, паст, тубан.

⁸ *Мукнат* – қудрат, бойлик.

⁹ *Суқр* – мастлик.

¹⁰ *Нисён* – унутиш, эсдан чиқариш.

¹¹ *Банг* – ҳинд нашаси, канопи.

Агар зулм этса ақшом зулматидек,
Ҳамул дам тийралик оламни тутгай.

* * *

Хубким, йўқтур шамойил¹ бирла ширин сўз анга,
Сайди бўлмас эл, нечаким бўлса зебо суврати.

Хилъатин зарбафт дебодин гар этсун бил яқин –
Ким, намудор ичрадур зарбафт дебо суврати.

* * *

Гар тийралар тақаддуми² аҳли сафоға бор,
Бу нуктани муомаладин кўрма ташқори.

Даврон ароки, кўрайи³ сўзу ғудоз эрур,
Шуъла эрур ҳамиша қуйи, дуд юқори.

* * *

Гарчи қуёштин парвариш олам юзига оmdir⁴,
Сахрода кумғоғу тикан, бўстонда сарву гул бутар.

* * *

Улки, ифлосдин аёгинда
Кафш йўли азми чоғи йўқтур онинг,

Шукр қилдик боқиб бирав сори –
Ки, юрурға аёғи йўқтур онинг.

* * *

Эй Навоий, олам аҳлида тамаъсиз йўқ киши,
Ҳар кишида бу сифат йўқтур, анга бўлғай шараф.

Сен агар тарки тамаъ қилсанг, улуғ ишдур буким,
Олам аҳли барча бўлғай бир тараф, сен бир тараф.

¹ Шамойил – феъл-атвор.

² Тақаддум – илгарилаш, олдинда бўлиш.

³ Кўра – ўчок.

⁴ Ом – бу ерда умумий, баробар маъносида.

* * *

Илми дин касб қилки, суд эрмас,
Чарх мушкилларини ҳал қилмоқ.

Лекин ул илм доғи нафъ этмас,
Билибон бўлмаса амал қилмоқ.

* * *

Шаҳни доноким қуёш дебтур, анга будир далил –
Ким, қуёш янглиғ эрур файзи жаҳон аҳлиға ом.

Ойдин ансаб¹ йўқ нима хуршиддин файз олғали,
Кўрки, ул доғи эрур гоҳи ҳилолу² гаҳ тамом.

Бир кеча-кундузда даврон гаҳ қоронғу, гаҳ ёрук,
Чарх анинг бир даврасинда гоҳ субҳу гоҳ шом.

Чун қуёшқа будурур ҳолат, ажаб йўқ, шоҳ ҳам
Бўлса ўз тобеъларидин гаҳ рамида³, гоҳ ром.

* * *

Дунё аҳлидин агар топти тамаввул⁴ бириси,
Ўзгалар ҳасрат ила моли ҳадисин дерлар.

Бири худ ботти нажосат ичига бўғзиғача,
Ўзгалар ушбу нажосатқа ҳасад ҳам ерлар.

* * *

Замона аҳли эмаслар атоларига шабиҳ⁵,
Эрур замонга мушобиҳ⁶ аларға ҳар хислат.

Мутеъ эрурлар ангаким, замондин олғай ком,
Аду⁷ ангаки, етишқай замонадин шиддат⁸.

¹ Ансаб – энг лойик, энг муносиб.

² Ҳилол – янги чиққан ой.

³ Рамида – кўркқан, чўчиган.

⁴ Тамаввул – бойлик, бадавлатлик.

⁵ Шабиҳ – ўхшаш, монанд.

⁶ Мушобиҳ – ўхшаш, монанд.

⁷ Аду – душман, ғаним.

⁸ Шиддат – кийинчилик, машаққат.

* * *

Ҳар кимки кунгул махзанида ёшура олмай,
 Сочқай тилига келтурубон махзани розин,
 Топшурғай эшитгангаки, фош айламагайсен,
 Ҳам нуктаи таҳкикину ҳам сирри мажозин¹.
 Чун ганж иёси² нақдни ҳар ён ўзи сочқай,
 Бемуз³ ажаб йўқтур, агар сойғаса⁴ хозин⁵.

* * *

Менинг абнойи жинсимдин⁶ шикоят бу эди элга –
 Ки, номақдур⁷ олурлар, бу шикоят худ ажаб эрмас,
 Ажаб будурки, мендин ҳам шикоят зоҳир айларлар –
 Ки, номақдур олам аҳли ҳар неким тилар, бермас.

* * *

Навоий, тамаъ тухмини сочма кўп,
 Риё ашкидин анга су очма кўп,
 Амал мазраъин эккали берма ер,
 Ҳавову ҳавас хирманин елга бер.

* * *

Ниҳоний игна санчар ёрлардин
 Адувваш⁸ новакафганлар⁹ кўп ортуқ.
 Мунофиқшева¹⁰ золим дўстлардин
 Мухолифтабъ¹¹ душманлар кўп ортуқ.

¹ *Мажоз* – ўзининг туб маъносида ишлатилмай, бирор муносабат ва ухшатиш орқали бошқа маънода ишлатилган сўз.

² *Иё* – эга, соҳиб.

³ *Бемуз* – бекорга.

⁴ *Сойгамоқ* – сарфламоқ, харжламоқ.

⁵ *Хозин* – хазиначи, кўриқчи.

⁶ *Абнойи жинс* – ҳамжинслар, одамлар, ҳамфикрлар.

⁷ *Номақдур* – ўлчовсиз, миқдордан ташқари.

⁸ *Адувваш* – душмансифат.

⁹ *Новакафган* – ўқ отувчи.

¹⁰ *Мунофиқшева* – мунофиқ, иккиюзламачи.

¹¹ *Мухолифтабъ* – феъли тесқари.

«ФАВОЙИД УЛ-КИБАР»дан

Ўздин кутул, Навоию мақсадга етки, куш
Етмас чаманга, бўлса қафас ичра мубтало.

* * *

Эй, нечукким, дурни махфий асрабон уммон аро,
Гавҳари ишқини пинҳон асраган инсон аро?!

Чунки инсонни бу гавҳар бирла айлаб баҳраманд,
Сарфароз¹ айлаб малойик хайли бирла жон аро.

Алламал инсонга чун айлаб мушарраф ер бериб,
Тахти жоҳу ишрат узра равзаи ризвон аро.

Уйлаким, тахт аҳлига душмандин ўлмайдур гузир²,
Ул халифа³ бирла душманлиғ солиб шайтон аро.

Макридин хориж қилиб, мулки дин у айлаб насиб,
Қарнлар саргаштаю оворалиғ даврон аро.

Гурбати ёлғузлуғу маҳзунлуғу ҳасрат била
Ҳар замон юз минг бало ичра солиб ҳижрон аро.

Бўйла чун рад айлагандин сўнг яна айлаб қабул,
Волий⁴ айлаб олам отлиғ кулбаи аҳзон аро.

¹ *Сарфароз (Сарафроз)* – мағрурлик, гурур.

² *Гузир* – чора, илож, тақдир.

³ *Халифа* – ўринбосар.

⁴ *Волий* – ҳоким.

Бу қабулу рад аро ҳикматни кимса англамоқ
Хайли инсон ичра сиғмас ҳаййизи имкон¹ аро.

* * *

Кишики истасақим, етмагай малолат анга,
Керакмас аҳли жаҳон бирла завқу ҳолат анга.

Гар одаме малак ўлсаки, қилмасун таъриф,
Агар киши десақим, етмагай хижолат анга.

Ёмонни демаки, излол этар экин шайтон,
Дегил: фасодда мундин етар залолат² анга.

Чу дерлар инсонни муштақ ўлди нисёндин,
Ўзину аҳдин унутмоқ этар далолат анга.

Билурки, рўзи анга Ҳақ берур, ўзидекнинг
Бўлур чу бандаси, боис эрур разолат анга.

Демаки, илмда келмиш малақдин ул афзун –
Ки, девдин доғи афзун эрур жаҳолат анга.

Биров амонатини асрай олмас, арчи эрур
Худой амонатини асрамоқ ҳаволат³ анга.

Чу бўлди нутқ ила мумтоз барча ҳайвондин,
Ҳам охир ул ҳайвондин эрур мақолат⁴ анга.

Бу зулмларки, ул айлар, не айлагай ногаҳ
Анинг ҳисобида Ҳақ айласа адолат анга.

* * *

Тортасен исён юкин, хам қил қадинг тоатқаким,
Юк оғир бўлса, рукуъ ул дам бўлур ночор анга.

¹ *Ҳаййизи имкон* – имкон доирасида.

² *Залолат* – гумроҳлик, йўлдан озганлик.

³ *Ҳаволат* – ҳавола.

⁴ *Мақолат* – сўз, нутқ.

* * *

Умр ғафлат уйкуси бирла тиларсен кечса оҳ,
Куз юмуб-очкунча кимнинг эътимоди бор анга.

* * *

Даҳр хуш гулшан эрур, найлайким,
Йўқ вафо гулларидин зевар¹ анга.

* * *

Маст ўлуб бир дам шабоб айёмини тут муғтанам –
Ким, йигитлик дам-бадам ўтмакдадур айём аро.

* * *

Бир замон айрилма аҳбоби некуфаржомдин² –
Ким, эрур охир жудолиғ даҳри нофаржом аро.

* * *

Даҳр нўши комиға бўлма, Навоий, ғарраким,
Тегмасун нокомлиғнинг неши андин ком аро.

* * *

Хуштурур бу навъ амният³, вале ақшомғача
Гар фалакдин бир хиёнат ошкоро бўлмаса.

Ҳар кишига умрида бу навъ бир кун берса даст⁴,
То абад ғам йўқ агар бўлса яна, ё бўлмаса.

* * *

Умр базмида нашот асбоби дилкашдур, баса,
Гар ҳаводис шаҳнасинин⁵ анда яғмо бўлмаса.

¹ Зевар – безак, зийнат.

² Некуфаржом – оқибатли, яхши.

³ Амният – тинчлик, омонлик, хотиржамлик.

⁴ Даст бермоқ – муяссар бўлмоқ.

⁵ Шаҳна – посбон.

* * *

Яхшироқ тоғ остида қолмоқки, қайғу остида.

* * *

Олам асбоби учун ғам емагил,
Арзимас бунчаға олам гүё.

* * *

Недур учмоқ жоҳ ила, охир фалак Намруднинг¹
Осмони тахту жоҳин ганжи Қорун қилдило.

* * *

Ажал қасрин ҳақими сунъ², бас, мушкил тилсим этмиш –
Ки, ҳар ким анда кирди, бўлмади андин хабар пайдо.

* * *

Кесар юз нахлни ҳар дам, қилур юз сарвни хуррам,
Таажжуб, кўрки, бу гулшанда эрмас боғбон пайдо.

* * *

Ҳазар қилмоқ қазо жаллодидин бўлмаски, йиллардур
Қилур қатл, уйлаким, не тиг ўлур пайдо, не қон пайдо.

* * *

Умр елдек ўтмакин дебсен магар, эй боғбон –
Ким, яқоси чоксиз гул бутмади бу боғ аро.

* * *

Шоҳу баргеким, куруб сарғарса, ким кўрмиш даво!

* * *

Қайда кўрмиш кимса ҳаргиз умр ила жондин вафо!

¹ Намруд – Иброҳим пайғамбарни ўтда ёққан афсонавий золим шоҳ.

² Ҳақими сунъ – Худо.

* * *

Чун вафо гулбарғи даврон боғида очилмади,
Бежихаттур кимки истар бу гулистондин вафо.

* * *

Рӯзи ортук бўлмағин ҳар кимки билгай чарҳдин,
Зол янглиғдурки, розик¹ чарҳини қилгай хитоб.

* * *

Ҳайфдур буки, ўтар уйқу била субҳи шабоб².

* * *

Ҳою хуй айлабон ўзни нафасе хуш тутким,
«Ҳай» деганча не сен ўлғунг арода, не аҳбоб.

* * *

Хастаға кўпрак ўлур кеча тааб.

* * *

Даҳр аро айшу нашот истасанг, ўлғунг маҳрум,
Негаким, анда насиб ўлмади жуз ранжу тааб.

* * *

Бил, Навоийки, талаб бирла топилмас мақсуд,
Лек топқанда доғи бор эди албатта талаб.

* * *

Хусн офатдин эмас холи, бу дамким хўб сен,
Саъй қил, жоноки, ўтсун хўблук даврони хўб.

* * *

Даҳр элидин жуз вафо мумкин эмас топмоқ киши,
Лек ҳар бирга вафолар ончаким имкон қилиб.

¹ *Розик* – ризк берувчи.

² *Субҳи шабоб* – ёшлик тонги.

* * *

Ер кўп қилса жафо, кам қил, Навоий, нолаким,
Гулга булбул ўргата олмас вафо афгон қилиб.

* * *

Кимга даврон бир аёғ май бердиким, бўлди халос
Сўнгра онинг юз қадах бедоди захрин сипқориб.

* * *

Навоий улча қазодин келур, бўйинсунгил –
Ким, улки бош чекибон, сўнгра кечгасен қошиб.

* * *

Кўп кучунг бирла кувонмаки, ажал жоми майи –
Ки, тутуб Рустами Достонни ҳамул лаҳза йиқиб.

* * *

Йигитлигингда қариларга қилмадинг хидмат,
Қарилигингда йигитларга бермагил заҳмат.

* * *

Қарилиғ истар эсанг, қариларни хурмат тут,
Қаридинг эрса, йигитлардин истама суҳбат.

* * *

Қуруқ яғочқа эрур боғламоқ шукуфаю барг,
Қарики, истаса киймак қизил, ёшил хилъат.

* * *

Қариға тавбаю тоат керак шиор ўлса,
Ўзин йигит ясаса, айлар ўзига тухмат.

* * *

Саодат аҳли эди, ул йигитки, айламади
Ўзини дуд била тийра шуълаи шахват.

* * *

Олам аҳлидин етишмас ғайри захм,
Эй жароҳатлиғ кўнгул, бу сўзга бут¹.

* * *

Халқдин ҳар ярамас келса, ҳуш улким, Ҳақға
Деса бўлмас, менинг учун яна бир халқ ярот.

* * *

Истасанг, қилмагасен жонинга меҳнатни зиёда,
Бўлғил ўз қисминга хурсанду тамаъ қилма зиёдат.

* * *

Улуғлардин насиб истар эсанг, касби камол этгил,
Нединким, анбиёга² илмлиқ инсон эрур ворис.

* * *

Намоз адосига қилғил кўнгулни Тенгрига туз:
Кўнгул туз ўлса, эмас бок, бўлса қибланг каж.

* * *

Куёшни улки ёруғ дер, не ҳожат анга хужаж³

* * *

Олам аҳлидин вафо муҳтожи бўлмаким, алар –
Ҳам чекарлар бу матоъи бебаҳога эҳтиёж.

* * *

Кушни ким озод этибтур бастаи дом⁴ айлагач.

¹ Бутмоқ – ишонмоқ, қабул қилмоқ.

² Анбиё – пайгамбарлар.

³ Хужаж – ҳужжатлар, далиллар.

⁴ Бастаи дом – тузоққа тушган, гирифтор.

* * *

Камол касби килур бўлсанг, озмундин ўт,
Гар истифода¹ ғараз бўлса, имтиҳондин кеч.

* * *

Сен эътирозни қўйгилки, барча Ҳақдиндур.

* * *

Навоий, оллингга ёзганни кўрмайин бўлмас,
Эрур Ҳақ оллидин ар солиҳ² ул ва гар толиҳ³.

* * *

Ёр васли хуштурур, гар зулф, агар юз кўргузар,
Васл даври айшдур, гар шом бўлсун, гар сабоҳ.

* * *

Икки кун бир навъ бўлмайдур гули бўстонға нарх.

* * *

Азалда чун не насиб ўлди, ўзга бўлмади ул.

* * *

Чархдин не келса, жуз таслим йўқтур чорае –
Ким, қавий⁴ оллида хўб эрмас забунлардин инод.

* * *

Шак эмаским, бўлғусидур ёрлар безътимод,
Ҳар қачан ёр оллида ағёр бўлса муътамад⁵.

* * *

Эй Навоий, олам аҳли жавр этарда тенғдурур,
Хоҳ шоҳи чархқадр⁶ хоҳ моҳи сарвқад.

¹ *Истифода* – фойдаланиш.

² *Солиҳ* – тўғри, яхши иш қилувчи киши.

³ *Толиҳ* – ёмон иш қилувчи киши.

⁴ *Қавий* – кучли, қудратли.

⁵ *Муътамад* – ишончли, ишонарли.

⁶ *Чархқадр* – осмондек баланд, юксак.

* * *

Ишқ жонбахш насими не чаманғаки эсиб,
Юз ниҳол анда бўлуб лолаузору¹ гулҳад².

* * *

Бирдурур асли адад, кимки ҳақиқатбиндур³.

* * *

Бўлмади тоатқа хам қаддинг йигитликда, не суд
Ракъат⁴ эмдиким, букулмак айлади бунёд қад.

* * *

Дардманд эл ҳолин ул билгайки, бўлғай дардманд.

* * *

Чун фалак токидек охир бўлғусидур сарнигун⁵,
Рифъатинг⁶ тоқин, не суд, этмак фалакча сарбаланд⁷.

* * *

Истасанг олам эли мақсуди ўлмоқ, зинҳор
Ема юз оламча элга Тенгри бергандин ҳасад.

* * *

Ишқ амриға эрур кавну макон⁸ ичра нафоз⁹,
Шоҳнинг ҳукмиға андоқки жаҳон ичра нафоз.

¹ Лолаузор – лола юзли.

² Гулҳад – гул юзли.

³ Ҳақиқатбин – ҳақиқатни кўрувчи.

⁴ Ракъат – намозда ётиб туриш.

⁵ Сарнигун – тўнтарилган, остин-устун.

⁶ Рифъат – баландлик, юксаклик.

⁷ Сарбаланд – боши баланд, юксак.

⁸ Кавну макон – борлик, коинот.

⁹ Нафоз – нуфуз, таъсир.

* * *

Қарида гарчи сабукруҳлуг¹ фаровондур,
Вале йигитлар аро чун кирар, гаронжондур².

* * *

Шабобнинг³ ҳавасидин сақолни ранг этма,
Оқорса сабза, кўкармак яна не имкондур.

* * *

Қари йигитлар ишин чун қилур, эрур мабхут⁴,
Йигит қарилар ишин пеша⁵ қилса, нодондур.

* * *

Асо юрурга мададдур, вале асо аҳли
Чу найза тутти, ҳамул йўл юрурга нуксондур.

* * *

Боғи даврон гуллари чун бевафодур, тонг эмас,
Кеча гар тонг қушларининг нолаи шабхези⁶ бор.

* * *

Кимки олам халқи бирла ошнолиғ қилмади,
Они де фархундаахтар⁷, муни билгил бахтиёр.

* * *

Бу гулшан аро бўйи вафо етмади гулдин,
Булбулғаки, минг навҳа⁸ била даъби фиғондур.

¹ Сабукруҳ – хушҳол.

² Гаронжон – босиқ, вазмин.

³ Шабоб – ёшлиқ, йигитлик.

⁴ Мабхут – ғурурга берилган.

⁵ Пеша – касб, ҳунар.

⁶ Шабхез – тунда уйғонувчи, бедор ошиқ.

⁷ Фархундаахтар – бахтли, саодатли.

⁸ Навҳа – нола, йиғи-сиғи.

* * *

Чун бу гулшан бевафодур, жом даврига тукар,
Неча пора сиймким, умрида наргис қозганур.

* * *

Бу дашт сатҳида жоми Жам ичра кўп боқтим,
Қадаҳ кетурки, не Баҳром зоҳир ўлди, не гўр.

* * *

Куйдурурга элни ҳам гоҳе килурлар иттифок,
Йўқки, ёлғуз олам аҳлининг нифоқи куйдурур.

* * *

Кўнгул боғида дарду ғам ниҳолин эккали гўё,
Қазо деҳқони ҳар ён ўқи захмидин мағок¹ айлар.

* * *

Бу гулистон аро булбулға раҳм қил, эй ғул –
Ки, ҳай дегунча хазон юзланиб, баҳор борур.

* * *

Не навъ булбули зор этмасун фиғонки, сипеҳр –
Бу гулшан ичра, баҳор ўлмайин, хазон соладур.

* * *

Гул висоли бир неча кун, беш эмас, эй андалиб,
Йўқса андин бенавосен, кишдурур гар ёздур.

* * *

Даҳр боғининг гулида йўқ вафо, бу турфақим,
Сарзанишқа хори юз минг тил билан танноздур.

* * *

Даҳр гулзори аро ҳасрат елидин ҳар тараф
Томди булбул кўнгли қони, дема гул яфроғидур.

¹ Мағок – тешик.

* * *

Эрмас ул фарзонаким, тарк этти дунё ҳосилин,
Балки ҳосил қилғали майл этмаган фарзонадур.

* * *

Гарчи ишқ ичра бaсе мушқил бор,
Васл уммидидин осон кўринур.

* * *

Бу боғ аро қолмайдур ажал елидин озод,
Ҳар гулгаки, савсан киби қомат етилибтур.

* * *

Чун вафо аҳлиға даврон тутмади жоми мурод,
Ким мурод андин тамаъ айлар, хаёли хоми бор.

* * *

Подшоҳеким, қаноат махзанин истар, эрур
Бир гадодекким, хаёли ганжи Қорун соридур.

* * *

Эй Навоий, иста маъни оламиким, келди дун
Ҳар кишиким, майли ушбу дунёи дун соридур.

* * *

Йўлдин охир сурма султонмен дебон дарвешни,
Ёд эт: ул йўлдинки ҳам дарвешу ҳам султон борур.

* * *

Афғонки, хазон меҳнатидин қолмади солим¹
Ҳар сарви гуландомки, бу гулшан ародур.

* * *

Май ичса тез ўлур эл, соғда гар ёвош кўринур.

¹ Солим – соғ, омон.

* * *

Кесак қаноти синук куш кўзига тош кўрунур.

* * *

Хуллаи¹ тоат этар дўзах ўтин даф, йўк эрса,
Ул ҳароратқа не дафъ, кафанинг гарчи катондур.

* * *

Воизеким, ўзи қилмас амалу элга берур панд,
Гар эмас уйқуда, бас, мунчаки дер, не ҳазаёнду².

* * *

Гулда йўк бўйи вафо, шамъда йўк шуълаи меҳр,
Ўзни булбулвашу парвона мисол айламангиз.

* * *

Эйки кўнглунг сириин истарсенки, пинҳон асрасанг,
Даҳр боғи ичра очма гунчадек зинҳор оғиз.

* * *

Кўзгу эгри бўлса, солур аксини рухсор кўж.

* * *

Эгридин жуз эгрилик ҳаргиз асар бўлмас аён,
Ким солур албатта соя нахли ноҳамвор³ кўж.

* * *

Лоларухлар⁴ васлида юз йил киши қилса нишот,
Бир замонлиғ, билки, доғи фурқатиға арзимас.

* * *

¹ Хулла – нафис матодан тикилган кийим.

² Ҳазаён – беҳуда, бемаъни сўз айтиш.

³ Ноҳамвор – нотекис.

⁴ Лоларух – лола юзли, гўзал маҳбуба.

Баҳру кон нақдин агар йиғдинг, вале етқач ажал,
Барчани солиб кетарнинг шиддатиға арзимас.

* * *

Ҳар неча терсанг йигитликнинг баҳори гулларин,
Бир хазони шайбу¹ оқи ҳасратиға арзимас.

* * *

Тахти иззат узра насб² этса бировни даври чарх,
Азл³ куйининг ғубори зиллатиға⁴ арзимас.

* * *

Ҳар неча давлат саҳоби⁵ сочса гавҳар бошинга,
Англаким, бир қатла барқи офатиға арзимас.

* * *

Танурдин киши кушқа бўлурму қилса қафас.

* * *

Қориганда тавба хушроқдур йигитлар ишқидин,
Беадаблиғларки кўргуздунг йигитлик чоги – бас.

* * *

Эмин ўлма, меҳр кўргузган била афлоқдин –
Ким, бу кажравлар иши ғаддорлиғларму эмас.

* * *

Чу умр ўтар, бу кун ўзни нишот ила хуш тут –
Ки, тонгла нафъ етурмас дариг ила афсус.

¹ Шайб – кексалик.

² Насб – бунёд этиш.

³ Азл – бушатиш, четлатиш.

⁴ Зиллат – хорлик, тубанлик, пастлик.

⁵ Саҳоб – булут.

* * *

Чархдин не келса, хуш бўлким, сенинг кўнглунг учун
Айламас даврини ҳаргиз гунбади даввор бас.

* * *

Олам аҳли сустпаймондурлар, эй аҳли вафо,
Даст ағар берса, тутунг бир аҳди маҳкам бирла унс.

* * *

Йигитлигим борибон, келди бошимга қарилиғ,
Фано йўлида бу янглиғ эмиш боришу келиш.

* * *

Эрур ҳаётнинг ўқ янглиғ ўтмакига далил,
Кишики, ей киби қадга асодин этти кериш¹.

* * *

Йигитлик ўлди баҳору қухулат² ўлди хазон,
Деган бу сўзни қарилиғни қишқа ўхшатмиш.

* * *

Не турфа ишки, бирав чун ториқти³ умридин,
Деса узун яша, қарғишдур анга бу алқиш.

* * *

Жон бериб, даврон элидин истаманг меҳру вафо –
Ким, баса топмиш зиён, ҳар ким бу савдо айламиш.

* * *

Хурда⁴ сочқандин чаман мулкида султон бўлди гул,
Гунча қонлиғ кўнғлига солган гириҳ имсоқ эмиш.

¹ Кериш – ей ипи, камон тори.

² Қухулат – ўрга ёш.

³ Ториқмоқ – зерикмоқ, сиқилмоқ.

⁴ Хурда – бу ерда нозик, латиф маъносида.

* * *

Мулку кишвар бузмайин не бўлғуси тўфонга иш.

* * *

Биравким, сарвдек озодаваш¹ бўлди бу боғ ичра,
Қазо деҳқони ҳам сарсабз ани, ҳам сарбаланд этмиш.

* * *

Гар фано расмини қилмоқ тилар эрсанг мазбут²,
Нафс ила руҳни зинҳорки қилма махлут³.

Руҳ ул нурдурурким, Ҳақ анга бермиш авж,
Нафс зулматқа қолиб, қилмиш анга поя ҳубут⁴.

Руҳ раҳмоний⁵ эрур, нафс эрур шайтоний,
Иккисин бир-бирига қўшмақ эмастур машрут⁶.

* * *

Чарҳдин не келса, хуш тут ўзниким, қилмас қазо
Бир сенинг раъйинг учун бу гунбади гардонни забт.

* * *

Эски оламга кўнгул кўп боғлама –
Ким, мусофирга ватан бўлмас работ.

* * *

Сўзда маъни била кўп лафзга майл айламаким,
Зоҳир оройишини айлади одат лаффоз⁷.

¹ *Озодаваш* – қадди баланд, сарвқомат.

² *Мазбут* – маҳкам, мустаҳкам.

³ *Махлут* – аралашган, аралаштирилган.

⁴ *Ҳубут* – тушиш, жойлашиш.

⁵ *Раҳмоний* – илоҳий.

⁶ *Машрут* – шарт қилинган.

⁷ *Лаффоз* – сўзамол.

* * *

Давлати боқий тилар кунглунг, фано касб айлаким,
Даҳри фоний сори майл айламас фарзона табъ.

* * *

Ишқ ўтин тарк этмасам носих сўзи бирла, не тонг,
Панд ила парвона куймактин бўлурму мумтанеъ¹.

* * *

Ёр истасанг, Навоий, сабр истагилки, доим
Келди висол ишиға жаҳду шитоб монеъ.

* * *

Қилурни айла риоят, демакда асра адаб –
Ки, дўст феълингу қавлинггадур² басиру³ самеъ⁴.

* * *

Бўлма гулзорингга кўп машъуф⁵, эй деҳқонки, йўқ
Тонгла рангидин бу гулларнинг чаманосорлиғ⁶.

* * *

Хусн давриға вафо йўқ, бу қуёш бот уёкур,
Хублардин хуш эрур яхшилиғу яхши қилиғ.

* * *

Олғали дунё арусин, эйки, соттинг нақди дин,
Умр сотиб, марг олмоқ англа бу сотиғ-олиғ.

¹ *Мумтанеъ* – ман этилган, маҳол.

² *Қавл* – сўз, гап.

³ *Басир* – кўрувчи.

⁴ *Самеъ (Сомеъ)* – эшитувчи, тингловчи.

⁵ *Машъуф* – мафтун, ошиқ.

⁶ *Чаманосор* – чаман рангу бўйи.

* * *

Ғанимат англа вафо булбулунгга, эй гулким,
Хазон ели етишур ҳажр сарсари янглиг.

* * *

Дунё асбоби нажосат кибидур мазбалада¹,
Покравлар начук ўзни анга қилгай машғуф.

* * *

Ҳар не Ҳақ амрини дер муршиди² комил, ани қил,
Гар сифотуллоҳ³ аро ўзни тиларсен мавсуф⁴.

* * *

Бировга мусаллам тариқи тасаввуф –
Ки, зотида мавжуд эмастур тахаллуф.

Тасаввуф ризо аҳлидин⁵ яхши ахлоқ,
Эрур истилоҳоти⁶ зебу такаллуф⁷.

Тасаввуф эмас зухду тақвою тоат –
Ки, анда риё йўл топар бетаваққуф⁸.

Эрур маҳз⁹ тақвою лекин риёсиз
Убудият¹⁰ сарфу айни талаттуф.

Не эл қавлу феълиға андин таадди¹¹,
Не Ҳақ амри наҳйиға¹² андин тасарруф.

¹ Мазбала – ахлатхона.

² Муришд – пир, шайх.

³ Сифотуллоҳ – Оллоҳнинг сифатлари.

⁴ Мавсуф – сифатланган, мақталган.

⁵ Ризо аҳли – қаноатли одамлар.

⁶ Истилоҳот – термин, атама.

⁷ Такаллуф – бу ерда ўзини қийнаш маъносига.

⁸ Бетаваққуф – тўхтовсиз.

⁹ Маҳз – холис, соф.

¹⁰ Убудият – бандалик, куллик.

¹¹ Таадди – адоват, душманлик; зулм, ситамгарлик.

¹² Наҳйи – ман этиш, қайтариш.

Ўзин уйла беихтиёр англабонким,
Не колиб тараддуд анга, не таассуф.

Қилиб Ҳақ вужудида маҳв¹ ўз вужудин,
Навоий, муни бил тариқи тасаввуф.

* * *

Кишига бўлмаса ҳодий², падид³ эмас мақсад,
Ҳидоят ўлмаи анинг қатъин этмагил тасдик.

* * *

Ҳар неким келса қазодин, шокир ўлмоқ шарт эрур,
Суди йўқ жуз ғусса, кимса ҳар неча бўлса мудик⁴.

* * *

То ишқ шиддатида тавшалмас⁵ одамизод,
Ноодамийлик андин кетмас йироку дунлуқ.

* * *

Гар ишқ захмиға васл марҳам десангки қўйсун,
Ҳижронда асру қилма бесабру бесукунлуқ⁶.

* * *

Ҳай дегунча чун ўтар ҳам айшу ҳам ғам, бас недур,
Гар фалақдин элга айши бегарондур⁷, бизга йўқ.

* * *

Олам аҳлидин тавакқуъ айламак аҳду вафо,
Заҳрдин ҳайвон суйи бўлғай тавалло айламак.

¹ Маҳв – йўқолиш, йўқотиш.

² Ҳодий – йўлбошчи, раҳнамо.

³ Падида – очик, ошкор.

⁴ Мудик(қ) – диққат билан иш қилувчи, нозикфаҳм.

⁵ Тавшалмоқ – қаттиқ чарчамок, ҳормок.

⁶ Бесукунлуқ – беқарорлик.

⁷ Бегарон – чексиз, чегарасиз.

* * *

Менки ўз сирримни пинҳон асрай олмон, турфадур
Эл анинг тутмоғини махфий таманно айламак.

* * *

Бил вафо расмин ғанимат, эй гул, андин бурнаким¹,
Дай сипоҳи еткай оху кўз ёшим чопкунидек².

* * *

Боғ аро, эй сарв, ҳам сарсабзсен, ҳам сарфароз –
Ким, нечукким настаран³ бир хаска бош индурмадинг.

* * *

Не ажаб, эй гул, ичинг қон этса гардун лахт-лахт,
Баски, булбул кўнглини ғунчанг киби қон айладинг.

* * *

Фардлик завқини сўрманг шавкату жоҳ аҳлидин,
Ул суубат лаззатин бехонумонлардин⁴ сўрунг.

* * *

Чунки навмид⁵ эмас раҳматидин габру⁶ жухуд,
Журму исён била бизга бу умид ўлса, не тонг.

* * *

Бу чамандин ел учуруб гулни, булбул қолғани,
Рост андоктурки, қолгай чунки шуъла ўчса қул.

* * *

Ёр ҳажри хоҳи бир кун, хоҳ юз йил, эй кўнгул,
Заҳрдин бир қатраю дарёни тенг бил, эй кўнгул.

¹ Бурна – аввал, бурун, олдин.

² Чопқун – бўрон, кучли шамол.

³ Настаран – оқ ёки қизил тусли хушбўй гул.

⁴ Бехонумон – уй-жойсиз; сарсон-саргардон.

⁵ Навмид – умидсиз, маҳрум.

⁶ Габр – оташпараст.

* * *

Чу топмоғунг бу чаман ғунчаю гулида вафо,
Тўкулма ғунча киби, лек гул масаллик очил.

* * *

Окибат ерға кирарсен гар худ,
Бўлса кўк атласи рахшинг¹ уза жул².

* * *

Дахр бўстонида чун йўқтур вафое, эй кўнгул,
Лоладек гулгун қадах тут, ғунчадек бир дам очил.

* * *

Эй кўнгул, ишқ аро гар ғамлик эсанг, бок эрмас,
Қайда ишқ аҳли аро топти бирав шод кўнгул.

* * *

Не вафо рангию не меҳр иси бор, эй булбул,
Бу чаман гулларига айлама муътод кўнгул.

* * *

То йигит эрдим, қариларға кўп эрди хидматим,
Қариган чоғда йигитларга оғирдур суҳбатим.

* * *

Мушк³ чун кофур бўлди – ёғди ўт устига қор,
Хатти⁴ мушкин бирла ўтлуқ юзга нетсун рағбатим.

* * *

Бу манзилдин манга йўл азмиға боисдурур буким,
Етар бир корвон ҳар дам, ўтар бир корвон ҳар дам.

¹ *Рахш* – чопкир от.

² *Жул* – ёпинчик.

³ *Мушк* – охулардан бир турининг киндигида ҳосил бўладиган қора рангли хушбўй модда.

⁴ *Хат(т)* – қизларнинг лаби устидаги майин туклар.

* * *

Ема бози нужуми тийрадинким,
Эрур қалб¹, уйлаким, рўкаш дароҳим².

* * *

Керакмас ғарра бўлмоқ шоҳиди давлат бош индурса –
Ки, бир ҳамлик эрур онинг саломи хайрбоди ҳам.

* * *

Интиҳоси³ ишқнинг ҳижрон эмиш, эй аҳли ишқ,
Васл даврони аро мағрур бўлсанг асру ҳам.

* * *

Бу гулшан ғунчасида жола эрмаским, тиш иржайтиб
Кулар ошуфта булбул навҳасиға бевафолиғдин.

* * *

Истамас бўлсанг ишинг узра гирих, тузлук қил –
Ким, ёгин риштасиға катраси худ келди тугун.

* * *

Бу чаман гулзориға берма кўнгул, эй андалиб –
Ким, эрур ҳар гулки кўрсанг, теграсида юз тикан.

* * *

Не мен қолғум, не сен боқий, замоне келгил, эй сокий,
Қадах даврини хуш тутким, вафосиздур базе даврон.

Вафосиздур замон аҳли, замонда не вафо бўлғай,
Вафо аҳли булардин гар вафо истар, эрур нодон.

¹ Қалб – сохта, қалбаки.

² Рўкаш дароҳим – қалбаки танга.

³ Интиҳо – охир, ниҳоя.

* * *

Жаҳон ичра кишининг чун йўқию бори яксондур,
Не фаррух¹ кимсадур кўрган жаҳон бору йўқин яксон.

* * *

Навоий, ўзни хуш тутким, кишига даҳр иши бордур,
Агар мушкул тутар – мушкул ва гар осон тутар – осон.

* * *

Кани раъий² мундин савоб, эй кўнгулким,
Киши қойил³ ўлса, билиб ўз хатосин.

* * *

Жаҳон макрин биравким билди, бермас
Жаҳон мулкига бир дамлиғ фароғин.

* * *

Не мозидур, не мустақбал арода, сенсену бу дам,
Не шод ўлмоқтатур ҳар дам узун умрунг шитобидин.

* * *

Истаманг охир гиёҳи меҳр ё барги вафо –
Ким, кўкармайдур булар ҳаргиз жаҳон бўстонидин.

* * *

Халос ўлдум ишим Тенгрига солиб, токи билдимким,
Очилмас иш менинг беҳуда саъю эҳтимомимдин.

* * *

Чу гулда йўқ вафо ранги, хазон еткунча, эй булбул,
Сабодин барги гул янглиғ учуб чик бу гулистондин.

¹ *Фаррух* – бахтиёр.

² *Раъий* – тадбир.

³ *Қойил* – бу ерда иқроқ маъносида.

* * *

Эйки, бу базм ичра ичтинг ком ила бир даври май,
Билки, ноком онча қон ютқунг фалак давронидин.

* * *

Тааюнот¹ ичида ишқ бир ҳақиқат эрур.

* * *

Хурдадон² бўлмас киши нозук тахайюл қилмайин.

* * *

Қушни ким бирён³ этибтур бисмил⁴ этмастин бурун.

* * *

Тавбаю такво қариган элга бўлди лозима,
Эй йигит, билгил ғанимат ишқу мажнунлуғ чоғин.

* * *

Халос эрмас киши ҳар ҳол ила Тенгри қазосидин.

* * *

Юз ўлумча бордурур ағёр ила ўлтурмағи.

* * *

Бу кўҳан⁵ дайр ичра тинмасликқа колғай туну кун,
Хотирин яхши-ёмон савдосидин тиндурмаған.

* * *

Дам урма бу чаманда, Навойки, бир гуле
Билмас заған фиғонини булбул навосидин.

¹ Тааюнот – аниклик, маълумлик.

² Хурдадон – нозикфаҳм, заковатли.

³ Бирён – ковуриш.

⁴ Бисмил – сўйиш.

⁵ Кўҳан – кўҳна, қадимий.

* * *

Даҳр аро андок маош этғилки, сендин қолмаса
Тоат андоққим, керактур бори исён қолмасун.

* * *

Тийралар лутф айлабон тутмас сафо аҳли¹ ерин,
Ёриған бирла учи шамъ ўзини тутмас кўсав².

* * *

Ишқ махфий қолмас охир, эй кўнгул, кўп чекма жон,
Мен ҳам аввал кўп ёшурдум, кўрки, пинҳон қолдиму?

* * *

Эй кўнгул, бу гулшан атрофиға боққим, ғунчае –
Ким, кўнгул жамъ айлади, бўлмай паришон қолдиму?

* * *

Демаким, оламни хасча кўрмамишсен мўътабар,
Айт филвоқеъки³, онча эътибори борму?

* * *

Хушрок кўрунур анжум, чун тун бўлур қоронғу.

* * *

Сабзаи хат бирла бу гулшан вафосиз эрканин,
Килки қудрат⁴ ёзди, райҳони баҳоридин ўқу.

* * *

Фалақдин яхшилик етқай дебон кўнглунгни шод этма,
Ёмонлиғқим етар, ҳоло унут, ўтканни ёд этма.

¹ *Аҳли сафо* – кўнгли соф, покиза кишилар, илоҳий оламдан баҳра олувчилар.

² *Кўсав* – косов.

³ *Филвоқеъ* – ҳақиқатда.

⁴ *Килки қудрат* – қудрат қалами.

* * *

Замона аҳлиға гар юз куёшча кўргузубсен меҳр,
Вафо зинҳорким, бир зарра чоғлиғ эътимод этма.

* * *

Қилиб солих амал касби шиорингни салоҳ¹ этгил,
Вале фосид хаёлинг бирла ҳар дам бир фасод этма.

* * *

Киши девона бўлса яхшироқ юз қатлаким, аблаҳ.

* * *

Умр ўтмакин андиша қил, давронға йўқтур меҳр – бил,
Эй шах, гадони кўзга илким, не гадо қолур, не шах.

* * *

Жоҳу мол аҳлида йўқ меҳру вафо,
Бас манга меҳру вафо мол ила жоҳ.

* * *

Нашъа етмас бода гулгун², базмгаҳ гулзор эса,
Гар кўнгул ичра бировнинг хорхори³ бор эса.

* * *

Дема фарзона биравдурки, улустин чикмиш,
Тенг кўрар чунки улус бору йўқин фарзона.

* * *

Ториқмасин, неча гардундин эгрилик етса,
Биравки тузлуги йўқ халқ ила маошида.

¹ Салоҳ – парҳезкорлик, зуҳду тақво.

² Гулгун – гулранг, пуштиранг, кизил.

³ Хорхор – ғам, кайғу, безовталиқ.

* * *

Чун бу гулшанга вафо йўқ, эй кўнгул, зинҳорким,
Кўп кувонма сунбулу сарви хиромони била.

* * *

Умрдин бир субх олғил баҳраким, фасли баҳор
Лола ҳам жомин тутубтур наргиси жоду била.

* * *

Хар кушунга захр ила қору¹ тутар шоми ажал,
Бир сахар сен ҳам ҳаёте топ қушу қору била.

* * *

Не зулолу оташин гулдурки, бўстон шоҳиди,
Айлар оройиш бу энглик² доғи ул кўзгу била.

* * *

Гар десанг саргашталиқ кўрмай йўлунгни туз юру,
Гар инонмайсен, назар қил чархи кажрафторга³.

* * *

Навбахори даҳрга қўйманг кўнгулким, йўқ вафо
Не гули бўстонида, не лолаи худрўсида⁴.

* * *

Олам аҳлига қўшилмоққа ўзунгни қилма зор,
Чунки айрилмоқ керактур сўнгра юз озор ила.

* * *

Замона аҳлики, давлат чоғи қулунгдурлар,
Мулоямат⁵ яна кўп қилма ул дадақлар⁶ ила.

¹ Қору – бадал, эваз.

² Энг – юз, чехра.

³ Чархи кажрафтор – тескари айланувчи фалак.

⁴ Худрў – ўзича ўсган, ёввойи.

⁵ Мулоямат – мулойимлик.

⁶ Дадақ – жория, чўри.

* * *

Ёр йўқ оламдаким, бир ёр сиррин асрағай,
Бас ажаб сирредурурким, эл дегай ағёрға.

* * *

Уйладурким, сотибон Юсуфни¹ олғай сиймқалб²,
Кимки матлубни кўюб, майл этса дунё жоҳиға.

* * *

Алам чу етти, кетар ишқ лаззати жондин,
Киши не навъ қилур айшни алам бирла.

* * *

Бу гулистон аро чун хорсиз гуле бутмас,
Ўзунгга айламагил хорлиқ ситам бирла.

* * *

Буким, Жамшидка даврон вафо кўргузмайин йиқти,
Ўку кайфиятинким, ёзилибтур даври жом ичра.

* * *

Бу эски дайр чун қилмас мудом элга вафо, хуш тут
Ўзингни доим эски май била айши мудом ичра.

* * *

Халқдин юз дашт йўл тутсун қирок ул зорким,
Дерки ўзни солмайин ҳар лаҳза минг озорға.

* * *

Ки, мўр сайри эмас чархи зарнигорғача³.

¹ Бу ерда ўғай акалари томонидан арзимас пулга қул қилиб сотилган Юсуф алайҳиссаломга ишора қилинмоқда.

² Сиймқалб – сохта пул.

³ Зарнигор – олтин билан безалган.

* * *

Эрур баҳор ғанимат, май ички, билмассен –
Ки, даҳр боғида бўлғунг яна баҳорғача.

* * *

Малоҳат авжи бирла хусн бўстонида йўк равнақ,
Қани бу боғ аро сарве, қани ул авж уза мохе?

* * *

Дема охирки, йўқтур ишқ савдосида бир бедил,
Ани кўргилки, борму хусн бозорида дилхоҳе.

* * *

Қолди айтилмай ниҳоний ишқ сирри ончаким,
Қолмади бир сўзки, бу маъни аро айтилмади.

* * *

Очилмоғлик узулган ғунчаға не эҳтимол ўлғай.

* * *

Навоий, ҳосил эт ҳиммат қанотиким, учар кушқа
Ҳаво қилганда мақсадға не монеъ дашт бўртоғи.

* * *

Қилур жон риштасин саргаштаи мақсуд ила пайванд,
Тааллуқ торидин ҳар кимсаким, қатъ ўлди пайванди.

* * *

Гулшани давронға мойил бўлма, зийрак қуш эсанг –
Ким, тикан тори қилур ҳар тоза гулбарги тари¹.

* * *

Гул харидори чу кўптур, бўлма кўп, эй боғбон,
Зеб учун машшота ё сотмоқ учун даллоласи.

¹ Тар – яшнаб турган, тароватли.

* * *

Бўлса мавзун¹, бокмағай табъ аҳли номавзун сари.

* * *

Хуснға чун йўк вафое, жуз надомат кўрмади,
Бевафоеким, вафо аҳлиға озор истади.

* * *

Фалак бошингни кирпич² муттакоси³ килғуси гар худ,
Бу дам хуршид хиштидин бошингға муттако етғай.

* * *

Қилмаған шогирдлиғ ҳеч ишта устод ўлмади.

* * *

Ғунча кулгусига, эй булбул, кўнгул гар бермасанг,
Бағринга ҳар гул сою юз хор бўлғайму эди.

* * *

Эй Навоий, қилсанг эрди офият кунжин ватан,
Мунча мунглуғ жонинга озор бўлғайму эди.

* * *

Навоий ишқдин не келса, дам урмаки, ошиққа
Керактур ишқи пинҳонию доғи ишқ пинҳони.

* * *

Замону аҳли замонни зинҳор кўрма хошок бирла хасча –
Ки, оламда олам аҳли доно қошинда беътибор бўлғай.

¹ Мавзун – гўзал, чиройли.

² Кирпич – ғишт.

³ Муттако – суянчик.

* * *

Гурур ҳусн ила жоҳингга қилмаким, қолмас
Жамоли оламию олам аҳлининг жоҳи.

* * *

Гули аҳду вафо давр аҳлидин кўз тутмаким, ҳаргиз
Музайян бўлмамиш мундоқ чечакдин даҳр бўстони.

* * *

Даҳр боғида вафосизлиғ не кушким, қилди фаҳм,
Чекти маҳзун нола, аммо бу чаманға кирмади.

* * *

Улки қаҳр этса, қиличидин дамодам қон томар,
Бағридин қон томғучилар бирла не жинсияти.

* * *

Васл нўши бирла қон топқонға, ваҳ, андин не ғам –
Қим, тўлодур заҳри қотил бирла жоми фурқати.

* * *

Даҳр қилғандин яланг бошини тенг туфроғ ила,
Не хабар улқим, етар гардунға тожи рифъати.

* * *

Мўр аёғ остида ўлгандин қачон топқай вуқуф,
Арслонқим, қўққа чирмашғай ғиреви¹ шавкати.

* * *

Эй қўнгул, ишқ ичра йўқ шоҳу гадоға имтиёз,
Ут аро тенгдур қурук ё ўл йиғочнинг ҳирқати².

¹ Ғирев – шовқин-сурон, тўполон, ғавғо.

² Ҳирқат – қуйиш, ёниш.

* * *

Ким, санга бу келишу кетмакдин
Айшу ишрат худ эмас эрди мурод.

* * *

Бевафодур фалаки букаламун,
Созу оҳангига йўқ бир конун.

Йўқ бақо жоҳ ила шавкатқа доғи,
Йўқ вафо умр ила давлатқа доғи.

* * *

Кўрки, ҳар шаҳки, юруб олди жаҳон,
Барча бордуму қора ерда ниҳон.

* * *

То фалак билди таадди фанини,
Қайсидин олмади ўз берганини!

Кимга берди қуёш авжида нишаст¹ –
Ким, яна қилмади туфрокқа паст.

Кимга бир нўш ила еткурди баҳр,
Ким яна тутмади юз соғари захр.

* * *

Ҳар нафас васфини этмак бўлмас,
Чун ўтар, гардиға етмак бўлмас.

* * *

Кўрки, умр элга вафо айладиму,
Чарх жуз жавру жафо айладиму?!

¹ Нишаст – ўтириш.

* * *

Олами ҳузн аро бўлма ғамда,
Ўзни ҳуш тут неча кун оламда.

* * *

Чун жунун¹ ишк ила бўлди дамсоз²,
Асрай олғайму киши кўнглида роз.

* * *

Чун бир иш мумкин эмас оламда,
Йўк эмиш жинси бани одамда.

* * *

Ҳақ таоло бандасининг қисматин
Чун азал девонида қилмиш рақам.

Чун анинг тағйирининг имкони йўқ,
Негаким, қилмиш ўзи жафф ал-қалам³.

Кимки, ондин ортуқ-ўксук⁴ истагай,
Бордур онинг жаҳли ортуқ, акли кам.

Тенгри эҳсонига шод ўлган, қилур
Ўзни шоду меҳнатидин элни ҳам.

Шокир⁵ ўлмай улки, озу ҳирсдин⁶,
Доим этгай ўзни ғамгин, кимга ғам.

* * *

Кишики, илгини устун тилар, сахо қилдик,
Қўлида заҳри ҳалоҳилу⁷ гар Хизр суйидур –

¹ Жунун – ошиқлик, бекарорлик, савдойилик.

² Дамсоз – ҳамдам, сирдош, ҳамдард.

³ Жафф ал-қалам – қаламнинг ёзишдан тўхташи; иш тугаши.

⁴ Ўксук – кам, оз

⁵ Шокир – шуқр қилувчи.

⁶ Озу ҳирс – тамаю ҳирс.

⁷ Ҳалоҳил – ўлдирувчи, ҳалок этувчи.

Ки, бергучи агар ўлсун гадою олғучи шох,
Берур илик юкорию олур илик куйидур.

* * *

Ҳар кишиким топса даврон ичра жоҳу эътибор –
Ким, анинг зотида бедоду ситам бўлғай қилиғ.

Яхшилиғ гар қилмаса, бори ёмонлиғ қилмаса –
Ким, ёмонлиғ қилмаса, қилғанча бордур яхшилиғ.

* * *

Синук сафолки, май дурдин ичкали топсанг,
Қабул айламагил жоми салтанат Жамдин.

Илиқка кирса курук нон, маош учун чекма
Нашот неъматининг миннатини Ҳотамдин.

* * *

Эрур аҳли ҳунар қошинда ҳунар
Айб ёпмоқ, доғи ҳунар топмоқ.

Ҳунарин элнинг ошкор этмақ,
Йўқ эса бари айбини ёпмоқ.

* * *

Оғзинга кирган такаллум¹ риштасин чекма узун –
Ким, бу иштин сарнигунлуқ² юзланиб, нуксон келур.

Кўрки, чун оғзиға кирған риштасиға берди тул³,
Анкабут ул риштадин ҳар дам нигунсор⁴ осилур.

* * *

Пок раҳравлар била ҳар кимки, бўлди мухталит⁵,
Шак эмастурким, натижа топмас илло поклик.

¹ Такаллум – сўз, нутқ.

² Сарнигунлуқ – тўнтарилганлик; шармандалиқ.

³ Тул – узунлик.

⁴ Нигунсор – боши эгик, тесқари.

⁵ Мухталит – аралашган, бирлашган.

Ҳар неча бўлса ариғсиз¹ чун ариғлиғ су аро
Хилт² бўлди, мумкин эрмас қолмоғ ул нопоклик.

* * *

Киши йигитлар ила ишқибозлиғ қилса,
Йигитлигида эрур хўбу мунда эрмас шак.

Қариға тавбаву тақво керак ва гар бу харф
Ўзини йиғмаса, хуштур сақолиға кулмак –

Ки, пўя қилса назар солғали йигитларга,
Валек жисми асо истаса, кўзи айнак.

* * *

Уйда равнақдурур, агар кишига
Яхши ҳамхона бўлса ҳамзону³.

Зеб ила турфа ҳаргиз ўлмас уй,
Бўлмаса анда турфа кадбону⁴.

* * *

Кўнглида чун ҳаво қилур туғён,
Умри шамъиға еткурур нуқсон.

* * *

Вужудинг нафъю мавжудунгни базл эт,
Чу мавжуд ўлди бу иш, коминга ет –

Ки, фақр ичра нимаким еткурур суд,
Эрур нафъи вужуду базли мавжуд.

¹ Ариғсиз – нопок. Ариғлиғ – поклик.

² Хилт – аралашма, аралашиш. Эски тиббиётта кўра, киши бадани таркибига кирадиган тўрт модданинг бири.

³ Ҳамзону – ёнма-ён, бирга.

⁴ Кадбону – уй бекаси, хоним.

* * *

Манга етса минг зулм неши фалондин,
Иложида холимга ҳайрон қолурмен.

Жафо қилғали кўйса вайронима юз,
Агар қавлай олмон, қоча худ олурмен.

* * *

Деди ҳазрати муҳофиз¹ коинот,
Анга ким эди хузнин ўқситгучи –

Ки, дунёда бўлғил нечукким ғариб
Ва ёхуд анингдекки, йўл ўткучи.

* * *

Улки, Ҳақ боринда мақсуд истагай ҳар зотдин,
Меҳр боринда ёруғлуғ кўз тутар зарротдин.

* * *

Тамаъ этма кўп ўлса эл моли,
Кўрмайин Ҳақ хазинасин холи.

* * *

Етар чу ризқинг, агар хорадур ва гар ёқут,
Ўзунгга юклама андуҳ тоғин, истаб кут.

* * *

Мурувват барча бермақдур, емак йўқ,
Футувват² барча қилмоқдур, демак йўқ.

¹ *Муҳофиз* – ҳимоя қилувчи.

² *Футувват* – Х асрдан бошлаб Мовароуннаҳр ва Хуросонда золим ҳукмдорларга қарши курашиш, юртни ташқи душманлардан ҳимоя этиш мақсадида пайдо бўлиб, халқ ичидан чиққан турли касб-хунар эгаларини бирлаштирган ҳаракат. У жавонмардлар, фатийлар, ахийлар, айёрлар деб ҳам юритилган.

* * *

Такаллуф эрур танга фарсудалик¹,
Анинг таркидур жонга осудалик.

* * *

Музаввир² макри бўлди мужиби қайд,
Нечукким, тулку лаъби³ боиси сайд.

* * *

Қотик эл жисмидин анбарлар олмай нақд эмас восил –
Ки, тоғни пора-пора қилмайин лаъл ўлмади ҳосил.

* * *

Ранжқаш⁴ бўлким, чу тортар чуғз вайрон ичра ранж,
Аждаҳодин бийми йўқ, аммо эрур уммиди ганж.

* * *

Эл ичра, эй ҳасуд, сени қилди Ҳақ залил –
Ким, ноҳақ элга зидсену Ҳақ молиға бахил.

* * *

Халиқ ўлғон сахийдин элга бўлди икки бахшойиш⁵,
Ҳам эҳсонидин оройиш, ҳам ахлоқидин осойиш.

* * *

Ёлғон демақда тажриба аввалғи субҳ бас,
Ёлғон нафас чу урди, қорорди ҳамул нафас.

* * *

Авлиё поясиғадур⁶ етмак,
Топмаса шукру топса базл этмак.

¹ Фарсуда – хориган, чарчаган.

² Музаввир – макру хийла килувчи, риёкор.

³ Лаъб – хийла, найранг.

⁴ Ранжқаш – азоб чекувчи.

⁵ Бахшойиш – тухфалар, эҳсонлар.

⁶ Поя – мартаба, даража.

* * *

Базл хайвонвашлар¹ илгинин агар истар кўнгул,
Уйладурким, орзу қилғай буғу шохида гул.

* * *

Элни хор айлаган тамаъ билгил,
Доимо азза ман қанаъ билгил.

* * *

Кўнгулга футур² ўлмайин, роз очилмас,
Садаф гар бутун бўлса, гавҳар сочилмас.

* * *

Гофил ўлма, назардин итса аду,
Шамъ ўчурганда, ел кўринурму.

* * *

Юқар ёмонлиғ ангаким, кирар ёмон эл аро,
Кўмур аро илик урған қилур илкини қаро.

* * *

Дунёву укбо³ иккиси жамъ ўлмас, эй рафик,
Кимки икки кема учини тутса, бўлур ғарик.

* * *

Аблаҳ они билки, оламдин бақо қилғай тамаъ,
Аҳмоқ улким, олам аҳлидин вафо қилғай тамаъ.

* * *

Истасангким, кўрмагайсен бевафолиғ, эй рафик,
Қилма олам аҳли бирла ошнолиғ, эй рафик.

¹ Хайвонваш – хайвонсифат.

² Футур – шикаст, жароҳат.

³ Уқбо – охират.

* * *

Жаҳон аруси учун, эйки, асру толпиндинг,
Қачон анинг бошидин кечтинг, ул замон тиндинг.

* * *

Улки, санга элдин эрур айбгў¹,
Элга доғи сендин ўлур айбжў².

* * *

Киши айбинг деса, дам урмағилким, ул эрур кўзгу,
Чу кўзгу тийра бўлди, ўзга айбинг зохир айларму?

* * *

Киши айбин юзига қилма изҳор,
Тааммул³ айла ўз айбингга зинҳор.

¹ *Айбгў* – айбингни айтувчи.

² *Айбжў* – айб изловчи.

³ *Тааммул* – сабр, бардош.

«ҲАЙРАТ УЛ-АБРОР» дан

Йўл ёмону яхшисидин ема ғам,
Бисмиллох, дегилу кўйғил қадам.

* * *

Ганжинг аро нақд фаровон эди,
Лек боридин ғараз инсон эди.

Турфа каломингга доғи комил ул,
Сирри ниҳонингга доғи ҳомил¹ ул.

Кўнглига қилдинг чу яқин ганжи қисм,
Жисмини ул ганжга қилдинг тилисм².

* * *

Борчасини гарчи латиф айладинг,
Борчадин инсонни шариф айладинг.

* * *

Жумла жаҳон аҳли хато қилсалар,
Журм билан нома қаро қилсалар,

Номани оқ айламак осон санга –
Ким, йўқ ўшул амрда нуқсон санга.

¹ Ҳомил – юкли, юк кўтарувчи.

² Тилисм – тилсим.

* * *

Ҳар киши осию¹ гунаҳкоррок,
Афв ила раҳматқа сазоворрок.

* * *

Нукта сув янглиғ эритур тошни,
Топса ҳақиқат ўтидин чошни².

Бўлса ҳақиқат гуҳаридин йирок,
Ришта³ сўзин сўзламаган яхширок.

Риштаға чун зоҳир эрур тору пуд⁴,
Дурсиз анга рангию накши не суд?

* * *

Сарву гулу лола харидори бор,
Лек ўтуннинг доғи бозори бор.

* * *

Сўз гуҳариға эрур онча шараф –
Ким, бўла олмас анга гавҳар садаф.

Тўрт садаф гавхарининг дуржи ул,
Етти фалак ахтарининг⁵ буржи ул...

Борча кўнгул дуржи аро жавҳар ул,
Борча оғиз ҳукқасида гавҳар ул.

Гар худ эрур ханжари пўлод тил,
Суфти⁶ доғи инжулари сўзни бил.

¹ *Осий* – гуноҳкор, итоатсиз, исён қилувчи.

² *Чошни* – таъм, маза.

³ *Ришта* – ип, тор, таноб; томир.

⁴ *Тору пуд* – ўриш-аркок.

⁵ *Ахтар* – юлдуз.

⁶ *Суфт* – тешиқ.

Тил бу чаманнинг варақи лоласи,
Сўз дураридин¹ бўлубон жоласи.

Сўздин ўлукнинг танида руҳи пок,
Рух доғи тан аро сўздин ҳалок.

* * *

Тенгрики, инсонни қилиб ганжи роз²,
Сўз била ҳайвондин анга имтиёз.

* * *

Донаи дур сўзини афсона бил,
Сўзни жаҳон баҳрида дурдона бил.

* * *

Сўз аро ёлғон киби йўқ нописанд,
Айлар анинг назмини доно писанд.

Ўрнида тишлар дури манзум³ эрур,
Чун сочилур, киймати маълум эрур.

Варду шажар⁴ шоҳид эрур боғ аро,
Лек ўтун силкидадур⁵ тоғ аро.

* * *

Бўлмаса эъжоз⁶ мақомида назм,
Бўлмас эди Тенгри каломиди назм.

* * *

Назмда ҳам асл анга маънидурур,
Бўлсун анинг сурати ҳар недурур.

¹ Дурар – дурлар.

² Ганжи роз – сир ҳазинаси.

³ Дурри манзум – риштага тортилган дур, яъни мавзун ва равон шеър.

⁴ Шажар – дарахт, ниҳол.

⁵ Силк – тизим.

⁶ Эъжоз – мўъжиза.

Назмки, маъни анга марғуб эмас,
Аҳли маоний¹ қошида хўб эмас.

Назмки, ҳам сурат эрур хуш анга,
Зимнида маъни доғи дилкаш анга.

* * *

Ул киши сўз баҳрида ғаввос эрур –
Ким, гуҳари маъни анга хос эрур.

* * *

Субҳи азал² қилди чу деҳкони сунъ,
Одами хокийни гулистони сунъ.

Эсти насими бу гулистон сари,
Сунбулу сарву гулу райҳон сари,

Ким бу раёҳинга³ етишди футух⁴,
Ўйлаки тан гулшанига кирди руҳ.

Эрмас эди анда ғараз ҳеч гул,
Ғайри кўнгулким, ғараз эрди кўнгул.

* * *

Кўнгул эрур булбули бўстони роз,
Қудс ҳаримида⁵ бўлуб жилвасоз.

* * *

Қаъбаки, оламнинг ўлуб қибласи,
Қадри йўқ андоқки, кўнгул қаъбаси.

¹ *Аҳли маоний* – маъно эгалари, донишмандлар.

² *Субҳи азал* – яратилиш тонги.

³ *Раёҳин* – райҳонлар, гиёҳлар, гуллар.

⁴ *Футух* – очилиш, ечилиш, кушойиш.

⁵ *Қудс ҳарими* – поклик ҳарами, яъни илоҳий олам.

* * *

Кимга бу олам сори очилса йўл,
Олам аро аҳли дил¹ ул бўлди, ул.

* * *

Кимки жаҳон аҳлида инсон эрур,
Балки нишони анга имон эрур.

* * *

Бас ани инсон атағил бериё,
Ким ишидур сабр ила шукру ҳаё.

* * *

Улки, қилиб Тенгрига минг йил сужуд²,
Бўлса шақийи азалий³ қайда суд?

* * *

Ҳар кишига хуш кўринур ўз иши.

* * *

Бўлмаса имон била кетмак иши,
Англаки, они деса бўлмас киши.

* * *

Олам аро халкни Яздони пок
Аҳли нажот этти-ю аҳли ҳалок.

* * *

Боштин-оёқ борча мусулмон эмас,
Кимки мусулмон, мунӣ ёлғон демас.

¹ Аҳли дил – маърифат аҳли, орифлар.

² Сужуд – сажда, ибодат.

³ Шақий – бадбахт, гуноҳкор.

* * *

Бил муниким, сен доғи бир бандасен,
Кўпрагидин ожизу афгандасен¹.

Эрмас алар туфроғу сен нури пок,
Хилқат аларғаву сенга тийра хок.

* * *

Кимсаки, шукр айласа, кўпрак берур.

* * *

Кўйни шубон асрамаса ою йил,
Оч бўрилар тўьмасидур бори бил.

* * *

Бокмаса дехқон чаманин туну кун,
Нахли тарин² англа куруғон ўтун.

* * *

Истаса топшурғонини Кирдигор³,
Фикр қил ул дамки, жавобинг не бор?

* * *

Ҳар не хато қилғонинг ўлғоч ҳисоб,
Бўлғусидур ҳар бирига юз азоб.

* * *

Кимгаки бир ришта етурдинг зиён,
Қатлинға ул риштани билгил йилон.

¹ Афганда – бечора, ожиз.

² Нахли тар – яшнаб турган дарахт.

³ Кирдигор – Яратувчи, Худо.

* * *

Зулм ўзунга фискдур, эй хушёр,
Гум қил ани, бўлса санга хуш ёр.

* * *

Гаҳ-гаҳи ёд айла надоматни ҳам,
Қайси надоматки, қиёматни ҳам.

Журму гунаҳдин киши маъсум¹ эмас,
Таркини тутмоқ доғи мазмум эмас.

Ҳақнинг эрур саҳвсиз иш лозими,
Саҳв эрур лозимаи одами.

Саҳвунгга де узр, таваҳҳум² била,
Зулмдин эт тавба тазаллум³ била.

Кимники бедодин⁴ этибдур асир
Бўл анга адл илги била дастгир⁵.

* * *

Рўзи учун мунча фусунсозлик⁶,
Мансаб учун мунча дағобозлик⁷.

* * *

Дев ила шайтон уруб ичинда жўш,
Танға малойик паридан пардапўш⁸.

¹ *Маъсум* – пок, бегуноҳ.

² *Таваҳҳум* – ваҳимага гушиш, кўркиш.

³ *Тазаллум* – зулм кўриш.

⁴ *Бедод* – жабр, зулм, ситам.

⁵ *Дастгир* – ёрдамчи, қўлловчи, йўл кўрсатувчи.

⁶ *Фусунсоз* – найрангбоз.

⁷ *Дағобоз* – хийлагар.

⁸ *Пардапўш* – парда ёпувчи, сир яширувчи.

* * *

Одам аро, кўр, не тафовуттурур,
Қибла анга, Тенгри мунга буттурур.

* * *

Кимки хаёлига келур мосиво¹,
Лофи муҳаббат анга эрмас раво.

* * *

Бим² ила ким Ҳақни парастииш³ қилур,
Нафс нажотини тилаб иш қилур.

* * *

Жуду саховат чоғи бухл этмагил,
Шукр замони доғи бухл этмагил.

* * *

Бухл эрур борча сифатдин хасис,
Лек сахо жавҳари асру нафис.

* * *

Ақлки, таъриф этар авсофни⁴,
Бухл била тенг тутар исрофни.

* * *

Сочмоқ овуч бирла гуҳар от учун,
Нақд этак бирла мубоҳот⁵ учун,

Ақл ҳисобидин эрур бас йироқ,
Бухл бу жудунғдин эрур яхшироқ.

¹ *Мосиво* – Худодан бошқа нарсалар.

² *Бим (Бийм)* – хавф, хатар.

³ *Парастииш* – топиниш, сиғиниш.

⁴ *Авсоф* – васфлар, мактовлар, таърифлар.

⁵ *Мубоҳот* – фахр, ифтихор.

* * *

Бермагида маръи¹ эрур эътидол,
Лек эмас мавқеъида² базли мол.

Ёяр анга супраки, ул оч эмас,
Берур анга тўнки, яланғоч эмас.

От анга тортарки, юз илқиси³ бор,
Сийм анга берурки, юз илғиси⁴ бор.

Ҳам йиборур лаъл Бадахшон сари,
Ҳам кетурур зирани Кирмон сари⁵.

* * *

Они доғи дема сахийким, киши
То тиламас бермак эмасдур иши.

* * *

Они сахий англағил, эй ҳушманд⁶,
Ким ани давлат қилибон сарбаланд,

Ҳоли агар яхшидурур, гар табоҳ⁷,
Кимсадин этмас тамаъи молу жоҳ.

Ҳам неки Ҳақ берса қаноат килур,
Ҳам неки амр этмиш итоат килур.

* * *

Ўз ерида юз туман, ар бир дирам,
Базл ишида тенг кўрар аҳли карам.

¹ *Маръи* – кўриниш, намоён бўлиш.

² *Мавқеъ* – жой, макон, ўрин.

³ *Илқи* – йилқи.

⁴ *Илғи* – йилғи.

⁵ *Бадахшон* – лаълнинг қони, Кирмон – зиранинг ватани бўлгани учун бу ерда киноя қилинапти.

⁶ *Ҳушманд* – ҳушёр, ақлли, зийрак.

⁷ *Табоҳ* – бузук, хароб, вайрон.

* * *

Гунча киби хурдани қилма тугун,
Тонгла чу сочқунг неки тугдунг бу кун.

Бухл ила чун ютти садаф дурри соф,
Қилдилар олмоғида кўксин шигоф¹.

* * *

Мунда экиб, анда ўрарсен яқин,
Жаҳд этким, бўлмағасен хўшачин².

Мунда экинларга тафовутдурур,
Яхшироғи жуду саховатдурур,

Тарки тамаъ қилки, сахо ул эмиш,
Базлда сарф этки, ато ул эмиш.

Бергали олмоқ ишидин бўл йирок,
Бермак учун олмоғанинг яхшироқ.

* * *

Бир дирам олмоқ чекибон дастранж³,
Яхшироқ андинки, биров берса ганж.

* * *

Ҳиммат ағар бўлса Навоий санга,
Бандадурур Ҳотами Тоний санга.

Элга шараф бўлмади жоҳу насаб,
Лек шараф келди ҳаёу адаб.

¹ Шигоф (Шикоф) – дарз, тешиқ, ёриқ.

² Хўшачин – бошоқ терувчи.

³ Дастранж – касбу қор, меҳнат.

* * *

Бўлмас адабсиз кишилар аржуманд,
Паст этар ул хайлни чархи баланд.

* * *

Тарки адабдин бири кулгудурур,
Кулгу адаб таркига белгудурур.

* * *

Кулгуки ўз хаддидин ўлди йирок,
Йиғламоқ андин кўп эрур яхширок.

* * *

Равшан этиб шамъни ҳар тун йиғи,
Елга бериб ғунчани хандонлиғи.

* * *

Қаҳқаҳақим, ҳазл анинг ёридур,
Қурбақа савти била рафторидур¹.

* * *

Масхарақим кулгу учун бож ер,
Бир дирам олғунча ики кож² ер.

* * *

Ҳар кишининг тавриға лойиқ керак,
Сурати ҳолиға мувофиқ керак.

* * *

Сажда гадо оллида эрмас карам,
Билки карамдур анга бермак дирам.

¹ Рафтор – юриш; хатги-ҳаракат.

² Кож – шапалоқ; изтироб, азият.

* * *

Гар эрур атфолу иёлинг¹ сенинг,
Будур аларга доғи ҳолинг сенинг.

Улча эрур тифлға шойиста² иш,
Билки кичикликта эрур парвариш.

Қатраға чун тарбият этти садаф,
Эл бошиға чиккуча топти шараф.

Бириси кўймоқлик эрур яхши от,
Ким десалар етмагай андин уёт.

Исмда кўп келди тафовут паид,
Бири Хусайн ўлди, бириси Язид.

Қилмоқ эрур бири муаллим талаб,
Қилғали таълим анга илму адаб.

* * *

Завжаким, ул бўлса аниси ҳарам³,
Шаръ тариқи била тут мухтарам.

Нафқа⁴ била нафсни тутма дариг,
Жонингға ифрот⁵ ила ҳам урма тиг.

Айламагил ҳулласини ранг-баранг,
Кийса доғи ҳужрада тутсун даранг⁶.

Англасанг отланғуча ҳолотини,
Гар эр эсанг тутма анинг отини.

¹ *Иёл* – аҳли оила.

² *Шойиста* – лойик, мувофиқ, муносиб.

³ *Ҳарам* – хос жой, Макка шаҳридаги масжид.

⁴ *Нафқа* – бу ерда моддий ёрдам маъносида.

⁵ *Ифрот* – ҳаддан ошиш.

⁶ *Даранг* – бу ерда қарор топиш, ором маъносида.

Қилма равон ёр ила ағёр аро,
Таъбияи¹ куй ила бозор аро.

Улки чиқиб кирди яна қўйнунгга,
Балки олибсен ажаб иш бўйнунгга.

Ғоза била қилди чу юзни қизил,
Юз қаролик фикридадур жазм бил.

Сочбоғини тоб ила чун солди банд,
Нафсу ҳаво бўйнига солди каманд.

Вусма² сори топти чу вобасталиқ,
Бўлди икки фитнаға пайвасталиқ³.

Мунча қабоҳат била боқиб туруб,
Берсанг ижозат ани отлантуруб.

Ушбу бўлур ғайрату мардоналик,
Рашку ҳамият била афсоналик.

* * *

Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисмни қил садқа ано бошиға.

Икки жаҳонингга тиларсен фазо⁴,
Ҳосил эт ушбу икисидин ризо.

Тун-кунунгга айлагали нур фош,
Бирисин ой англа, бирисин куёш.

Сўзларидин чекма қалам ташқари,
Хатларидин қўйма қадам ташқари.

¹ Табия – кўрсатиш, жой бериш.

² Вусма – ўсма.

³ Пайваста – боғланган, уланган, туташ.

⁴ Фазо – майдон, сахн.

Бўлсун адаб бирла бори хизматинг,
Хам қил адаб «дол»и¹ киби қоматинг.

Сўнгра раҳмнинг силасин² қарз бил,
Раҳм ўшул тоифага фарз бил.

* * *

Кимки улуғрок – анга хизмат керак,
Улки кичикрок – анга шафқат керак.

* * *

Иззати ҳаддин кам эса хўб эмас,
Ҳаддидин ортуқ доғи марғуб³ эмас.

* * *

Гарчики, шаҳ базми эрур дилрабо,
Вожиб эрур айламак андин ибо.

Марҳами зимнида эрур решлар,
Нўши ичинда тикилур нешлар.

Гул кўринур, ёнида юз хори бор,
Бор эса бир айш, минг озори бор.

* * *

Телбага ўт шакли гулистон эрур,
Тушса халоси қачон имкон эрур.

* * *

Яна буким, яхши-ёмон дема сўз,
Эл ёмону яхшисиға солма кўз.

Яна буким, ранж етар, гар тааб,
Асра ёмон-яхшиға шарти адаб.

¹ Дол – араб алифбосидаги «д» ҳарфи; мажозан эгилган, букик.

² Сила – инъом, эҳсон, яхшилик. Раҳм силаси (Силаи раҳм) – яқинларига яхшилик қилиш.

³ Марғуб – ёқимли, севимли.

* * *

Бўлса ғино шеваси оринг сенинг,
Фақр уйига тушса гузоринг¹ сенинг.

Андадурур шарт тавозуъ санга,
Ўтрисида қатъи таваққуъ санга.

Чарх киби етса забардастлик,
Ер куйисида тиламак пастлик.

Етса ғаму ғусса юки тоғдек,
Бўлмок анинг остида туфроғдек.

Айламамак жола киби ёғса тош,
Рост бинафша киби юққори бош.

Вазъи тавозеъда вафо айламак,
Даъби адаб бирла ҳаё айламак.

То бу васила² била топиб қабул
Мақсади аслий сори бўлғай нузул³.

* * *

Айш, Навоий, неча дилкашдурур,
Лек адаб бирла ҳаё хушдурур.

* * *

Кимғаки иш бўлди қаноат фани,
Билки, ани қилди қаноат ғани.

Ганжу тажаммулни ғино билмағил,
Балки ғино ганжи қаноатни бил.

¹ *Гузор* – ўтиш, кечиш.

² *Васила* – йўл, восита, сабаб.

³ *Нузул* – тушиш, иниш.

Нақди қаноатға чу йўқдур фано,
Жаҳд эту бу нақд ила топғил ғино.

* * *

Кулбада дарвешки, коньедурур,
Фойиқ¹ эрур шаҳғаки, томьедурур.

Чунки тамаъ бўлди гадолар иши,
Билки гаодур тамаъ этган киши.

* * *

Кимки қаноатдин эрур хужжати,
Яхши-ёмонға йўқ анинг ҳожати.

Топса қаноат сори ҳар кимса йўл,
Шох бу тақдир ила ул бўлғай, ул.

Мулк ила ўзни демагил аржуманд,
Мулки қаноат била бўл сарбаланд.

* * *

Равшан эрур кўзки, тутар ком ила,
Гўшаи меҳроб ики бодом² ила.

Чунки оғизнинг емак ўлди иши,
Ҳарби³ учун чекти ики саф тиши.

* * *

Кимса неча зебу тамаъдин йироқ,
Зимнида⁴ осойиш эрур яхшироқ.

¹ Фойиқ – голиб, забардаст; устун, афзал.

² Бодом – бу ерда бодом шаклидаги кўзга ишора.

³ Ҳарб – жанг, уруш.

⁴ Зимнида – орасида, ичида.

* * *

Гавҳару дурни кулоқ озори бил,
Сўзни кулоқнинг дури шаҳвори¹ бил.

Олтун исиргаки, кулоқ оғритур,
Зарҳал этукдурки, аёқ оғритур.

Нукта дурин бил кулоқ оройиши,
Кенг ўтук² ўлди оёқ осойиши.

* * *

Топса киши бодия³ ичра зулол,
Олтун аёқ қайдау синғон сафол.

Сувға сафол ичра ҳаловатдурур,
Кўзгуга кул бирла тароватдурур.

Ташнаки, ул сув била истар фарах⁴,
Қайда кирар кўнглиға олтун қадах.

* * *

Ошиға ким солса қилиб зийнат иш,
Зардагу⁵ шалғам киби олтун-кумиш.

Борча нахуд⁶ ўрнига дурри хушоб⁷,
Реза чағандар⁸ ерига лаъли ноб⁹.

Юзида зарришта бўлуб заъфарон,
Курси қамардин табак устида нон.

¹ Шаҳвор – шоҳона, қимматбаҳо.

² Ўтук – этик.

³ Бодия – чўл, дашт, сахро.

⁴ Фарах – хурсандчилик, шодлик.

⁵ Зардак – сабзи.

⁶ Нахуд – нўхат.

⁷ Хушоб – тоза, тиник.

⁸ Чағандар – лавлаги, қизилча.

⁹ Лаъли ноб – тоза ва тиник лаъл.

Сабзаси нон узра зумуррад¹ бўлуб,
Турраси² хон ичра забаржад³ бўлуб.

Тенгри учун, кел, ўзунг инсоф бер,
Ким киши оч ўлса, не навъ они ер.

Гарчики бор анда зарофат баса,
Дурлари тишларгадур офат баса.

Чайнаридин тишга ҳам озор ўлуб,
Ютмоғидин худ бўғуз афгор ўлуб.

Чунки ейилди бу такаллуфлук ош,
Ош дема, балки неча пора тош.

* * *

Икки қаро пул чекибон дастранж,
Яхшироқ андинки, шаҳ инъоми ганж.

* * *

Тинч кўнгул бирла қатиксиз умоч⁴
Беҳки⁵, биров миннати бирла кулоч⁶.

* * *

Улки этиб тарки қаноат шиор,
Айлаб ани ул тамаъ эл ичра хор.

* * *

Сабру қаноат боридин яхшироқ.

¹ Зумуррад – зумрад, яшил тусли қимматбаҳо тош.

² Турра – соч, зулф.

³ Забаржад – сарикқа мойил яшил тусли қимматбаҳо тош.

⁴ Умоч – таом номи.

⁵ Беҳ – яхши, афзал.

⁶ Кулоч – ширин қулча.

* * *

Ким сориким, Тенгрининг эҳсони бор,
Тош ёрилиб чикмоғи имкони бор.

* * *

Хомтамаъ даҳрда ранжур эрур.

* * *

Қилма, Навоий, тамаъ элдин дирам,
Бор эса берсанг худ эрур ул карам.

* * *

Ҳар кишига қилди биров бир вафо,
Махласи¹ йўқдур кўрубон минг жафо.

* * *

Неча самар² сочмоқ эса шох иши,
Кўпрак отар тош анга терган киши.

* * *

Кон неча базли гуҳари пок этар,
Олғучи кўпрак юрагин чок этар.

* * *

Шамъ ёрутуб эв³ ичу тошини,
Эв ияси кўпрак уzub бошини.

* * *

Ҳар кишига етса фалақдин ғаме,
Бўлмаса ҳамдарди анинг ҳамдаме,

¹ Махлас – нажот топиш, кутулиш.

² Самар – мева, ҳосил.

³ Эв – уй.

Роз лабин тиккон ипин сўкмаса,
Ҳар неки кўнглида эрур тўкмаса,

Дард ёқиб шуълаи нобудини,
Чархдин ўтқаргай анинг дудини.

Тиғи бало кўксини чок айлагай,
Дард они бир дамда ҳалок айлагай.

* * *

Бас кишига умр хуши ёр эмиш,
Ёр деган ёри вафодор эмиш.

Ёрки, ойини вафо йўқ анга,
Шамъ кибидурки, зиё йўқ анга.

Шамъки, йўқ анда зиё тўшаси¹,
Ўтсиз эрур ўйлаки, муз шўшаси²,

Ёрки, бор анда вафо – ёр бил,
Умр деган ёри вафодор бил.

* * *

Ҳар киши оламда эрур ёрсиз,
Бир садафедур дури шахворсиз.

* * *

Йўқ ҳунари ёлғуз эса, ўз киши,
Қайда киши сониди ёлғуз киши.

Фард киши даврда топмас наво,
Ёлғуз овучдин ким эшитмиш садо?

Ёрсиз эл охи ғамандуд³ эрур,
Ёнса йиғоч, ёлғуз иши дуд эрур.

¹ Тўша – озиқ-овқат, йўл озиғи.

² Муз шўшаси – муз тарнови, муз сумалағи.

³ Ғамандуд – ғамли, қайғули.

Тоқ киши айши уйин бил нигун,
Уйга қачон ҳомил ўлур бир сутун?

* * *

Синса қаламнинг шақидин¹ бир учи,
Ожиз ўлур нома ракам қилғучи.

* * *

Дур нечаким, айбдин ўлди йироқ,
Лаъл ҳам ўлса ёнида яхшироқ.

Жумла жаҳон шоҳлиғидин ори бор,
Кимки гадодур доғи бир ёри бор.

Шоҳки, йўқ ҳамдаму ёри анинг,
Кўнглида кўп бўлғуси бори анинг.

Қилса биров ҳамнафасу ёрлик,
Бўлғуси кўп ғамға сабукборлик².

Ёр эрур андоқ ғухари бебаҳо –
Ким, анга муҳтож не шаҳ, не гадо.

* * *

Қайдаки ишқ ўти бўлуб шуълакаш³,
Ақл ўлуб ул ўт уза хошокваш⁴.

* * *

Бўлмаса ишқ, икки жаҳон бўлмасун,
Икки жаҳон демаки, жон бўлмасун.

Ишқсиз ул танки, анинг жони йўқ,
Хусни нетсун кишиким, они йўқ.

¹ Шақ(қ) – ёриш, иккига бўлиш.

² Сабукборлик – енгиллик, хотиржамлик.

³ Шуълакаш – ёндирувчи, ҳарорат берувчи.

⁴ Хошокваш – хашакка ўхшаган.

* * *

Ишк эрур дурру кўнгул дурж анга,
Балки кўёш ишкун кўнгул бурж анга.

* * *

Ишк аён қилмоқ эрур ҳусн иши,
Ўйлаким ўт шамъ ила ёққай киши.

Ҳар нечаким ҳусн диловезроқ¹,
Ишк ўти эл кўнгли аро тезроқ.

Лутфу тароват нечаким гулда кўп,
Ҳасратидин ғулғула булбулда кўп.

* * *

Мушкил эмас ишққа жон ўртамак,
Ўтга не душвор жаҳон ўртамак.

* * *

Пил² бўлур ишк анга келтурса зўр,
Пил аёғи остида андоқки мўр.

* * *

Ошиқ ўзин ким деса, ошиқ эмас,
Борча киши ишқда содиқ эмас.

* * *

Ошиқ ани билки, эрур дарднок,
Ҳам тили, ҳам кўзию ҳам кўнгли пок.

* * *

Ишқки, ҳар шойибадин³ пок эрур,
Ҳар неки қилса киши не бок эрур.

¹ Диловез – кўнгилини олувчи.

² Пил – фил.

³ Шойиба – нуксон, камчилик.

* * *

Ҳар кишиким, тузлук эрур пешаси,
Кажрав¹ эса чарх не андешаси.

* * *

Йўл неча туз, йўлчиға мақсад қариб²,
Хамлиғидин тушса йироқ, йўқ ажиб.

* * *

Шамъ бўйи туз келиб айвон аро,
Шоҳиди базм³ ўлди шабистон аро.

* * *

Ростдур ул ким, назари тўғридур,
Ким илиги эгридур, ул ўғридур

Бўлса илик эгрилик ичра самар,
Эл ани кесмакда туз этгай магар.

Кўзки, эрур эгри анинг хилқати,
Бирни ики кўрмак эрур санъати.

* * *

Ҳар кишиким, истаса тузлукка ғавр⁴,
Англадик ониким, эрур икки тавр:

Бир буки, туз бўлса кишининг сўзи,
Йўқ сўзиким, ҳам сўзию ҳам ўзи,

Бир буки, ёлғонға таассуф била,
Тўғри дегай сўзни тақаллуф била.

Яхшидур аввалғиси худ бегумон,
Лек иккинчиси ҳам эрмас ёмон.

¹ Кажрав – эгри юрувчи.

² Қариб – яқин.

³ Шоҳиди базм – базм гўзали.

⁴ Ғавр – талаб; ҳақиқат, моҳият.

* * *

Кимки бу давронда қилур ростлик,
Йўқтур иши ғайри каму костлик.

Давр чу кажликка қилур иктизо,
Сен тиласанг рост, эмастур ризо.

Туз иши йўқ гунбази давворнинг,
Ким хати туз келмади паргорнинг.

Ул кишиким, тузлук эрур шон анга,
Душман эрур гардиши даврон анга.

* * *

Эгрию туз васфи муҳаққакдурур¹,
Ботил эрур эгрию туз ҳақдурур.

* * *

Шамъки, тузлук била масрур ўлур,
Гарчи куяр, боштин-аёқ нур ўлур.

* * *

То режа чекмас ерига боғбон,
Боғ ҳамон зебда, жангал ҳамон.

* * *

Моласиз ул тухмки, деҳқон сочар,
Сувни тенг ичмас неча яксон сочар.

* * *

Улки, шиор айлади ёлгон демак,
Бўлмас ани эру мусулмон демак.

Нечаки жаҳд айласа козиб киши,
Бир-икки даст илгари борғай иши.

¹ Муҳаққақ – ҳақиқат.

* * *

Кимсага ҳар шевада қаллоблиқ,
Андин эрур яхшики, каззоблиқ¹.

* * *

Кимки ўзи айлади ёлғон сўзин,
Кизб², дер эл, чин деса, ёлғон сўзин.

* * *

Кимсага ёлғончи дебон қолса от,
Бу от ила чорласалар ўзу ёт.

Сидқ хитоби яна ёнмас анга,
Чин деса ҳам, халқ инонмас анга.

Кимки чини эл аро ёлғондурур,
Ёлғони чинликка не имкондурур?

* * *

Неча зарурат аро қолғон чоғи,
Чин демас эрсанг, дема ёлғон доғи.

* * *

Дер эди: ёлғон демаким, шум эрур,
Кизб туз эл оллида мазмум эрур,

* * *

Ҳар кишиким ростни бехост³ дер,
Айтса ёлғон доғи эл рост дер.

* * *

Сўзда, Навоий, не десанг, чин дегил,
Рост наво нағмага таҳсин дегил.

¹ Каззоблиқ – ёлғончилик, маккорлик.

² Кизб – ёлғон, найранг.

³ Бехост – беихтиёр, кутилмаганда.

* * *

Даҳр иши то халқ ила бўлмиш ситез,
Хордурур олиму жоҳил азиз.

* * *

Токи жаҳон зулмни қилмиш писанд,
Ерга тушар мева, йиғоч сарбаланд.

* * *

Разлға рифъат, билик¹ аҳлиға ранж,
Тоғ уза хорову ер остида ганж.

* * *

Яхшиға андин ғаму озор эрур,
Боғда гул ҳамнафаси хор эрур.

* * *

Гурбат аро ҳоли ёмондин ёмон,
Ҳар не йўқ ондин ёмон, ондин ёмон.

* * *

Кўнгли уйин илм этибон бир жаҳон,
Қатрада ул навъки, дарё ниҳон.

* * *

Кўр, не малаквашни қилиб нафси дун,
Деви лаин оллида хору забун.

* * *

Илмни ким воситаи жоҳ этар,
Ўзинию халқни гумроҳ этар.

¹ Билик – билим.

* * *

Олим агар жоҳ учун ўлса залил,
Илми анинг жаҳлига бўлғай далил.

* * *

Олим агар қатъи амал айласа,
Илмига шойиста амал айласа.

Солмаса кўз жиғаи дунё сари,
Бокмаса туз дуняйи фони сари.

Они шараф гавҳарининг кони бил,
Гавҳару кон, ҳар не десанг, они бил.

* * *

Кунгаки, урёнлик эрур зийнати,
Тира бўлур, бўлса булут хилъати¹.

* * *

Хушроқ эрур шахд кадудин² йирок,
Мушк агар нофаси йўк яхшироқ.

* * *

Эр кишига хилъат ила не шараф,
Дурға не нуқсон йирок ўлса садаф.

* * *

Қайси чибин кисвати³ заркордур⁴,
Еридурур қайдаки мурдордур.

* * *

Илм, Навоий, санга мақсуд бил,
Эмдики илм ўлди, амал айлагил.

¹ Хилъат – бу ерда инсон вужуди маъносида.

² Каду – ковок.

³ Кисват – кийим, либос.

⁴ Заркор – заррин.

* * *

Нафъ етурмакка шиор айладинг,
Ўзунгга ул нафъни ёр айладинг.

Нафъинг агар халкка бешакдурур,
Билки, бу нафъ ўзунгга кўпракдурур.

* * *

Нахлға дехкон чу берур парвариш,
Бўлур анга мевау гул бермак иш.

* * *

Улки, зарар шевасини тавр¹ этар,
Элга демаким, ўзига жавр этар.

Улки, ушатур босибон шишани,
Қилмас аёқ захмидин андешани.

Шуъла тушуб хасғаки, тортар алам,
Чун они куйдурди, ўчар ўзи ҳам.

* * *

Кимки фалак сори отар тошини,
Тош ила озурда қилур бошини.

* * *

Ҳақки, биров хилқатини қилди пок,
Севмаса нопок эл они не бок.

* * *

Меваға мағз ўлса, бўлур пўст ҳам,
Кимсага ҳам душман ўлур, дўст ҳам.

¹ Тавр – одат, шиор.

* * *

Яхши-ёмондин бари эрмас жаҳон,
Лек ёмон зоҳиру яхши ниҳон.

Чунки ёмон кўпрак эмиш, яхши оз,
Жазмки, оз ўлғусидур яхши роз.

Ҳақ сўзи дун халқдин имкон эмас,
Дев тили лойиқи Қуръон эмас.

Чунки эрур асли ёмон нописанд,
Айламас ул яхшини асло писанд.

* * *

Дунки, ёмон феъли анга хушдурур,
Жазмки, эл яхшиси нохушдурур.

Бўлди чу эл қилғониға айбжўй,
Мумкин эмас бўлмомоғи айбгўй.

Айб кўзи чунки бўлур тезбин¹,
Заҳр кўрар гарчи эрур ангубин².

Улки, хаёли бори фосиддурур,
Борча салоҳ аҳлиға ҳосиддурур.

* * *

Яхшигадур аҳли ҳасад заҳмати,
Нақднинг ўғридин эрур офати.

* * *

Меҳрки, равшанлиқ этар фош ани,
Кимга гунаҳ кўрмаса хуффош ани.

¹ Тезбин – тез кўрувчи.

² Ангубин – асал.

* * *

Сувки, берур элга ўлумдин амон,
Тийра килур ўтга етишган замон.

* * *

Гулки¹, маъвоси биёбон эрур,
Гулшан анинг кўзига зиндон эрур.

* * *

Лек куёш жавҳари чун келди пок,
Бўлса булут нурига монё не бок.

Тушса хазаф² остига рахшон гуҳар,
Қайда гуҳар кадрига андин зарар.

* * *

Бу чаман ўлмоғида мавжуд анга,
Бор эди инсон гули максуд анга.

* * *

Хайр муяссар гар эмас эл³ била,
Нафъ тегурмак ҳам ўлур тил била.

Ганж бериб, бўлмас экин тутса кўз,
Улча килур вақтида бир яхши сўз.

Сўз била куфр аҳли мусулмон бўлуб,
Сўз била ҳайвон деган инсон бўлуб,

Ҳам сўз ила элга ўлумдин нажот,
Ҳам сўз ила топиб ўлук тан ҳаёт.

¹ Гул – дев, жин.

² Хазаф – сопол.

³ Эл – қўл.

Бир сўз этиб онча балиятни дафъ,
Ким сочибон ганж етишмай бу нафъ.

Маъдани инсон гуҳари сўздурур,
Гулшани одам самари сўздурур.

Сўз била нафъ ўлмаса эл пешаси,
Яхши керак кўнглида андешаси.

Кўнгли киши хушлуғидин хуш керак,
Нохуш агар бўлса, мушавваш¹ керак.

* * *

Одамий эрсанг, демагил одами
Оники, йўқ халқ ғамидин ғами.

* * *

Улки, киши ўлмагидин шод эрур,
Гўркану² ғосибу³ жаллод эрур.

* * *

Мўр терар ҳар неки, сочқай киши,
Бўлди тирик гўрга кирмак иши.

* * *

Бил яна бир мартаба мундин баланд,
Ким анга йўл топмоқ эрур аржуманд.

Қайсидур ул базл очуқ юз била,
Тутмоқ ачиқ бода чучук сўз била.

* * *

Олтун ағар тожға зийнатдурур,
Устида дур бўлса не нисбатдурур.

¹ *Мушавваш* – ташвишли, беором, паришон.

² *Гўркан* – гўрков.

³ *Ғосиб* – зулму ситам билан тортиб олувчи.

* * *

Чарх эрур шуъбадасанж¹, эй кўнгул,
Топма фириби била ганж, эй кўнгул.

* * *

Кимники тахт узра қилур аржуманд,
Тахта уза оқибат айлар нажанд².

* * *

Ҳар киши шаънинки, рафеъ айлади,
Амриға оламини мутеъ айлади.

Қилди яна жавр била зердаст³,
Даст-бадаст⁴ айлади туфроққа паст.

* * *

Бирға вафо айламади чархи дун,
Кимники чекти, яна қилди нигун.

Давлату иқбол била бўлма шод,
Меҳрига ҳам айламагил эътимод.

* * *

Етса ажал муҳтасиби⁵ нетгасен,
Дафъиға тадбир не навъ этгасен?

* * *

Итки, қазон ошиға тегурди тил,
Юз қаролик бирладурур юз қизил.

¹ Шуъбадасанж – найрангбоз.

² Нажанд – хор, паст.

³ Зердаст – мағлуб, тобе.

⁴ Даст-бадаст – кўлма-қўл.

⁵ Муҳтасиб – ислом маросимлари, шариат қоидалари ва жамоат тартибини назорат қилувчи амалдор.

* * *

Улки, улус қатлиға жаллод эрур,
Ўглини ўлтурса доғи шод эрур.

* * *

Улки, кемур¹ сотмоғин айлар шиор,
Юз қаро бўлмоқдин анга қайда ор.

* * *

Чуғзки обод аро манхус² эрур,
Лек бузук кунжида товус эрур.

* * *

Май, не ажаб, танни ябоб³ айласа,
Сел, не тонг, уйни хароб айласа.

* * *

Бодаға кўргузса киши хиралиқ⁴,
Ақл чароғиға берур тиралиқ.

* * *

Эйки, вужудинг уйи хошок эрур,
Зор танинг худ бир овуч хок эрур.

Неча бу хошокка ўт урмоғинг,
Неча бу туфроғни совурмоғинг.

Дард ўтидур бодаву ҳирмон суйи,
Йўқки томуғ ўтию туфон суйи.

Урма ул ўтни хасу хошокинға,
Қуйма бу сувни бир овуч хокинға.

¹ Кемур – кўмир.

² Манхус – бехосият, шум, бадбахт.

³ Ябоб – хароб.

⁴ Хиралиқ – бу ерда майл кўрсатиш, берилиш маъносида.

Гарчи судек софию мавзун эрур,
Сулугидин ўтлуғи афзун эрур.

* * *

Кўзки, ҳаё ашки тўқар чун саҳоб,
Қатрасининг ҳар биридур дурри ноб¹.

* * *

Кимки қазо илгида беихтиёр,
Тавба қилурда анга не ихтиёр.

* * *

Ғайри ризо ҳукми қазо бўлмади.

* * *

Тенгрига шахнинг туз эса нияти,
Нега чекар хайлу сипаҳ миннати?

Хоссаки, бир жоҳилу дуну табоҳ,
Жаҳду жид этгай тилаб ўзига жоҳ.

* * *

Эйки, хароб этти такаббур сени,
Солди такаббурга тасаввур сени.

* * *

Ҳар нимаким, шаръ хилофидур ул,
Тўқкасен ар бодаи софидур ул.

* * *

Кимгаки жонондин эрур жон азиз,
Ҳайфки, қилғай ани жонон азиз.

¹ Дурри ноб – асл, қимматбаҳо дур.

* * *

Яхши эмас гар қилиб айтур киши,
Кўр не бўлур қилмайин айтур иши.

Кимгаки эрлик асари ёрдур,
Бир демас, ар қилғони минг бордур.

Кўрмаган эрликдин ўзин баҳраманд,
Бирни доғи қилмаса юз дер баланд.

* * *

Ҳар киши коме тиласа ёрдин,
Ёр иши махфий керак ағёрдин.

* * *

Саҳни гулистонки, самар йўқ анга,
Бир садафедекки, гуҳар йўқ анга.

* * *

Тушмаса яғрофдин ўт бог аро,
Шох ўтундек неға бўлди қаро.

* * *

Оҳки, умр ўтти жаҳолат била,
Қолдим ўлум вақти хижолат била,

Умр куни уйқуда қолдим тамом,
Эмдики уйғондим, ўлуб эрди шом.

Андаки қилмоқ керак иш, қилмадим,
Иш қила олмас кунини билмадим.

* * *

Умр кунин қисмат этибтур қазо,
Ҳар чоғи бир ишға қилур иқтизо.

Ўнгача ғафлат била побастлик¹,
Жаҳл йигирмигачау мастлик.

Ўтгузу қирк ичра эрур айшу ком,
Ваҳки, манга ул доғи эрди ҳаром.

Қилмади элликда тараккий киши,
Олтмишу борча таназзул иши.

Етмиш аро вожиб эрур турмоғинг,
Сексон аро фарздур ўлтурмоғинг.

Тўксон агар бўлди, йиқилмоқ керак,
Юз аро жон таркини қилмоқ керак.

Умри табиий кишига бўлса ком,
Истар ўлуб, ҳар сори қилғай хиром.

Умри табиий дема, гар умри Нух,
Бор эса тавфиқдин² ўлмай футух.

Яхшироқ ул умрдин ўлмоқ йирок,
Умр неким, андин ўлум яхшироқ.

Умр эрур таквию тоат учун,
Тенгри буюрғонга итоат учун,

Тоату такви нечаким хушдурур,
Лек йигитлик чоғи дилкашдурур.

* * *

Бўлса ғаминг, жонинга солма алам,
Бир ғам эрур бас, емагил икки ғам.

¹ *Побастлик* – оёғи боғликлик, асирлик; гирифторлик.

² *Тавфиқ* – ёрдам, кўмак, мадад.

* * *

Ишга неча саъблик имкон эрур,
Ким ани осон тутар, осон эрур.

* * *

Шод ани бил даҳрда – ким ғам емас,
Даҳр иши чун ғам егали арзимас.

Чунки жаҳон боғи вафосиздурур,
Умр гули анда бақосиздурур.

Боғки, вардиға бақо бўлмағай,
Вардки, боғиға вафо бўлмағай.

* * *

Умрки, хориждурур ўтган иши,
Ҳар неки ўтти – анга етмас киши.

Келмаганидин доғи оқил демас,
Не десун ул ишники, маълум эмас.

* * *

Ҳолки, бўлди санга бир ону бас,
Анда не ғамгинлик этарсен ҳавас.

* * *

Қайси нафас айшға топсанг маҳал,
Англа ғаниматки, эрур бебадал.

Ҳар нафасинг жавҳари эрур нафис,
Ким санга ул бир нафас эрур анис.

* * *

Бу бари инъому ато бир тараф,
Жавҳари ақл ўлди яно бир тараф,

Ким бу сифат гавҳари рахшандани¹,
Қайси гуҳар, дурри дурахшандани².

Дуржи вужудингга ниҳон айлабон,
Дуржни ул нақд ила кон айлабон.

Борча жаҳондин қилиб ашраф сени,
Айлади розиға мушарраф сени.

Топшурубон дурри амонат санга,
Қилди карам тожи каромат санга.

* * *

Жон била сен то нафас имкони бор,
Қадрини билгилки, нафасча не бор.

Ҳар нафасинг ҳолидин оғоҳ бўл,
Балки анга ҳуш ила ҳамроҳ бўл.

* * *

Яхшилик ар айламасанг иш чоғи,
Айламагил бори ёмонлиқ доғи.

* * *

Асра ўзунгни биров озоридин,
Кимсага озурдалиқ изҳоридин!

* * *

Қилма улус ирзу³ иёлиға қасд,
Айлама эл жонию молиға қасд.

* * *

Бир нафасе қайғудин озод бўл,
Ёру мусоҳиблар ила шод бўл.

¹ Рахшанда – порлоқ, мунаввар.

² Дурахшанда – порлоқ, равшан.

³ Ирз – номус, иффат.

* * *

Боғ аро кўрсанг гули навхоста¹,
Борча учун сухбат эт ороста.

Чорла мурут ила асҳобни,
Инда такаллуф била аҳбобни.

Жонни алар мақдамидин² гулшан эт,
Кўзни алар чехрасидин равшан эт.

Базл тариқини шиор айлагил,
Ҳар неки борингни нисор айлагил.

Жонинг агар ком эса ихвонингга³,
Сарф эту қўй миннатини жонинга.

Жонни бу жамъият ила шод қил,
Сўнгни паришонлигидин ёд қил.

* * *

Ҳар кишиким, бор эса ёри анга,
Ҳар кишиким, ёр эса бори анга.

Ком била васлни айлаб ҳавас,
Топса бу комиға даме дастрас...⁴

Бўлди эса васл аро коме анга,
Истаса филжумла давоми анга.

Ҳаққа тилин шукргузор⁵ айласун,
Шукр тариқини шиор айласун.

¹ *Навхоста* – янги очилган.

² *Мақдам* – кадам қўйиш, ташриф буюриш.

³ *Ихвон* – биродар.

⁴ *Дастрас* – эришиш.

⁵ *Шукргузор* – шукр қилувчи.

Шояд ушул шукр ила бир неча дам,
Урғай ўшул васл ила бир неча дам.

Комини килсун Ҳақ анинг бардавом,
Жониға берсун бу давом ичра ком.

* * *

Асра, Навоий, бу нафас муғтанам,
Лек дегил ҳар нафасе шукр ҳам.

* * *

Адл ила олам юзин обод қил,
Хулқ ила олам элини шод қил.

* * *

Олам аро ҳар не хувайдодурур¹,
Сирри анинг зимнида пайдодурур.

Қайда зухур айласа моҳияти,
Музмар² эрур зотида хосияти.

* * *

Бил муниким, умр вафосиздурур,
Давлат ила жоҳ бақосиздурур.

* * *

Даҳр биносини хароб англағил,
Не кўрунур анда, сароб англағил.

* * *

Жумла жаҳон фонийи мутлақдурур,
Боқийи мутлақ тиласанг Ҳақдурур.

¹ *Хувайдо* – аён, ошкор, равшан.

² *Музмар* – яширин, пинҳон, махфий.

* * *

Бўлмаса Ҳақ ёдидин огоҳлик,
Билки гадоликча эмас шоҳлик.

Бўлса гадо Тенгридин огаҳлиғи,
Бордур анга икки жаҳон шаҳлиғи.

* * *

Етса зафар билма илик кучидин,
Бил зафару фатҳни бергучидин.

* * *

Шаҳлиғинга айламагил эътибор,
Ҳақ ғазабу лутфиға қил эътибор.

* * *

Шоҳки, иш адл ила бунёд этар,
Адл бузук мулкни обод этар.

* * *

Нафским, ул айши мудом истагай,
Санга гунаҳ, ўзига ком истагай.

* * *

Неча улуғ эрса гунаҳ хирмани,
Елга берур оху надомат ани.

* * *

Журм ўтиким, шуъласи пайваст эрур,
Узр сиришки суйидин паст эрур.

* * *

Лутфу карам гарчи эрур дилпазир¹,
Қаҳру сиёсат ҳам эрур ногузир².

¹ Дилпазир – ёқимли, дилга хуш келувчи.

² Ногузир – ночор, ноилож.

* * *

Неча маразга¹ гар эрур суд қанд,
Нечага ҳам захр эрур судманд.

* * *

Бормок учи бирла чу чикмас тикан,
Игна била қутулар андин бадан.

* * *

Кимсани бот айламагил аржуманд,
Ҳам яна оз иш ила қилма нажанд.

* * *

Поядин ортуқ киши урса қадам,
Бими йиқилмоқдуру ранжу алам.

* * *

Кимники, инсон десанг, инсон эмас,
Шаклда бир, феълда яксон² эмас.

* * *

Кимники, айлай дер эсанг махраминг,
Кўп синамай айламагил ҳамдаминг.

Ғафлат аро хуш кўрубон хуш дема,
Воқиф ўлуб, сўнгра пушаймон ема.

* * *

Оз иш учун тунд итоб айлама,
Қатлу сиёсатда шитоб айлама.

Бок йўқ, ар кечрак ўлур қатл иши,
Ўлса сўзунг бирла тирилмас киши.

¹ *Мараз* – касаллик, хасталик.

² *Яксон* – тенг, баробар, бир хил.

* * *

Хар кишинингким, сўзи ёлғон эса,
Айлама бовар¹, нечаким чин деса.

* * *

Қасд ила ёлғон демади ростгўй,
Чин демади саъй ила каззобхуй².

* * *

Гулга саҳар вақти берур жилва боғ,
Кечга етушса терар ўғлон-ушоғ.

* * *

Носихи содикки, эрур беғараз,
Бил анга оламда топилмас эваз.

* * *

Билки киши ўлмади тақдирсиз.

* * *

Шоми ажал уйида ётмас киши,
Умр куни гўрга ботмас киши.

* * *

Икки қадам ёнғуча етгач алам,
Саъй қилу илгари қуй бир қадам.

* * *

Қилмади минг душмани кинхоҳ³ ўқи
Ул яраким, айлади бир оҳ ўқи.

¹ Бовар – ишониш.

² Каззобхуй – ёлғончиликни касб қилиб олган одам.

³ Кинхоҳ (Кинахоҳ) – кекчи, ёмонликни кўзловчи.

* * *

Кўрмагасен йўл аро ранжу надам¹,
Ҳар қадаме ўрнига қўйсанг қадам.

* * *

Ҳар киши кўзинки тамаъ очти кенг,
Қатрау дарё эрур оллида тенг.

Олибу изҳори шикоят қилиб,
Кўпни оз ўрнида ҳикоят қилиб.

* * *

Бор эса Рустамча биров қуввати,
Ҳолами Тойича анинг химмати.

Илгида Қорунча бўлуб ганжу мол,
Топмоқ эрур халқ ризосин маҳол.

* * *

Лек не иш кимгаки, тақдир эрур,
Анга шуруъида² не тадбир эрур.

* * *

Шеърдур улким, демаги суд эмас,
Кўп деса, худ ғайри зиён буд эмас.

¹ Надам – пушаймон, афсус, надомат.

² Шуруъ – бошлаш, ишга киришиш.

«ФАРҲОД ВА ШИРИН» дан

Керак шер оллида ҳам шери жанги,
Агар шер ўлмаса, бори паланги¹.

* * *

Яна бир буки, ҳеч иш ҳодис² ўлмас
Биравгаким, анга бир боис ўлмас.

* * *

Бўлуб дунёу дининг жаҳлдин ҳеч,
Кел, этма жаҳлу мундоқ жаҳлдин кеч.

* * *

Кишиким, ичса ҳиммат базмидин жом,
Топар ул жомдин комин саранжом³.

Не кушким, бўлса ҳимматдин қаноти,
Эмас паст ошёнға илтифоти.

Очиб ҳиммат қанотин насри тойир⁴,
Эрур гардун шабистониға сойир.

Ким ўлса ҳиммат илкидин кушоди,
Не топсунким, топилғондур муроди.

¹ Паланг – йўлбарс.

² Ҳодис – содир бўлган, юз берган.

³ Саранжом – оқибат, охир.

⁴ Насри тойир – парвоздаги бургут.

Бийиклик келди ҳимматдин нишона –
Ки, ҳимматсизни паст этти замона.

* * *

Ани назм этки, тарҳинг тоза бўлғай,
Улусқа майли беандоза бўлғай.

* * *

Хуш эрмас эл сўнгинча рахш сурмак,
Йўликим, эл югурмиштур югурмак,

* * *

Бўлурдин даҳр бўстонида мавжуд
Эмасдур ғайри сўзу дард мақсуд.

* * *

Ки ҳар иш сориким, табъ ўлди мойил,
Эрур ўткармак андин ўзни мушкил.

Ҳавас тортиб синон¹ чун келтуруб зўр,
Бурун айлар хираднинг кўзларин кўр.

Бўлур мағлуб, ким бўлса ҳаваскеш²,
Бу ишта тенгдурур султонун дарвеш.

* * *

Чу кўрди мумкин эрмас тарки одат –
Ки, зотийдур шақоват³ ё саодат.

* * *

Не сўзким, билмагайлар ибтидосин⁴,
Хуш эрмас неча ҳўб этсанг адосин.

¹ Синон – найза.

² Ҳаваскеш – ҳавасга берилган.

³ Шақоват – бахтсизлик, ярамаслик.

⁴ Ибтидо – бошлаш, бошланиш.

* * *

Бировга қисмат оз бўлди бағоят,
Бировга бахшиш улди бениҳоят.

* * *

Дебонким: чун жаҳоннинг йўқ вафоси,
Эмас маҳкам амал қасри асоси.

Бақо айвони кўп олий эмастур,
Ҳаводисдин жаҳон холи эмастур.

Киши гар қилса минг йил подшолик,
Жаҳон мулкига айлаб кадхудолик¹,

Чу тортар оқибат жоми фанони,
Борур дам фаҳм этар бир дамча они.

* * *

Чаманда сарв бас раъно шажардур,
Йўқ андин нафъ, чунким бесамардур.

Шажарким, жуз лагофат шеваси йўқ,
Ўтун ўрнидадур гар меваси йўқ.

Ёғиндин гар булут еткурмаса суд,
Ҳавода ул ҳамону бир қалин дуд.

* * *

Агар ўт ўчса, бўлмас ғусса ютмоқ,
Чу ахгар қолди, осондур ёрутмоқ.

* * *

Киши ҳар муддаодаким кўрар суд,
Яқин эрмас ани топмоғда беҳбуд.

¹ Кадхудолик – ҳукмронлик, подшоҳлик.

* * *

Ки, гардун етти қасридур вафосиз,
Жаҳоннинг тўрт фасли ҳам бақосиз.

* * *

Нечаким ақл пири зуфунундир¹,
Ҳавас атфоли илгида забундир.

* * *

Итикрак² эсди чун гулшан шамоли,
Чаманни борча гулдин қилди холи.

* * *

Бировким топса шахлиғдин раёсат³,
Тузук бўлмас иши қилмай сиёсат.

* * *

Шаҳ ар тиғи сиёсат қилмаса тез,
Чекилгай халқ аро юз тиғи хунрез⁴.

* * *

Агар золимға йўқтур шохдин бок,
Эрур ул хушдилу мазлум ғамнок.

* * *

Сиёсатни биров чун қилди бунёд,
Бўлур тадриж⁵ бирла таъби муътод.

Бу ишнинг лаззатин чун топти коми,
Бўлур ҳар лаҳза кўпрак эҳтимоми.

¹ Зуфунун – донишманд, илму фазилат соҳиби.

² Итикрак – тезрок, ўткиррок.

³ Раёсат – раислик, бошлиқлик.

⁴ Хунрез – қон тўқувчи; золим, ситамгар.

⁵ Тадриж – аста-секин, даражама-даража.

* * *

Қарилиқ айбини ёшурса бўлмас.

* * *

Ҳавас бўлса қариға навжавонлик¹,
Хижолат зоҳир айлар саргаронлик².

* * *

Сақол оқи ўлумга пешравдур³,
Тириклик сабзаси узра қиравдур.

Ани узмак йигит бўлмоқ ғамида,
Сақол юлмоқдурур ўз мотамида.

Ики-учни юлуб, юз айлаган реш,
Топар беш-олти кундин сўнг ўн-ўн беш.

* * *

Ғаразким макру ҳийлат бирла қори,
Ёнаолмас йигитлик кўйи сори.

* * *

Йигитлик айши бисёр ўлди, бисёр,
Қарилиқ ранжи душвор ўлди душвор.

* * *

Чу йўқтур эътимод умр ишига,
Қачон ўлмоқ якин эрмас кишига?

* * *

Йигит истар қарилиқнинг навиди⁴,
Қариға йўқ йигит бўлмоқ умиди.

¹ Навҷавон (Навҷувон) – ёш йигит.

² Саргарон – гангиган, довдираган, боши айланган.

³ Пешрав – пешво, раҳнамо.

⁴ Навид – хушхабар.

* * *

Бири улким, чу йўқ умр эътимоди,
Йигит-кариға тенгдур зулму доди.

* * *

Гияҳ юз минг бўлур бўстонда барбод,
Вале юз йил турар бир сарви озод¹.

* * *

Кичикларга кичикдур умр асоси,
Улуғларға улуғрокдур қиёси.

* * *

Деди: ҳар ишки қилмиш одамизод,
Тафаккур бирла билмиш одамизод.

* * *

Агар шох, ар гадодур одамизод,
Эмас бўйни қазо ҳукмидин озод.

Ёзилғон нуктани тағйир қилмоқ,
Эрур сув узра хат таҳрир қилмоқ.

Қазо қилки не хатким қилди мастур,
Эмас ҳаргиз ани тағйири дастур².

* * *

Кишининг ер юзига ҳукми етсун,
Қазойи осмони етса нетсун.

* * *

Хирад гар бўлди эрса чорапайванд,
Натижа чорадин топқай хирадманд,

¹ *Сарви озод* – тик ва баланд сарв.

² *Дастур* – бу ерда одат, расм, қоида маъносида.

Гар ўлса чораға такдир монеъ,
Керак бўлмоқ казо ҳукмиға қонеъ.

* * *

Кўнгул дардиға дармондур насиҳат,
Қилоли улча имкондур насиҳат.

* * *

Муни билким, жаҳон фонийдур асру,
Ҳақиқат аҳли зиндонийдур асру.

Агар топса Сикандар мулки зотинг,
Гар ўлса Нух умрича ҳаётинг.

Чу кетмоқлик керактур бот, агар кеч,
Ҳамул давлат била бу умр эрур ҳеч.

* * *

Буким Ҳақ айлади инсонни мавжуд,
Анга мавжудликдин борча мақсуд.

Эрур Ҳақ амриға маъмур бўлмоқ,
Бу ишдин ўзгадин маъзур бўлмоқ.

* * *

Куёшни зарра ёшурмоқ бўлурму?
Хубоб узра тенгиз турмоқ бўлурму?

* * *

Хунарни асрабон неткумдур охир,
Олиб туфроққа му кеткумдур охир?!¹

* * *

Гар ўлса тарбият кам ё зиёда,
Табиат айламас тағйир зода¹.

¹ Зода – фарзанд.

* * *

Хирад дехкони мундоғ нуктае дер –
Ки: «Дона сочқоли яхши керак ер».

* * *

Манга не ёру не ошиқ хавасдур,
Агар мен одам ўлсам, ушбу басдур.

* * *

Вале ҳар неки Тенгри қилса тақдир,
Кишига йўқ ризодин ўзга тадбир.

* * *

Йилон нетгай уруб ниш аждаҳони,
Ит урмак бирла ёнмас корвони.

* * *

Хатодин холи эрмас одамизод,
Эрур Ҳақ ишда саҳв этмоқдин озод.

* * *

Ғазаб тиғин чиқорса подшаҳлар,
Улуғ мужримча¹ бордур бегунаҳлар.

* * *

Қамишлиқ ичра чун ўт тушди ногоҳ,
Қуруғ-ўл кул бўлур бўлғунча огоҳ.

* * *

Деди: ошиққа не иш кўп қилур зўр?
Деди: фурқат кун ишқи балошўр².

¹ Мужрим – гуноҳкор, айбдор.

² Балошўр – бало келтирувчи.

* * *

Киши гар кўксини юз пора қилсун,
Фалак бедодиға не чора қилсун?!

Анинг бедодидин ким бўлса ношод¹,
Қилур жониға бедод узра бедод.

* * *

Чақилса барқ олам ичра бебок,
Тура олғайму ўтрисида хошок?

* * *

Бағоят мушкул иш эрмиш, бағоят –
Ки, ошиқ нангу ном² этғай риоят³.

* * *

Кишига ҳар неким келгай қазодин,
Давое яхшироқ йўқтур ризодин.

* * *

Неким бўлса қазойи осмони,
Кишига бўлмас иснод⁴ этмак они.

* * *

Вафосиздур чу хайли одамизод,
Вафосизни не қилсун одами ёд.

* * *

Топилмас Тенғри тақдириға тадбир.

¹ Ношод – ғамгин, хафа.

² Нангу ном – ор-номус, обрў-эътибор.

³ Риоят – эътиборга олиш, андиша қилиш.

⁴ Иснод – бу ерда нисбат бериш маъносида.

* * *

Тилаб ёкут, лахти хора топтинг,
Тилаб хуршид, оташпора топтинг.

* * *

... оқил қазоға айламас кин.

* * *

Гар оҳингдин чикорсанг чарх уза дуд,
Не суд ондин сангау не манга суд.

* * *

Жаҳондин, раҳрав эрсанг, боғла маҳмил¹ —
Ки, осойиш ери эрмас бу манзил.

* * *

Уйеким, бир нафасдин бўлса барбод,
Не қўйсун оқил андоғ уйга бунёд?!

* * *

Кишининг неча кўпрак гавҳари пок,
Анинг бедодидин кўпрак аламнок².

Чу асли пок гавҳар келди ёкут,
Тешиб бағрини қон айлар анга қут.

Қуёшким коинот андин олур нур,
Қилур ҳар тун қаро туфрокка мастур.

* * *

Фатила доғ учун ўт солса ҳардам,
Агарчи куйдурур, лекин куяр ҳам.

¹ Маҳмил — бу ерда тайёргарлик кўрмок маъносида.

² Аламнок — аламли.

* * *

Йилондин кимга захми бўлса ҳодис,
Ҳамул захм-ўк бўлур қатлиға боис.

* * *

Нечук қилғай бир иш аҳли маоний –
Ки, суди озу кўп бўлғай зиёни?

* * *

Ҳариф эрмасдурур хороға шиша,
Чу тушти ўт, куяр хирмон ҳамиша.

* * *

Балиқ ҳоли бу бўлғай судин айру –
Ки, толпинмоқдин ўлғай истабон су.

* * *

Чу ошиқ бордур ўз қатлиға бебок,
Яналар қатлидин кўнглида не бок.

* * *

Фалак чолок эрур гар зулм чоғи,
Эрур чобук¹ мукофотида доғи.

Бировгаким, бировдин етти офот,
Ҳамоноким, қатиғрокдур мукофот.

Бировким риштае узди жафодин,
Эваз тутмоқ керак кўз аждаҳодин.

Ким этти кул бир учкунни ниҳони –
Ки, барқи қилмади кул охир они?

Қасос амрида даврон келди чолок,
Дема давронки, сойир тўққуз афлок.

¹ Чобук – тез, чакқон, илдам.

Ситамдин бас иликни чекмак авло,
Вафоу меҳр тухмин экмак авло.

Чу мазраъ ичра сочтинг ҳар не дона,
Ҳамул дона кўтаргунг жовидона.

Чу маҳсулидин ўлмас кимса қочмоқ,
Керактур яхшилик тухмини сочмоқ.

* * *

Хирад ҳар кимгаким, Ҳақдин атодур,
Бу ишда эътироз этмак хатодур.

* * *

Эмас эл ройи бирла ҳукми тақдир,
Неким тақдир, анга бўлмиш не тадбир.

* * *

Янги ой бадрлиқдин¹ келди маҳжур²,
Қуёшдин ҳар кеча касб этмаса нур.

* * *

Қуёшлиқ истасанг, касби камол эт,
Камол ар касб этарсен, бемалол эт.

* * *

Киши таълимдин топса малолат,
Топар илм аҳли олинда хижолат.

* * *

Бировким қилса олимларға таъзим,
Қилур гўеки пайғамбарға таъзим.

Ҳадис ўлмиш набийдин бўйла ҳодис –
Ки, олим келди пайғамбарға ворис.

¹ *Бадр* – тулин ой.

² *Маҳжур* – айрилиб колган, маҳрум.

* * *

Эрусен шох – агар огоҳсен сен,
Агар огоҳсен сен – шоҳсен сен.

* * *

Шаҳеким, илм нурин топти зоти,
Анинг то ҳашр қолди яхши оти.

Сикандар топти чун илму ҳунарни,
Не янглиғ олди кўргил баҳру барни¹.

* * *

Вагар илм ичра бўлмай бирга конеъ,
Баридин баҳравар бўлсанг, не монeъ.

* * *

Улум ичра ўкусунг юз туман фасл,
Тамоми фаръу² дин илми эрур асл.

Бу дин илмики, хомам қилди таҳрир,
Эрур фикху³ ҳадису сўнгра тафсир.

Чу такмил⁴ ўлди бу уч илм, сен бил,
Яна ҳар илм майлин қилма, ё қил.

* * *

Қаю жисмеки, онинг сихҳати йўқ,
Қилурға Тенгри амрин қуввати йўқ.

* * *

Қани Таҳмурасу⁵ Жамшиду Заҳҳок⁶ –
Ки, ҳар бир олди олам мулкани пок?

¹ Баҳру бар – қуруклик ва сув, яъни бутун дунё.

² Фаръ – қисм, бўлак.

³ Фикҳ – ислом дини қонун-қоидалари туғрисидаги илм.

⁴ Такмил – тугатиш, охирига етказиш.

⁵ Таҳмурас – қадимги Эроннинг пешдодийлар сулоласига мансуб иккинчи хукмдор.

⁶ Заҳҳок – пешдодийлар сулоласига мансуб бешинчи хукмдор.

Назар қилким, олиб неттилар охир,
Неким борин солиб кеттилар охир.

* * *

Кишидин яхши от қолғай жаҳонда.

Қила олгонча ул бўлсун шиоринг –
Ки, яхши от қолғай ёдгоринг.

* * *

Назар қилким, не амру наҳй¹ этар Ҳақ,
Ҳақ амру наҳйидин бош чекма мутлак.

Неким қил деб турар, фавт² этмагил ҳеч,
Неларким қилма дебутур борчадин кеч.

* * *

Вагар ҳикматқа бўлса илтифотинг –
Ки, бўлсун Нух умрича ҳаётинг.

* * *

Муфид³ ашёға дойим иштиғол⁴ эт,
Вале бор ишда майли эътидол эт.

* * *

Неким бўлса мизожингға гуворо⁵,
Анга кўп майл қилма ошкоро.

* * *

Бу сўзни аҳли ҳикмат дебдурур хўб,
«Ямондин оз беҳким, яхшидин кўп».

* * *

Гизо бўлса муфиду табъ роғиб⁶,
Бас эт табъинг хануз ўлғонда толиб.

¹ Амру наҳйи – буюриш ва ман этиш.

² Фавт – бу ерда кўлдан бериш, ўтказиб юбориш маъносида.

³ Муфид – фойдали.

⁴ Иштиғол – машғуллик, шуғулланиш.

⁵ Гуворо – тез ҳазм бўладиган, ёқимли.

⁶ Роғиб – хоҳловчи, талаб қилувчи, мойил.

Бу доғи топмағунча ҳазм комил,
Баданни қилма ортуқ юкка ҳомил.

Агар ҳайвон суйидур ғайри мақдур,
Эрур гар меъда қилмас ҳазм, маъзур.

* * *

Куёшким, солди олам ичра ёғду,
Етишти пашшадин Анқоға тегру¹.

Вале юз мунча гар нур ўлса маълум,
Не маълум айлағай хуффош ила бум?²

* * *

Даниларға бировким зарфишондур,
Эшак оллиға тўкмак заъфарондур.

* * *

Не топқай кўпалак шамъ ўтидин завк,
Керак парвона куйгай кўргузуб шавк.

* * *

Гулеким, даҳр боғин гулшан айлар,
Насими кўз чароғин равшан айлар.

Нечаким рангу бўйи жонфизодур,
Жуал хайлиға атридин вабодур.

Жуал кўнгли учун боғ ичра булбул,
Де олғаймуки, руҳафзо³ эмас гул?

¹ Тегру – ... гача, ... га қадар.

² Бум – бойқуш, бойўғли.

³ Руҳафзо – руҳлантирувчи, жонлантирувчи, тирилтирувчи.

«ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН»дан

Зохидки, улусқа қилғай иршод¹,
Солсанг томуғ ичра кимга ирод?²

Фосиқки, эрур бор иши муҳмал,
Ёрлиқасанг они кимга мудхал?³

* * *

Бас, аввалғи садо сўз ўлғай,
Ҳар савтқа ибтидо сўз ўлғай.

* * *

Эй сўз, не бало ажаб гуҳарсен,
Гавҳар неки, баҳри мавжварсен⁴.

* * *

Игна учи бирла жазб этиб нам,
Ким баҳр суйини айлагай кам.

* * *

Ҳар табъки, зоти ўлса маҳрур⁵,
Оз ҳирқат⁶ этар танини ранжур.

¹ *Иршод* – тўғри йўл кўрсатиш, раҳбарлик қилиш.

² *Иродат* – истак, хоҳиш, ихтиёр.

³ *Мудхал (Мудхил)* – бахил, хасис.

⁴ *Мавжвар* – мавж урувчи, тўлқинланувчи.

⁵ *Маҳрур* – ҳароратли, иситмаси бор.

⁶ *Ҳирқат* – бу ерда ғам, қайғу маъносида.

* * *

Заъф¹ ичра табиат ўлса мушфик,
Беҳроқки², туман табиби ҳозик!³

* * *

Давлат иши саъй бирла эрмас.

* * *

Бефойда иш натижа бермас.

* * *

Дедики: «Не кимиё⁴ эрур ишқ,
Не бориқаи⁵ зиё эрур ишқ –

Ким, ҳар кишиники қилди ғамнок,
Ғашдин қилур ўйла қалбини пок.

* * *

Гар урса тикан аёғинга неш,
Кўнглунғ аёғинғ учун бўлур реш⁶.

* * *

Инсонки, эрур чароғи биниш⁷,
Бал чашму чароғи офариниш.

* * *

Одам била ваҳш келди кам жинс,
Одамға ҳам одам ўлди ҳамжинс.

¹ Заъф – қувватсизлик, ҳолсизлик, хасталик.

² Беҳроқ – яхшироқ, афзалроқ.

³ Ҳозик – моҳир, билимдон.

⁴ Кимиё (Кимё) – нодир, ноёб.

⁵ Бориқа – нур, шуъла.

⁶ Реш – яра, жароҳат.

⁷ Биниш – кўриш.

* * *

Гар васл иши маҳолвашдур¹,
Филҳол, бу мужда бори хушдур.

* * *

Ўткандин шиква² этса бўлмас,
Ҳар негаки, ўтти, етса бўлмас.

* * *

Дур тож уза айбдин йироқдур,
Лаъл ўлса ёнида яхшироқдур.

* * *

Ошиқлик иши эрур забунлук,
Меҳнат чаҳи ичра сарнигунлук.

* * *

Ҳар уйдаки, бўлса итга манзил,
Бўлмас малак ул уй ичра нозил?

* * *

Эр мажлиси ичра роҳ³ эрур зеб,
Хотун кишига салоҳ эрур зеб.

* * *

Пардасини ғунча айласа чок,
Барбод этар они чархи бебок.

* * *

Пашша киму пиллик хаёли,
Ё мўрға шерлик мажоли.

¹ *Маҳолваш* – кийин, мушкул.

² *Шиква* – шикоят, нолиш.

³ *Роҳ (Раҳ)* – йўл.

* * *

Бўлмоқ бу сифат бир ишда мағлуб,
Аҳли хирад оллида эмас хўб.

* * *

Ҳар дардки, Ҳақ кишига берди,
Ҳам Ҳақдин анинг давоси эрди.

* * *

Тадриж ила тифл ўлур хирадманд,
Сокинлик ила қамиш бўлур қанд.

* * *

Юз йил киши умр агар тилар, бил –
Ким, сабр керақдур анга юз йил.

* * *

Хирман сари тушса бир шарора¹,
Куймақдин эмастур анга чора.

* * *

Ит кимсага бевафолиғ этмас,
Бошин олиб ўзга сори кетмас.

* * *

Хуш давлат эрур висол шоми,
Очилмаса субҳи ҳажр доми.

* * *

Инсонники, халқ қилди Халлок,
Йўқ тийнат² анга бағайри³ туфрок.

¹ Шарор – учкун, аланга.

² Тийнат – хулк, феъл, яратилиш.

³ Бағайри – ...дан ўзга.

* * *

Ҳар кимгаки ишқ юз кетурса,
 Ё машъали шавқ шуъла урса,
 Тоғ эрсаки, сув килур вужудин,
 Нобуд этар набуду будин.

* * *

Рангин кўпалак¹ эрур дилафруз²,
 Парвона киби эмас жигарсўз³.

* * *

Парвонани ишқ этмаса маст,
 Урғайму ўзини ўтка пайваст?

* * *

Куйган киши кўргузур нишона.

* * *

Билким, не жаҳондадур вафое,
 Не умр биносига бақое.

Ҳам сув узадур жаҳон қарори,
 Ҳам ел била умрнинг мадори –

Ким тупроғу сувга шод бўлғай,
 Елға қачон эътимод бўлғай?

Юз йил киши ғар жаҳонда шахдур,
 Йўқ эрса гадойи хонақаҳдур⁴.

Марг аждари чун оғиз очар кенг,
 Ютмокка шаҳу гадо эрур тенг.

¹ *Кўпалак* – капалак.

² *Дилафруз* – дилни ёритувчи; кўнгилни шод этувчи.

³ *Жигарсўз* – бағирни куйдирувчи, изтиробга солувчи.

⁴ *Хонақаҳ* – сўфийлар йигиладиган, зикр тушадиган жой.

* * *

Бул банда ато-аноға яксон –
Ким, Ҳақ деди волидайн эҳсон¹.

Қуллуқларин айла расму одат,
Кавнайн² аро бил муни саодат.

* * *

Нафс айласа фисқ ила табаҳкор³,
Ҳақ оллида ўзни бил гунаҳкор.

* * *

Чекса гунаҳ ўти шуъла пайваст,
Қил они надомат ашкидин паст.

* * *

Тоатқа риёни айласанг зам,
Соғинмағил они фисқдин кам.

* * *

Журмеки, ёнидадур надомат,
Ул келди нажотдин аломат.

* * *

Ким чекса қадаҳ ниёз бирла,
Хушроқки, риё намоз бирла.

* * *

Зинҳорки, зулм риштасин уз,
Инсоф ила адл қасрини туз.

¹ Волидайн эҳсон – ота-она эҳсондир.

² Кавнайн – икки олам: бу дунё ва охираат.

³ Табаҳкор – бадкор, бузғунчи.

* * *

Мазлумға золим этса бедод,
Додин бериб, айла хотирин шод.

* * *

Не зулм қилурға элни қотқил¹,
Не зулм қўлин ўзунг узотқил.

* * *

Эл молин ўзунгга мол билгил,
Хайлин ўзунга иёл билгил.

Яъни нечук асралар иёлинг,
Маҳфуз² нечукки, турса молинг.

Андок бори эл иёлин асра,
Ўғридин амонда молин асра.

¹ Қотмоқ – бу ерда қўшилмоқ, аралашмоқ маъносида.

² Маҳфуз – сақланган, яширилган.

«САБЪАИ САЙЁР»дан

Кўр билмас ёруғ эканни куёш,
Кундуз учмоғ ғариб эрур хуффош.

* * *

Бум зулмоний ўлди пинҳоний,
Кўр этар они меҳри нуроний.

* * *

Нимжон пашша кўнглум айла гумон
Зўри нафсим нечукки пили дамон¹.

* * *

Сўз келиб аввалу жаҳон сўнгра,
Не жаҳон, кавн² ила макон сўнгра.

* * *

Аввалу охирингга солғил кўз,
Бил ҳам аввал сўзу ҳам охир сўз.

* * *

Ҳаққи, инсонни қилди маҳрами роз,
Ҳайвондин ул айлади мумтоз³.

¹ Дамон – даҳшатли.

² Кавн – борлик, коинот.

³ Мумтоз – танланган, сараланган.

* * *

Жисм бӯстониға шажар сӯздур,
Руҳ ашжориға самар сӯздур.

* * *

Гулшане келди жисми инсоний,
Нутқ онинг булбули хушалҳони¹.

* * *

Бӯлмаса сӯз ажаб бало бӯлғай,
Булбули нутқ бенаво бӯлғай.

* * *

Сӯзки, жон гулшанида келди насим,
Бал кӯнгул баҳри ичра дурри ятим².

* * *

Дурни суфт айламак аро ҳаккок³
Кӯп қилур сахв – бор эса бебок.

* * *

Барча мазҳабда фосики ранжур
Яхшироқдурким, зоҳиди мағрур.

* * *

Бир деганни ики демак хуш эмас,
Сӯз чу такрор топти, дилкаш эмас.

* * *

Билки, жӯянда⁴ келди ёбанда⁵.

¹ Хушалҳон – хушоҳанг.

² Дурри ятим – садаф ичида алоҳида етилган қимматбаҳо дур.

³ Ҳаккок – тоштарош.

⁴ Жӯянда – изловчи.

⁵ Ёбанда – топувчи.

* * *

Кимки, ишқ ичра мубтало бўлғай,
Ҳар не жуз васл, анга бало бўлғай.

* * *

Ишқ ила кимки, ошно бўлди,
Офият мулкидин жало бўлди¹.

* * *

Бодаким, олса ихтиёр элдин,
Не ажаб чиқса, ҳар не бор элдин.

* * *

Деди: «Ҳар ким бир ишни варзиш² этар,
Иш камолини кўр, не ерга этар!»

* * *

Шоҳким, қаҳри ўлса муставли³,
Ул диёр ичра бўлмамоқ авли.

* * *

Ким ўзи кўксин ўзи чок этгай,
Ўзи жонин ўзи ҳалок этгай!?

* * *

Ишқ ўтиким, кўнгулдин олди фароғ,
Ашқ ул ўткадур су ўрнига ёғ.

* * *

Ёр ҳажри чу тийра қилса мизож,
Ҳеч ёр айламас ул ишға илож.

¹ Жало бўлмоқ – кетмоқ, тарк этмоқ.

² Варзиш – одат, кўникма.

³ Муставли – ғолиб.

* * *

Ким: «ҳаводис еридурур олам,
Ондин озод эмас бани одам.

Ҳар не эл олиға ёзибдур Ҳак,
Чора йўқ они кўрмайин мутлақ».

* * *

Кимсаким, топмағай таом ила баҳр,
Нўш қилғай таом ўрниға захр.

* * *

Жисмким, топмади ғизо била қут,
Бўлди сувдин йироқ тушган хут¹.

* * *

Ки: «Неким Тенгри айламиш тақдир,
Айлай олмас киши анга тадбир».

* * *

Не ажаб яхши сўздур ул масало² –
Ки: «бало яхшироқки, бими бало».

* * *

Гарчи келмак эрур иродат ила,
Лек кетмак эрур ижозат ила.

* * *

Одами жойиз ул-хато бўлмиш,
Бу хато борчаға раво бўлмиш.

¹ Хут – балик.

² Масало – масал.

* * *

Хушдурур боги коинот гули,
Барчадин яхшироқ ҳаёт гули.

* * *

Шаҳ тилар бўлса шоҳлик қилмоқ,
Сипаҳидин керакмас айрилмоқ.

Шаҳни дерлар сипоҳ бирлан шоҳ,
Шоҳ эмасдур йўқ эрса анда сипоҳ.

Шаҳға хайл ўлса фатҳ онинг ишидур,
Бир киши Рустам ўлса, бир кишидур.

* * *

Ҳар кишиким бировга қозғой чоҳ,
Тушгай ул чоҳ аро ўзи ногоҳ.

* * *

Ростдин нукта яхшироқ эрмас.

* * *

Ишки таҳқиқи бежиҳат бўлғай,
Сўрмоқ они не маслаҳат бўлғай?

* * *

Киши ўлгонга тиғи кин сурмас,
Бир ўлукни икита ўлтурмас.

* * *

Ўт аро ихтиёр ила сурмак,
Баҳра бермас, бағайри куйдурмак.

* * *

Киши юз қарн подшоҳ ўлса,
Тахтгиру¹ жаҳонпаноҳ ўлса.

Етти кўк гунбазида ороми,
Човуши² бўлса чарх Баҳроми³.

Ҳам керак оқибат видоъ этмак,
Борчанинг таркини қилиб кетмак.

* * *

Аждаҳоедурур бу даҳри дани⁴,
Элни ютмоқ чекиб шиору фани.

* * *

Эй кўнгул, боқмағил жаҳон ишига —
Ким, жаҳон қилмади вафо кишига.

* * *

Кимгаким Нух бўлди киштибон⁵,
Ғам йўқ ар кўкка мавж урар тўфон.

* * *

Кимки тахтин анинг самоға чекиб,
Ерга урмоқ учун ҳавоға чекиб.

* * *

Борчаға чун адам сори йўлдур,
Корвон ичра корвон улдур.

¹ *Тахтгир* — тахтни эгалловчи, ғолиб.

² *Човуш* — ясовул, хизматчи.

³ *Баҳром* — Марс сайёраси.

⁴ *Даҳри дани(й)* — тубан дунё.

⁵ *Киштибон* — кемачи.

* * *

Ўзлугунгдек огир юкинг йўқ, бил,
Ул оғир юкдин ўзни айла енгил.

* * *

Шаҳки, минг йил анинг ҳаётидур,
Ғараз ўлганда яхши отидур.

Минг йил ўлса ҳаёт маддиға¹ печ,
Ул замонким ўлар, эрур бари ҳеч.

Яхшилик бирла гар қолур оти,
Бу эрур мужиби мубоҳоти.

* * *

Шеър ҳам чун кишигадур фарзанд,
Кўнглига қуту бағриға пайванд.

* * *

Чун ўғул айбини ато кўрмас,
Кўрса ҳам қилғонин хато кўрмас.

* * *

Ганж уммидидин улки, кўргай ранж,
Ранжи зоеъ эмас чу топқай ганж.

* * *

Гарчи даҳр аҳли ҳийласоз ўлғай,
Ёмони кўпу яхши оз ўлғай.

Лек кундузни дегучи кечадур,
Билса бўлғайки, даҳр аро нечадур?

¹ *Мадд* – чўзиқлик, давомлилик.

Шабпарак бирла бум қилса бу зўр,
Юз туман турфа куш эмас худ кўр.

* * *

Гар зумураддин ўлса кўр афъи¹,
Ҳам зумуррад қилур анинг дафъи.

* * *

Гул иси гар жуал балосидур,
Ҳам ул ис-ўқ анинг вабосидур.

* * *

Тоғ илаким кесак қилур навард,
Чикорур урғоч-ўқ ўзидин гард.

* * *

Хас агар ўт била ситез айлар,
Ҳам ўзидин ул ўтни тез айлар.

* * *

Рўд² янглиғ неча фиғону хуруш?
Баҳр ўлуб, айлагил ўзунгни хамуш!

¹ Афъий – захарли илон; мажозан зулф, соч урими.

² Рўд – арик, сой.

«САДИ ИСКАНДАРИЙ»дан

Ғамим йўқтур ўлмакда эмгак учун,
Нединким туғар кимса ўлмак учун.

* * *

Эшиттимки, Ҳоруни¹ дарё ато
Демишким, чу афв айласам пурхато².

Агар билсалар халқким бегумон,
Не чоғлиғ топармен фараҳ ул замон.

Топарға иноят била парвариш,
Улус қилмағай журмдин ўзга иш.

* * *

Бировким эрур ганж вайронаси,
Не ғам аждаҳо бўлса ҳамхонаси.

* * *

Ярим йўлда қолмоқ эрур мушкил иш.

* * *

Башар хайлига тил тутулғон замон,
Тириклик ҳамон келди, ўлмак ҳамон.

¹ Ҳорун – Мусо пайғамбарнинг акаси.

² Пурхато – хатоси кўп.

* * *

Қаю кимсаким, сўз берур жон анга,
Қилур жон фидо оби хайвон анга.

Ўлукка гар андин эрур жони пок,
Ва лекин тирикни ҳам айлар ҳалок.

* * *

Қаю кимсаким аҳли идрокдур,
Анга жон фидо қилса, не бокдур.

* * *

Бировким, эрур ёвар¹ иқбол анга,
Не иш қилса, фархундадур² фол анга.

Қаю ишгаким, ройи озим³ бўлур,
Зафар ёру давлат мулозим бўлур.

Агар қилса хармухра дарюза⁴ ул,
Бўлур кирса илгига феруза ул.

Тикон сориким қўл узотур нуҳуфт⁵,
Қўлиға кирар ғунчай ношугуфт⁶.

Агар ойға тушса кўзи, кун бўлур,
Қадам қўйса туфроққа, олтун бўлур.

* * *

Қуёшким, эрур нур сочмоқ иши,
Нетиб нур ила они ёпқай киши.

¹ Ёвар – ёрдамчи, мадакдор.

² Фархунда – қутлуғ, бахтли, саодатли.

³ Озим – азм килувчи.

⁴ Дарюза – хоҳиш, истак.

⁵ Нуҳуфт – яширин, пинҳон.

⁶ Ношугуфт – очилмаган.

* * *

Жаҳондорларни жаҳон қилса даст,
Топа олмағайму гадоларға даст?¹

* * *

Навоий, жаҳоннинг фирибин ема,
Хирад олида нақшу зебин дема.

Чу даврон иши бевафоликдурур,
Фузун шоҳлиғдин гадоликдурур.

Гадоеки, қайд ўлғай андин йирок,
Муқайяд² жаҳондордин яхширок!

* * *

Бировким, анга ҳиммат ўлди баланд,
Эрур олам аҳли аро аржуманд.

Киши нақди гар бир қаро мис эмас,
Агар ҳиммати бўлса, муфлис эмас.

Ани англа муфлиски, йўқ ҳиммати,
Чу йўқ ҳиммати, йўқ анинг ҳурмати.

* * *

Чу ҳиммат эрур кимиёйи вужуд –
Ки, андин топар эътибор аҳли жуд³.

* * *

Бировким, анинг ҳиммати йўқтурур,
Ганий бўлса ҳам ҳурмати йўқтурур.

* * *

Тутай, дунсифат кимсанинг ганжи бор,
Туну кун анинг хифзидин ранжи бор.

¹ Даст – кўл.

² Муқайяд – асир, гирифтор, оёғи боғлиқ.

³ Аҳли жуд – саховат аҳли.

* * *

Пашизе¹ агар тугди эрса лаим²,
Мудом очмоғидин топар кўнгли бим.

Десагим: очай тонгла, ёхуд бугун,
Тугар ул тугунга яна бир тугун.

Очардин эмас коми тарқатмоғи,
Ғараз бор анга ўзга бир қатмоғи³.

Кўрунмай дирам акдин очмоғи кўп,
Дирам ҳар неча кўп, тугун доғи кўп.

Очар бўлса андин саросар гирих,
Солур кўнглига бир гирих ҳар гирих.

* * *

Йиғоч узра гар бўлса юз минг ёнғоғ
Кўмар ерга ҳар не ўғурлоди зоғ.

* * *

Ер остики, сичқонға кошонадур,
Яна анда ҳар ён ниҳон хонадур.

Разолатни ҳаддин қачон ошурур,
Ўзидин доғи туъмасин ёшурур.

* * *

Кўрар айб дун сарф қилмоқ дирам,
Анингдекки, йиғмоғни аҳли карам.

* * *

Карамсизки, бор уйда махзан анга,
Фалокат бирла фоқадур фан анга.

¹ Пашиз – пул, чақа.

² Лаим – хасис, паст, нокас.

³ Қатмоғ – боғламоқ.

* * *

Не нақдеки, аҳли карам сарф этар,
Анга халқдин кўп машаққат этар.

* * *

Кишиким бийикракдурур ҳиммати,
Жаҳон аҳлидин камдурур меҳнати.

* * *

Не қушким, баланд ўлса парвоз анга,
Ҳалок истамас новакандоз¹ анга.

* * *

Гадоеки, бўлғай бийик ҳиммати:
Анга паст эрур шоҳлиғ рифъати.

* * *

Деди: «ул кишиким тавонгардурур²,
Анга хайр кўпрак муяссардурур».

* * *

Деди: «Хайрким қилса аҳли манол³,
Бу ишдин эмастур йироқ икки ҳол.

Бири улки: мавқеъдадур ул иши,
Ишин ғайри мавқеъ қилур ҳам киши.

Гар иш ғайри мавқеъда мавжуд эрур,
Киши ҳар неким қилди, мардуд эрур.

Ва гар ўз еридадурур қилгани,
Не иш қилса мақбул тутсақ ани...»

¹ Новакандоз – ўқ отувчи, мерган.

² Тавонгар – бой-бадавлат.

³ Аҳли манол – мулк эгалари, бойлар.

* * *

Нечукким, эрур адл шаҳларға зеб,
Эрур ҳам гадо, хокирахларға зеб.

Шаҳеким, адолатдур онинг иши,
Тенг эрмас анга шоҳлардин киши.

* * *

Не шаҳким, анинг адл кирдоридур¹,
Десам, йўқ ажабким, Худо ёридур.

* * *

Шаҳеким, килур хайли инсонға амр,
Ҳақ этмиш анга адлу эҳсонға амр.

Агар зулм қилса эрур неча хол –
Ки, жониғадур борча онинг вубол².

Бировким Ҳақ амриға осий бўлур,
Неким қилса, журму маосий³ бўлур.

* * *

Неча зулмким, элга золим қилур,
Ўз-ўзига кўпрак қилур – Ҳақ билур.

* * *

Не золимки, бир кимсага зулм этар,
Ики фоида зулмкашга⁴ етар.

Бир улким, қиёмат куни ажри бор,
Ангаким бу зулм айламиш, зажри⁵ бор.

Яна буки, мазлум эрур от анга,
Киши айламас зулм исбот анга.

¹ Кирдор – иш, амал.

² Вубол – гуноҳ.

³ Маосий – гуноҳ.

⁴ Зулмкаш – жафокаш.

⁵ Зажр – зулм, азоб, қийнаш.

Вале кимсаким зулм анга комдур,
Бу оламда мардуду бадномдур.

Макон чун қилур ўзга олам сори,
Ўтар бетавакқуф жаҳаннам сори.

* * *

Қаю шоҳким, адлдин фард эрур,
Ҳам ўз жониға зулмидин дард эрур.

Кивурса ўзин одил эл сониға,
Не зулм элга айлар, не ўз жониға.

Агар билса шаҳ адл этар ҳирфасин¹,
Нечук бергай ўз илгидин сирфасин².

* * *

Деди: «Шаҳки, адл ўлса ойин анга,
Мусаххардурур³ дунёю дин анга».

* * *

Шаҳеким, анга адл бунёд ўлур,
Натижа буқим, мулки обод ўлур.

* * *

Қачон қилсалар кин ики нарра⁴ шер,
Яқинким, бўлур навжувонрок далер.

* * *

Ишеким, зарар нафъидин бўлса кўп,
Эмас қилмоғи ақл оллинда жўб⁵.

¹ *Ҳирфа* – тадбир.

² *Сирфа* – жабр-зулм.

³ *Мусаххар* – таслим, тобе, қарам бўлиш.

⁴ *Нарра* – эркак.

⁵ *Жўб* – маъкул, муносиб, лойик.

* * *

Хирадмандлиг келди хурсандлик,
Кулайсиз тамаъ нохирандмандлик¹.

* * *

Гумон этмаким, молу жохинг сенинг,
Иш ўлғонда бўлғай паноҳинг сенинг.

* * *

Жаҳон аҳлида йўқ вафо, эй рафик,
Эрур рифк² алардин жудо, эй рафик!

Адоват била киндур ойинлари,
Туганмас адоват била кинлари.

Жаҳон ичра мавжуд эрур неча хайл –
Ки, бориғадур кина килмоққа майл.

Киши бўлмағай, қилсанг андешае –
Ки, топилмағай анга ҳампешае³.

Қачонким аён бўлди ҳамкорлик,
Не имкон киши бўлмай озорлик.

Билур кимки бир пеша бўлғай фани –
Ки, албатта ҳампешадур душмани.

Бир ишта маҳорат чу зоҳир бўлур,
Яна кимса ҳам анда моҳир бўлур.

Чу хар соридин бўлди даъвою лоф,
Аро ерда солур таассуб хилоф.

Бўлур кин иковнинг тунию куни,
Тилар бўлмағай – бу ани, ул муни.

¹ *Нохирандмандлик* – ақлсизлик, бефаҳмлик.

² *Рифқ* – лутф, меҳрибонлик.

³ *Ҳампеша* – ҳамкасб.

Нединким, бири бўлса туфрокка тенг,
Бу фанда қолур ер яна бирга кенг.

Ким ўлса биров бирла ҳамфанлиғи¹,
Жиҳат будурур бўлса душманлиғи.

Бу ёлғуз эмас аҳли санъат аро –
Ки, кўпракдурур аҳли давлат аро.

* * *

Неча шоҳларға яқинроқ киши,
Адоват келиб кўпрак онинг иши.

Асофилға² ҳар нечаким жаҳл эрур,
Ва лекин хусуматлари сахл эрур.

* * *

Бировда бир иш бўлса нодилпазир –
Ки, фоилгадур³ қилмоғи ногузир.

* * *

Бўлур чун низоъ ичра нуксонун суд,
Керак анда бир шарт тутса вужуд –

Ки, буким низоъ ичра тузди асос,
Ўзин айласа хасм бирла қиёс.

Агар ғолиб ўлмоғлигин чоғласа,
Низоъиға ул лаҳза бел боғласа,

Ва гар қувватин англаса байн-байн⁴,
Арода падид этмаса шўру шайн⁵.

¹ *Ҳамфан* – ҳамкасб.

² *Асофил* – паст табақадаги кишилар.

³ *Фоил* – қилувчи, бажарувчи.

⁴ *Байн-байн* – ора-сира, гоҳ-гоҳ.

⁵ *Шўру шайн* – тўс-тўполон, шовкин-сурон.

Ва гар худ ўзин билса мағлубдур,
Насихат била иктифо¹ хўбдур.

Керак ул насихат доғи нармрўй² –
Ки, то мустамеъ³ бўлмағай тундхўй⁴.

Ки тунд ўлса кўп ваҳшат имкони бор –
Ки, носихқа ҳам бим нуқсони бор.

Низоъ ичра мундоқ маротибни бил,
Қила олмоғинг чун якин бўлди қил.

* * *

Карам айласанг, борча хайлингдурур,
Қилурлар не хизматки, майлингдурур.

* * *

Ки, гар давр оғу берди Дороға⁵ бот,
Скандарга ҳам бермас оби ҳаёт.

* * *

Эрур ит сафолиға кўймоқ сомон –
Ҳамону сўнғак отқа солмоқ ҳамон.

* * *

Бўрига киши туъма қилса кўзи,
Ўзига бало ҳосил айлар ўзи.

* * *

Эшак олида заъфарон хўб эмас –
Ки, нодонға зарбафт марғуб эмас.

¹ *Иктифо* – коникиш, кифояланиш.

² *Нармрўй* – мулойим юзли, очик чехрали.

³ *Мустамеъ* – тингловчи, эшитувчи.

⁴ *Тундхўй* – тез табиатли, ўжар.

⁵ *Доро* – каёнийлар сулоласининг охириги ҳукмдори бўлган Эрон шохи (вафоти – 330).

* * *

Йилонни киши тутса саркўфта¹,
Балодин килур ўз йўлин рўфта².

* * *

Китобатда бирдекдур алфу³ алиф,
Ҳисоб ичрадурлар баса мухталиф⁴.

* * *

Биёбонда ўлуб қуруғон кашаф⁵,
Эрур ҳайъат⁶ ичра нечукким садаф.

* * *

Эрур нахлдек шамъу муз шушаси,
Мунунг ўт, анинг сувдурур ҳўшаси⁷.

* * *

Ушоқ қанд ун-тузга монанд эрур,
Ва лекин бири туз, бири қанд эрур.

* * *

Сипаҳдин жудо шоҳ эрур бир киши,
Не бўлғусидур бир кишининг иши.

* * *

Қурур чун гулситондин айрилди гул –
Ки, бир лукма этдур бадансиз кўнгул.

¹ *Саркўфта* – боши янчилган.

² *Рўфта* – супурилган, тозаланган.

³ *Алф* – минг. *Алиф* – араб алифбосининг биринчи ҳарфи – абжад ҳисобида бирга тенг.

⁴ *Мухталиф* – хилма-хил.

⁵ *Кашаф* – тошбақа.

⁶ *Ҳайъат* – шакл, кўриниш, сурат.

⁷ *Ҳўша* – бошоқ.

* * *

Кишида не феълеки мавжуд эрур –
Ки, андин зиён – буд ё суд эрур.

Чу феълиға бокса тааккул била,
Натижасин англар тааммул била.

Билурким, тамаъ айлар элни залил,
Қаноатқа иззу¹ шарафдур далил.

* * *

Қачон нафс ўз комин этти ҳаво,
Қилур элни кўп нафъдин бенаво.

* * *

Саодат гулидин барумандлик²
Эрур Тенгри хукмиға хурсандлик.

* * *

Садаф кўксини гар сипеҳр этти чок,
Шараф тожин этсун макон дурри пок.

* * *

Агар ганж эрур баҳру кондин фузун,
Ва гар худ хизона жаҳондин фузун,

Чу нафъе эмастур алардин гумон,
Алардур ҳамон, тошу туфроғ ҳамон.

Агар нафъдин бўлса махзан йироқ,
Анинг лаълидин хора кўп яхшироқ –

Ким, ул хора бир тош эрур безарар,
Вале ганждин элгадур юз хатар.

¹ Изз – куч-қудрат; иззат, шараф.

² Барумандлик – баҳрамандлик.

Кишинингки бенафъ эрур махзани,
Жаҳон аҳлидур сарбасар душмани.

* * *

Муни билки, оламда буду набуд¹ –
Ки, кавну фасод ичра тутқай вужуд.

Чу мумкин эмас кимса тадбиридин,
Яқинким эрур Тенгри тақдиридин.

Гадоларга гар подшолиғ берур,
Ва гар шоҳларга гадолиғ берур.

Керак шоҳлар кўрса беҳбуд ани,
Гадолар доғи билсалар суд ани.

Неким амридин ошкородурур,
Ибо қилгали кимга ёродурур.

* * *

Не ишким, насиб этти файёзи жуд²,
Кишининг таманносиға не вужуд.

* * *

Тарики адоват шиор айласанг,
Залолат йўлин ихтиёр айласанг,

Не олингга келтурса чархи дани³,
Кўрар лаҳза кўргил ўзунгдин ани.

* * *

Не қилгай неча жўғийи⁴ сеҳрсоз,
Бири муҳрадузд⁵ бири ҳуққабоз⁶ –

¹ *Буду набуд* – бору йўк.

² *Файёзи жуд* – саховат қилувчи, яъни Худо.

³ *Чархи дани* – тубан фалак.

⁴ *Жўғи* – лўли.

⁵ *Муҳрадузд* – найрангбоз, ўйин кўрсатувчи.

⁶ *Ҳуққабоз* – найрангбоз.

Ки, ҳикмат эли они дафъ этмагай,
Илайдин¹ не қилгонлари кетмагай.

* * *

Неча бўлса чубчукқа² жоду лакаб,
Кўпидин қилур сайдгар³ кўп тараб.

* * *

Масалдурки: «минг қаргага бир кесак».

* * *

Бировким тамаъ риштае қилғуси,
Анинг бирла бўғзидин осилғуси.

* * *

Сафар заҳмати гарчи душвор эрур,
Тенгиз қаърида дурри шоҳвор⁴ эрур.

Муҳит⁵ ичра чўммай нечукким наҳанг,
Киши урса бўлғайму гавҳарга чанг?

* * *

Сафар қилмагон одаме хомдур,
Совукда тўнгар кимга оромдур.

Фалак сайрдин поя топти баланд,
Сукун қилди туфроғни хору нажанд.

* * *

Талаб йўлида қил шитобандалик⁶ –
Ки, жуяндага келди ёбандалик.

¹ Илай – олд, хузур.

² Чубчук – чумчук.

³ Сайдгар – овчи.

⁴ Дурри шоҳвор – шоҳона дур, кимматбаҳо дур.

⁵ Муҳит – уммон.

⁶ Шитобанда – тез юрувчи.

* * *

Не қилғоликим кимга ниятдурур,
Бурун шарт анга қобилиятдурур.

* * *

Ки, ҳар ранждин сўнг бўлур роҳате,
Таабсиз муяссар эмас ишрате.

* * *

Чу ҳар неча ўт бўлса сўзандарок¹,
Гудоз ичра олтун фурузандарок².

* * *

Ки, ожиз бўлуб, азм иши хуш эмас,
Эшитмакка ҳар ерда дилкаш эмас.

* * *

Кишига эрур гарчи уммид умр,
Бировга эшиттинғму жовид умр?

* * *

Кишига амал хирман ар хўшадур,
Неким мунда экти, анга тўшадур.

* * *

На фархундаахтардурур ул киши –
Ки, тоат йигитликта бўлғай иши.

Ўюн вақтида тарк қилғай ўюн,
Неким Тенгри амр этти – сунғай бўюн.

Ризо касбини бартараф қилмағай,
Залолатда умрин талаф қилмағай.

¹ Сўзанда – куйдирувчи, ёндирувчи.

² Фурузанда – шуъла берувчи, ялтировчи.

* * *

Хушо улки, умрин табоҳ этмади,
Қилур ишларин қилмайин кетмади.

* * *

Биров шахлар ичра эрур мухтарам –
Ки, бўлғай анинг даъби афву карам.

* * *

Ани бил жувонмард ёхуд карим –
Ки, бедодидин бўлмағай элга бим.

* * *

Неким ўз қошингда эрур нораво,
Улуска ани кўрма асло раво.

* * *

Ёмонга жазо гар сиёсатдурур,
Мурувват тариқи раёсатдурур.

Ани қатл айлардаким жони бор,
Ҳаял айла ончаки, имкони бор.

* * *

Бўриғаки қўй бўғмоғи пешадур,
Шубон меҳнатидин не андешадур?

* * *

Ва гар айласа ул хатони киши,
Не қилғай бу янглиғ балони киши?

Ва гар кимсаға собит ўлди¹ гуноҳ,
Карам қилсанг ўлгон замон узрхоҳ.

¹ Собит ўлмоқ – қайд этилмоқ.

Агар одами бўлса, то жони бор,
Яна қилмоқ ул иш не имкони бор?

Ани жон била айладинг мухтарам,
Сенга зоҳир ўлди камоли карам.

Тирикликдин ўлғай анга бу ғараз –
Ки, қилғай сенинг бу ишингга эваз.

Агар топса юз жон, фидо айлағай –
Ки, то ул ҳақингни адо айлағай.

Агар қолса бу орзудин йирок,
Эваз Тенгридин гар етар яхшироқ.

Эвазга доғи қилмаса илтифот,
Бас эрмасмудур даҳр аро яхши от?

* * *

Ким ўзни карам ичра мохир қилур,
Карам ўз ҳавосини зоҳир қилур.

* * *

Не феълеки, келди бировдин ёмон,
Ёмонлиқ кўрардин анга йўқ омон.

Ва гар яхшилиқ кимга афъол¹ эрур,
Жазоси анинг ганжи иқбол эрур.

* * *

Башар хайликим, жаҳл эрур лозими,
Қачонким бўлурлар ҳар иш озими.

Агар нафъи ул ишта максуд эмас,
Ул иш кимсадин, билки, мавжуд эмас.

¹ Афъол – феъллар; ахлоқ, одат.

Агар худ ғараз нафъи пинҳони йўқ,
Бировдин бир иш бўлмоқ имкони йўқ.

* * *

Қачон сочса туфроққа буғдой бирав,
Йўқ имконким, ул арпа қилгай дарав¹.

Ва гар арпа ҳам сочса бўлмоққа тўқ,
Анга буғдой ўрмоғнинг имкони йўқ.

Киши ҳанзал² экса, аччиғ бар топар –
Ва гар найшакар³ экса, шаккар топар.

* * *

Ки, ҳар ким аён этса яхши қилиғ,
Етар яхшилиқдин анга яхшилиғ

Ва гар кимсадин зоҳир ўлса ёмон,
Қўрар ҳар неким, зоҳир этти ҳамон.

* * *

Иёлу ватан узра то жони бор,
Киши ҳарб этар токи имкони бор.

* * *

Қаю кимсаким, сўзни ёлғон дегай,
Инонмаслар ар насси Қуръон⁴ дегай.

* * *

Неча бўлса ёлғончи эл аржуманд,
Сўзи анжуман ичрадур нописанд.

¹ Дарав – ўриш.

² Ҳанзал – аччик тарвуз.

³ Найшакар – шакарқамиш.

⁴ Насси Қуръон – Қуръондан далил.

* * *

Бор эрмиш бурун чоғда козибваше,
Уйига тушуб шуълаи саркаше.

Фигонлар чекар эрмиш истаб мадад,
Эшитганга бўлмай сўзи муътамад.

Чу куймиш уйи юмуб-очқунча кўз,
Демиш анга соҳибдиле¹ бўйла сўз.

Ки: «Ёлғон ангаким фаровондурур,
Чини ҳам эл оллинда ёлғондурур.

Агар қилмади эл ҳимоят санга,
Ўзунгдин керактур шикоят санга».

* * *

Эшиттимки, бир шахға бўлди ниёз,
Уйе айламак бир сутун узра соз.

Кезиб топдилар бир йиғоч бўйла туз
Ва лекин анинг молики бир ажуз².

Бериб ўн баҳо, балки юз, балки минг,
Ризо бермайин хотири золнинг.

Чу байъу широ³ топмайин интиҳо,
Бериб зол ҳамсанги⁴ олтун баҳо.

Ясодилар ул уйни гавҳарнигор⁵,
Сутунни вале қилдилар зарнигор.

Ҳамоноки келди тамошоға зол,
Йиғочин ўпуб, сурди мундок мақол –

¹ Соҳибдил – сўфий, ориф, маърифат аҳли.

² Ажуз – жодугар, маккора.

³ Байъу широ – савдо-сотик.

⁴ Ҳамсанг – тенг, баробар.

⁵ Гавҳарнигор – кимматбаҳо безаклар билан безатилган.

Ки: «Солдинг, чу Ҳақ туз яратти сени,
Ҳам ўзунгни олтун аро, ҳам мени».

* * *

Агар тузлук ўлса кишининг иши,
Не васф айлай олғай ишини киши.

* * *

Бировким эрур ростликдин йирок,
Анингдек киши бўлмагон яхширок.

* * *

Тааммул била ком пайдо бўлур,
Тахаммул била ғура ҳалво бўлур.

* * *

Паёпай¹ чучук сўз чу пайғом² ўлур,
Анингдек хашин³ жонвар ром ўлур.

* * *

Нечаким хирад ичра бўлса ками,
Йилондин ёмонрок эмас одами.

* * *

Такаллум била кимса инсон эрур,
Сўзи йўқ баҳойимға не сон эрур?

Вале сўзда доғи маротибдурур⁴,
Ҳам анда хунар, ҳам маойибдурур⁵.

Ҳам улдурки, айлар тирикни ҳалок,
Ҳам андин ўлук тан топар руҳи пок.

¹ *Паёпай* – кетма-кет, муттасил.

² *Пайғом* – хабар, дарак, башорат.

³ *Хашин* – ваҳший.

⁴ *Маротиб* – мартаба, мақом, даража.

⁵ *Маойиб* – айб, нуксон.

Хирад бирла чун яхши сўз бўлди ёр,
Киши ройи¹ сойиб қилур ихтиёр.

Хирадманд бўлса балоғатмаоб²,
Не бўлғай иши ғайри ройи савоб?

Бировким савоб ўлди ройи анинг,
Берур улча ройи Худойи анинг.

* * *

Хушо улки, жуз базл анга пеша йўқ,
Жаҳон бору йўқидин андеша йўқ.

* * *

Йўқ ул шамъдекким фурузандадур³,
Чу парвонаға етти – сўзандадур.

* * *

Сангаким эрур базл қилмоққа тавъ⁴,
Муни англаким, ул эрур неча навъ,

Бир улким, киши бўлса меҳмон санга,
Қилиб сели исроф туғён санга.

Йўқ, ойини иззатфизиолиғ⁵ учун –
Ки, шухрат била худнамолиғ учун.

Биров олиға хон чу келтургасен,
Киши бир, вале ўн қўй ўлтургасен.

Паёпай асопқурни айлаб равон,
Емакдин бўлуб ожиз ул нотавон.

Анга сен едурмак учун сўз била,
Тикиб кўзки, они ебон кўз била.

¹ Рой – фикр, уй, раъй.

² Балогатмаоб – нотик, сўз устаси.

³ Фурузанда – шуъла сочувчи.

⁴ Тавъ – рағбат, майл, ҳавас.

⁵ Иззатфизиолиғ – ҳурмат келтирувчилик.

Анинг олиға ҳар табаққим етиб,
Ҳамул ош таъмини таъриф этиб.

Борин ул есун деб, бу авсоф эрур,
Бу бедод қилмоқ не инсоф эрур?

Уюнг шайх Лукмон¹ мазори эмас,
Сени кимса ул буқъа² шайхи демас.

Худо молиға қилмоқ исроф не?
Жунун ахлидек мунча итлоф³ не?

Ки, Ҳақ гарчи дебдур: «Кулу вашрабу»⁴,
Вале ҳам демиштурки: «Ло тусрифу»⁵.

Не қилмиш бу меҳмонки, ўлтургасен,
Анга ёлбориб заҳр едургасен?

Не бир заҳр, ҳар лукма бир заҳри ноб⁶,
Вале лукмаға кимса топмай ҳисоб.

Бу янглиғ зиёфат баса шум эрур,
Хирад аҳли олинда мазмум эрур.

Яна бир буқим, ҳар қачон келди зайф⁷,
Анга қилғасен бермайин тўма ҳайф.

Мусофир ичин куйдуруб иштихо⁸,
Вале йўқ сенинг бухлунга интихо.

Раво кўрмагинг анга маҳрумлук,
Эрур бурноғидин⁹ батар шумлук.

¹ Лукмон – машҳур ҳақим, донишманд.

² Буқъа – бу ерда: мазор маъносида.

³ Итлоф – талафот, йўқ қилиш.

⁴ Кулу вашрабу – енглар ва ичинглар.

⁵ Ло тусрифу – исроф қилманглар.

⁶ Заҳри ноб – ўткир заҳар.

⁷ Зайф – меҳмон.

⁸ Иштихо – майл-истак.

⁹ Бурноғи – олдинги, аввалги.

Будур даъбким яхшидур, гар ёмон –
Ки, бўлғай сенинг хонинга меҳмон.

Бурун лутф бирла тарабнок¹ қил,
Не исроф қилғил, не имсок қил.

Емакка анга ҳар не дархўр² эса,
Санга доғи неким муяссар эса.

Очук юз била чек анинг қошиға,
Вале истама музд³ подошиға.

Ишингга солиб «Акримиз-зайфа»⁴ нур,
Тутуб маръи ойини «Хайр ул-умур»⁵.

Заёфат бу навъ ўлса ойин санга,
Керак мезбонликда таҳсин санга.

Бу янглиғ киши мезбон камдурур,
Агар бўлса, донойи оламдурур.

* * *

Жаҳон чорбоғики дилкашдурур,
Йигитлик баҳори била хушдурур.

* * *

Кўнгулники, қиш ғунча янглиғ қилур,
Баҳор ўлса, ул гул киби очилур.

* * *

Шак эрмаски, ҳар кимсаким жони бор,
Ҳаётин тилар улча имкони бор.

¹ *Тарабнок* – шод, хурсанд.

² *Дархўр (Дархар)* – лойик, муносиб.

³ *Музд* – хизмат ҳақи.

⁴ *Акримиз-зайфа* – меҳмонни ҳурмат қилиш.

⁵ *Хайр ул-умур* – ишларнинг яхшиси ўртачасидир.

* * *

Не хуш дебдур ул дардманди фирок –
Ки: «Оз бахт кўп хусндин яхшироқ».

* * *

Чу ошиққа бўлди муяссар висол,
Анинг ишқида қолмас аввалғи ҳол.

* * *

Саҳо шохдин элга матлуб эрур,
Сиёсат ҳам ўз ўрнида хўб эрур.

* * *

Биров аҳли маъни дей олуи ўзин –
Ки, Ҳақ очмиш ўлғай басират кўзин¹.

* * *

Кишиким ғаройибдин истар насиб,
Нима топмок ўлғайму мундин ғариб.

Ғаройибқа ҳар кимки хоҳон² эрур
Ҳам ўзинда мақсуди пинҳон эрур.

Не маъники истар, ўзинда топор,
Жаҳонда кезарнинг не маъниси бор?

* * *

Нетарсен тилаб ҳар ажойибқа йўл,
Ажойиб эрур сенда, огоҳ бўл!

* * *

Буким, ашрафи халқ инсон эрур –
Ки, Ҳақ сирри зотида пинҳон эрур.

¹ Басират кўзи – қалб кўзи.

² Хоҳон – хоҳловчи.

* * *

Агар шер чоғлик аён қилса зўр,
Эрур шер – шер охиру мўр – мўр.

* * *

Навоий, висол одамий комидур,
Ҳаёти абад васл айёмидур.

Қачон васл топсанг насиб, асра дам,
Агар бир дам ўлсунки, тут муғтанам.

* * *

Неча кимса ҳижронда чекса алам,
Агар оқибат васл топса, не ғам?

Нечаким, фироқ офати жон эрур,
Анга сўнгра васл ўлса, осон эрур.

* * *

Ажаб умр эрур рўзгори фироқ –
Ки, юз қатла андин ўлум яхшироқ.

* * *

Фироқ ўлмаса, ошиқи нотавон,
Боғир порасин кўздин этмас равон.

* * *

Биров англағай ҳажр ўти ҳирқатин –
Ким, ул чекмиш ўлғай биров фурқатин.

* * *

Фироқ илғидин элгаким жаврдур,
Анинг бу балоси неча таврдур:

Бири олам асбоби ҳижрони бил,
Муассир¹ жаҳон аҳлиға они бил.

¹ Муассир – таъсир этувчи.

Бири айру тушмаклик аҳбобдин,
Киши бағри ўртанмак ул хобдин.

Бири доғи ҳажри қаробат¹ эрур –
Ки, жон ичра андин маҳобат эрур.

Бир улким, етиб ишқдин хасталик
Биров жониби² бўлса дилбасталик³.

Бори ҳажр эрур худ уқубат била
Ва лекин эмас бу суубат била.

Буларнинг боридин эрур саъб ул –
Ки, максуди аслийға гум бўлса йўл.

* * *

Яна улки, инсонға аҳли тамиз⁴,
Билурким, нима жондин ўлмас азиз.

Вале зумраи ишқ⁵ жононини,
Кўп ортуқ кўрарларким, ўз жонини.

Эрур жонсиз ўлмоқ ўлумдин хатар,
Вале онсиз ўлмоқ ўлумдин батар.

* * *

Чу охир бўлурбиз адам, эй рафиқ,
Ғанимат туголи бу дам, эй рафиқ!

* * *

Кўруб умр тарихи мубҳамлиғин,
Ғанимат бил асҳоб ҳамдамлиғин.

¹ Қаробат – яқинлик.

² Жониб – томон, тараф; сабаб, боис.

³ Дилбасталиқ – ошиқлик.

⁴ Аҳли тамиз – фаросат аҳли, донолар.

⁵ Зумраи ишқ – ишқ аҳли, ошиқлар.

* * *

Ватан таркини бир нафас айлама,
Яна ранжи ғурбат ҳавас айлама.

* * *

Чу охир борурсен, шитобинг недур,
Борурдин бурун изтиробинг недур.

Тараддудни тарк айлаб, ором тут,
Тузуб базм аҳбоб ила, жом тут.

Йўқ улким, бориб сен, колурлар бу хайл –
Ки, бордур бориға борур сори майл.

Эрурлар ғанимат бори бу замон –
Ки, бир-бирга сиз барчангиз меҳмон.

* * *

Ўзунгизни меҳнат куни овутунг,
Не ғам келса даврондин, осон тутунг.

* * *

Агар ғам етиб, кимса топса алам,
Қилур бир ғамин куч била ики ғам.

* * *

Муни англаким, ошкору ниҳон,
Киро айламас¹ ғам емакка жаҳон.

* * *

Бурунғи куну тонгладин урма дам –
Ки, ул бир адамдур, бу доғи адам.

¹ Киро айламас – арзимас.

* * *

Алам ичра дам урмагил, эй кўнгул,
Не ғам етса қайғурмагил, эй кўнгул.

* * *

Мусофир бўл, аммо ватан ичра бўл,
Тила хилвату анжуман ичра бўл.

* * *

Сафар азми дўзахқа сонидурур¹,
Ватан хубби² имон нишонидурур.

* * *

Кишигаким имон эрур сарнавишт,
Неча журми бор, кўргусидур бихишт.

* * *

Жаҳон мулкин этсанг сафар хушку тар³,
Скандардек олсанг юруб баҳру бар.

Кўюб борин охир чу кетгунгдурур,
Дегинким, олиб они нетгунгдурур.

* * *

Эрур кушка хушроқ чу боқсанг аён,
Мурассаъ қафасдин тикан ошён.

* * *

Гар истар гадо кунжи вайронини,
Тилар шоҳ доғи қасру айвонини.

¹ *Сони(й)* – бу ерда ўхшаш, монанд маъносида.

² *Хубб* – севиш, муҳаббат.

³ *Хушку тар* – хўлу курук.

* * *

Табиатқа ҳар неки одат бўлур,
Чу эскирди одат, табиат бўлур.

* * *

Ки, сув узрадур даҳр уйига бино.
Кўнгулни бу уй бирла шод айлама,
Хубоб уйига эътимод айлама.

* * *

Бўлур одамийнинг бийик ҳиммати,
Эрур ҳимматидин фузун ғафлати.
Ўлум солғуси чун димоғига дуд,
Таманно ўтин мунча ёқмоқ не суд?

* * *

Эмас шаҳлик – олмоқ юруб баҳру бар,
Эрур топмоқ андинки, Ҳақ берди бар.

* * *

Жаҳонга чу йўқтур бако, эй кўнгул,
Тамаъ қилма андин вафо, эй кўнгул.

* * *

Жаҳон недурур – бир улуғроқ кесак,
Йироқ тортқил ул кесакдин этак –
Ки, бор ул кесак сув ичинда ғарик,
Олиб ўртага они баҳри амиқ¹.

Эрур онинг уч рубъи² дарё сори,
Яна рубъи келди судин тошкори.

¹ Баҳри амиқ – чуқур дарё.

² Рубъ – тўртдан бир.

Неким сув аро топти полудалик¹,
Этак топмағай андин олудалик².

Ҳамул рубъиким, баҳрдин келди фард,
Эрур мумкин андин замирингга гард.

Бу балчиғ била гард аро қилма хўй,
Бўл анинг фироқи сори гармпўй³ –

Ки, кирган бу болчиққа имкон эмас,
Киши ботса, чиқмоғлиғ имкон эмас.

Ҳамул гард аро кимки қўйди аёғ,
Не кўз қолди ошубидин⁴, не димоғ.

* * *

Қаю шаҳки, олди жаҳон кишварин,
Тасарруф килиб баҳру кон зеварин.

Ҳам они жаҳон дарднок⁵ айлади,
Не бергонни олиб, ҳалок айлади.

* * *

Неким қилди жоҳилки, эрди ямон,
Тутуб акси, топтим ямондин амон.

* * *

Жаҳон таркидур шодлиғ боиси,
Харобидур ободлиғ боиси.

* * *

Неким Ҳақ ризоси – ризоманд бўл,
Қазо ҳар неким қилса, хурсанд бўл.

¹ Полуда – соф, тоза.

² Олуда – аралашган, қўшилган.

³ Гармпўй – тез юрар, тез чопар.

⁴ Ошуб – ғавго, тўполон, фитна, қўрқинч, ҳаяжон.

⁵ Дарднок – дардли.

* * *

Бори элга бу сўзга бор иттифок –
Ки, душвор эрур дарду доғи фирок.

* * *

Муни билки, ҳар неки бор жунбуши¹,
Ниҳоятқа етгач, сукундур иши.

* * *

Билурсенки, очилса боғ ичра гул,
Узар боғбон охир андин кўнгул.

Нечаким чароғ ўлса мажлисфуруз
Ҳам охир бўлур окибат тийрарўз².

Чу бу навъ эрур даҳр хосияти –
Ки, бўлғай пароканда жамъияти.

Мунга изтироб айламак суд эмас,
Демай судким, жуз зиёнбуд³ эмас.

* * *

Вале қайси дарё яратмиш Худо –
Ки, ул бўлмади ўз дуридин жудо.

Яна қайси конким, мағок ўлмади,
Бориб гавҳари, бағри чок ўлмади.

* * *

Киши топса ҳамдардини ногаҳон,
Не имкон ниҳон дарди қолмоқ ниҳон?

¹ *Жунбуш* – ҳаракат.

² *Тийрарўз* – бахти кора, бадбахт.

³ *Зиёнбуд* – зиён, зарар.

* * *

Ки, билгилки, олам вафосиздурур,
Не оламдадур ҳам бақосиздурур.

Неким бўлмағай анда пояндалиқ¹,
Анга яхши эрмас қирояндалиқ².

* * *

Неким Тенгрининг ғайри – ёд этмагил,
Чу ёд айласанг, эътимод этмагил.

* * *

Заифингга гар лутф қил, гар ғзаб,
Қавийдин доғи они қилгил талаб.

* * *

Киши муҳр аро ҳар не қилди нигор³,
Варақта ҳамул нақш ўлур ошқор.

* * *

Халойиққа кўрма қилиб бенаво,
Ўзунга раво кўрмагани раво.

* * *

Сипаҳ тутса оламни андоқки дуд,
Зафар бермаса Ҳақ таоло не суд?

* * *

Қачон Ҳақ била сидқинг ўлди дуруст,
Не ҳожат нима халқдин бозжуст⁴.

¹ Поянда – барқарор.

² Қирояндалиқ – арзигулик.

³ Нигор – нақш.

⁴ Бозжуст – ахтариш, кидириш.

* * *

Улус ранжиға эҳтимом айлама,
Ўзунгга бу отни ҳаром айлама.

* * *

Раиятқа бўлса парокандалиқ,
Топар салтанат нахли баркандалиқ¹.

* * *

Не тақдирдур, дафъи осон эмас,
Киши кўрмайин они имкон эмас.

* * *

Таваккулдадир гарчи кому нишот,
Вале шарт эрур айламак эҳтиёт.

Риоятда ифрот матлуб эмас,
Таваккулда ғафлат доғи хўб эмас.

* * *

Агар бор эса поклик нияти,
Анга ёр ўлур поклар ҳиммати.

* * *

Қаю шаҳки, йўқ адл ила дод анга,
Улус бирла мулк ўлмас обод анга.

* * *

Агар шаҳға иш лутфу гар кин эрур,
Элига ҳамул шева ойин эрур.

* * *

Чу ёшларға боғланса мактаб йўли,
Бўлур гум улуғларға мазҳаб йўли.

¹ Барканда – кўпорилган.

* * *

Сахо ул эмастурки, ҳар булҳавас,
Мубоҳот учун сарф этар сийму бас.

Ажаб йўкки, ёрмоқ сочар беҳирад¹,
Кумуш банддин рам қилур дому дад².

Тилаб доғи берган саховат эмас,
Сахо аҳли они саховат демас.

* * *

Навоий не арз айлагай жуз дуо
Вале бор анга ики сўз муддао:

Бир улким: шариат кўлин тут қавий,
Бори ишта бўл шарънинг пайрави –

Ки, бу жодда бирла хиром айласанг,
Талаб маркабин тезгом³ айласанг.

Ики даҳр коми бўлуб ҳосилинг,
Наби кўйи бўлғай сенинг манзилинг.

Икинч улки, қил хизмати волидайн⁴,
Бил ул икининг қуллуғин фарзи айн⁵.

Агар истасанг дунёу охират,
Бу кун салтанат, тонгла кун – мағфират –

Ки, Ҳақдин ризо ҳосил этмак будур,
Ризо демайин, Ҳаққа етмак будур.

¹ *Беҳирад* – ақлсиз, нодон.

² *Дому дад* – зулм кўрсатиш.

³ *Тезгом* – чопқир, илдам.

⁴ *Волидайн* – ота-она.

⁵ *Фарзи айн* – энг зарур.

* * *

Санга бор эса сўз билурдин мазок,
Узум сори боқма, сўзум сори бок!

* * *

Тахайюл аро борча бир навъ эмас,
Ҳадисин ики кимса бирдек демас.

* * *

Сўз онингдурурким, талабгоридур,
Анингдур гуҳарким, харидоридур.

* * *

Тутай дер эсанг Тенгри амрин кавий,
Бўл охир набий шаръининг пайрави.

Эрур жоддаи шаръ бир шоҳроҳ –
Ки, озмоқтин ул йўлда асрар илоҳ,

Десанг озмайин чикма ул жодадин,
Юруб ком топ бахти озодадин.

* * *

Навосиз улуснинг навобахши бўл,
Навоий ёмон бўлса, сен яхши бўл.

* * *

Чу давронга йўқтур бақоу сабот,
Ҳам андин эрур бевафороқ ҳаёт.

* * *

Ки, ҳар кулфким, фатҳидур нопадид¹,
Анга бор эранлар² дуоси калид.

¹ Нопадид – кўринмас, махфий.

² Эран – валий.

* * *

Сўзунгники, яхши кўрарсен ўзунг,
Кўрунмас ёмон, чун эрур ўз сўзунг.

Қошингда сенинг гарчи кўп вазни бор,
Чу бор ўз сўзунг, йўқ анга эътибор –

Ки, сўз зодаи табъу фарзанд эрур,
Чу фарзанд эрур, жонға пайванд эрур,

Неча зодаи табъ эрур нописанд,
Кишининг ўз олида бор аржуманд.

Неча бум фарзанди манҳусдур,
Ўз олида хушжилва товусдур.

* * *

Хунарпарвар ишни буюрғучидур,
Хунарвар, вале, лоф урғучидур.

«ЛИСОН УТ-ТАЙР»дан

Офаринишдин қилиб инсон ғараз,
Они айлаб халқ ичинда безваз¹.

Кўнглин онинг махзани ирфон қилиб,
Ул тилисм ичра ўзин пинҳон қилиб.

Рози махфий ганж ўлуб бу турфа жисм,
Сунъидин ул ганж ҳифзиға тилисм.

Ҳам тилисм ул махзан узра, ҳам амин²,
Офарин сунъунгға, эй жонофарин³.

Айлаганда розининг ганжини арз,
Не само айлаб қабул они, не арз⁴.

Ғайри инсонким қилиб они қабул,
Ҳам залум⁵ айлаб хитобин, ҳам жаҳул⁶.

Чун халойикдин они мумтоз этиб,
«Кунту канзан»⁷ сирриға ҳамроз этиб.

¹ *Безваз* – тенгсиз, ўхшаши йўқ.

² *Амин* – бу ерда ишончли киши маъносида.

³ *Жонофарин* – жон бағишловчи, яъни Худо.

⁴ *Арз* – ер.

⁵ *Залум* – золим, қаттиқ ситам қилувчи.

⁶ *Жаҳул* – ўтакетган нодон.

⁷ *Кунту канзан* – «Мен бир махфий хазина эдим...» деб бошланадиган кудсий ҳадисга ишора.

Бошига кўюб хидоят тожини,
Қисмати айлаб шараф меърожини¹.

Олам ичра андок айлаб муктадо² –
Ким, бўлуб хайли малакка пешво.

Чун малак хайлига ул масжуд³ ўлуб,
Кимки саркашлик қилиб, мардуд ўлуб.

Яъни ул жинну малойик сарвари,
Тахти фармонида олам кишвари.

* * *

Сўз била эл васл ганжин топмаиш.

* * *

Нотавонларга кўп офат кўйди юз.

* * *

Даргаҳеким, пашшадур анда уқоб⁴,
Пашшадин ожизрок элга не ҳисоб?

* * *

Кўзгу ул бўлғайки, тортиб юз бало,
Бергосен лавҳи замирингга жило.

* * *

Ҳар кишини қилди Ҳақ бир иш учун,
Нўш учун бирнию бирни ниш учун.

¹ *Меърож* – юкорига кўтарилиш; Муҳаммад алайҳиссаломнинг Оллох хузурига кўтарилиши.

² *Муктадо* – раҳбар, раҳнамо.

³ *Масжуд* – сажда қилинадиган, Тангри.

⁴ *Уқоб* – бургут.

* * *

Одам ўлгон зеби зоҳирдин демас,
Кимки ондин фахр этар, одам эмас.

* * *

Ноз ила ҳусн ўлди шоҳидлар иши,
Дарду меҳнат бирла хуштур эр киши.

* * *

Зеби зоҳир жуз тамасхур келмади,
Кимсаға ондин тафохур¹ келмади.

* * *

Ўзни бир ҳосиллик иш бирла овут.

* * *

Ҳақ насиб эткондин этмак ижтиноб,
Ақл қонунида бўлғайму ҳисоб?

* * *

Эр кирар эр сонига ҳиммат била,
Эр эмас фахр айлагон зийнат била.

* * *

Эрга хулку феъл эрур зебу камол.

* * *

Хўб эмас бир шаҳ кўюб бошиға тож,
Ўзга шаҳга зоҳир этмак эҳтиёж.

* * *

Ҳар киши эрмен дебон эрму бўлур,
Келмас ишни илкидин дерму бўлур.

¹ Тафохур – фахрланиш, гурурланиш.

* * *

Чун саромад¹ келди эрликда хурус,
Ҳақ анга берди неча зебо арус.

* * *

Жаҳлимиз кўптин-кўпу илм оздин-оз.

* * *

Қатранинг дарёга недур нисбати?

* * *

Ишк аҳлидин йироқдур маслаҳат.

* * *

Кимки ошиқдур – анга жондин не бок.

* * *

Кимки бўлса аҳли ишк, эй пешво,
Бил ани маҳзи адаб, кони ҳаё.

* * *

Ишкни махфий тутарлар аҳли роз,
Фош этардин кўп қилурлар эҳтироз.

* * *

Эл на ҳуш этгай тамаъ девонадин,
Ё адаб савдо била афсонадин.

* * *

Одами бўлса вафо андин йироқ,
Ит вафо бобида андин яхшироқ.

¹ Саромад – олдинги, илғор, биринчи.

* * *

Ўлтурмоғ била очилмас иш.

* * *

Тош отар тифли лаиму шумбахт,
Соя солур бошиға олий дарахт.

* * *

Умр этар таъжилу¹ фурсат асру оз.

* * *

Ишқ баҳредурки, йўқ поён анга,
Ҳар ҳубоби гунбади гардон анга.

Оламедур ишқ, лекин бас васеъ²,
Торамедур ишқ, лек асру рафеъ.

* * *

Ишқ ўтидин етса ногоҳ бир шарар,
Еткурур юз барқдин кўпрак зарар.

* * *

Ҳар жамоатқаки йўқтур пешво,
Йўлға эрмастур қадам кўймоқ раво.

* * *

Кимга-ким айлар назар аҳли сафо,
Ул назар туфроғни айлар кимё.

* * *

Тан нечаким бор эса пасту дижам³,
Ҳиммат ар бўлса бийик – ондин не ғам.

¹ *Таъжил* – шошилич, тезлик, зудлик.

² *Васеъ* – кенг, ёйик, бепоён.

³ *Дижам* – эзилган, ғамгин, азоб чеккан.

* * *

Кимки ошиқ эрмас, ул эрмас киши.

* * *

Ҳар кишига ишқу ҳиммат бўлса ёр,
Буня¹ тан заъфиға не эътибор.

* * *

Сен жаҳон мулкида минг йил бўлди тут,
Дарду ҳасрат бирла охир ўлди тут.

* * *

Даҳр худ эрмас иқомат манзили,
Кимки бор, охир ўлумдур ҳосили.

* * *

Журм лавсидин² киши маъсум эмас,
Бўйла исмат³ кимсага маълум эмас.

Одам авлодини қилмайдур илоҳ,
Ўйлаким, ондин бош урмайдур гуноҳ.

Бўлмаса сендин гуноҳ, эй беҳабар,
Афву раҳмат кимга бўлғай чорагар⁴.

Журмдин улким, юзи бўлғай сариг,
Тавба айлар ул сариглиғни ориғ⁵.

* * *

Ким, бориға ҳамнафасдур нафсу рух,
Басталиғ⁶ бирдин етар, бирдин футух.

¹ Буня – киши табиати, яратилиш, борлик.

² Лавс – кир, ифлос.

³ Исмат – поклик, софлик, маъсумлик.

⁴ Чорагар – чора қилувчи.

⁵ Ориғ – бу ерда соф, покиза маъносида.

⁶ Баста – боғлик, банд.

Улдур эрким, салб этиб нафсоният,
Ғолиб этгай зотиға рухоният.

Ҳар кишида бу шараф биззот¹ эрур,
Ул киши поку шариф авқот эрур.

* * *

Токи нафсингдур қарин²?
Анга бор иблис шоғирди камин³.

Нафс онча кўнглунга солур ғурур,
Еткурур онча замирингга футур –

Ким, они шайтон кўруб, хайрон қолур,
Водийи хайратда сарғардон қолур.

Қайси ишдинким етар нафсингга ком,
Топар ондин комини шайтон мудом.

Нафс ҳукми бирлаким қилсанг ҳар иш,
Иржаюр ул комдин шайтонға тиш.

Демаким, шайтонға бўлмишмен залил,
Ул сенинг нафсингни айлабтур вакил.

Ҳар не ул қилмоқ керак, нафсинг қилур,
Ҳар неким шайтон билур, ул ҳам билур.

Ҳар не дунёға тааллукдур умур⁴,
Сарбасар шайтонға дохилдур зарур.

Нафсинг андоқ ҳаққу мулк этмиш ани –
Ким, эрур дарж⁵ анда юз шайтон фани.

¹ *Биззот* – шахсан, бевосита, зотида, аслида.

² *Қарин* – яқин.

³ *Камин* – бу ерда камтарин маъносига.

⁴ *Умур* – ишлар, нарсалар, ҳодисалар.

⁵ *Дарж* – киритиш, қайд этиш.

Нафсинг онча кўргузур талбисни¹ –
Ким, килур шарманда юз иблисни.

Сенки ёр ўлдунг бу янглиғ нафс ила,
Не учун шайтондин эткайсен гила.

* * *

Сийм севгонким, анга побаст ўлур,
Шавқидин онинг ажойиб маст ўлур.

Ўйладурким, жоҳилу нодон маст,
Сиймдин бут айлаб, ўлғай бутпараст².

* * *

Эр эсанг, мақсуди асли кўзлагил,
Ҳар неким сўзларсен – ондин сўзлагил.

* * *

Қилма ул ишким, етиб нуқсон санга,
Охири бўлғай вуболи жон санга.

* * *

Ўйлаким, тан қуввати – жон сиҳхати.

* * *

Хусни зоҳирнинг вафоси йўқтурур,
Ҳам саботу ҳам бақоси йўқтурур.

Ошиқу шайдо бўлурға арзимас,
Ишқидин расво бўлурға арзимас.

* * *

Кимки келди – оқибат борғусидир,
Кўксини тиғи ажал ёрғусидур.

¹ Талбис – ҳийла, найранг, алдаш.

² Бутпараст – бутга сажда килувчи.

* * *

Минг йил ўлсанг даҳр аро ё бир замон –
Ким, ажал охир санга бермас амон.

* * *

Йўл борурға хотири хуррам керак,
Даҳр ранжидин малолат кам керак.

* * *

Ғам еридур меҳнагободи жаҳон,
Онда ҳар навъ элга бир ғамдур аён.

Олам аҳли кўнглида олам гами,
Худ будур кўпрак бани одам гами.

* * *

Бўлмаса мақбул кирдори онинг,
Балки тенг бўлса йўқу бори онинг.

* * *

Гавҳар ўлди ҳиммату одам садаф,
Бу садафқа ул гуҳардиндур шараф.

Ҳиммат ўлса, маснаду жоҳ ўлмасун,
Мулку мол ончаки, дилхоҳ¹ ўлмасун.

Кимки, йўқдур нақддин пирояси²,
Билки ҳиммат басдурур сармояси.

Кимсага ҳеч ишта гар етмас илик,
Бок йўқ, гар ҳиммати бўлса бийик.

Эрга ҳимматдин берур юз эътибор,
Жоҳу мулку ганжнинг не даҳли бор.

¹ Дилхоҳ – кўнгили истаги, дилга яқин.

² Пироя – зеб, зийнат, безак.

Мол ўлуб, гар йўқ кишининг ҳиммати,
Маъни аҳли оллида йўқ иззати.

Кимки, бўлғай ҳиммати олий анга,
Бар берур бу ҳиммат иқболи анга.

Шаҳға ҳиммат паст агар берди Худо,
Хушроқ ондин ҳиммати олий гадо.

Подшоҳким, бўлса ҳиммат ичра паст,
Келди ҳимматлиғ гадодин зердаст.

Одамининг зеби ҳимматдиндурур,
Нафснинг таъдиби ҳимматдиндурур.

* * *

Минг адад кўй бирла муздур¹ шубон,
Музд олиб, кўйларға бўлмиш посбон.

Чун бўридин кўйга етса тумтароқ²,
Ул шубондин онда бир ит яхшироқ.

Улки ганжи бору йўқ ҳиммат анга,
Бу шубону кўйгадур нисбат анга.

* * *

Одамиға яхши кўп авсоф эрур,
Лек оларнинг ашрафи инсоф эрур.

Кимгаким инсоф йўқ – инсон эмас,
Мунсиз атворида жуз нуксон эмас.

Бу сифат келди эранларнинг иши,
Бўйла давлатқа етишмас ҳар киши.

¹ Муздур – мардикор.

² Тумтароқ – тумтарақай.

Одам эрмас улки, ноинсоф эрур,
Одам инсоф истамас, аммо берур.

Истамаслар элдин инсоф аҳли ҳақ –
Ким, оларға келди мунсифлиғ¹ сабак.

Бермай инсоф, улки инсоф истади,
Ўзни ноинсофи мутлақ айлади.

* * *

Ҳар не маҳбуб айласа, марғуб эрур.

* * *

Нокис улдурким, ўзин комил дегай,
Комил улким, нуқсин исбот айлагай.

Ўз камолидин демас аҳли камол,
Аҳли нуқсон ичрадур бу қилу қол.

* * *

Ўз камолидин демактур маҳзи жаҳл²,
Жаҳлдин сўз айтқой, ким бўлса аҳл³.

* * *

Ким ўзин комил кўрар, нокисдур ул,
Нуқс бермайдур камоли сори йўл.

* * *

Ишқ келди машъали гетифуруз⁴,
Дема машъал, шуълаи офоқсўз⁵.

¹ Мунсифлиғ – инсофлилик, адолатлилик.

² Маҳзи жаҳл – ўта нодонлик.

³ Аҳл – бу ерда лойик, муносиб маъносида.

⁴ Гетифуруз – оламни ёритувчи.

⁵ Офоқсўз – жаҳонни куйдурувчи.

* * *

Куймак иштур ошиқи девонаға,
Шуъла ичра ўйлаким парвонаға.

* * *

Барча кушнинг оти булбул бўлмади,
То азалдин ишк аро кул бўлмади.

* * *

Куймаган ишк ичра эрмас ишқбоз¹,
Ошиқ эрмас улки, эрмас жонгудоз².

Шод эрур ишк ахли ўртанмак била,
Бўлмағай бу шева ўрганмак била.

* * *

Дема ошиқ кўнглини оташзада³ –
Ким, они ишқ айламиш оташкада⁴.

Гар тушар оташкада ичра киши,
Не бўла олғай жуз ўртанмак иши.

* * *

Ишқ ўртар ким сориким айланур,
Ким тушар ўт даврасиға ўртанур.

* * *

Барчадин ашрафки, ул инсон эрур –
Ким, камолида хирад ҳайрон эрур.

* * *

Ошикеким, ишқида бўлғай камол,
Тенгдурур оллида ҳижрону висол.

¹ *Ишқбоз* – ишққа берилган, ошиқ.

² *Жонгудоз* – жонни кийновчи, азоб берувчи.

³ *Оташзада* – ўт кетган, ўртанган.

⁴ *Оташкада* – ўтхона, оловхона; оташпарастлар ибодатхонаси.

* * *

Бордур инсон зотида онча шараф –
Ким, ямон ахлоқин этса бартараф,

Бўлмаса фиръавлигнинг¹ пайрави,
Қолмас ондин жуз сифоти мусавий².

* * *

Мавж нақшидин тенгизга не зиён.

Сув вужудидин тенгиз бўлди тенгиз,
Бўлса ул гар мавжлуқ, гар мавжсиз.

* * *

Ўз вужудингга тафаккур айлагил,
Ҳар не истарсен, ўзунгдин истагил.

* * *

Англаким сўз ўзга, маъни ўзгадур,
Маъни онгмос шоғил³ улким сўзгадур.

¹ *Фиръавлиг* – мутақаббирлик, зўравонлик.

² *Мусавий* – Мусога хос, яъни Мусо алайҳиссалом каби.

³ *Шоғил* – машғул, шуғулланувчи.

«МАҲБУБ УЛ-КУЛУБ»дан

Одил подшоҳ Ҳақдин халойиққа раҳматдур ва мамоликка¹ мужиби амният ва рафоҳият². Куёш била абри³ баҳордек қора туфроғдин гуллар очар ва мулк аҳли бошиға олтун била дурлар сочар. Фуқаро ва нотавонлар анинг рифқ ва мадоросидин осуда, залама⁴ ва авонлар⁵ анинг тиғи сиёсатидин фарсуда.

* * *

Ариғларки, ул баҳрдин айрилур,
Биликлик⁶ аларнинг суйин ҳам билур.
Чу бирдур сув дарё била наҳр⁷ аро,
Эмас таъмида ҳожати можаро.

* * *

Қозийи ришвахўр⁸ – ислом ҳисориға⁹ рахнагар¹⁰. Улки ришват бериб, қазо ола олғай, ришват олиб ҳам шаръни буза олғай. Қозий керакким, жодаи шаръдин қадам чиқармағай ва сироти мустақимдин¹¹ ташқари бормағай.

¹ *Мамолик* – мамлакат, юрт, давлат.

² *Рафоҳият* – фаровонлик, осойишталик.

³ *Абр* – булут.

⁴ *Залама* – золимлар.

⁵ *Авон* – вақт, замон, мавсум.

⁶ *Биликлик* – билимлик.

⁷ *Наҳр* – дарё.

⁸ *Ришвахўр* – порахўр.

⁹ *Ҳисор* – қалъа, кўрғон, истехком.

¹⁰ *Рахнагар* – зарар, зиён етказувчи.

¹¹ *Сироти мустақим* – тўғри йўл.

* * *

Мустақим¹ хат ҳар қаёнким майл қилди, эгри бўлди. Соз торидекким, эътидолдин тажовуз қилди, тузуки бузулди.

* * *

Улки ҳукми эл моли ва жониға жорий бўлғай, керакким, даъби мукмир шиори бўлғай.

* * *

Муфтиким, ишига музд олиб қилса рақам,
Музд ортуқ эса, майл керак қилғай кам,
Фатвода чу бўлди музд учун «ло»ву «наам»²,
Қилмоқ керак ул қаламзан илгини қалам.

* * *

Мударриснинг керакки, ғарази мансаб бўлмаса ва билмас илмни айтурға муртақиб³ бўлмаса ва худнамолиғ⁴ учун дарс ҳавзасин⁵ тузмаса ва худситонлиғ⁶ учун такаллум ва ғавғо кўргузмаса.

* * *

Олим керакким, муттақий⁷ бўлса ва огоҳ.

* * *

Ҳозик табибки, шафқати бўлғай – Исои Рухуллоҳға⁸ нисбати бўлғай. Исо иши чиққон жонни танға кивурмак дуо била, мунунг тандин чиқадурғон жонға монеъ бўлмоқ даво била.

¹ Мустақим – бу ерда яхши, мустаҳкам, соғлом маъносида.

² «Ло» ву «Наам» – «йўқ» ва «ҳа».

³ Муртақиб – қасд қилмоқ, жазм қилмоқ.

⁴ Худнамолиғ – худбинлик, шухратпарастлик.

⁵ Ҳавза – доира.

⁶ Худситонлиғ – ўзини мақташлик.

⁷ Муттақий – такводор.

⁸ Рухуллоҳ – Оллоҳнинг руҳи: Исо пайғамбарнинг лақаби.

Мундок табибнинг юзи мариз кўнглига махбубдур ва сўзи бемор жониға маргубдур. Дами алилларға даво ва кадами хасталарға шифо.

Агар фанида мохир бўлса, аммо бадхўй¹ ва бепарво ва дуруштгўй², маризга, агарчи, бир жонибдин илож еткурур, аммо неча жонибдин тағйири мижоз³ еткурур ва лекин омий табибким, эрур шогирди жаллод, ул тигъ била, бу захр била қилғувчи бедод. Ул мундин яхшироқдур. Беиштибоҳким, анинг қатили гунаҳкордур ва мунунг беғунаҳки, ҳеч гунаҳкор анга залил бўлмасун ва ҳеч беғунаҳ мунга алил бўлмасун.

* * *

Ҳозик табиби хушгўй тан ранжиға шифодур,
Омию тунду бадхўй эл жониға балодур.

* * *

Ҳақ йўлида ким сенга бир ҳарф ўкутмиш ранж ила,
Айламак бўлмас адо онинг ҳақин юз ганж ила.

* * *

Валоят аҳлиға⁴ жамъи маломатиға боқ –
Ки, халқ кўзидин айлар намозини яширун.

Бу турфароқким, намозида мужиби нодон,
Тутар имомат учун хайл қибласида ўрун.

* * *

Кўнгул қуввати – хушнавоздин⁵, руҳ қути – хушовоздин.

* * *

Юрумагон йўлга элни бошқармоқ – мусофирни йўлдин чикормоқдур ва биёбонға кетурмак ва бодияда итурмақдур.

¹ Бадхўй(й) – фельи ёмон.

² Дуруштгўй – дағал муомалали, кўпол сўзли.

³ Тайгири мижоз – мижознинг ўзгариши.

⁴ Валоят аҳли – валийлар.

⁵ Хушнавоз – яхши чолғучи.

* * *

Усрукки, элга буюрғай хушёрлик – уйкучидекдурки, элга буюрғай бедорлик.

* * *

Аввал бир йўлни бормок керак, андин сўнгра элни бошқармок керак. Йўлни юрмай кирган итар ва ғайри мақсуд ерга етар.

* * *

Воиз улдурки, мажлисиға холи кирган тўлғай ва тўла кирган холи бўлғай.

* * *

Улки, буюруб ўзи қилмағай, ҳеч кимга фойда ва асар анинг сўзи қилмағай.

* * *

Бозорда савдогар қосиб – Тенгриға хоин ва ваъдаға қозиб¹. Бирга арзирни юзга сотмоқдин аларга минг мубоҳот, мингга тегарни юзга олмоқдин аларга йўқ бир зарра уёт. Ростлик била савдо аларга зиёнкорлик ва ваъдаға вафо аларга бадқирдорлик.

* * *

Дехқонки, дона сочар, ерни ёрмоқ била ризқ йўлин очар.

* * *

Тиланчи ва гадо кўпраги беғайрат ва беҳаё.

* * *

Мувофиқ тушса қадбону, давлат ва жамиятға бўлмоқдурур ҳамзону. Уйнинг оройиши андин ва уйлукнинг осойиши андин.

¹ Қозиб – ёлғончи, мунофик.

Жамоли бўлса марғуб ва салоҳи бўлса жонга мағлуб. Окила бўлса рўзгорға андин салоҳ ва интизом ва маош асбобиға¹ андин тартиб ва саранжом.

Бу навъ жуфт кишига ковушса, балки мундоқ комгорлик² иликка тушса, ниҳоний ғаму меҳнатда ҳамроз ва ҳамдаминг бўлғай ва махфий ва пинҳон дарду машаққатға дамсоз ва марҳаминг бўлғай. Рўзгордин ҳар жафо етса, анисинг ул ва чархи даввордин ҳар ибтило³ келса, жалисинг⁴ ул.

* * *

Ҳақдин ангаким, етти иноят вақти,
Кўнглига ёмон феъли сироят⁵ вақти,
Исёниға фош ўлур ниҳоят вақти,
Бу бўлди хидоятка бидоят⁶ вақти.

* * *

Зухд дунё орзуларидин кечмақдур ва... молу жоҳ хаёли риштасин кўнгулдин узмақдур ва нангу номус бутларин ушатурға ўзин тузмақдур ва қабул умидиға риёзат тариқин тутмақдур. Ва шариат жодасида мардона турмоқдур. Ва бошни риёи саждаға индурмамақдур, балки андоқ тоатни хаёлға кечурмамақдур. Кўзни асрамоқдур барча номаҳрам юздин ва тилни тутмоқдур барча номашруъ⁷ сўздин.

* * *

... сенинг насибангни яна биров емас, анинг ҳам насибин сен емак мумкин эмас.

* * *

Тенгри раззоқлигин билган рўзи учун ғам емағай ва қассомлигин⁸ билган киши ризқ озу кўпида сўз демағай.

¹ *Маош асбоби* – тирикчилик воситалари.

² *Комгорлик* – бахтиёрлик, мақсадга эришганлик.

³ *Ибтило* – мубталолик, балога гирифтор бўлиш.

⁴ *Жалис* – бирга ўтирувчи, ҳамсуҳбат.

⁵ *Сироят* – ўтиш, таъсир, юкиш.

⁶ *Бидоят* – бошланиш, ибтидо.

⁷ *Номашруъ* – шариатга хилоф.

⁸ *Қассом* – тақсимловчи.

* * *

Саъй била азал қисматин ортурай деган ёгин риштасиға
гирих урай дер. Важд¹ била қалам ёзғон қазони қайтарай деган
курук ерда кема сурай дер. Бу ишлар кўнгли уйи яқин нуридин
тийралар ишидур ва ботиний кўзи ҳақиқат куёшидин хиралар
одат ва варзишидур.

* * *

Қаноат чашмаедурким, суви олмоқ била курумас ва
махзанедурким, нақди сепамок² била ўксумас³ ва мазраъедурким
тухми иззат ва шавкат бар берур ва шажаредурким, шохи истиғно
ва ҳурмат самар келтурур.

* * *

Қонё дарвешнинг курук нони томеъ шохнинг хитойи
хонидин хўброқдур.

* * *

Ҳар кимки, қаноат тарафи нисбати бор,
Борча эл аро тавозуъу иззати бор,
Улким, тамаъу ҳирс била улфати бор,
Яхши-ёмон ичра зиллату⁴ накбати⁵ бор.

* * *

Жаҳон ичра кўп сунъ кўргузди сонё⁶,
Эмасдур киши турфа андоқки, қонё.
Кишидин талабсиз ғино ҳосил этмас,
Яна жудға бўлмамоқ ҳеч монё.

* * *

Кимки бир шиддат аро сабру таҳаммул айлади,
Бахт анинг нишини нўшу хорини гул айлади.

¹ *Важд* – муҳаббат, ҳаяжон, шавку завқ ҳолати.

² *Сепамок* – сарф қилмоқ.

³ *Ўксумок* – камаймоқ, озаймоқ.

⁴ *Зиллат* – хорлик, тубанлик, пастлик.

⁵ *Накбат* – фалокат, бахтсизлик.

⁶ *Сонё* – яратувчи, яъни Худо.

* * *

Тавозуъ халқни киши муҳаббатиға шефта килур.

* * *

Адаб кичик ёшлиғларни улуғлар дуосига сазовор этар ва ул дуо баракати била умрдин бархурдор¹. Кичиклар меҳрин улуғлар кўнглиға солур ва ул муҳаббат кўнгулда муаббад² колур.

* * *

Муҳаббатға зебу пироя адабдин этар ва муваддатға³ равнак ва баҳо таркидин кетар. Адаб ва тавозуъ кўзгусига жило берур, икки жонибдин ёруғлук еткурур.

* * *

Тавозуъ ва адаб аҳлига таъзим ва ҳурмат этар ва ул донани эккан бу маҳсулни жамъ этар.

* * *

Ишқ ахтаредур дурахшанда, башарият кўзи нур ва сафоси андин ва гавҳаредур рахшанда, инсоният тожининг зеб ва баҳоси андин.

* * *

Сўзим, дард чошнисидин ҳарорати бўлмағай, нурсиз шамъ бил ва сарварсиз жамъ гумон қил. Ҳосилеким, сўзга бу таронадур ва мундин ўзга барча афсонадур ва сўз ишқ сўзидур ва кўнгулда ҳаёт нашъаси ишқ ўзидур.

* * *

Сўзки, маъносида ишқ ўти нишони бўлмағай,
Бир таҳарруксиз бадан онглаки, жони бўлмағай.

¹ Бархурдор – баҳраманд.

² Муаббад – абадий, доимий.

³ Муваддат – дўстлик.

* * *

Саодатманд агар олим бўлса, нодонлар сўзи анга мужиби ибрат ва эътибор; бесаодат жоҳил бўлса, олим сўзидин анга ор. Ва филҳақиқат, жоҳилликдин бесаодатлиқроқ не нима бор?!

* * *

Олам ахли ўзлари қошида маҳбубдурлар ва сўзлари ўз илайларида марғуб. Ва башар жинси бу сифатга мажхулдурлар¹ ва нафслари беихтиёр бу даъвоға машғул.

* * *

Ҳеч ким ўз кўнглиға ғам тиламас ва ўз нафсиға алам истамас.

* * *

...барчаға ўзгадин ўзи азизроқ ва ўзгалар сўзидан ўз сўзи лазизроқ.

* * *

Олам яхшилигини киши ўзидин дариг тутмас, аммо ўзга кишига ёвутмас.

* * *

Эранлар ясанмоғиким, намойиш учундур, хотинлар безанмагидекдурки, оройиш учундур. Агарчи бу маъно иккаласига кабихдур, аммо эранларға кўпрак мужиби тафзихдур.

* * *

Шаҳватпараст – нафсға зердаст.

* * *

Эшитмак элни тўла қилур ва айтмоқ холи, эшитгувчи ва айтгувчининг будур холи.

* * *

Кўп деган кўп янгилур² ва кўп еган кўп йиқилур.

¹ *Мажхул* – номаълум, ноаниқ.

² *Янгилмоқ* – адашмоқ, янглишмоқ.

* * *

Қолаб¹ амрозининг² моддаси кўп емакдур ва қалб амрозининг моддаси кўп демак. Кўп демак сўзга мағрурлук ва кўп емак нафсга маъмурлук.

* * *

Худпарастки, не қилғони ўзига хўбдур, бу нописанд феълга тафовут кўпдур.

* * *

Заррадин минг қатла камракким, қуёшлик урса лоф,
Кимки бўлса зарра ақли билурким дер газоф.

* * *

Такаббур шайтон иши ва бийиклик нодон иши.

* * *

Худписанд³ – иши бари элга нописанд.

* * *

Биликига мағрур билур элга маъюб ва Тенгрига макхур⁴.

* * *

Бутпарастлик яхшироқким, худпарастлик.

* * *

Эҳсон сифати саодати абад бил, фитна ва офат яъжужи⁵ дафъиға садд⁶ бил. Инсоният боғининг дилписандроқ шажари эҳсондур ва одамийлик конининг аржумандроқ гавҳари ҳам

¹ Қолаб – қолип, тан, бадан.

² Амроз – касалликлар, беморликлар.

³ Худписанд – ўз манфаатини кўзловчи, худбин.

⁴ Макхур – қаҳрга дучор; мағлуб.

⁵ Яъжуж – қиёмат арафасида пайдо бўлиб, ер юзини фасод ва харобага тўлдирадиган кўп сонли бузғунчи қавмининг номи.

⁶ Садд – девор, ғов, тўсик.

эхсондур. Жамъи писандида¹ сифот ва мустаҳсан² ҳолат эҳсонға тобеъдур ва анинг зимнида мундариж³ ва воқеъдур; ул барча яхшилиқларға жомеъ⁴ ва бари яхшилиғлар, филҳақиқат⁵, анга рожеъ.

* * *

Ажаб сифат эрур эҳсонки, ҳар шариф сифат –
Ки, келса жинси башардин анга эрур дохил.

Жавоҳир англа сифот они, жавҳарий қафаси –
Ки, бордур анда қаю бирни истасанг ҳосил.

* * *

Ҳар кимгаким, бир хизмат қилдинг, ўн шиддатға мухайё турмоқ керак ва ҳар кишига юз мулоямат кўргуздунг, минг ғилзат⁶ ва кудуратға сало урмоқ⁷ керак.

* * *

Саховат инсоният боғининг борвар⁸ шажаридур, балки ул шажарнинг муфид самаридур. Одамийлиқ кишварининг баҳри мавжвари, балки ул мавж баҳрининг самин гавҳари. Саховатсиз киши – ёгинсиз абри баҳор ва ройиҳасиз⁹ мушки тотор¹⁰. Мевасиз йиғоч ҳамону ўтун ҳамон ва ёгинсиз булут ҳамону тутун ҳамон. Сахосиз киши бирла гавҳарсиз садафнинг бир ҳукми бор. Дурсиз садаф била ўлуб қуруғон не эътибор.

* * *

Сахий булутдур – иши хирмон, балки маҳзан бермак. Бахил мўрдур – даъби хўша, балки дона термак.

¹ Писандида – яхши, маъқул, назарга тушган.

² Мустаҳсан – маъқул, таҳсинга сазовор.

³ Мундариж – дарж этилган, дохил қилинган.

⁴ Жомеъ – жамловчи.

⁵ Филҳақиқат – ҳақиқатан, дарҳақиқат.

⁶ Ғилзат – кўполлик, дағаллик.

⁷ Сало урмоқ – нидо қилмоқ, жар солмоқ.

⁸ Борвар – сермева.

⁹ Ройиҳа – ис, хид, бўй.

¹⁰ Мушки тотор – тоза ва хушбўй мушк.

* * *

Саховат одамиға бадандур ва ҳиммат анга руҳ ва химмат аҳлидин оламда юз минг футуҳ.

* * *

Соҳиби ҳикмат муфлислик била паст бўлмас, ҳимматсиз ганж топса, бийикларга ҳамдаст бўлмас.

* * *

Исроф сахо эмас ва итлофни маъно аҳли сахо демас. Ҳақ молин куйдурганни девона дерлар ва ёруғ кунда шамъи кофурий¹ ёққонни ақлдин бегона дерлар. Мубоҳот учун бермак худнамолик ва анинг била ўзин сахий демак беҳаёлик. Улки эл кўрмагунча бермас – лаимдур, сахий эмас. Тилаб берганни ҳам саҳодин йирок бил; ибром² била бергандин бермаганни яхширок бил. Бирта ўтмакни³ икки бўлуб, ярмин бир очға берганни сахий де; ўзи емай барин муҳтожга берганни ахий де.

* * *

Маҳаллида берган эски чорпора⁴ тун – саховат ва бемаҳал берган зарбофт чорқаб⁵ – шаковат.

* * *

Десангки, таоминг зоеъ бўлмағай – едур ва тиласангки, либосинг эскирмағай – кийдур.

* * *

Карам бир жафокашнинг шиддати юкин кўтармакдур ва ани ул суубатдин ўткармакдур. Бировнинг меҳнати хори ҳамлин⁶

¹ Шамъи кофурий – ҳушбўй оқ шам.

² Ибром – кисташ, зўрлаш.

³ Ўтмак – нон.

⁴ Чорпора – йиртик тун.

⁵ Чорқаб – кийим, зийнат.

⁶ Ҳамл – кўтариш, бардош бериш.

кабул қилмоқ ва ул тикан нўгидин¹ гулдек очилмоқ ва ул қилгонни тилга келтурмамоқ ва оғизга олмамоқ ва ул кишига миннат қўймамоқ ва анинг юзига солмамоқ.

* * *

Маъдумлукда² мурувват карамнинг уруғ-каёшидур, балки тавъамон³ қариндошидур.

* * *

Карам ва мурувват ота ва онадурлар, вафо ва ҳаё икки ҳамзод⁴ фарзанд.

* * *

Ҳар кўнгулниким, вафо маскан қилур, ҳаё ҳам қилур ва ҳар маскандаким, ул топилур, бу ҳам топилур.

* * *

Вафосизда ҳаё йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ.

* * *

Комиллар – аҳли ҳаё ва ноқислар беҳаё.

* * *

Ҳилм инсон вужудининг фавоқиҳлиғ⁵ боғидур, одамийлиғ оламнинг жавоҳирлиғ тоғи. Ҳилмни ҳаводис дарёсида кишилиқ кемасининг лангари деса бўлур ва инсоният мезони тошига нисбат қилса бўлур. Ахлоқ шахснинг оғир баҳолиғ либосидур ва ул либос жинсининг сангин⁶ дебоси.

¹ Нўг – уч.

² Маъдумлук – йўқлик, йўқ бўлган.

³ Тавъамон – эгизак.

⁴ Ҳамзод – туғишган.

⁵ Фавоқиҳлиғ – мевали, самарали.

⁶ Сангин – тошдан ясалган.

* * *

Яхшиларга эришмак¹ – итни поклар чаргасига қотти ва ёмонларга қоришмоқ – анбиё авлодин жаҳаннамга узатти.

* * *

Агар Ҳақдин иноят бўлса, куллар кули шохлар шоҳи, агар ул қўлламаса, олам шайх уш-шуюхи² олам номаи сиёҳий³. Лукмонки, бир кул эрди, ҳикмат ва нубувват била фаркин⁴ кўкка еткурди. Жолутқа⁵ анингдек минг кул эрди, ғазаб ва сиёсат тиғи била бошин ерга тушурди.

* * *

Мазлумга бахшойиш кўргузки, золимдин осойиш кўргайсан. Зердастларга нафъ еткур, агар тиласангки, забардастлардин зарар кўрмагайсен. Хирадманд мухолафатдин қочар ва мувофақатга мулоямат эшигин очар.

* * *

Саодатманд ул йигитдурки, шаҳват майли қилмас, бесаодат карининг илгидан худ ҳеч иш келмас.

* * *

Киши ўзин ясагон бирла бўлурму ошиқ,
Субҳи козиб ёрумас, уйлаки субҳи содиқ.

* * *

Ҳар неким бебақодур, анга кўнгул боғламоқ хатодур.

* * *

Ишк бир ўтдурки, онинг шуъласидин бир шарар –
Тушса гардун пардасига, ўртар андоқким ҳарир.

¹ Эришмак – эргашмоқ.

² Шайх уш-шуюх – шайхлар шайхи.

³ Нома сиёҳий – гуноҳкор.

⁴ Фарқ – бу ерда даража, мартаба маъносида.

⁵ Жолут – Қуръонда номи зикр этилган шахс.

* * *

Валинеъматқа айб раво кўргувчи пирига муртад¹ муриддур ва атосига ҳаромзода ўғил.

* * *

Ҳар кимки, биров била ёрдур ёки ёрлиғ даъвийси бордур, керакким, ўзига раво тутмоғонни ёрига раво тутмаса, кўп нимаким, ўзига ҳам раво тутса, анга тутмаса.

* * *

Ёр улдурки, ҳар нечаким ўзига
Истамас, ёрига ҳам истамағай.
Ўзи истарки, ёр учун ўлғай,
Ани мунда шарик айламағай.

* * *

Кўнгул бадан мулкининг подшоҳидур, анга сихҳат, мунга ҳам сихҳат, анга табоҳи, мунга ҳам табоҳи. Пас улким, кўнгул мулкининг соҳибжоҳи² бўлғай – шоҳлар шоҳи бўлғай. Бадан салоҳ ва фасоди кўнгул салоҳ ва фасодиға тобеъ ва мулк обод ва хароблиғи шоҳ адл ва зулмига рожеъ. Подшоҳ – мулк баданининг жонидур ва кўнгул – бадан мулкининг султони.

* * *

Шоҳдин ҳам лутф марғубдур, ҳам сиёсат матлубдур. Аммо ҳар бири ўз маҳаллида ҳўбдур. Бас анга дўстдин душманни фарқ этарга кўп мулоҳаза керак ва фаросат ва ёрни агёрдин ойирурга кўп тажриба керак ва қиёсат³.

* * *

Подшоҳ душманға андоқ ғазаб сурмак керакки, дўст ҳам андин эмин бўлмағай ва муҳолифға андоқ сиёсат кўргузмак керакки, мувофиқ ҳам андин мутмаин⁴ қолмағай.

¹ Муртад – диндан қайтган.

² Соҳибжоҳ – мулк эгаси.

³ Қиёсат – фикру андиша.

⁴ Мутмаин – хотиржам, осуда.

* * *

Керакмас мухолифга онча инод –
Ки, қилгай мувофикни безътимод.

* * *

Фосик олим донишваредур¹ ўз нафсига золим, ганийи бахил
нодонедур, ўз зиёнига надим². Бу икки киши умр зоеъ ўткардилар
ва гўрга ҳасрат ва армон олиб бордилар. Бир улким, илм
ўрганурга ранж торттию амал қилмади, бир улким, мол йиғарга
эмғак чекти-ю сарф қилурин билмади.

* * *

Олимеким, илми эрди беамал,
Ё ганийким, молига бухл эрди ёр,
Ўлдилар юз ҳасрату армон била,
Элга бўлди ишларидин эътибор.

* * *

Ямонларга лутфу карам – яхшиларга мужиби зарар ва алам.
Мушукка риоят – кабутарга офатдур. Шағол жонибин тутмоқ –
товук тухмин курутмоқдур.

* * *

Хайрсиз ганий – ёғинсиз саҳоб ва амалсиз олим – доббаки³,
анга юклагайлар китоб.

* * *

Бахилнинг молин асрардин меҳнати каттиғ ва ҳасуднинг
феъли уётидин айши аччиғким, ул ўз аносидин⁴ залилдур ва бу
уз қилиғидин алил.

¹ *Донишвар* – оқил, доно, донишманд.

² *Надим* – хизматкор, маҳрам.

³ *Добба* – юк ташийдиган ҳайвон.

⁴ *Ано* – ранж, машаққат.

* * *

Киши молидин неким баҳра олди анингдур, ҳар неким асради ўзганинг. Заҳмат била топқонингни ўзунгдин аяма ва меҳнат била йиққонингни дўстлар била душманлар учун асрама.

* * *

Мол улдурким, эл андин топса баҳр,
Душман андин топса тенгдур нўшу заҳр.

* * *

Ҳар душвор ишки, мол сарф этмак била муяссардур, қилма-санг жонға хатардур, сарфин ғанимат бил ва саломат сори азимат қил.

* * *

Дирам била бўла олса зарарни қайтармок,
Хатодурур киши ул ишда айламак таътил¹.

* * *

Ҳар иш кифоятидаким, саранжомида ташаддуд² бўлғай ва таъбға тараддуд, ул жонибни тутким, эмгаги озроқ юз бергай ва озори камрак хотирға киргай.

* * *

Нодон пандида ғалат муқаррардур ва душман насихатида фириб мутасаввардур³. Андин бози ема ва мундин ўзунгга бози берма.

* * *

Хуштур хиради кўп эл сўзига кирмак,
Не бози емак хушу не бози бермак.

¹ Таътил – бу ерда бўшлик, сусткашлик маъносида.

² Ташаддуд – кучайиш, зўрайиш.

³ Мутасаввар – кўринган, тасаввур қилинган.

* * *

Нафсдин санга зулм етса, надомат эшикин оч ва Тенгри
паноҳига коч.

* * *

Нафси кофирдин неким етгай санга,
Тавба айлаб, тавбада мардона бўл.
Йўл икидур, журм бирдур, тавба бир,
Ул йўл ар боғланди, очуғдур бу йўл.

* * *

Мазлумлуқ ибтилосида бўлгон яхшироқким, золимлик бало-
сида.

* * *

Киши минг зулм агар чекса керак бўлмаса конеъ,
Лек бир зулмға минг навъ керак англаса монеъ.

* * *

Исо ила тенг бўлурму маркаби.

* * *

Ул кўнгулгаким, каттиғ сўздин решдек бўлғай, аччиғ тил
заҳролуд¹ нешдек бўлғай. Кўнгулда тил синони жароҳати бутмас,
анга ҳеч нима марҳам ерин тутмас. Ҳар кўнгулки, тил синонидин
жароҳатдур ҳам юмшоқ сўз ва ширин тил анга марҳам ва роҳатдур.
Мулойим тақаллум ваҳшийларни улфат сари бошқарур, фусунгар
афсун била йилонни тўшукдин чикорур.

* * *

Ҳусну жамолсиз киши ширин калом этса,
Сайд айлар элни нукта фасоҳат била деса.

¹ Заҳролуд – заҳар аралашган, заҳарли.

* * *

Тилга ихтиёрсиз – элга эътиборсиз.

* * *

Ҳарзагўйким¹, кўп такаллум сургай, итдекдурким, кеча тонг отқунча хургай.

* * *

Ямон тиллик андоқким, эл кўнглига жароҳат еткурур, ўз бошига ҳам офат еткурур.

* * *

Нодоннинг муваҳҳиш² ҳарзага бўғзин қирмоғи – эшакнинг жиҳатсиз қичқирмоғи. Хушгўйким³, сўзни рифқ ва мусово⁴ била айтгай, кўнгулга юз ғам келадургон бўлса, анинг сўзидин қайтгай. Сўздадур ҳар яхшилиқни имкони бор, мунда дебдурларки, нафаснинг жони бор. Масиҳоким, нафас била ўлукка жон берди, гўё бу жиҳатдин эрди.

* * *

Тилига иқтидорлиғ – ҳакими хирадманд; сўзига ихтиёрсиз – лаими нажанд.

* * *

Тил ва кўнгул хўброқ аъзодурлар инсонда; савсан ва ғунча марғуброқ раёхиндурлар бўстонда. Одамий тил била сойир ҳайвондин мумтоз бўлур ва ҳам анинг била сойир инсонға сарафроз бўлур. Тил мунча шараф била нутқнинг олатидур⁵ ва ҳам нутқдурки, агар нописанд зоҳир бўлса, тилнинг офатидур.

¹ *Ҳарзагўй(й)* – сафсата сотувчи, беҳуда гапларни гапирувчи.

² *Муваҳҳиш* – ваҳшатга солувчи, қўрқинчли.

³ *Хушгўй* – ширинсухан, хушмуомала.

⁴ *Мусово* – тенг, баробар, ўхшаш.

⁵ *Олат* – асбоб, қурол.

* * *

Ҳар неча бими ҳажр сўзи ошиқ ўлтурур,
Вуслат¹ башорати яна жисмиға жон берур.

* * *

Чучук тилки, аччиғликка эврулди, зарари ом бўлди, кандники,
мускир² бода қилдилар, ҳаром бўлди.

* * *

Ҳар кимки, сўзи ёлғон, ёлғони зоҳир бўлғоч уёлғон. Ёлғонни
чиндек айтқувчи суҳанвар³ – кумушни олтун рўкаш⁴ қилувчи
заргар. Ёлғон афсоналарда уйку келтургувчи, ёлғончи уйкуда
такаллум сургувчи. Ёлғон айтгувчи ғафлатдадур. Сўзнинг
аснофи⁵ бағоят чўқдур⁶, ёлғондин ямонроқ синфи йўқдур.

* * *

Бировким, ёлғон сўзни бировга боғлағай, ўз қаро бўлғон
юзин ёқлағай, кабира⁷ гуноҳдур. Оз сўз ҳамки ўтрукдур⁸, захри
муҳликдур, агарчи миқдори ўксукдур.

* * *

Заҳрнинг оз эса миқдори доғи муҳликдур,
Игнанинг нўғи заиф эрса доғи кўр қилур.

* * *

Улки, сўзни бир ердин яна бир ерга еткурғай, элнинг ўтган
гуноҳини ўз бўйниға индурғай.

¹ Вуслат – етишиш, эришиш.

² Мускир – маст қилувчи.

³ Суҳанвар – фасоҳат ва балоғат соҳиби.

⁴ Рўкаш – қалбаки, ясама, қоплама.

⁵ Асноф – турлар.

⁶ Чўх (Чўқ) – кўп.

⁷ Кабир – қатга, буюк, улуғ.

⁸ Ўтрук – ёлғон.

* * *

Сўз тергувчининг агар улуғи, агар кичиги, билки, эрурлар тамуғ ўтининг тутруғи¹.

* * *

Ким сўзни териб айтгувчи огзиға бергай,
Молик² ани дўзах ўтининг дудиға тергай.

* * *

Дунё дор ул-ҳаводисдур³ ва анга кўнгул боғламоққа ғафлат боисдур. Олам умрдек бевафодур ва анинг давлатиға эътимод қилмоқ хато.

* * *

Умрнинг бу кун-тонггалиғи мафҳум эмас, балки бу кун ахшомғача не бўлури маълум эмас. Башар хайли дори бақоға⁴ аҳли азиматдур ва тириклик бир неча кун ғаниматдур. Бу дори фанони беш кун ғанимат бил ва дори бақонинг узун йўли яроғин қил.

* * *

Куш то таманной хомға тушмас – сайёд илгида домға тушмас ва анга то ажал қафаси эшиги очилмас, сайёд дому донасиға майл қилмас.

* * *

Хукамоким⁵, салотин⁶ ҳоли кайфиятин билибдурлар, аларни ўтқа ташбеҳ қилибдурлар. Ўт нафъ еткурур йироқтин, андин мунтафеъ⁷ бўлмоқ авло қироқтин. Оташгоҳ ўти қироқдин нафъ еткурур, ичига тушганни филҳол⁸ куйдурур. Анга ёвумоқ⁹ но-муносибдур ва андоқ балодин ҳазар вожиб.

¹ Тутруғ – тутантирик, тутатки.

² Молик – эга, соҳиб, хўжайин.

³ Дор ул-ҳаводис – ҳодисалар уйи.

⁴ Дори бақо – мангулик уйи, яъни у дунё.

⁵ Хукамо – ҳақимлар, донишмандлар, табиблар.

⁶ Салотин – султонлар, подшоҳлар.

⁷ Мунтафеъ – фойдаланувчи, баҳра олувчи.

⁸ Филҳол – дарҳол, шу лаҳза.

⁹ Ёвумоқ – яқинлашмоқ.

* * *

Утдин исинурғача овуч оч,
Куйдургудек англасанг, кейин қоч!

* * *

Ёлғончи – унутқувчи ва тааммул ва эҳтиёт йўлидин канора тутқувчи. Ҳар кимки, сўзи чин бўлмағай, ростлар кўнглида ул сўз қабулойин¹ бўлмағай. Ёлғончи сўзин бир-икки қатла ўтқарғай, ўзга нетғай? Ёлғони зоҳир бўлғондин сўнгра анга расволиғ етғай ва сўзи эътибори эл кўнглидин кетғай.

* * *

Кўнгул махзанининг қулфи тил ва ул махзаннинг калидин сўз бил.

* * *

Кўнгул ҳолати сўз деғач билгурур –
Ки, махзанда дур ё садафрезадур².

* * *

Чин сўз – мўътабар, яхши сўз – мухтасар³.

* * *

Сўзида паришонлик, ўзида пушаймонлик. Сўзки, фасоҳат зеваридин музайян эмасдур, анга чинлик зевари басдур. Ёлғончи ҳар неча сўзида фасихроқ, сўзи кабихроқ. Чин сўз нечаким бетакаллуф, қойилға⁴ иборат содалиғидин йўқ таассуф. Гулға йиртуқ либосдин не зиён, дурға бадшакл садафдин не нуқсон. Ёлғон сўз жуз назмда нописанд ва анинг қойили нохирадманд⁵.

* * *

Нодон – эшак. Балки эшакдин ҳам камрак. Эшакка ҳар не юкласанг кўтарур ва қаён сурсанг, ул ён борур, ақл ва тамиз

¹ Қабулойин – қабул бўлувчи.

² Садафреза – садафнинг синиғи.

³ Мухтасар – қиска, лўнда, ихчам.

⁴ Қойил – айтувчи, сўзловчи.

⁵ Нохирадманд – ақлсиз, нодон, аҳмоқ.

даъвийси йўқ. Бермасанг очдур, берсанг тўқ. Забунедур боркаш¹, хоркаш², балки анборкаш³. Нодон бу сифатлардин мубарро⁴, зоти билик хулясинин⁵ муарро⁶. Иши ғурур ва такаббур, хаёлида юз фосид тасаввур. Бари муҳмали ўзига хўб, барча макрух феъли ўз қошида марғуб, кўнглида элга юз озор хаёли ва жахлидин улусга минг зарар эҳтимоли. Эшак унидин кулоққа озордур, андин ўзга не айби бордур. Тегирмондин уюнга ун келтурур, ани пишурурга ёзидин ўтун келтурур. Машаққати миннатсиз ва суубати кулфатсиз. Нодонни эшак дегандин мутағайир⁷, эшак қошида ямон ва яхши деган бир.

* * *

Туз борғон мақсадга етти.

* * *

Душман ғуруридин ғам ема ва маддох⁸ хушомадин чин демаким, анинг ғарази ўз мақсудига комдур ва мунунг мақсуди сендин муҳаққар⁹ инъом.

* * *

Мувахҳиш хабарни чиндур деб дўстга еткурма ва бировнинг айби воқеъ бўлса, юзига урма. Кўйғилки, ул чин хабарни душман еткурсун ва таҳаммул қилки, ул айб можаросин адувси сурсун.

* * *

Хирадманд улдурким, ёлғон демас, аммо барча чин дегулик ҳам эмас.

* * *

Ямон-яхшини Тенгридин англагил,
Ямонни ямон, яхшини яхши бил.

¹ Боркаш – юк ташувчи.

² Хоркаш – тикан ташувчи, ўтин ташувчи.

³ Анборкаш – юк ташувчи.

⁴ Мубарро – озод, холи.

⁵ Хуля – кийим, безак.

⁶ Муарро – яланғоч, холи.

⁷ Мутағайир – ўзгарган, ўзгача.

⁸ Маддох – мадх этувчи, таъриф қилувчи.

⁹ Муҳаққар – ҳақир, арзимас.

Ямонни агар яхши қилсанг гумон,
Эрур яхшини ҳам дегандек ямон.

* * *

Қаноат – истиғно сармоясидур ва шараф ва иззат пироясидур.
Муфлиси қонё – ғаний ва шоҳу гадодин мустағний. Тамаъ
мазаллатга далил ва ғанийи томеъ – хору залил.

* * *

Қаю матоъким, оз вокеъ ўлса қиймат анга,
Эрур мувофик анинг қийматича хурмат анга.

* * *

Сабр била кўп боғлиғ иш очилур, ишда ошукқон кўп тойилур,
кўп тойилгон кўп йиқилур. Ишда ошукмоқ ёш ўғлон ишидур,
сабр била иш қилгувчи тажрибалиғ улуг ёшлиғ киши ишидур.

* * *

Ҳар кимсаки айламас ошукмоғни хаёл,
Яфроғни ипак қилур, чечак барғини бол.

* * *

Май ичмак наҳй эрур Тенгри қавли, ҳар ҳол била анинг тарки
авли. Ошкор ва кўп ичмаги носоз, шарти махфий ичмакдур ва
оз. Оз ичмаги ҳикматқа дол, махфий ичмаги ҳуш аҳлиға ҳисол.
Яхши ичмаги хилқати солим элга ҳол, мутлақ ичмаги офиятка
маол¹.

Улки «умм ул-хабоис»² бўлғай, анга шефта бўлмоққа ҳам
умми хабоиси боис бўлғай. Ямонрок ичғучи анга мағлуброқ, ҳар
неча ямонлиғи зоҳир бўлса, анинг қошида маҳбуброқ. Бадмастка
дамодам ичмоғидин не баҳрким, одамийлиғ катлиға ичар қадах-
қадах захр.

* * *

Мастлар орасида бир ҳушёр – ҳушёрлар орасида бир маст
ҳукми бор.

¹ Маол – 1) оқибат, натижа; 2) мақсад, мазмун.

² Умм ул-хабоис – барча иллатлар онаси.

* * *

Кўп дегувчи, кўп егувчи – томуғ тўрига ошуқуб кетгувчи.

* * *

Ғийбат дегувчи – нажосат егувчи.

* * *

Эр киши кўп ясанса бева бўлғай, бу сифат зуафога¹ шева бўлғай.

* * *

Эр кишига зебу зийнат – ҳикмату донишдурур²,
Яхши киймак бирла хотунларга оройишдурур.

* * *

Кариким, қилғай раънолик³ – тифледурур ноболиғ⁴.

* * *

Эр кишиким, кўп ясанғай, хирад аҳли анинг аклидин ўсанғай⁵.

* * *

Ийд⁶ окшоми тифл илгида чапу рост хино,
Ё шоҳиди шўх эгнига хаззу⁷ дебо,
Шоистадурур қари бажуз далку⁸ асо,
Кўргузса сақолига куларлар уқало.

* * *

Хўб йиртуқ тўн била ҳам хўб, гул ямоғлик чапони била маҳбуб.

¹ Зуафо – аёллар, хотинлар.

² Дониш – илм-маърифат.

³ Раънолик – мағрурлик, гўзаллик, ёкимлилик.

⁴ Ноболиғ – балоғатга етмаган.

⁵ Ўсанмоқ – безмоқ, зерикмоқ.

⁶ Ийд (Ид) – байрам, хайит.

⁷ Хаз – ипакли мато.

⁸ Далқ – дарвешларнинг жундан тикилган либоси, қаландарлар хирқаси.

* * *

Кампир ҳарам нозанини бўлурму?

* * *

Кишига бўлмаса ўз шаънига шойиста сифот,
Қилмасун айб ўзидекдин доғи андоқ ҳаракот.

* * *

Элнинг махфий айбин пайдо қилмоқ – ўзин беъътимод ва ўзидекни расво қилмоқдур. Йўқким, ўзидекни расво қилмоқ ва ўзининг ҳам бу навъ айбин ошқоро қилмоқдур.

* * *

Эл айбини айтурға бировким узотур тил,
Ўз айбини фош айлагали тил узотур, бил.

* * *

Илм ўқуб, амал қилмағон ерни шиёр¹ қилиб, тухум солмағонға ўхшар ё тухум солиб, маҳсулидин баҳра олмағонға.

* * *

Илм ўқуб, қилмағон амал макбул,
Дона сочиб, кўтармади маҳсул.

* * *

Усрук сўзига ҳикмат муҳолифи жавоб хирадманд иши эмас ва телба рамзига ақл муқтазосидин² ўзга хушманд нукта демас.

* * *

Кишига неча келса мушкул ҳол,
Ҳикмату ақл анга эрур ҳаллол³.

* * *

Хирадманд пандини кўрган ачиғ,
Сўнгида пушаймонлиғи не асиғ.

¹ Шиёр – шудгор.

² Муқтазо – зарурат, талаб, тақозо.

³ Ҳаллол – ечувчи, ҳал қилувчи.

* * *

Сайёднинг балиққа шаст солмоғи нафс муддаоси учундур ва
балиқнинг ҳам қармоққа гирифтор бўлмоғи жуъ балоси учун.

* * *

Бўлди сайёдгау сайдга нафс орзуси қайд,
Йўкса не ул эди сайёд, не бу эрди анга сайд.

* * *

Оз демак ҳикматқа боис ва оз емак сихҳатқа боис. Оғизга
келганни демак нодон иши ва оллиға келганни емак ҳайвон иши.

* * *

Кўп демак бирла бўлмағил нодон,
Кўп емак бирла бўлмағил ҳайвон.

* * *

Ғолиб душман забунинг бўлса, шод бўлма ва иши андешасидан
озод бўлмаким, сиёсатида таҳаммул вожибдур ва риоятида
тааммул.

* * *

Душман ражо¹ хавфи десангким, фан ўлмағай,
Андоқ тирилки, кимса санга душман ўлмағай.

* * *

Олимки, жоҳилни муқобалаға² келтуруб, илзом³ қилмоғи ҳавас
бўлғай, анинг ўзига ушбу ихонат-ўқ бас бўлғай. Олим керакки,
ўз илмининг поя ва миқдорин асрағай, гавҳарни имтиҳон учун
тошқа урмағай.

* * *

Хораға ҳар кишиким, дурри саминни урғай,
Хирад анғларки, қаю бири бирини синдурғай.

¹ Ражо – умид, тилак.

² Муқобала – рўпара келиш, қарши чиқиш.

³ Илзом – мулзам, энгилиш.

* * *

Гавҳар балчиққа тушган била қиймати ушалмас ва ўз баҳосидан қолмас. Эшакмунчоғни тожға тиккан била фируза ерин тутмас ва ҳеч ким анинг камбаҳолиғин унутмас.

* * *

Зевар била шакли хўб бўлмас,
 Ҳар кизки, эрур ёмон лиқолиғ.
 Ҳар неча қоронғу бўлса хужра,
 Шамъ анда бўлур фузун зиёлиғ.

* * *

Қобилға тарбият қилмамоқ зулмдур ва ноқобилға тарбият – ҳайф. Ани адами тарбият била зоеъ қилма ва мунга тарбиятингни зоеъ қилма.

* * *

Қобилға тарбият эрур ул навъким, гуҳар
 Тушса нажосат ичра юғай кимса ани пок.
 Гар ит узумиға киши май бирла берса сув,
 Бу тарбият била қила олғайму ани ток.

* * *

Қила олғонча таъзим ва адаб биносин йиқма ва ҳаё ва ҳурмат хилватидин ташқари чиқма.

* * *

Имонға эрур нишон ҳаё бирла адаб,
 Ҳурмат била таъзим саодатқа сабаб,
 Ҳаёву муаддаб ангаким, бўлса лақаб,
 Мақсудиға кеч етса ажаб, англа ажаб.

* * *

Фосиқ бари миллатда нодондур ва покравлар орасида нодонрок. Фиск бари тариқда ёмондур ва порсолиқ¹ либосида ёмонрок.

¹ Порсо – такводор, ҳудожўй.

* * *

Ҳаёву адаб бирла тузгил маош,
Яна айла таъзиму ҳурматни фош.
Не эл ёри бўлсанг, алар ранги бўл,
Нечук бор эсанг, тутқил ул сори йўл.

* * *

Сахву хато башарият лозимидур. Хато ва сахвни англаб мутанаббих¹ бўлгон саодатманд одамийдур. Хатосин зойил² қилур улки, эътироф сари қайтғай ва музоаф³ қилур улки, далил ижро қилиб, ҳарза айтқай. Муболағаси неча кўпрак – сахви пайдорок ва муқобараси⁴ неча ортуқроқ – ўзи элга расворок.

* * *

Ҳар ғанийки, тириклигида эҳсонидин кўнгулларни шод қилмағай, ўлганидин сўнг ани кимса дуо била ёд қилмағай. Эҳсон тирикликда яхши отдур, ўлгандин сўнг дўзах азобидин нажот.

* * *

Кишида барча ахлоқи ҳамида,
Чу жамъ ўлди, кўярлар отин эҳсон.
Бири андин саҳодур, бир мурувват,
Булар гар йўқтур, инсон эрмас инсон.

* * *

Бахилнинг андоқки, буғун топқони захира бўлғай, тонгла қабри ҳам бу кунги маоши уйидек тийра бўлғай. Зухду такво барча вақтда дилписанддур, йиғитликда дилписандроқ. Тавба ва истиғно ҳама вақтда судманддур, қарилиқда судмандроқ.

Ҳилму ҳаё аҳли ҳар ерда аржуманддур, улуғлар назарида аржумандроқ.

¹ Мутанаббих – ҳушёр, огоҳ.

² Зойил – йўқ бўлувчи, фоний.

³ Музоаф – икки марта орттирилган.

⁴ Муқобара – мағрурлик, такаббурлик.

* * *

Яхшилик ва ёмонликни ким қилдиким, жазо кўрмади. Салоҳ ва фасод тухмин ким эктиким, ўрмади.

* * *

Яхшилик тухмин сочғилким, будур дехқонға сўз:
Ҳар неким эқтинг бугун, борин ҳамон тут они кўз.

* * *

Билмагани сўруб ўрганган олим ва орланиб сўрамаган ўзига золим.

* * *

Оз-оз ўрганиб доно бўлур, қатра-қатра йиғилиб, дарё бўлур.

* * *

Ўрганурдан қочғон лаванд¹ ва юзига ҳиял² ва баҳона эшигин очғон тананд³. Эмгак тортиб илм ўрганган хирадманд.

* * *

Илмдин орий⁴ улуснинг жоҳили худкомаси,
Ўрганурга жидду жаҳд этган жаҳон алломаси.

* * *

Тинч кўнгул била ёвғон умоч яхшироқким, такаллуф ва машаққат била қандий кулоч.

* * *

Эски чапон била фориг туфрогда ўлтурмоқ яхшироқким, зарбафт хафтон кийиб биров олида турмоқ.

¹ Лаванд – ялқов, танбал, дангаса.

² Ҳиял – ҳийлалар, найранглар.

³ Тананд – ялқов, танбал, дангаса.

⁴ Орий – озод, халос, кутулган.

* * *

Ҳар кишиким, бир қавмнинг сулук ва оҳангин тузар, тадриж
била ҳамул қавмнинг рангин тутар. Ҳар кимгаким, пайравлиғ
этар, ул мутобаат¹ хосиятидин ул етган ерга етар.

* * *

Одамий шариф ул-қавнайндур² ва ит нажас ул-айн³, аммо
ҳақношунос⁴ ва бевафо одам ҳақшунос⁵ ва вафолиғ итдин кам.
Вафолиғ кутуз⁶ ит яхшироқким, вафосиз хуш барно йигит.

* * *

Бевафо ҳақношунос элдин йироғлиғ истаким,
Келмади ҳаргиз алардин ғайри бедоду жафо.
Итга итлик айламак жону кўнгул бирла бўлур,
Ҳақшунос ўлсау бўлса анда ойини вафо.

* * *

Нафспарвардин хунар келмас – емақдин ўзга ва нафспараст-
дин нафъ етмас – демақдин ўзга. Ул бири бари ҳаром таомдин ва
бу бири барча таърифи каломдин.

* * *

Оқил чу кўрса элда хато ижтиноб этиб,
Андин савоб йўл сори мойил килур ўзин,
Қўймас анинг хатосиға эл айлаб эътироз
Айтурға юзи ўтрисида саҳвининг сўзин.

* * *

Йигитлик умр гулшанининг баҳоридур ва ҳаёт шабистонининг
наҳори. Бу биридин айшу нишот гулларининг очуғлиғи ва ул
биридин завқу инбисот уйларининг ёруғлиғи.

¹ Мутобаат – эргашиш, итоат қилиш.

² Шариф ул-қавнайн – икки оламнинг азизи.

³ Нажас ул-айн – ифлос, нопок.

⁴ Ҳақношунос – ҳақни танимайдиган, кадрни билмайдиган.

⁵ Ҳақшунос – бировнинг ҳақини биладиган, кадрлай оладиган.

⁶ Кутуз – кутурган.

Инсоннинг зебу раънолиғи андин ва башарнинг тобу тавонолиғи¹ андин.

* * *

Аҳбоб, йигитликни ғанимат тутунгиз,
Ўзни қарилиқ меҳнатидин кўркутунгуз.
Ойини адовату ҳасаддин ўтунгуз,
Ҳар навъ ила ўзни неча кун овутунгуз.

* * *

Сафар водийсида мусофир аёғига дарду бало тиканлари кўп сончилур, лекин ҳар тикандин мақсад гули очилур.

* * *

Ҳар кишварнинг оройишини ва ҳар манзилнинг осойишини сафар аҳлидин сўр ва мусофирдир кўр. Сафар қилмағон ором фароғатин қайда билсун ва ғурбат чекмаган ватанда ком рафоҳиятин не навъ маълум қилсун.

* * *

Одамийнинг яхшироғи улдуким, порсо ва пок бўлғай ва ҳақ сўзин айтурда бевахму бок бўлғай. Ўзи поку кўзи покни инсон деса бўлур. Тили ариғ ва кўнгли ариғни мукулмон деса бўлур. Мукулмон улдукки, мукулмонлар анинг тил ва илгидан эмин бўлғайлар ва кўзи кўнглидин мутмаин.

* * *

Яхшидин ёмонлар ҳам ёмонлиғ кўз тутмас, яхши ёмонларға ҳам яхшилиғни унутмас. Яхшилиқ қила олмасанг, ёмонлик ҳам боре қилма. Яхшилиқдан ёмонлиғни яхшироқ билмасанг, яхшиларға кўшул, яхшилиқ теғрасига эврула олмасанг, яхшилар теғрасига эврул.

* * *

Бир неча журъани² баданға дохил қилиб, бир неча қатрани андин хориж этма. Ул журъа кудуратидин³ сафодин айрилиб,

¹ *Тавонолиғ* – кувватли, бардам, соғлом.

² *Журъа* – кулгум, қатра, томчи.

³ *Кудурат* – хиралик, ғубор, ғам, андуҳ.

ул қатра хуружидин бало дарёсиға ботмаким, ул журъа се-
лоби балодур, дину имонинг йиқар, ул қатра гирдоби ранжу
анодурким, анинг била ҳаётинг нақди чиқар. Бадан дуржидин
дурларниким сочтинг, холи бўлдунг ва жисм шишасига ул
журъалар йўлин очтинг – нафсу ҳаво поймоли бўлдунг. Ул
журъа моддаи фасоддур, танингға ёвутма ва ул қатра нақди
ҳаётдур – таркин тутмаким, мунинг қабулидин шайтон макбули
ва мақсудисен ва анинг раддидин Раҳмон мардудисен. Ани
ичмак – жигар қонин ичмақдур ва мундин кечмак – бир
жигаргўшадин кечмақдур, ул бирин ютмоқдин захр ютма, бу
бирин сочмоқдин наслинг тухмин курутма.

* * *

Дардлиғ кўнгул – шуълалиғ чароғ, ёшлиғ кўз – сувлук булоғ.

* * *

Тева қушин¹ юклаб, кўча бўлмас ва чодир қанотин очиб,
учса бўлмас.

* * *

Ўт иши қовурмоқ, ел иши совурмоқ.

* * *

Сувнинг мазаси муз била, ошнинг мазаси туз била, одам
яхшилиғи сўз била.

* * *

Сихҳат тиласанг, кўп ема, иззат тиласанг, кўп дема.

* * *

Яхши либос – танға оройиш, яхши кўлдош – жонға осойиш.

* * *

Томеъдин қарам тилама, гадодин дирам тилама.

¹ Тева қуши – туяқуш.

* * *

Бахилдин амонат ажаб, каримдин хиёнат ажаб.

* * *

Чоқин сиймин ўкса бўлмас, ёғин риштасин тугса бўлмас.

* * *

Телба кулоғига панд – куюн аёғига банд.

* * *

Бебок – ҳамдамликқа ярамас, нопок – маҳрамликка ярамас.

* * *

Ясанчок – мардона бўлмас, купалак – парвона бўлмас.

* * *

Дўст жавридин ингранма, душман бедодидин гунгранма¹.

* * *

Моллик нодоннинг демаги, олтунлуқ чибиннинг емаги
маълум.

* * *

Фосикдин ҳаё тилама, золимдин вафо тилама.

* * *

Кулар юз билан ато, сахо устига сахо.

* * *

Ишқсиз кесак, дардсиз эшак.

¹ Гунгранмоқ – ғазабланмоқ, аччиқланмоқ.

* * *

Қонё тиланмас фарзона, қаноат туганмас хизона.

* * *

Элга қўшулғон оройиш топти, элдин узулғон осойиш топти.

* * *

Ҳар югурган ёвушмас, ҳар айрулғон қовушмас.

* * *

Жухуд ўз динидин маҳжур, ҳасуд ўз феълидин ранжур.

* * *

Ҳасм неча ҳақир бўлса, кўнгул кўзгатур ва ҳас неча ушоқ бўлса, кўз булгатур.

* * *

Душман мақолоти – банг хаёлот.

* * *

Яхши бўл ё ямон, иккиси бўлурмен деган ҳамону ямон ҳамон. Ямон била яхши орасида кўп фарқдур, икки кеманинг учин тутқон фарқдур. Ҳар қавм ойини била зухур қилсанг алардинсен, алар ямон бўлса, сен – ямон ва алар яхши бўлса, сен яхшилардинсен.

* * *

Ёмондин яхшилиқ кўз тутмоқ фосид хаёлдур, итдин кийикка ва мушукдин кабутарга шафқат маҳолдур. Зоти душман ва муҳолифни дўст дема, ўзунгга бози берма ва бози ема.

* * *

Табиий душман вақте дўст бўлғайким, сув ўтни ўчурмагай ва ел туфроғни совурмагай. Инсон била шайтон орасида адоватдур ва табиий муҳолифат: бири ўтдин ва бири туфроғдин. Бу адоват ораларидадур у чоғдин ўт ғолиб бўлса, туфроғни кул килур ва туфроғ ғолиб бўлса, ўтни ўчирур.

Одам била шайтон мухолофатин унутма. Ота душманин ўзунга дўст тутма. Отангни биҳиштдек маъманидин¹ жало килди ва йиллар хокдон² ғарибистонида залил ва мубтало килди.

* * *

Нодон дўстни ҳам дўст сониға кивурма.

* * *

Ёмон мижозлик зишт³ – деви дўзахсиришт⁴. Муханнас⁵ не хашвки демагай, макиён не нажосатки емагай. Эрдин сўз хунар, энчидин⁶ бўз хунар.

* * *

Бефойда сўзни кўп айтма ва фойдалиғ сўзни эшитурдин кайтма. Оз деган – оз енгилур, оз еган – оз йиқилур. Очлиғ хикмат сармоясидур ва тўқлуғ ғафлаг пироясидур. Тўқлуғ хирсин кўнгулдин йўқ кил, ўзунг оч бўлиб, бир очни тўқ кил. Ўзунгни зебо либос хаёлидин ўткар, либос зеболигин тиласанг, бир ялангни буткар. Либос ҳар нечаким зебодур, кийганингдин кийдурганинг авлодур.

* * *

Нечаким тўнни риоят бирла кийсанг эскирур,
Чунки кийдурдунг ялангға уфрамас⁷ тўн ул эрур.

* * *

Ҳар кишини дема маҳраму ҳамроздурким, бу матоъ олам аҳлида оздур. Башар жинсин розингға маҳрам билма, балки малакни ҳам ўзунгга маҳрам қилма. Ўзунг асрардин агар санга малолдур, яна биров ани асрамоқ маҳолдур. Ўз маҳзанингни

¹ Маъман – 1) тинчлик, омонлик ери; 2) макон, ватан.

² Хокдон – тупрокхона, яъни олам.

³ Зишт – хунук, ёмон.

⁴ Дўзахсиришт – дўзахий.

⁵ Муханнас – хунаса, ҳезалак.

⁶ Энчи – тўкувчи.

⁷ Уфрамас – эскирмоқ, йиртилмоқ.

очсанг ва махфий дурларингни сочсанг, терган киши сепамай неткай ва асра деб муболаға қилғонинг не ерга етгай? Ўзунг ўз сиррингни асрай олмағонингни билурсен, яна биров ани фош этса, айб ҳам қилурсен.

* * *

Кўзни ўз айбингдин олма ва ўзгалар айбиға кўз солма.

* * *

Чин сўзни ёлғонға чулғама, чин айта олур тилни ёлғонға булғама. Ёлғончи киши эмас, ёлғон айтмоқ эранлар иши эмас. Ёлғон сўз дегувчини безътибор қилур, нечукким, ул гавҳарни хазафдек хор қилур. Улки чин сўзни ёлғонға қотар, дурри саминни нажосатға отар.

* * *

Гавҳареким, шоҳларға зеби тожу тахт эрур,
Ташлағон они нажосатға ажаб бадбахт эрур.

* * *

Ёлғончини дебдурларки, Тенгри душманидур.

* * *

Тилингни ихтиёрингда асрағил, сўзунгни эхтиёт била дегил. Маҳаллида айтур сўзни асрама, айтмас сўз теграсига йўлама. Сўз борким, эшитувчи таниға жон киюрур ва сўз борким, айтғувчи бошин елга берур. Тилинг била кўнглунгни бир тут, кўнгли ва тили бир киши айтғон сўзла бут. Сўзни кўнглунгда пишқормагунча тилга келтурма, ҳар наким кўнглунгда бўлса, тилга сурма. Агарчи тилни асрамоқ кўнгулга меҳнатдур, аммо сўзни сепамоқ бошқа офатдур. Айтур ерда унутма, айтмас ерда ўзунгни мутакаллим тутма. Айтур сўзни айт, айтмас сўздин қайт. Оқил чиндин ўзга демас, аммо барча чинни ҳам демак оқил иши эмас.

* * *

Хирадманд чин сўздин ўзга демас,
Вале бари чин ҳам дегулик эмас.

Киши чин сўз деса зебодурур,
Неча мухтасар бўлса, авлодурур.

* * *

Кавий душман забунинг бўлса мурувват қил, карам ва афв
кўргузгил.

* * *

Доно иликдин борғондин сўз айтмас, ўтган йигитлик орзу
била қайтмас.

* * *

Мозию мустақбал аҳволин такаллум айла кам,
Не учунким, дам бу дамдур, дам бу дамдур, дам бу дам.

* * *

Кафшсизликдин малул бўлмағил, аёғсизларга бокиб шукр
қил.

* * *

Кисангда агар дирам йўк, кўнглунгда кисабур¹ ғами ҳам йўк.

* * *

Агар отинг йўқтур, арпа ғамин емассен.

* * *

Ҳар шиддатеким, билурсен, андин қатикроқ ҳол бордур
ва ҳар суубатеки, гумон қилурсен, андин саъброқ кўб кишига
гирифтордур. Ҳар машаққатким, сенда йўқтур, сенингдекда бор.

¹ Кисабур – кисавур, ўғри.

«МУНШАОТ»дан

Ҳар неким тақдир бўлса, сарбасар топмиш вужуд,
Бовужуди мунча юз минг сен агар йўксен не суд.

* * *

Неча ганж ичра бўлса гавҳару дур,
Кўрки, бордур анинг калиди темур.

Ганжи мақсуд кимга бўлса умид,
Ул насиҳатлар эрур анга калид.

Қуфл очарда гадову соҳибтож
Тенг бўлурлар калидга муҳтож.

* * *

... талаб бўстонида мақсуд ғуллари кечрак очилгондин кўнгул
ғунчасин хорхори маломат била реш қилмоқ муносиб эмас.
Нединким, то тақдир чаманидин иноят насими эсиб, меҳнат
хазонин ишрат баҳориға мубаддал¹ қилмағунча мақсуд гули
очилмоғининг имкони йўқдур. Мундоқ бўлгондин сўнг таъжил
суд қилмас ва малолатдин ғайри маломат иш очилмас.

* * *

Агар юз қатла булбул чексун афғон,
Баҳор ўлмай гул очилмоқ на имкон,

Агар оламини тутсун шоми дайжур²,
Тонг отмай кун чиқормоқ кимга мақдур?

¹ Мубаддал – алмашган, ўзгарган.

² Шоми дайжур – энг қоронғи кеча.

* * *

Не қилса қазо қилки азалда таҳрир,
Мумкин йўқ анга абадқа тегру тағйир,
Ақл айласа ҳар амрда юз минг тадбир,
Суди йўқ агар мувофиқ эрмас тақдир.

* * *

Оламда ҳаргиз дўстлук киши душмансиз бўлмайдур.

* * *

Дўстлар фикридину душманлар макридин бепарволиғ жойиз
эрмас ва бу иш надоматдин ўзга натижа бермас.

* * *

... ҳар киши тиласақим, муроду мақсуди ҳосил бўлиб, офат ва
балодин эмин бўлғай, Тенгри таоло буйруғи била амал қилиб,
наҳйдин ижтиноб қилғай.

* * *

... оламда ҳеч киши йўқтурқим, ҳар навъ муроди бўлмағай
ва ўзин балодин эмин тиламағай. Аммо ҳар кишининг муроди
кўпрак бўлса, Ҳақ таоло амрига итоати кўпрак бўлса керак.

* * *

... киши ота ризосин ҳосил қилса, Тенгри таоло ризосини
ҳам ҳосил қилмиш бўлғай ва ота ғазабиға учраса, Тенгри таоло
ғазабиға учрамиш бўлғай. Мундоқ бўлғондин сўнгра киши нечук
ота ризосидин айру дам урғай ё қадам кўйғай.

* * *

Фарзанд керак заифлиғида отасиға хизмат маҳаллин топтим
деб, жонсипорлиқ¹ қилса.

¹ *Жонсипор* – жонини фидо қилувчи, садақатли.

* * *

Бировки, васл насими тарабфизодур¹ анга,
 Чу қадрин англамади, ҳажр ўти сазодур анга.

* * *

Даврон базмида ким бир мурод жоми ичтиким, сўнгра юз номуродлиғ хуноби сумурмади ва сипеҳр анжуманида ким бир иззат маснадиға мутакаммин² бўлдиким, оқибат юз мазаллат туфроғиға ўлтурмади; абнойи замонға ким бир вафо гули очтиким, алардин юз жафо тикани бағриға сончилмади; аҳиббойи³ давронға ким бир муҳаббат эшиги очтиким, алардин юзига юз адоват абвоби⁴ очилмади. Даҳр бозорининг нақди рўйандуддир⁵ ва айём жашнининг⁶ шаҳди захролуд. Бу жиҳатдин кўзларин басират шамъи ёритқонлар дунё сори кўз солмайдурлар ва кўнгулларин ҳидоят зилоли оритқонлар⁷ олам меҳрини зарраи кўнгулга олмайдурлар. Аммо агарчи сипеҳр золининг макри бешумордур⁸ ва лекин хунари дағи бордурким, нечукким, иззу улосининг⁹ мадори йўқтур, банду балосининг ҳам эътибори йўқтур. Андоқким, жоҳу жалолиға¹⁰ вафо бўлмас, меҳнат ва малолиға дағи бақо бўлмас. Басо бандким, анинг зимнида кўп кушодлар ва басо номуродлиғким, анинг сўнгида ўқуш муродлар бўлғай. Яъс¹¹ қаро шомидин сўнгра субҳи уммид тулуъ¹² этар ва баъс¹³ зулмоти зимнида ҳаёти жовид навиди этар.

¹ *Тарабфизо* – шодликни оширувчи.

² *Мутакаммин* – жойлашиш, ўрнашиш.

³ *Аҳиббо* – дўстлар, севимлилар.

⁴ *Абвоб* – эшиклар.

⁵ *Рўйандуд* – ясама, қоплама.

⁶ *Жашн* – байрам, тўй.

⁷ *Оритқон* – поклаган.

⁸ *Бешумор* – сон-саноксиз, ҳад-ҳисобсиз.

⁹ *Уло* – юксаклик.

¹⁰ *Жоҳу жалол* – шон-шавкат, улуғлик ва мартаба.

¹¹ *Яъс* – умидсизлик.

¹² *Тулӯ* – чиқиш, кўриниш (ой, куёш).

¹³ *Баъс* – кўркув.

* * *

... хармухра тожга тикилган била фируза бўлмайдур ва мийной¹ шиша бўюнға осқон била зумуррад ўрнин тутмайдур.

* * *

... хайнинг² нопок сувин саъй била оби хайвон қилурман деган ва кеча ишнар куртнинг тийра пайкарин жаҳд била хуршиди рахшон ясармен деб, ҳарза хиёл қилғон басоки хижолат бармоғин тишлагай ва пушаймонлиғ овучин бир-бирига қокқай...

* * *

Олам элиға шафқат этиб аҳли худо³,
Иршод юзидин эттилар бўйла нидо –
Ким, ҳар кишига неъмате берди Худо,
Шукрини анинг вожиб эрур қилмоқ адо.

¹ *Мийно* – олтин ё кумуш билан безак берилган шиша идиш.

² *Хай* – тер томчиси.

³ *Аҳли худо* – раҳнамолар, пешволар.

«ВАҚФИЯ»дан

Қуёшдин тарбият гар топса хоро,
Қилур ёқут ила лаъл ошкоро.

Булутдинким, бўлур сероб туфроқ,
Мулавван¹ гул берур минойи яфроқ.

Кишилиқдин нечук урғай киши дам,
Бўлуб туфроқ бирла хородин кам.

* * *

Кулеким, тийра бўлмиш гулхан андин,
Эрур кўзгу жамоли равшан андин.

* * *

Ҳар кимки, биров ишкиға бўлса дилбанд,
Жон риштасидин қилса керактур пайванд,
Гар ғайр хаёли тушса кўнгулга писанд,
Қилмоқ керак ул кўнгулни юз минг парканд².

* * *

То ҳирсу ҳавас хирмани барбод ўлмас,
То нафсу ҳаво қасри барафтод³ ўлмас,
То зулму ситам жониға бедод ўлмас,
Эл шод ўлмас, мамлакат обод ўлмас.

¹ Мулавван – рангли, ранг-баранг.

² Парканд – парча, бўлак, майда.

³ Барафтод – йикилиш, бузилиш.

«НАЗМ УЛ-ЖАВОҲИР»дан

Сўздурки, нишон берур ўлукка жондин,
Сўздурки, берур жонга хабар жонондин,
Инсонни сўз айлади жудо ҳайвондин,
Билким, гуҳари шарифроқ йўқ ондин.

* * *

Қардошинг эмас улки, кўюб бош санга,
Давлат чоги қилғай ўзни қўлдош санга –
Ким, килди қатиғликда вафо фош санга,
Ул бўлди ҳақиқат ичра қардош санга.

* * *

Топтинг чу аёл, яхшилиқ еткургил,
Ўргат адабу яхши қилиқ еткургил,
Ҳар неча адаб бўлса қатиғ еткургил,
Хайлингга адаб қилиб, асиғ еткургил.

* * *

Олтин-кумуш этма касб давлат кунидин –
Ким, тортар адаб улусни меҳнат тунидин,
Гар йўқтур адаб, не суд олтун унидин,
Элнинг адаби хушроқ эрур олтунидин.

* * *

Олам тарки кишига химматдин эрур –
Ким, кўп шиддат ул сори рағбатдин эрур,
Нафсингга қаю аламки шиддатдин эрур,
Махфий тутмоқ они мурувватдин эрур.

* * *

Иста ато йўлида жон фидо қилмоқ,
Куллуқ анога ҳам улча имкон қилмоқ,
Зухри¹ абад истасанг фаровон қилмоқ,
Бил они ато-анога эҳсон қилмоқ.

* * *

Нафс уйига сабр ила иморат англа,
Бесабрлигин анинг шарорат² англа,
Иш сабр сори анга ишорат англа,
Сабрни зафар сори башорат англа.

* * *

Ҳақ йўлида ҳар кимга ибодат бўлғай,
Яхши амал асбоби саодат бўлғай,
Гар яхши амал кишига одат бўлғай,
Умри бу амал бирла зиёдат бўлғай.

* * *

Гар молни асбоби нажот айлагасен,
Дарвешга³ садқасини бот⁴ айлагасен,
Молингдин агар сарфи закот айлагасен,
Кўпрак бўлурига илтифот айлагасен.

* * *

Дунё била неча зебу оро қилмоқ,
Ул зеб ила дўзах ўти барпо қилмоқ,
Мумкин эмас эрса тарки дунё қилмоқ,
Уқбо била хушдур ани савдо қилмоқ.

¹ Зухр – захира.

² Шарорат – ёмонлик, ярамаслик.

³ Дарвеш – тасаввуф истилоҳотида изловчи, истовчи маъносини ифодалаб, сўфий, факир, ошиқ, ориф, соҳибдил, соҳибасрор, соҳибназар каби ўзини Ҳаққа бағишлаган кишиларнинг тимсоли бўлиб келади.

⁴ Бот – тез, дарҳол.

* * *

Ҳар кимгаки кўп таом емак фандур,
 Билгилки, нажосатқа тани маскандур,
 Қорнинг била дўст бўлмасанг аҳсандур¹,
 Невчунки, эр ўғлига қорин душмандур.

* * *

Сўздин кишиким ғаму бало ҳосилидур,
 Ҳар нукта тили деса бало дохилидур,
 Бесирфа² деган кишига тил қотилидур,
 Алқиссаки, кимсанинг балоси тилидур.

* * *

Жуз жуду сахо уйини манзил қилма,
 Имсоқни сахо юзига ҳойил қилма,
 Қил яхшилику демақни дохил қилма,
 Миннат била яхшилиғни ботил қилма.

* * *

Эҳсонки бировга сийрату сон келди,
 Ашколи³ спехр олдида осон келди,
 Эҳсон ҳар неча зеби инсон келди,
 Эҳсонда тараб икинчи эҳсон келди.

* * *

Ҳар ишдаки Ҳаққа мултамас бўлғусидур,
 Иш саъб эса Тенгри чорарас бўлғусидур,
 Ҳар йўлгаки, кўнглунгга ҳавас бўлғусидур,
 Тенгрига таваккул санга бас бўлғусидур.

* * *

Не ишки, ёмонлиғ ўлди таъсири анинг,
 Йўқ дарду надамдин ўзга тавфири⁴ анинг.

¹ Аҳсан – таҳсин, офарин.

² Бесирфа – кўп, ортиқча.

³ Ашқол – бу ерда: киёфа, кўриниш.

⁴ Тавфир – бу ерда: орттириш, кўпайтириш.

* * *

Кўнглунга хирад йўлин падидор¹ айла,
Бу нақдқа жонингни харидор айла,
Ҳар ишда хирадни ўзунга ёр айла,
Журмунг таркидин хирад изҳор айла.

* * *

Таъзимда улки, эҳтимоми бўлғай,
Ул мужиби иззу эҳтироми бўлғай,
Ҳар кимки, тавозуъ амри коми бўлғай,
Ул феъл ила халқ аро кироми² бўлғай.

* * *

Уч феъл эрур кишига қотил охир,
Қотиллик аро заҳри ҳалоҳил охир,
Бухл англа бирин, бирин ҳаво³ бил охир,
Қил уjbни ҳам аларға дохил охир.

* * *

Уч қисм ила имонға бино фаҳм айла,
Аввалғисини анинг ҳаё фаҳм айла,
Иккинчисини дағи вафо фаҳм айла,
Учунчини билмасанг, сахо фаҳм айла.

* * *

Адл⁴ айлаки, ул халқ ҳаёти бўлмиш,
Хуш ул кишиким, адл сифоти бўлмиш,
Ҳам мулк била адл жиҳоти⁵ бўлмиш,
Ҳам адл била мулк саботи⁶ бўлмиш.

¹ *Падидор* – ошкор, аён.

² *Киром* – азиз, улуғ.

³ *Ҳаво* – бу ерда: 1) орзу, ҳавас, майл, иштиёқ; 2) кибр, баландимоғлик.

⁴ *Адл* – адолат, одиллик.

⁵ *Жиҳот* – томонлар, тарафлар.

⁶ *Сабот* – барқарор, мустаҳкам, бокий.

* * *

Эхсонки, килурсен ифтихор айлаб ани,
Оламда улук иш эътибор айлаб ани,
Ҳеч айлама элга гирудор¹ айлаб ани,
Қилғил ики онча эътизор² айлаб ани.

* * *

Майдони сахо ичра жалодат³ кўргуз,
Топқонни берур амриға одат кўргуз,
Бухл айласа, нафсингға адоват кўргуз,
Ҳар нимаки топилса, саховат кўргуз.

* * *

Яхшиликдин топса нишон ҳамсухбат,
Берур санга осойиши жон ҳамсухбат,
Чун бўлди малак нафърасон⁴ ҳамсухбат,
Шайтон сангакимдурур ёмон ҳамсухбат.

* * *

Йўқ олам ичинда фардлик⁵ меҳнатидек –
Ким, кимсага қилса ёрлик нисбатидек,
Бўлғуси хисоли ёрининг хислатидек,
Бордур кишининг чу феъли ҳамсухбатидек.

* * *

Ҳар кимсаки, сўз демак шиоридадурур,
Маъни гули нутқининг баҳоридадурур,
Сўзим десун улки, ихтиёридадурур,
Сўз яхшилиғи чу ихтисоридадурур⁶.

¹ *Гирудор* – 1) ҳукмронлик, ҳукмфармолик; 2) тортишув.

² *Эътизор* – узр сўраш.

³ *Жалодат* – улуғлик, баҳодирлик, қаҳрамонлик.

⁴ *Нафърасон* – фойда етказувчи.

⁵ *Фардлик* – ёлғизлик.

⁶ *Ихтисор* – қисқартириш, қисқалик.

* * *

Ёреки, тегар бировга озори анинг,
Ақл олдида тенгдурур йўқу бори анинг,
Ёреки, эрур ҳамида¹ атвори анинг,
Кўрмакка ғанимат ўлди рухсори анинг.

* * *

Жудеки хирад буюрса, тобеъ бўлгил,
Нафс айласа бухл, маръиға монеъ бўлгил,
Оз-кўп аро бир сўзумга сомеъ бўлгил,
Кўп бергилу озға лек қонеъ бўлгил.

* * *

Жаҳл аҳли² била кимгаки улфат бўлғай,
Ул улфати ичра юз минг офат бўлғай,
Ғақр аҳли била ангаки суҳбат бўлғай,
Шак йўқки, зиёда шукри неъмат бўлғай.

* * *

Гардунки, халойиққа вафоси йўқ анинг,
Жавр ичра кичик-улуққа поси³ йўқ анинг,
Ғар кимки кичик бўлса, бақоси йўқ анинг,
Сен они улуқ билки, фаноси йўқ анинг.

* * *

Зевар кишига не тожу не афсар бил,
Ул зевар адаб бирла ҳаё дархар бил,
Ғар кимки адабсиздур, ишин абтар⁴ бил,
Алқисса⁵, эранларга адаб зевар бил.

¹ Ҳамида – яхши, гўзал.

² Жаҳл аҳли – нодонлар, гумроҳлар.

³ Пос – бу ерда: риюя қилиш, сақлаш.

⁴ Абтар – 1) хароб; 2) хаста нотавон.

⁵ Алқисса – хулласи калом, гапнинг қисқаси, хулоса қилиб айтганда.

* * *

Авжи шараф узра офтоб ўлди ҳаё,
 Бўстони саодатга сахоб ўлди ҳаё,
 Мазмум хасоилга¹ хижоб ўлди ҳаё,
 Эл айнига² гўёки никоб ўлди ҳаё.

* * *

Бадхўйки, ўз қилгани раҳматдур анга,
 Ором ҳалойиқ сори тухматдур анга,
 Ким хўйи ямон бўлса, машаққатдур анга,
 Ким хўйи анинг яхши, ғаниматдур анга,

* * *

Нафс амрида ҳар нечаки толпингайсен,
 Кўп гарчи бутунлук тиласанг, сингайсен,
 Ком истаю неча элга ёлингайсен,
 Нафсингга хилоф айлаким, тингайсен.

* * *

Молингки, эрур кому ҳаво йўлида харж,
 Жоми маю лаҳни³ жонфизо йўли харж,
 Бордур ямон айламак риё йўлида харж,
 Яхшиси эрур бўлса Худо йўлида харж.

* * *

Ҳирс офатини нафс ҳавоси билгил,
 Қўймоқ ани нафс муддаоси билгил,
 Нафсингга алам ҳирс балоси билгил,
 Кечмак мундин анинг давоси билгил.

* * *

Кимни тиласанг билай, мақолин англа,
 Аслин десанг англайин, фиолин⁴ англа,

¹ *Хасоил* – хислатлар, сифатлар.

² *Айн* – кўз.

³ *Лаҳн* – 1) товуш, овоз; 2) наво, оҳанг.

⁴ *Фиол* – феъл.

Кирдориға бокиб, асл ҳолин англа,
Аслиға далил анинг хисолин англа.

* * *

Жамъ этмак азалда топти тақсим бахил –
Ким, этмади сийм элга таслим бахил,
Чун харж қилур чоғда кўрар бим бахил,
Тош ҳукмидадурки, жамъ этар сим бахил.

* * *

Ҳар кимки, тамаъдурур гирифторлиғи,
Не суд анга аҳли сахо ёрлиғи,
Иззат бермас нақду дирам борлиғи –
Ким, бўлди тамаъдин кишининг хорлиғи.

* * *

Ҳарғиз бўлмас жоҳу дирам зори азиз,
Жон нақди бериб сийм харидори азиз.

* * *

Фарзанд ато қуллуғин чу одат қилғай,
Ул одат ила касби саодат қилғай,
Ҳар кимки, атоға кўп риоят қилғай,
Ўғлидин анга бу иш сироят қилғай.

* * *

Айлар чу сукут топса тил осойиш,
Ҳам бўлмаса дастранж эл осойиш,
Рўзини тилар таркини бил осойиш,
Рўзи тилар эрмиш сени, қил осойиш.

* * *

Ким ақл йўлида тутса маъво охир,
Тонг йўқ, эл ичинда бўлса доно охир,
Рифқ айламаги ҳар ишта авло охир –
Ким, ақл далилидур мадоро охир.

* * *

Маҳрам тиласанг, сидқ ила гуфториға бок.

* * *

Эйким, қиласен жилвау ишрат чоғи зеб,
 Мустаҳсан эмас эр кишининг қилмоғи зеб,
 Гар бўлса ишинг кўпраги ё озроғи зеб,
 Зоҳирдин эрур сутуда¹ ботиндоғи зеб.

* * *

Илм ортуққим, икки жаҳон шоҳлиғи.

* * *

Кўнглунгни арит борча ямон хислатдин –
 Ким, яхши қилиғ далил эрур раҳматдин,
 Бадхўйлик ул ваҳшат эрур шиддатдин –
 Ким, элга халослиқ йўқ ул ваҳшатдин.

* * *

Десанг топай ул замиридин боре хабар,
 Сирридин эрур таври намудори хабар,
 Таврин кўру равшан айла ҳар сори хабар –
 Ким, кўнглидагидин берур атвори хабар.

* * *

Тил илдомидин² бўлур ғаромат³ ҳосил,
 Юз навъ надомату маломат ҳосил,
 Оз сўзлаганидин истиқомат ҳосил,
 Соқитлигидин вале саломат ҳосил.

¹ *Сутуда* – макталган, мақтовга сазовор бўлган.

² *Тил илдоми* – тил заҳмати.

³ *Ғаромат* – 1) товон, жарима; 2) ҳасрат, надомат.

* * *

Ҳар ишки, улус оллида мавзун бўлғай,
Қилғон ани ҳар бахт ҳумоюн¹ бўлғай,
Иш поёники, зишту вожун² бўлғай,
Улдурки, ямон иш била макрун³ бўлғай.

* * *

Эл қочса бировдин, эл ямони бил они,
Аҳволидан идбор⁴ нишони бил они,
Феъл ичра улус балойи жони бил они,
Олам элининг ямон ямони бил они.

* * *

Сабр арчи кишига ранж афзун айлар,
Охир киши фолини ҳумоюн айлар,
Сабринг нечаким кунгулни маҳзун айлар,
Ҳам сабр сени зафарға макрун айлар.

* * *

Оз нукта дегил, тилар эсанг жонга салоҳ,
Ташвишли ғалат биймидин имонга салоҳ,
Инсон ани билки, ком эрур онга салоҳ,
Тил ҳифзидадур зумраи инсонга салоҳ.

* * *

Чун синса кунгул захми забон оғриғидин –
Ким, эрмас анинг оғриғи жон оғриғидин,
Ҳар неки санга етар лисон⁵ оғриғидин,
Билгилки, қатикдурур синон оғриғидин.

¹ *Ҳумоюн* – қутлуғ, муборак.

² *Вожун* – чаппа, тескари.

³ *Макрун* – яқин, пайваста, восил.

⁴ *Идбор* – бахтсизлик, тушкунлик, ишнинг орқага кетиши.

⁵ *Лисон* – тил, нутқ.

* * *

Улким, қўлида дурри лаоли¹ бўлғай,
 Ғамнинг анга қайда эҳтимоли бўлғай,
 Муфлис бўлмоқ тараб заволи бўлғай,
 Ғамгиндурур улки, илги холи бўлғай.

* * *

Хайлеки, муваддат ошкор айладилар,
 Авкот хазонини баҳор айладилар,
 Жамъики, мухосамат² шиор айладилар,
 Кенг даҳр ўзига танғу тор айладилар.

* * *

Ножинс ила лутфу инбисот оз айла,
 Ҳампешани ҳамнишину³ ҳамроз айла,
 Ҳаммашраб⁴ ила нишот оғоз айла,
 Ҳамжинс била ҳамиша парвоз айла.

* * *

Золимки, эрур зулму жафо ҳосил анга,
 Зулм этгали-ўқ хотир ўлур мойил анга,
 Бўлмоқ хуш эмас қилғонидин хушдил анга,
 Ўз зулмидин-ўқ ўлғусидур қойил анга.

* * *

Дунё сори ҳирс ҳар ямондин ортуқ,
 Тарк этмак ани кавну макондин ортуқ,
 Сусизға су шавқи бўлса жондин ортуқ,
 Бил, сифлаға мол шавқи ондин ортуқ.

¹ Лаоли – марваридлар, инжулар.

² Мухосамат – адоват, низо, душманлик.

³ Ҳамнишин – бирга ўлтирувчи, дўст, ҳамсухбат, улфат.

⁴ Ҳаммашраб – табиати, феъл-атвори ўхшаш.

* * *

Золимки, шиор этти жафо поясини,
Ўз воясин¹ истаб, олди эл воясини,
Қайдин топқай ҳаёт сармоясини,
Ҳақ айлади қисқа умрин соясини.

* * *

Ким эгри эса, тузлук эмас пояси ҳам,
Бор ўзидек эгри суду сармояси эмас,
Тузлук эрмас шифосию вояси ҳам –
Ким, эгри кишининг эгридур сояси ҳам.

* * *

Қилсанг тамаъ элдин ҳадафи хазлон² бўл,
Саргаштау хору бесару сомон³ бўл,
Тарки тамаъ айла, ҳокими даврон бўл,
Яъники, қаноат айлаву султон бўл.

* * *

Бермас татвил чун суҳандон сўзга,
Қил мухтасар улча бўлғай имкон сўзга,
Кўп айб топар кимса фаровон сўзга,
Чун чекти узоққа, етти нуксон сўзга.

* * *

Дониш тилаю ҳар сори гар кетгайсен,
Ҳифз айламасанг, варақ йиғиб нетгайсен,
Саъй айлаки, ҳифзи ганжиға етгайсен,
Йўқ улки, кутуб⁴ саъй ила жамъ этгайсен.

¹ Воя – 1) ҳисса, улуш, насиба; 2) фойда, баҳра.

² Хазлон – хорлик, бадбахтлик.

³ Бесару сомон – бахтсиз.

⁴ Кутуб – китоблар.

* * *

Гар кимсада зоҳир ўлса тамкини¹ хирад,
 Андин, билгилки, топти тазйини² хирад,
 Андоқ қариким, йўқ анда ойини хирад,
 Ул ёш ортуққи, топти талкини хирад.

* * *

Ҳар кимки, халойиқ ичра доно кўрунур,
 Ойини хирад аро тавоно кўрунур,
 Фахр асл била ажаб таманно кўрунур,
 Фахр айласа фазл бирла авло кўрунур.

* * *

Нодонлиғ эрур элда малолатға далил,
 Доно улус оллида хижолатға далил,
 Беасл иши бўлмади адолатқа далил,
 Донолиғ эрур элда асолатға³ далил.

* * *

Йўқ лаззати сабрдек мукаддар ниманинг,
 Ўз хурдиғадур⁴ завқи муқаррар ниманинг,
 Беаслға йўқ фаҳми муяссар ниманинг,
 Фаръи берур аслдин хабар ҳар ниманинг.

* * *

Олам элиға ҳаёт эрур тузлукдин,
 Етмак ғаразиға бор эрур тузлукдин,
 Норостқа⁵ кўп уёт эрур тузлукдин,
 Лек эр кишига нажот эрур тузлукдин.

¹ Тамкин – викор, эътибор.

² Тазйин – безаш, зийнатлаш.

³ Асолат – аслик, аслзодалик.

⁴ Хурда – бу ерда: ўз ҳолига.

⁵ Норост – ногўғри, эгри.

* * *

Онинг қаро қошу кўзга машғуллиги,
Мунунг доғи пок сўзга машғуллиги,
Бирнинг тўқумоғда бўзга машғуллиги,
Ҳар қайси кўнгулнинг ўзга машғуллиги.

* * *

Доно киши шукри неъмат айтур жондин –
Ким, неъматини ортуқроқ ўлур Яздондин¹,
Доим бу сифат амр келур ёд ондин –
Ким, неъматини фосид этар куфрондин².

* * *

Сўз зоҳир этар замир иши кўпрагидин,
Тил мухбир³ эрур кўнгул ниҳон эмгагидин,
Фаҳм айла киши холини сўз демагидин –
Ким, берди хабар ҳадиси кўнглидагидин.

* * *

Имон топқон кишига Ҳақ раҳматидин,
Ғам йўқ шайтон васвасау захматидин.

* * *

Улким, иши бевақту маҳал бўлмағуси,
Ҳар иштаки, саъй этса халал бўлмағуси,
Қонун била кимгаким, амал бўлмағуси,
Ул қилмоғи жуз ранжу залал⁴ бўлмағуси.

* * *

Эл поясин англай десанг, асрорини бил,
Кўнглидаги муддаосин изҳорини бил,

¹ Яздон – Худо, Тангри.

² Куфрон – кўрнамаклик.

³ Мухбир – хабар қилувчи.

⁴ Залал – хато, нуксон.

Қалбиға кўра таши намудорини бил,
Матлубиға боқу кимса миқдорини бил.

* * *

Қари кишиға балки кам эмасдур дард,
Юз сиҳхати бўлса, қарилик басдур дард.

* * *

Ҳар кимки ҳасуд эрур сазодур ҳасади,
Ҳақдин бўлғон ямон қазодур ҳасади,
Ўз жониға етгунча балодур ҳасади,
Балким, анга дарди бедаводур ҳасади.

* * *

Олимки, писандадур¹ хисоли билгил,
Ҳилмин тан аро руҳ мисоли билгил,
Комилда керак ҳилм хаёли билгил –
Ким, хилмдадур илм камоли билгил.

* * *

Йўқ феъл кишиға яхшироқ эҳсондин.

* * *

Бу даҳр ажузеки, вафоси йўқ анинг,
Бир фоҳишадекдурки, ҳаёси йўқ анинг,
Дема муниким, айбу хатоси йўқ анинг,
Айби бас эрур буқим, бақоси йўқ анинг.

* * *

Ҳар кимки, чучук сўз элга изҳор айлар,
Ҳар нечаки ағёрдурур, ёр айлар,
Сўз қаттиғи эл кўнглига озор айлар,
Юмшоғи кўнгулларни гирифтор айлар.

¹ Писанда – маъқул, яхши.

* * *

Хўб эл била суҳбат тутубон хўб ўлғил,
Яхшини талаб қилғилу матлуб ўлғил,
Ширин сўз ила халққа марғуб ўлғил,
Юмшоқ де ҳадисингнию маҳбуб ўлғил.

* * *

Қариға бажуз даҳр азоби эрмас,
Боғида йигитлик обу тоби эрмас,
Одамға ҳаёт жуз шабоби эрмас,
Яъни, қарилик умр ҳисоби эрмас.

* * *

Ҳар кимдаким, илм қилу қоли бўлмас,
Илм аҳлиға сўз дерга мажולי бўлмас,
Олим мулкининг интиқоли¹ бўлмас,
Шаҳ олим агар бўлса, заволи бўлмас.

* * *

Доноға такаллуф тўни киймак қиндур²,
Ҳар чини³ сори оразида бир чиндур,
Шухрат тўни киймагинг руунатдиндур⁴,
Кий хирқаи фақру хотирингни тиндур.

* * *

Ким оз деди нукта, айшу ком ўлди анга,
Сўз қондасида интизом ўлди анга,
Ҳаддин ўта ҳар кимки калом ўлди анга,
Ул навъ каломдин малом⁵ ўлди анга.

¹ *Интиқол* – кўчиш, вафот этиш.

² *Қин* – қийин.

³ *Чин* – бу ерда: тириш, чимирилиш, ажин, печ.

⁴ *Руунат* – ўзига зеб бериш.

⁵ *Малом* – айб, таъна.

* * *

Ҳар кимгаки, аччиғ бўлди сўз илқоси¹,
 Бор суҳбатидин халқнинг истиғноси,
 Ҳар кимки, чучук нукта эрур иншоси,
 Қошидадур, албатта, улус ғавғоси.

* * *

Ҳар важҳ ила нотавонға ҳамсуҳбатлиқ,
 Кўп яхшики, комронға ҳамсуҳбатлиқ,
 Киши хатари ямонға ҳамсуҳбатлиқ,
 Дарё сафари ҳамонға ҳамсуҳбатлиқ.

* * *

Ҳар кимсаки, нуктаси фаровон бўлмас,
 Тил ранжига қолмоғлиги имкон бўлмас,
 Кўп сўзлагучиға ғайри нуқсон бўлмас,
 Ҳар кимки хамуш бўлди, пушаймон бўлмас.

* * *

Ким олим эса, нуктада барҳақ² де они,
 Гар базм тузар, биҳишти мутлақ де они,
 Ҳар кимсаки, йўқ илм анга, аҳмак де они,
 Мажлисдаки илм бўлса, учмак де они.

* * *

Меҳнат ародур кушод топмоқ билгил,
 Ранж ичрадурур мурод топмоқ билгил.

* * *

Ҳижрон аро бир рафиқи маҳрам ўтидин,
 Ким куйса томуғни ўртагай ғам ўтидин,
 Фуркатки, кўнгулни куйдурур ҳам ўтидин,
 Билгил ани тезрак жаҳаннам ўтидин.

¹ *Илқо* – ташлаш, тарк.

² *Барҳақ* – ҳақ, рост, чин, муқаррар.

* * *

Ҳар кимгаки, эгриликта овозадурур,
 Туз жодда ичра йўлидин озадурур,
 Тузлукта тараб беҳаду андозадурур,
 Ким ростдурур, юзи анинг тозадурур.

* * *

Ким садка берур, агарчи Афридундур
 Гар миннат этар бу феъл ила матъундур¹,
 Миннат била улки садка айлар дундур –
 Ким, журми анинг савобидин афзундур.

* * *

Ҳар кимга хирад тарикининг нисбати бор,
 Давлатка агар етса, анинг муддати бор,
 Аҳмаққа чу етса салтанат, шанъати² бор,
 Султонлиғининг заволиға суръати бор.

* * *

Хушқўйлик илаки, сарнавишт ўлди анга,
 Дўзах сўзи лутфидин биҳишт ўлди анга,
 Вой ул кишигаким, хулки зишт ўлди анга,
 Бу хулқи била ямон сиришт ўлди анга.

* * *

Бекаслигу дард кўйида гард ўлмоқ,
 Хушроққи, ямон била ҳамовард³ ўлмоқ,
 Ёлғиз бўл, топма ранжпарвард⁴ ўлмоқ,
 Хушроқ чу ямон рафикдин фард ўлмоқ.

¹ *Матъун* – таъна, маломатга қолган.

² *Шанъат* – ёмонлик, хунук иш, ярамас қилиқ.

³ *Ҳамовард* – тенг, баробар.

⁴ *Ранжпарвард* – машаққат билан ўсган.

* * *

Давр аҳлиға лутфи жонфизо кўргузгил,
Эл қилса ямон, яхши жазо¹ кўргузгил,
Йўқ, ёринга сидқ ила сафо кўргузгил,
Ким қилмаса хасмлик², вафо кўргузгил.

* * *

Даҳр уйида улки, ранжпарвард ўлғай,
Кўп яхшики, бедардға ҳамдард ўлғай,
Жон гулшанида чу яхши эл вард ўлғай,
Вой ангаки, яхшилардин ул фард ўлғай.

* * *

Ҳар кимки, ҳасад хислатидур, вой анга,
Иқбол ила фарқ ўлса фалаксой³ анга,
Ҳеч офатдин бўлмаса парвой анга,
Ҳам ўз ҳасади офатидин вой анга.

* * *

Ким кинавар⁴ ўлса, иста ондин қочмоқ,
Невчунки, зарурдур ямондин қочмоқ,
Эр ўғлиға нафси кинарондин⁵ қочмоқ,
Нафъдурким, шери жаёндин⁶ қочмоқ.

* * *

Ҳар кимсаки, иқбол анинг ёваридур,
Ҳар ёнки юз урса, ҳиммати раҳбаридур,
Ҳиммат дури фаҳр тожининг гавҳаридур,
Чун ҳиммати одам ўғлининг сарваридур.

¹ Жазо – мукофот.

² Хасмлик – душманлик, адоват.

³ Фалаксой – осмонўпар, баланд, юксак.

⁴ Кинавар – кек сакловчи, душманлик қилувчи.

⁵ Кинарон – душманлик келтирувчи.

⁶ Жаён – даҳшатли, кўркинчли, ғазабли.

* * *

Ҳирс аҳлига ғайри неш сончилмас ҳеч,
Бағридин анинг бу неш ойрилмас ҳеч,
Бу маҳлака¹ ичра фикрини қилмас ҳеч,
Ҳирс они ҳалок этти, ул билмас ҳеч.

* * *

Ҳар кимсаки, ақл кўнглидин зойилдур,
Қорун эса, оқил қошида сойилдур,
Юз ганж кишига ақлдин ҳосилдур,
Йўқтур анга фақру фоқаким оқилдур.

* * *

Фисқ аҳлига бўлмас киши қилмоқ ҳурмат –
Ким, эрмас анинг ҳолига равнақ ҳурмат,
Фосикка насиб этмади чун Ҳақ ҳурмат,
Хушроқтур ани тутмаса мутлақ ҳурмат.

* * *

Қисматда насиб хайр ё шарр бўлмиш,
Саъй этмайин ул санга муяссар бўлмиш,
Топмас тағайюр² улча мукаддар бўлмиш,
Етгай санга ҳар неки, муқаррар бўлмиш.

* * *

Ҳар кимки фалак зулму инодиға етар,
Сабр айлаган охир эътиқодиға етар,
Чун бўлди сабур³, Тенгри додиға етар,
Собир⁴ киши оқибат муродиға етар.

¹ Маҳлака – хавф-хатар, ҳалокат.

² Тағайюр – ўзгариш, бошқа тусга кириш.

³ Сабур – сабрли, тоқатли.

⁴ Собир – сабр қилувчи.

«МУҲОКАМАТ УЛ-ЛУҒАТАЙН»дан

Сўз дурредурким, анинг дарёси кўнгулду^р ва кўнгул мазҳаредурким¹, жомеъи маонийи жузв ва кулладур². Андоқки, дарёдин гавҳар ғаввос воситаси била жилва намойиш қилур ва анинг қиймати жавҳарига кўра зоҳир бўлур. Кўнгулдин доғи сўз дурри нутқ шарафига соҳиб^и ихтисос василаси била гузориш ва оройиш кўргузу^р ва анинг қиймати ҳам мартабаси нисбатиға боқа интишор³ ва иштиҳор⁴ топар. Гавҳар қийматиға нечукки, маротиб асру кўпду^р, хаттоки, бир дирамдин юз тумангача деса бўлур.

* * *

Сўз гавҳаредурки, рутбасининг⁵
Шарҳидаду^р аҳли нутқ ожиз.

¹ *Мазҳар* – кўриниш, акс. Бирор нарсанинг зухур этадиган ери.

² *Жузву кул* – қисм ва бутун.

³ *Интишор* – ёйилиш, тарқалиш.

⁴ *Иштиҳор* – машҳур бўлиш, доврўғ таратиш.

⁵ *Рутба* – мақом, мартаба, даража.

«ТАРИХИ АНБИЁ ВА ҲУКАМО»дан

Тарих аҳлининг ихтилофи кўптур,
«Шахнома»нинг¹ ул навъки, лофи кўптур.
Баъзи мутаассиб эл газофи кўптур,
Сен ёзғали ҳам нуктаи вофи² кўптур.

* * *

Кўргузмади бу жаҳони ғаддор,
Не яхшиға меҳр, не ёмонға.

* * *

Хизр умрин тиларлар аҳли хирад,
Ёр васлидурур ҳаёти абад.

* * *

Бесабр улус гарчи жаҳондин кетти,
Айюб³ сабур доғи кетмай нетти.

* * *

Кишики қилди амал Тенгрининг ризоси била,
Ҳақ этти охиратин кому муддаоси била.

¹ *Шахнома* – Абулқосим Фирдавсий асари.

² *Вофи(й)* – тўлик, тугал, комил.

³ *Айюб* – Айюб пайғамбар. У зот серфарзанд ва бой-бадавлат бўлган. Лекин бирин-кетин бошига фалокат тушади: мол-дунёсидан ажралади – қаноат қилади; етти ўгилу етти кизидан жудо бўлади – сабр айлайди; соғлиғи қўлдан кетади – шикоят этмайди. Бу сабру қаноатининг ажри сифатида Оллоҳ таоло унинг барча йўқотишларини қайтариб беради. Айюб – мумтоз шеърятда сабр-қаноат тимсоли бўлиб келади.

* * *

Чекса душман сенинг салоҳингга тил,
Маҳзи афсад¹ бўлғусидур бил.

* * *

Тиламай жуд қил сахий эрсанг,
Тиламак муздидур тилаб берсанг.

* * *

Шох дарё ва халқ эрур анҳор,
Икисининг суйиға бир маза бор.

* * *

Улус афъолидин сен бўл баруманд,
Йўқ улким, олғай афъолингдин эл панд.

* * *

Зарари борча элга ом ўлғай –
Ким, таом устида таом ўлғай.

* * *

Йигитлиғда йиғ илмнинг махзани,
Қарилиғ чоғи харж қилғил ани.

¹ Афсад – ёмон, фосид.

«АРБАЎИН»дан

Мўмин эрмастур улки, имондин
Рўзғорида юз сафо кўргай,
Токи қардошига раво кўрмас –
Ҳар неким ўзига раво кўргай.

* * *

Ким мусулмонлиғ айласа даъво
Чин эмас гар фидо қилур жонлар.
Ул мусулмондурки, солимдур
Тилию илгидин мусулмонлар.

* * *

Мўмин эрсанг қилиб дуррингни нисор,
Эл била равшан ўл нечукким шамъ.
Негаким, Тенгри ҳеч мўминда
Бухлу бадхўйлукни қилмади жамъ.

* * *

Одамига агарчи вокеъ эрур
Қариган сори барча ишда халал.
Икки феъли вале йигитрак¹ ўлур:
Бири хирсу бириси тули амал².

¹ *Йигитрак* – ёшрок.

² *Тули амал* – бекорчи хаёл, бехуда умид.

* * *

Улки, Холикға шукр дер, аввал
 Шокир ўлмоқ керак халойикдин.
 Кимки, махлуқ шукрини демагай,
 Демагай дағи шукр Холикдин.

* * *

Тенгридин раҳм агар тамаъ қилсанг,
 Аввал ўлмоқ керак сен элга раҳим.
 Ҳар кишиким улусқа раҳм этмас,
 Анга раҳм айламас раҳими карим.

* * *

Раҳмат озодағаки, ул олмас
 Даҳр динору¹ дирҳамин ғамға.
 Лек лаънат ангаки, қул бўлғай
 Хоҳ динору хоҳ дирҳамға.

* * *

Кимки ҳар кимга ваъдае қилди,
 Шарт эрур ваъдаға вафо қилмоқ.
 Ваъдаким қилдинг, уйладурким дайн²,
 Фарздур қарзни адо қилмоқ.

* * *

Қайси мажлисдаким эшитсанг сўз,
 Билгил ул сўз санга амонатдур.
 Гар ани ўзга ерда нақл этсанг,
 Ул амонатға бу хиёнатдур.

* * *

Мол базл ила суд агар тиласанг,
 Оқибат чун ўлум эрур мавжуд.
 Асрағон қолур, улки базл эттинг,
 Санға ҳамроҳ борурдин эттинг суд.

¹ Динор – олтин танга.

² Дайн – қарз, бурч.

* * *

Хирсдин кечгил, ул ғамедурким,
 Хадду ғоят эмас анга пайдо.
 Тут қаноатки, ул эрур моле –
 Ки, ниҳоят эмас анга пайдо.

* * *

Субх уйкусин улки айлар тарк,
 Ризку рўзин ўзига тўш кўргай.
 Улки ғафлатдин этти навми сабух¹,
 Бу шарафни магарки туш кўргай.

* * *

Ҳар кишига риоате қилсанг,
 Миннат ўткармагил гумонингға.
 Негаким ул кишига офат эрур,
 Юкла миннат ва лек жонингға.

* * *

Элга не келса айламас панд,
 Улки, кўнглини қилди ғафлат банд.
 Кимки панд олди элга тушгандин,
 Они билким, эрур саодатманд.

* * *

Бу ёзуқ бас кишигаким, элдин
 Ҳар на сўзким эшитти – фош этти.
 Тог эшитганни дер, гуноҳидин
 Гўиё Тенгри они тош этти.

* * *

Халқ аро яхшироқ, дединг, кимдур?
 Эшитиб, айла шубҳа рафъ² андин,
 Яхшироқ бил ани улус ароким,
 Етса кўпрак улусқа нафъ андин.

¹ *Навми сабух* – тонг уйкуси.

² *Рафъ* – бу ерда: узоқлаштириш, йўқ қилиш.

* * *

Ҳақ сени севгай эл била бўлсанг,
 Тилу кўнглунгни қилиб якрўй¹,
 Нукта сурсанг шукуфтау² хандон,
 Зист³ қилсанг кушодау хушрўй.

* * *

Дўстлашинглар ҳадиялар беришиб,
 Баҳра топкон хирад атиясидин⁴.
 Худ жаҳонда атияе борму,
 Яхшироқ дўстлик ҳадиясидин.

* * *

Эйки, бир ишда ҳожатинг бўлса,
 Яхши юзлукдин иста бахшойиш.
 Токи бахшойишидин аввалроқ
 Кўрмагидин етушгай осойиш.

* * *

Бир-бирин дўстлар агар гах-гах,
 Кўрсалар, дўстлуқ ўлур ғолиб.
 Шавқдин ихтилот⁵ ўлур матлуб,
 Васл учун орзу ўлур толиб.

* * *

Эй хушо улки, айб кўрмамак ила
 Юз ҳунарвар⁶ маротибин топқай.
 Яъни ўз айби пардаси кўзига
 Ўзга эл айби чехрасин ёпқай.

¹ Якрўй – тўғри сўзлик.

² Шукуфта – очилган.

³ Зист – ҳаёт, тириклик.

⁴ Атия – ҳадя, совға.

⁵ Ихтилот – алоқа, аралашин.

⁶ Ҳунарвар – ҳунарманд, фазилатли одам.

* * *

Бойлиғ истар эсанг, эл илгидин
 Ҳар на кўрсанг, боридин ўл навмид,
 Бул ғино, баски, халқдин кечибон
 Тутсанг уммид Ҳақдин-ўқ жовид.

* * *

Кимки ислом кўзгусида тилар
 Ҳар замон ўзга бир сафо мавжуд,
 Кечсун ул навъ борча ишдинким,
 Тенгри рози эмас, улус – хушнуд.

* * *

Эмас ул паҳлавонки, ўз қадрин
 Бош уза элтибон нигун қилғай.
 Паҳлавон они билки, етса газаб,
 Нафси амморани забун қилғай.

* * *

Бой эмас улки, мол қасратидин
 Кўрмагай фоқау талаб ранжин.
 Они билким, Худой бермиш анга
 Нафси аммора тарқини ганжин.

* * *

Эй хирадманд олимекки, санга
 Илмдин рўзи айлади сонё.
 Киши ўрганса, қилмағил маҳрум,
 Ёки нафъ олса, бўлмағил монё.

* * *

Яхши сўз бирла ҳожат аҳлин сўр,
 Бермасанг яхши тўъмадин нафақа.
 Не учунким расул қавли билан
 Яхши сўз бордур уйлаким садақа.

* * *

Онларнинг оёғи остидадур
Равзаи жаннату жинон боғи.
Равза боғи висолин истар эсанг,
Бўл онанинг оёғи туфроғи.

* * *

Кимки мўминдурур қачон чидағай,
Ким ўзи тўқу қўшни бўлғай оч.
Анга доғи керак етурса насиб,
Хонида гар қулочу хоҳи умоч.

«ДЕВОНИ ФОНИЙ»дан

Ба пири, эй жавон, гар давлати айн ул-якин хохи,
Губори роҳи пирон тўтиё кун дар жавониҳо.

Эй йигит, қариганда асл ҳақиқат гавҳарини топишни истасанг,
ёшликда улуғлар изи тупроғини кўзингга тўтиё қил¹.

* * *

Баҳористони гетиро гуле эмин кужо ёби,
Ки набвад сарсари боди хазон андар камин ўро.

Кучли хазон ели эсиб турган дунё баҳористонида омон қолган
гулни қаердан топасан?

* * *

Равшан нашавад шабҳо, бе моҳ зи кавкабҳо.

Ой бўлмаса, тунлар юлдузлардан ёришмайди.

* * *

Умр зоеъ шуд ба «лояъни» паи охир нафас,
Як нафас ҳам сарфа мекун баҳри истиғфорро.

Умр бемаъни ишлар билан зоеъ бўлди, лоақал сўнги
нафасингни гуноҳларингга тавба қилиш учун сарфла.

¹ Форсий ҳикматларни Эргаш Очиллов таржима қилган.

* * *

Дар ин сахро зи боди ҳодиса ҳар сӯй чун лола
Ба хок афтода бин тожи ғурури комгоронро.

Бу саҳрода орзусига етишганлар гурури тожининг ҳодиса
елидан лола каби ҳар ёқда тупрокка қоришиб ётганини кӯр.

* * *

Умрро як-ду замон дор ғанимат, ки чу умр
На сабот аст замонро, на бако давронро.

Умрни бир-икки лаҳза ғанимат бил, чунки умр каби на
замоннинг вафоси бордиру на давроннинг бақоси.

* * *

Ба гули умр вафое чу наёбам, чи ажаб,
Гар чу булбул бирасонам ба фалак афғонро.

Умр гулида вафо топмагандан кейин булбул каби фиғонимни
фалакка етказсам, сира ажабланадиган жойи йўқ.

* * *

Дар сирри ҳақиқат ба суҳан роҳ набошад,
Жое нарасид ар чи басе рафт суҳанҳо.

Ҳақиқат моҳиятига куруқ сӯз билан етиб бўлмайди. Шунинг
учун агарчи беҳадду ҳисоб сӯзлар қалаштириб ташланган бўлса-
да, улар бирор жойга етган эмас.

* * *

Макаш ту доман агар доманат кашад хоре,
Ба хоки аҳли вафо чун фитад гузур туро.

Вафо аҳлининг хоки покига қадаминг етганида у ернинг
тикани этагингга санчилганида ҳам сен этагингни тортма.

* * *

Анису ҳамдам агар ҳаст хуб, хубтар аст,
Ки дар жаҳон ба кас афтад анису ҳамдам хуб.

Ҳамдаму ҳамрозинг яхши бўлгани яхши, чунки дунёда
кишига яхши ҳамдаму ҳамроз учраса яхши.

* * *

Агар хароб бувад хонаи жаҳон, чи ажаб,
Ки дид хона, ки обод монд бар сари об?

Агар олам уйи хароб бўлса, бунинг сира ажабланадиган жойи
йўқ, зеро уйнинг сув устида обод турганини ким кўрган?

* * *

Вафои аҳд мажӯ з-аҳли рӯзгор, эй дил,
Ки дар жибиллати ин қавм нест аҳди дуруст.

Эй дил, замон аҳлидан аҳдига вафо қилишини истама, чунки
сўзининг устидан чиқиш бу қавмнинг асли зотида йўқ.

* * *

Мард он набвад, ки орад чор зан андар никоҳ,
К-аз зану зансиратон бастан назар мардонагист.

Мардлик тўртта хотинни никоҳига киритиш эмас, балки
хотинлару хотинчалишларга қарамасликдир.

* * *

Дар бодияи ишқ ба бози натавон рафт,
К-онжост базе садмату бисёр маҳобат.

Ишқ сахросига ўйин билан бориб бўлмайди, чунки у ерда
беҳисоб хавфу хатарлар бор.

* * *

Гар пора сохт теғи жафои фалак дилам,
К-ӯ дил, ки аз жафои фалак пора-пора нест.

Агар фалак жафоси менинг дилимни пора-пора қилган бўлса,
бу дунёда фалак жафосидан пора-пора бўлмаган бирор дил
борми?

* * *

Он к-ӯ матоғи ҳар ду жаҳон доду васл ёфт,
Гуфтан тавон, ки дурри самин ройгон гирифт.

Ҳар икки дунё бойлигини бериб, васлга етишган кишини
кимматбаҳо гавҳарни текинга олди, деса бўлади.

* * *

Висоли каъбаи мақсуд агар ҳавас дори,
Ба катғи бодияи ӯ на тез бошу на сушт.

Мақсад Каъбаси висолига етишиш орзусида бўлсанг, унинг
сахросини босиб ўтишда шошилма ҳам, имиллама ҳам.

* * *

Кор чун кишта даравдан бувад, он шуд деҳқон,
Ки дар ин мазраъа жуз донаи инсоф нақишт.

Иш экканни ўриш бўлар экан, бу экинзорга инсоф уруғидан
бошқа нарса экмаган деҳқон ҳисобланади.

* * *

Золи гардун чи кунад жилвагари, 3-атласи чарх,
Хуб аз хуллаву иксун нашавад шоҳиди зишт.

Фалак кампири чарх атласида ўзини кўз-кўз этиб нима қила-
ди – хунук танноз шоҳию ипакка буркангани билан гўзал бўлиб
қолмайди.

* * *

Бин суи пиразани ишвагари даҳр, ки чун
Рустаммонанд забунаш, чи ажойиб золест.

Дунё отлиғ нозу ишва қилувчи кампирға қара: Рустам каби
пахлавонларни мағлуб этган не ажойиб кампир экан-а?!

* * *

Хомаи қудрат чу тарҳи офариниш зад рақам,
Хуб дидан хуб бошад, зишт дидан ҳаст зишт.

Қудрат қалами яратилиш тарҳини чизганиданоқ яхши кўриш
яхшию ёмон кўриш ёмондир.

* * *

Андарин мазраъ чу деҳқон ҳар чи қорад бидравад,
Хуррам он, к-ӯ ҳеч гаҳ жуз донаи неки нақишт.

Деҳқон каби ҳар ким экканини ўрадиган бу экинзорда
яхшилик уруғидан бошқа нарсани экмаган киши бахтлидир.

* * *

Бо дили ғофил куништаст, ар ҳарам бошад мақом,
Дил чу бо ёраст хуштар аз ҳарам бошад куништ.

Ғофил кўнгил билан ўтирсанг, Каъбанинг ғайридинлар
ибодатхонасидан фарқи йўқ. Дилинг ёр (яъни Ҳақ) билан экан,
ғайридинлар ибодатхонаси ҳам Каъбадан яхшироқдир.

* * *

Зери нўҳ токи фалак ғайри кажи қор қужост?
Рости дар хама ин гунбади даввор қужост?

Тўққиз қаватли фалак остида эгриликдан ўзга нараса йўқ. Бу
айланувчи гумбазнинг ўзи тўнтарилган бўлса, унда тўғрилиқ
каёқдан ҳам бўлсин?!

* * *

Гули бехор кужо, махзани бемор кужост?

Тикансиз гул қайдаю илонсиз хазина қайда?!

* * *

Оғози кори даҳр, ки донист, к-он чи буд,
То кас кунад қиёс, ки анжоми кор чист?

Дунё ишининг аввали нималигини ким билибдики, то киши
қиёс килиб кўрсин – ишнинг охири нима бўлади?

* * *

Аз рўзгор чун нарасад ғайри тафрика,
Будан асири тафрикаи рўзгор чист?

Дунёдан паришонликдан бошқа нарса етишмайди. Дунё
паришонлигига гирифтор бўлишнинг нима ҳожати бор?

* * *

Нашкуфт чун зи гулшани дунё гули мурод,
Барғўй, булбул, ин ҳама афғону зор чист?

Бу дунё гулшанида ҳеч қачон мақсад гули очилган эмас.
Шундай экан, эй булбул, мунча фиғону зор чекишдан нима наф?

* * *

Жоҳу иқболи жаҳон жумла хаёласту намуд,
Буди ин силсилаи шўбадасон, ин ҳама нест.

Дунёнинг барча давлату иқболи хаёл ва суратдан бошқа нарса
эмас. Бу макру фириб силсиласининг бору йўғи ҳечдир.

* * *

Ин ҳама шефтаи шоҳиди пуришваи даҳр,
Ки шуди, эй дили шўрида, бидон, ин ҳама нест.

Эй бечора, билгилки, дунёнинг серишва гўзалига бўлган
барча мубталолигинг ҳеч нимага арзимайди.

* * *

Ин давр, ба як чашм задан гашта дигаргун,
Эй умр, ба рафтан зи бари мо чи шитоб аст?

Бир кӯз очиб-юмгунча замон бошқа тусга киради. Эй умр,
бизнинг ёнимиздан мунча шитоб билан ўтасан?

* * *

Оқибат хоҳад шикаст аз марг шохи нахли умр,
Беҳ зи зӯри дасти тақво нафсро додан шикаст.

Охир-оқибат ўлим умр дарахтининг шохини синдиради.
Шундай экан, тақво қўлининг кучи билан нафсни синдирган
яхшидир.

* * *

Барфикан аз рӯи даст асбоби олам пеш аз он-к,
Надҳадат суде газидан аз таҳайюр пушти даст.

Сени дунё билан боғлаб турган ришталарни эсинг борида
ўзинг узиб ташлаки, кейин афсус-надомат билан бармоғингни
тишлашдан фойда йўк.

* * *

Чун баландонро фитодан лозим омад, паст бош,
Нест мумкин уфтодан ҳеч гаҳ бар хоки паст.

Юксакка кўтарилганларнинг бир куни пастлаши ҳақ экан,
сен пастда юравер, чунки тупроқда ётган кишининг йиқилиши
мумкин эмас.

* * *

Жоҳи дунё чоҳ дон, жастан тавони аз сараш,
Чун дарафтоди дар ў, натвон зи қаъри чоҳ жаст.

Дунё давлатини бир чоҳ билиб, бошдаёқ ундан сакраб ўтишга
ҳаракат қил, чунки унга тушган қайтиб чиқолмайди.

* * *

Пиразан шуд даҳр, агар марди, ба гирди ў магард,
Гарчи зан шуд, лек мард онро шумур, к-аз вай бираст.

Дунё бир қари кампирдир – мард бўлсанг, унинг атрофида
айланма. Хотин бўлса ҳам, унинг тузоғига тушмагани мард деб
бил.

* * *

Баҳри гулҳо хори гулзори жаҳон машмор сахл,
3-он, ки ҳукми тир дорад чун даруни чашм ҳаст.

Гуллар туфайли жаҳон гулзори тикани санчилганини енгил
деб ўйлама, чунки кўзга санчилган тикан ўқдан кам эмас.

* * *

Зи баҳри чарх ба киштии умр сад ҳалал аст.

Фалак денгизидан умр кемасига юз зарба етади.

* * *

Умед қатъ кун, эй мурғи дил, зи гулшани даҳр,
Ки доми тоири қудси зи риштаи амал аст.

Эй кўнгил куши, дунё гулшанидан умидингни уз, чунки умид
риштаси бу илоҳий қуш учун тузокдир.

* * *

Танҳо на ман ба хоки мазаллат фитодаам,
Ҳаргиз фалак бар аҳли вафо жуз ситам надошт.

Хорлик тупроғига йиқилган ёлғиз мен эмас – фалак вафо
аҳлига ҳеч қачон жабру ситамдан бошқа иш қилмайди.

* * *

Маталаб нахли вафо аз чи, ки деҳқони қазо
Ҳаргиз ин тухми ажаб дар чамани даҳр накишт.

Вафо ниҳолини талаб қилмаки, қазо деҳқони бу ажойиб
уруғни ҳеч қачон дунё боғига эккан эмас.

* * *

Хубу зиштии ту вобаста ба раддасту қабул,
Он чу махфист, чи дони, ки ки хубасту ки зишт?

Сенинг яхшию ёмонлигинг рад этишию қабул қилишига
боғлиқ. Ким яхшию ким ёмонлиги номаълум, бас, уни сен
қаердан биласан?

* * *

Афлок разлпарвару дар панжрӯза умр
Гаштан забунӣ ӯ зи камоли разолат аст.

Фалак разилпарвардир, беш кунлик дунёда унга мағлуб
бӯлиш айни разолатнинг ўзидир.

* * *

Доман аз тардоманони даҳр чидан хуштар аст,
Рӯяшон чун дидаи гирён надидан хуштар аст.

Чун ба зар поши сафо мумкин набошадшон, чу хок
Меҳрсон 3-ин тирагон дури гузидан хуштар аст.

Аз тариқи мардуми бошанд чун деви рамон,
Чун пари аз одами 3-эшон рамидан хуштар аст.

По кашад аз мардуми, чун сар ниҳи бар пояшон,
Аз чунин номардумон доман кашидан хуштар аст.

Ҳар вафоро сад жафо доранд, пас аҳли вафо,
3-ин жафокорон ба як кунже хазидан хуштар аст.

Ҳирсашон кор аст чун анқо муяссар гар шавад,
Қуллаи Қофи қаноатро газидан хуштар аст.

Бу дунё фосикларидан қўл тортмоқ, йиғлоқи кўз каби юз-
ларини кўрмаслик яхшироқдир.

Устларидан зар сочсанг ҳам улар тупроқ каби пок бўлмайдилар,
куёш каби бу нопоклардан узоқ кетган яхшироқдир.

Инсонийлик мазҳабидан дев каби кўркиб қочадилар. Пари
одамлардан қочганидек, улардан кўркиб қочиш яхшироқдир.

Оёқларига бош қўйсанг ҳам одамгарчиликдан оёқ тортадилар.
Бундай ноқаслардан этак силкимоқ яхшироқдир.

Ҳар вафога юз жафо қайтарадилар, шундай экан, вафо аҳли
бу жафокорлардан бир хилватга бекинишлари афзал.

Ҳирслари шунчалик кучлики, агар Анко муяссар бўлса,
қаноат Қофининг чўккисини тишлаш яхшироқдир.

* * *

Раҳ ба маъни талаби, чашм зи сурат дарпӯш!
К-аз сувар гашт бари он, ки маони донист.

Маънога йўл топмоқчи бўлсанг, суратдан кўз юм, чунки
маънони билган киши суратдан фориг бўлди.

* * *

Нафканад мурғи чаман чашм ба гулҳои баҳор,
Ки зи торожи дай, осеби хазони донист.

Киш торожию куз хазонини билса, чаман қуши баҳор
гулларига назар солмайди.

* * *

Бубин баландии чархи барину пастии хок,
Нигун шудан чу нахоҳи, бисоз худро паст.

Фалакнинг баландлигию заминнинг пастлигини кўр: фалакдек
эгилишни истамасанг, заминдек паст бўл.

* * *

Коре бурун зи амри қазо нест, гар туро
Ранже расад, ба анжуму гардун итоб чист?

Қазо ҳукмидан ташқари иш йўқ, шундай экан, сенга ранж
етса, нега осмондану юлдузлардан ўпкалайсан?

* * *

Нақди жон шуд як дирам, вобастагони симро,
Нест як жав ганжи Қорун, гар кунад озода харж.

Пул бандалари учун бир танга жон билан баробардир. Саховат
аҳлининг сарф-харажати олдида Қорун хазинаси бир арпача эмас.

* * *

Дар шабистони фалак афтода ҳамчун соя бош,
З-он, ки тарки сар кунад чун шамъ он, к-ӯ сар кашид.

Бу фалак базмгоҳида ерга тушган соя каби бўл. Чунки бош
кўтарган киши шам каби бошидан айрилади.

* * *

Ақл дар вазъи фалак пай набарад, бин, ки ҳаким
Ҳалли ин нукта ба андешаи бисёр чи кард?

Ақл фалак аҳволини англашдан ожиз. Қара, бу муаммони
ҳал қилиш учун шунча кўп бош котирган донишманд нимага
эришди?

* * *

Бари комил жаҳону аҳли ўро вазни хас набвад,
Ғамину хушдил аз аҳволи дун жуз дун нахоҳад шуд.

Комил инсон учун дунё ва дунё аҳлининг хасчалик аҳамияти
йўқ. Пастлардан бошқалар бу тубан дунёнинг ишларидан ғамгин
ёки хуррам бўлмайдилар.

* * *

Савти булбул зи чи маъни набувад файзрасон,
Ки зи авроқи гули тоза китобе дорад.

Китоби янги очилган гул варақларидан бўлгач, булбул навоси
нега файзбахш бўлмасин?

* * *

Дар талаби васл пеши ҳиммати ошиқ
Даҳру дар ў ҳар чи ҳаст, мухтасар ояд.

Висол орзусида бўлган ошиқ ҳиммати олдида дунё ва ундаги
барча нарсаларнинг аҳамияти йўқ.

* * *

Ҳаёти нақд бувад муғтанам, ки чарх ба луб
Фитода то зи ту нақди ҳаётро бибарад.

Тириклик давлати ғаниматдир, чунки фалак макр билан сени
мағлуб этиб, ҳаёт деб аталган неъматдан маҳрум этмоқчи.

* * *

Тамаъ мадор зи хубон вафо, ки Эзиди пок
Ба ҳар ки дод жамол, аз дилаш вафо бибарад.

Гўзаллардан вафо умид қилма, чунки пок Тангри ҳар кимгаки
хусн берган бўлса, кўнглидан вафони олади.

* * *

Қазо нашуд мутағаййир, ҳуш он, ки дод ризо
Ба ҳар чи бар сари баргаштааш қазо овард.

Тақдирни ўзгартириб бўлмайди, шундай экан, бошига тақ-
дирдан нима келса, рози бўлган киши бахтлидир.

* * *

Аз килки сунъ он чи рақам шуд, савоб дон,
Фикри хато бувад, ки ҳаёли хато кунанд.

Яратувчи қалами билан нимаики ёзилган бўлса, уни тўғри деб
бил, чунки хато ҳаёл қилсалар, хато фикр бўлиб чиқади.

* * *

Шояд ар хубии анжом расад з-оғозаш,
Ҳар ки з-оғоз назар жониби анжом афканд.

Бошдан окибатини ўйлаган кишининг иши яхшилик билан
ниҳоясига етса, ажаб эмас.

* * *

Ҳазор гирья бувад абрсон зи дунболаш,
Чу барқ ҳар ки дар ў бо ҳавои дил хандид.

Кўнгил орзуси туфайли кимки чакмоқ каби бир кулган бўлса,
ортида булут каби минг йиғи келади.

* * *

Чи ҳуш буди, ки зи аҳли замон наёзурди,
Ҳар он, ки ҳаст дар ин базмгаҳ замоне чанд.

Бу базмгоҳда бир муддат яшаган киши замон аҳлидан озор
чекмаса, кандай яхши бўлар эди.

* * *

Муоширон зи чи ҳуш нестанд, чун ҳастанд,
Ба базми даҳр ду-се рӯза меҳмоне чанд.

Дўстлар нега хурсанд бўлмасинларки, бу дунё базмида икки-
уч кунлик меҳмондирлар.

* * *

Дилрабоён бедилонро дил ба душвори диҳанд,
Лек ҳар гоҳе, ки дил хоҳанд бурд, осон баранд.

Дилраболар ошиқларига қийинчилик билан кўнгил беради-
лару қачонки кўнгил олмоқчи бўлсалар, осонлик билан оладилар.

* * *

Сарсари ишқ чу бар мазраъи офоқ гузашт,
Хирмани сабру шикебоии мо барҳам зад.

Ишқнинг кучли шамоли олам экинзоридан эсиб ўтгач,
бизнинг сабру қарор хирмонимизни барбод қилди.

* * *

Ба роҳи ишқ касе по ниҳад, ки гар ба сараш
Ҳазор теғ расад, жониби дигар наравад.

Ишқ йўлига қадам қўйган киши, агар бошига минг тиг етса-
да, бошқага кетмайди.

* * *

Хабар зи ғаркаи баҳри фано наёмад боз,
Ба гур кас паи овардани хабар наравад.

Фано денгизига ғарк бўлгандан қайта хабар келмади – киши
кабрга хабар келтириш учун бормайди.

* * *

Бад-он монад, ки Юсуфро ба сими қалб созад байъ,
Касе к-ӯ гавҳари маъни диҳад в-он гаҳ дирам гирад.

Кимки маъно гавҳарини пулга сотса, гӯёки Юсуфни арзимаган
қора чақага сотган бўлади.

* * *

Булбулон вақти саҳар аз паи наззораи гул,
Пардаи ғунча ба сад баргу наво бикшоянд.

Булбуллар саҳарда гулни кӯриш учун юз бир наво билан ғунча
пардасини очадилар.

* * *

Саг вафодору жафожӯ ба жаҳон сагманишон,
Ман саги он касам, эй дил, ки вафое дорад.

Ит вафодору жафо қилувчи итдан ҳам баттардир. Эй кўнгил,
мен вафоси бор кишининг итиман.

* * *

Ба ҳаёту жоҳи даҳрӯза маноз, з-он ки ҳар ду
Чу ҳаёлу хоб на аслу на эътибор дорад.

Ҳаёт ва ўн кунлик давлатга ҳаволанмаки, иккаласининг ҳам
уйкую хаёл каби на асоси, на эътибори бор.

* * *

Гар умри Нўҳ ёби, аз он як нафас чу монд,
Вақти шудан ба як нафас афтад шумори умр.

Нух умрига етсангу ундан бир нафас қолса, кетар чоғида умр
ҳисоби худди шу бир нафасагина боғлиқ бўлиб қолади.

* * *

Фоний, ба коми гулшани гети мабанд дил,
Чу мурғи руҳ мепарад аз шохсори умр.

Эй Фоний, дунё гулшани орзусига кўнгил боғламаки, жон
куши умр дарахти шохини бир куни тарк этади.

* * *

Ғанимат аст баҳори жавони, аз паи айш,
Ки то баҳори жавони бувад чи жои баҳор.

Шодлигу хурсандчилик учун ёшлик баҳори ғаниматдир. Токи
ёшлик баҳори бор экан, баҳорга ҳам ҳожат йўқ.

* * *

Баҳори умр ғанимат шумор, эй Фоний,
Фанояш арчи, ки зудаст чун фанои баҳор.

Эй Фоний, баҳор каби тез ўтиб кетувчи бўлса ҳам умринг
баҳорини ғанимат бил.

* * *

Булбул ар шефтаи гулшан гашт,
Дид дар ҳар гулаш аммо сад хор.

Булбул гулшанга ошиқ бўлди-ю, аммо ҳар гулида юз тикан
кўрди.

* * *

Тожи Парвезаст лола, к-аш диҳад барбод чарх.
То наояд тождоронро зи баҳри эътибор.

Лола (Хусрав) Парвез тожиги аҳшайди – тож аҳлига ибрат
бўлсин деб фалак уни кўкка совуради.

* * *

Зарра моҳияти хуршед надонад маъзур.
Зарра куёш моҳиятидан беҳабар бўлса узрлидир.

* * *

Фоний, ту агар ошиқи, аз ишқ мазан дам,
Чун рост наояд сухани ишқ ба тақдир.

Эй Фоний, агар ошиқ бўлсанг, ишқдан дам урма, чунки ишқ
сўзини баён этиб бўлмайди.

* * *

Туро чи ҳодиса дар жавфи чархи даввора
Чу з-он бурун натвони шудан, аз ин мағрез.

Бошингга тушадиган ҳар бир иш айланувчи фалакдандир:
унисидан кутулолмайсанми, бунисидан ҳам қочма.

* * *

Аз фиреби золи чарх эмин мабош, ар Рустами,
З-он, ки шеронро зи макраш карда ожиз ин ажуз.

Рустам бўлсанг ҳам фалак ёсумани макрига бепарво бўлма,
чунки бу кампир ҳийла билан шерларни ҳам мағлуб этган.

* * *

Бас ажаб рамзест булбул ошику гул ғарки хун,
Ар ғаробатҳои ишқ афтода беҳад ин румуз.

Булбулнинг ошиғу гулнинг қонга ғарқ бўлиши ажойиб бир
рамз бўлиб, ишқнинг ғаройиботларидан бўлган бундай рамзлар
беҳадду ҳисобдир.

* * *

Дар ту ҳар айбе, ки пинҳон кард Ҳақ, зоҳир масоз,
Балки айби халқ ҳам чандон, ки битвони бипуш.

Ҳар айбингики, Ҳақ яширган бўлса, ўзинг фош қилма, балки
қулингдан келганича элнинг айбини ҳам яшир.

* * *

Мурғи дилро нест як соат ба гулрухсорае,
Ком ҳосил то ки фарёди ҳазоре набвадаш.

Кунгил қуши минг бор фиғон чекмагунча бир соат гул юзли
ёр висолдан баҳраманд бўлолмайди.

* * *

Аз фалак ҳар давлате к-ояд намонад барқарор,
З-он, ки аз сайри шабонрӯзи қароре набвадаш.

Фалакдан келган бирор-бир давлат барқарор эмас, чунки
унинг ўзида кеча-кундуз сайр қилиб қарор йўқ.

* * *

Чун жаҳон безътибор омад бари арбоби фақр,
Ҳар нашоде, к-аз вай ояд, эътиборе набвадаш.

Фақр арбоби олдида дунёнинг қиммати йўқ. Ундаг келган ҳар
бир хурсандчилик ҳам бирор-бир аҳамиятга эга эмас.

* * *

Чигуна чарх кунад хор он азизеро,
Ки ишқ дар ҳарами васл кард муҳтарамаш.

Ишқ висол ҳарамида муҳтарам қилган азиз кишини чарх
қандай қилиб хор қила олади?

* * *

Ризои Холику махлуқ агар ҳамехоҳи,
Чи оядат зи қазо, бар сари ризо мебоши.

Агар Холику махлук ризосини тиласанг, казодан бошингга
нима келса, рози бўл.

* * *

Ба сайди тоири давлат магар ажзу ниёз ори,
Ба дому дона натвони, ки мебинам ажаб сураш.

Давлат кушини дому дон билан кўлга туширолмайсан, у бир
ажойиб келинчакдирки, ёлворишу илтижо билан ром бўлади.

* * *

Эй, ки хохи к-аз суубатҳои олам вораҳи,
Иттисоли ёр жў в-аз ҳарчи ғайраш инкитоъ.

Олам ранжу машаққатларидан кутулмоқчи бўлсанг, бошқа
хамма нарсадан узилиб, ёр билан бирга бўл.

* * *

Нест чун қисмат зиёду кам ба саъю қоҳили,
Аз пай мақсум, нодонист бо мардум низоъ.

Саъю сусткашлик билан ризқинг кўпу кам бўлмас экан,
азалдан белгиланган қисмат учун одамлар билан адоватда бўлиш
нодонликдир.

* * *

Тиракони безабону нозукони нуктагўй,
Гар бувад яксон ба боғи даҳр, чи булбул, чи зоғ.

Бу дунё боғида тилсиз нодонлару чуқур маъноли сўз айтувчи
нозикфаҳмлар тенг бўлса, булбул билан зоғ орасида нима фарқ
колади?

* * *

Дили аҳли суол овар ба даст, албатта, эй мунъим,
Ба шукри он ки масъул ў нашуд дар даҳру ту соил.

Эй неъмат берувчи, бу дунёда гадо бўлиб қолмаганинг
шукронаси учун ҳам албатта гадолар кўнглини овла.

* * *

Гар азизат кунад эҳсони касон,
Дар баробар бингар зилли суол.

Эҳсон этиш кишининг азизу тиланиш эса хор қилишини кўр.

* * *

Ба даҳр дил чи ниҳам, Фониё, ки гар сад қарн
Бимонам, охир афтад азимати сафарам.

Эй Фоний, агар юз аср яшасам ҳам, охир-оқибат сафар этар
эканман, қандай қилиб бу дунёга кўнгил қўяй?

* * *

З-аҳли ин дайр чи бунёди вафо дорам чашм,
Нест маҳкам чу дар ин дайри куҳан бунёдам.

Бу кўҳна дунёда илдизим мустаҳкам бўлмагач, дунё аҳлидан
қандай қилиб вафо кўз тутай?

* * *

Фониё, нест чу маълум, ки аз чист нажот,
Андар ин дайри куҳан ожизу ҳайрон з-инам.

Эй Фоний, бу кўҳна дунёда нажот нимаданлиги маълум эмас –
шундан ожиз ва ҳайронман.

* * *

Қор бетакдир чун мумкин набошад, эй ҳақим,
Қай назар бар сайри чарху гардиши ахтар қунам?

Эй ҳақим, бирор иш тақдирдан ташқари бўлмас экан,
фалакнинг айланишию юлдузлар ҳаракатига нега назар солай?

* * *

Зи бевафоии аҳли замон наёзорам,
Вафо, ки дид аз эшон, ки ман тамаъ дорам?

Замон аҳлининг бевафолигидан хафа эмасман, чунки улардан
ким вафо кўрибдики, мен вафо умид қиламан?!

* * *

Маҳоҳ хостаи нафсу ҳарчи хоҳи кун.

Нима иш қилсанг қилу нафснинг хоҳлаганини қилма.

* * *

Рӯзи муқаддар аст, нагардад зиёду кам,
Гар ту викор варз ва гар изтироб кун.

Хоҳ ҳаракат қилу хоҳ изтироб чек – азалдан белгиланган
ризкинг кӯп ҳам, кам ҳам бўлмайди.

* * *

Муғтанам дон, ҳар дам аз умрат, ки як дадро аз ў,
Нест мумкин не Масиҳо, не Хизр, гаштан зимон.

Умрингнинг ҳар дамини ғанимат бил, чунки унинг бир
лаҳзасига на Исо Масиҳу на Хизр кафил бўла олади.

* * *

Машав, фирефтаи зулфу холи шоҳиди даҳр,
Ки жаст тоири зирак зи дому донаи ў.

Дунё гӯзалининг зулфу холига мубтало бўлмаки, зийрак куш
бу дому дондан ўзини кутқара олади.

* * *

То чунон фориғ шавад хотир зи хубу зишти даҳр,
К-аз тахайюл боз натвон ёфт бешу кам дар ў.

Кўнгил дунёнинг яхшию ёмонлигидан шунчалик фориғ
бўлсинки, то ўйлаган билан ундан яна кӯпу камни топа олмасин.

* * *

Бари неки талаби тухми бади афшонда,
Ҳосили кишти ту маълум шавад вақти дарав.

Ёмонлик уруғини экиб, яхшилик ҳосилини истайсан – нима ҳосил олишинг ўрим пайтида маълум бўлади.

* * *

Чаро ба рўзии нанҳода ғам хўрам каму беш,
Чу бешу кам нашавад з-он чи ҳаст қисмати ў.

Нима учун ҳали етмаган ризқимни кам ёки кўп деб ғам чекай,
ахир, бу билан тақдир қилинган қисмат кўп ёки кам бўлмайди.

* * *

Бехтар аз биму бало будаст будан дар бало.

Балонинг ичида бўлиш балонинг хавфидан кўра яхшироқдир.

* * *

Гар баҳри раҳмати ў ояд ба мавж ғам нест,
Гарчи зи дуди исён дорем рўсиёҳи.

Исён тутунидан юзимиз қора бўлса-да, Унинг раҳмати денгизи
мавж урса, ғам йўқ.

* * *

Ки н-ояд зи ҳар пашша фарри ҳумои.

Ҳумо қушининг шон-шавкати ҳар пашшада бўлавермайди.

* * *

Бар дўстии даҳр манех дил, чаро, ки ту
Бас, дўсти заифию ў душмани қави.

Дунё дўстлигига кўнгил берма, чунки сен ожиз дўстсану у
кучли душман.

* * *

Аз авоми тираи пурҳирси дунёе дур бош!
Гар ҳамехоҳи, ки гардад сад машаққат аз ту рафъ.
Дур будан беҳ зи ғавғои магас з-он рў, ки ҳаст
Беҳадат ранж зи ҳужумаш, лек не имкони нафъ.

Юз бир машаққат сендан узоқ бўлишини истасанг, дунёга ҳаддан ташқари ҳирс қўйган очкўз оломондан узоқлаш. Чивин ғавгосидан узоқ бўлган яхши, чунки ҳеч бир нафи бўлмаган ҳолда, ҳужум қилиб, кишига ортиқча малол етказди.

* * *

Жавонмард аз карам муфлис нагардад,
Сахиро аз ато чин нест дар чехр.
Ба пошидан чи нукс ояд ба дарё,
Ба афшондан чи кам гардад зари меҳр.

Жавонмард ҳиммати туфайли камбағал бўлиб қолмайди, сахийнинг юзидаги ажинлар лутфу эҳсон қилгани сабабли пайдо бўлган эмас. Сепган билан дарёнинг суви озаядими? Сочган билан куёшнинг нури камаядими?

* * *

Сер бар ҳар хўшае даст мазан!
Ки шавад мужиби сад ранжу фасод.

Қорнинг тўқ бўлса, ҳар нарсага қўл урма, чунки у юз ранжу фасодга сабаб бўлади.

* * *

Чу олим аз паи боло нишастан
Ба ҳар мажлис равад, хуш пойқўбон.
На олим, жоҳилаш дон в-он, ки ўро
Намояд хуш ба жуз болои хубон.

Агар олим ҳар бир мажлисга тўрға ўтириш мақсадида борадиган бўлса, ундан раққослар яхши. Уни олим эмас, жоҳил деб бил, чунки унга гўзалларнинг қоматидан бошқа нарсаси гўзал кўринмайди.

* * *

Сифла, к-озодаро нагўяд бад,
Ё, наёяд фарози хони касе.
На ба дарё расад забони саге,
Нанишонад ба суфра сагмагасе.

(Қани эди) нокас покиза одамни ёмонотлик қилмаса, ё бирор кишининг дастурхонига яқин келмаса. Итнинг оғзи дарёга тегмаса-ю, итпашша дастурхонга кўнмаса.

* * *

Таваккул ҳар ки созад шеваи хеш,
Зи бори миннати мардум халос аст.
Ки набвад бори мардумро дар он базм,
Ки ў бар хони неъматҳои хос аст.

Кимнинг табиатида таваккул бўлса, одамларнинг миннати юкини кўтаришдан халос бўлади. Ҳақнинг ўзи берган неъматлар дастурхонида бошқаларнинг бирор нарсаси бўлмагани маъқул.

* * *

Чу иззат боядат, тарки тамаъ кун!
Гадоёнро аз ин маънист хори.

Агар иззат тиласанг, тамани тарк эт, гадоларнинг хорлиги тама туфайлидир.

* * *

Дило, ҳарчанд қоил рост бошад гуфтааш ҳам рост,
Зи ноқил кизб гардад з-он, ки ўро каж бувад поя.

Эй дил, сўзловчи қанчалик ростгўй бўлса, сўзи ҳам шунча рост бўлади, сўзловчининг ўзи эгри бўлса, сўзи ҳам ёлғон бўлади.

* * *

Нуктаи комил, ки дар сидқаш набошад иштибох,
Дар дили қоил ба оини накў ояд фуруд.
Лекин андар хотири ноқобилон каж ло бараш,
Лаҳни Довуд ар бувад ояд ҳама хориж суруд.
Чун рухи некў, ки дар оина бинмояд накў,
Зишту каж бошад агар бини-ш дар шамшеру худ.

Етук сўз, агар унинг ростлигига шубҳа бўлмаса, сўзловчининг дилига жуда осон ўрнашади. Лекин ноқобил кишиларнинг дили

эгри бўлгани учун Довуднинг нағмасини ҳам улар хониш ўрнида кўрмайдилар. Гузал юз кўзгуда ҳам гузал кўринади, агар кўз эгри ва қийшиқ кўрадиган бўлса, унга ханжар (уриш) ҳожат эмас.

* * *

Сихат ар хоҳи макун майли таом,
То набошад иштиҳои ғолибат.
Лек бояд даст аз ў вақте каши,
Ки ба хўрдан нафс бошад толибат.

Агар сихат тиласанг, иштаҳанг очилмай туриб, овқатга майл кўрсатма. Лекин (овқатга ўтирганингда) ҳам егинг келиб тургани холда, ундан қўл тортган маъқул.

* * *

Душманат гар ҳасуд шуд, нек аст,
Ки ба ранж ояд зи феъли бадаш.
Феъли ў ёру душманат бошад,
Аз пай қасди жисму жони худаш.

Душманинг агар ҳасадгўй бўлса, бу – яхши, у ўзининг ёмон феълидан дилтанг бўлади. Унинг феъли ўзига ҳам дўсту ҳам душман бўлса, ўзининг жисму жонига қасд қилиш пайдан бўлади.

* * *

Ҳунари хешу айби қас диди,
Нести кўр, акси ин ҳам бин.

Ўзингнинг фазилатингни-ю, ўзгаларнинг айбини кўрасан,
агар кўр бўлмасанг, бунинг аксини ҳам бир кўр!

* * *

Сахи аз ҳарчи дорад мекунад базл,
Зи камтар кам, вале аз бештар беш.
Зи дарё дур, зи кўза қатраи об
Бувад, ҳар як аз инҳо дархури хеш.

Сахий бор нарсасидан – камидан кам, кўпидан кўп: дарёдан – дур, кўзадан – бир қатра сув, (яъни) буларнинг ҳар биридан ўзига муносиб эҳсон қилади.

* * *

Сахо набвад, ки бошад жамъ кардан,
Ҳама кори бахили ҳияландеш.
Сахи онро шумур, к-аз ҳарчи дорад
Сахо, бо ҳар ки пеш ояд барад пеш.

Мол-дунё тўплаш сахийлик эмас, бу барчаси ҳийлагар бахилнинг ишидир, қўлида борини дуч келган кишига бериб кетадиган одамини сахий ҳисобла.

* * *

Накӯи бо бадон камтар кун, аммо
Ба некон бештар кун некии хеш.
Ба некӯ бад баробар гар куни лутф,
Фитад бо некӯвон кам, бо бадон беш.

Ўз яхшилигингни ёмонларга камроқ, аммо яхшиларга кўпроқ қилгин. Агар яхшию ёмонга баробар лутф кўрсатсанг, яхшиларга кам, ёмонларга эса кўп яхшилик қилган бўлиб чиқасан.

* * *

Гар нахоҳи дод чизе бо касе, гуфтан ки чи?
Чунки гуфти: саъй кун албаттаву он гуфта дех.
Гуфта нододан на кори одами, дон зинҳор,
Гар тавон ногуфта дех, к-ин доданат ногуфта бех.

Агар бировга бир нарсани беришни хоҳламасанг, айтиб нима қиласан? Магар айтдингми, албатта ҳаракат қилу айтган ўша нарсангни бер. Шу нарсани яхши билки, айтиб туриб бермаслик одамийликдан эмас, кўлингдан келса, айтмай туриб бер, берганингни ҳам айтмаганинг яхши.

* * *

Чу фарзанди некӯст аз марди нохуш,
Таҳайюр наёяд, таажжуб нашояд.
Зи хоро агар гавҳар ояд ажаб нест,
В-ар аз пайкари хорбун гул кушояд.

Қаттик тошдан гавҳар пайдо бўлиб, тикандан гул очилгани ажабланарли бўлмагани сингари ёмон одамдан яхши фарзанд туғилса, ҳам ҳайрон бўлиб, таажжуб қилиш керак эмас.

* * *

Дило, дар даври гардун гӯшае гир,
Ки аз гирдоб бех жустан каноре.
Канора гар муяссар нест, худро
Маяфкан андарин ғарқоб боре.

Эй дил, ҳар лаҳза ўзгариб турган бу замонда ўзингни бир чеккага ол, чунки гирдоб пайтида қирғокни излаган яхши. Агар қирғокқа чиқиш муяссар бўлмаса, ўзингни батамом гирдоб ихтиёрига ҳам топширма.

* * *

Булбуло, машъуфи ишки гул машав,
Ёд кун аз шиддати хори фирок.
З-он, ки бандад бор гул дар панж рӯз,
Соле афтад бар дилат бори фирок.

Эй булбул, гул ишкига кӯп ҳам масрур бўлма, айрилик тиканининг азоблари борлигини ҳам унутма. Чунки гул бор-йўғи беш кунгина очилиб туради, кейин бутун бир йил давомида айрилик дардини чекасан.

* * *

Зи сар то по набошад шеъри кас хуб,
Ки ин мумкин набошад ҳеч касро.
Баду нек ар баробар ҳаст, бад нест,
Басе доранд ин неку ҳавасро.
Зи бад гар неки ў бошад зиёда,
Надид аз сад яке ин дастрасро.

Ҳеч кимнинг шеъри бошдан-оёқ бир хилда яхши бўлмайди,
бу деярли мумкин эмас. Агар яхши-ю, ёмони баробар бўлса,
бу – ёмон эмас, буни кўпчилик орзу қилади. Ёмонидан яхшиси-
нинг кўп бўлиши юздан бир шоирга ҳам муяссар бўлган эмас.

* * *

Гар касе ёри мувофиқ дорад, эй дил, бок нест,
Гар зи даврони муҳолиф жони зоре бошадаш.
Дарду ғам набвад касеро аз жафои даҳр агар,
Дардро ҳамдарду ғамро ғамгусоре бошадаш.

Эй дил, агар кишининг мувофиқ ёри бўлса, бу ғаддор замондан
кўнгли озор чекса ҳам зарари йўқ. Агар дардига ҳамдарду ғамига
ғамгусори бўлса, дунё ҳар қанча жафо қилса ҳам кишининг
дарду ғами бўлмайди.

* * *

Сарои даҳр, ки ҳар лаҳза корвони дигар
Дар ў нузул кунад, баҳри хўрдану хуфтан.
Муқим ношуда табли раҳил қўбад боз.
Бад-ин жиҳат шавадаш корвонсаро гуфтан.

Дунё саройига ухлаш ва ейиш мақсадида ҳар лаҳза карвонлар
келиб-кетиб туради. (Улар бу ерда) бир нафас турмасдан кўчиш
ноғораси чалинади, шунинг учун ҳам уни карвонсарой дейдилар.

* * *

Олиму жоҳил агарчи ҳар ду жинси мардуманд.
Фарқ бошад дар миён аз осмон то хоки раҳ.
Дурру жола ҳар ду аз абранду дар ҳайъат шабех,
Он равад бар тожи шах, ин лек дар хоки сиях.

Олим ҳам, жоҳил ҳам инсон қавмидан бўлишига қарамай,
уларнинг орасида ер билан осмонча фарқ бордир. Дур ҳам, дўл
ҳам булутдан пайдо бўлиб, кўринишда бир-бирига ўхшасалар-
да, дур подшоҳ тожини безаб, дўл қора тупроққа сингади.

* * *

Эй ғани, аз мол базли аҳли истехқок кун,
 Вақтро фурсат ғанимат дор аз баҳри карам.
 Дар жавони барфишон ҳар сӯ дирамро, пеш аз он,
 К-ӯ, фитад аз раъшаи дастат гаҳи пири дирам.

Эй давлатманд, молингдан фақирларга эҳсон кил, карам
 килишда фурсатни ғанимат бил. Кексаликда қўлинг қалтираб,
 пулни ҳам тутолмай қолишинг мумкин, бинобарин, йигитликда
 ҳар томонга пулларингни соч!

* * *

Ҳар ки ў рост гашту равшандил,
 Дар сияҳжоли даҳр бадрўзаст.
 Шамъ, к-ӯро байтасту базмафрўз,
 То дами мурданаш ҳама сўз аст.

Ким тўғри-ю, кўнгли покиза бўлса, дунёнинг қоронғи зин-
 донида унинг куни қорадир. Шамга бок: хонадоннинг равшанию
 базмларнинг гули бўлса-да, сўнги нафасигача қисмати куйишдан
 иборат.

* * *

Ҳар чиз расад зи аҳли даврон махурўш,
 В-аз қисми азал зиёдаро беш макўш,
 Барбанд зи ношундани раҳнаи гўш,
 В-аз ҳарчи нагуфтани, забон дор хомўш.

Замон аҳлидан (сенга) ҳар нимаки етмасин нолима, азалдан
 белгиланган тақдирингга рози бўлу уни ўзгартиришга беҳуда
 уринма. Эшитиш жоиз бўлмаган гап-сўзларга қулоғингни қар
 қил, айтиш лозим бўлмаган ҳар қандай гапдан тилингни тий.

* * *

Лоф аз дониш нест ба жуз нодони,
 Дониستاني жаҳл илм шуд то дони,
 Мушқил ба худат қор чаро гардони,
 Чун бошад як нею ҳазор осони.

Илму маърифатдан лоф уриш нодонликдан бошқа нарса эмас,
агар билсанг, нодонликни билишнинг ўзи илмдир. Нима учун
ўз ишингни мушқиллаштирасан, чунки битта «йўқ»дан мингта
осонлик юзага келади.

* * *

Дил, ки жўяд ком ҳар жониб зи гулзори дигар,
Фош гуфтам, то бубинад ҳар тараф хори дигар.

Дил ҳар томонга боқиб, ўзга гулзорлардан ўз мақсадини
изласа, очик айтаманки, ҳар тарафда ўзга тиканларни кўради.

* * *

Берафикон ба бог кун манзил,
То бубини жаҳим, вале ҳосил.

Дўстларсиз боққа борсанг, боғ ўрнида жаҳаннамни кўрасан.

* * *

Тухми расвои дихад бар донаи тасбеҳи зарқ,
Оре-оре, дона жинси хешро боровар аст.

Риё тасбеҳининг донасидан расволик уруғи унади. Зеро, уруғ
ўз жинсига мансуб мева беради.

* * *

Жониби жавр ар бигирад аҳл бешак жоҳил аст,
Жоҳил ар ёбад халос аз жаҳл илмаш мазҳар аст.

Жабру жафо йўлини тутган эл шубҳасиз жоҳилдир. Жоҳил
жаҳолатдан кутулибдими, демак, илм ҳосил қилибди.

* * *

Нуктаи нодон зи баҳри ришханди ў накуст,
Мўҳраи ҳар дархури тазйини афсори ҳар аст.

Эшакмунчоқ эшак нўхтасини безашга муносиб бўлганидек,
нодоннинг сафсаталари ҳам фақат уни масҳара қилишга арзийди.

* * *

Сифла гар мирад паи иксуну атлас дур нест,
Ҳаст аз баҳри кафан кирме, ки абрешимгар аст.

Агар тубан кимса шоҳию атлас кияй деб ўлса, бунга сира
ажабланмаслик керак, ипак курти ҳам ўзига ўзи ипакдан кафан
туқийди.

* * *

Дил зи беишки сиях бошад, зи ишқ оташфишон,
Ҳаст аз сарди зугол он к-ў зи гарми ахгар аст.

Совукликдан кўмир, ҳароратдан олов ҳосил бўлганидек,
ишксизликдан кўнгил зимзиё бўлса, ишқ туфайли шуўла сочади.

* * *

Сифларо ҳар нақд, к-андар даст дорад боқи аст,
Хуфтаро ҳар айш, к-андар хоб бинад бовар аст.

Бахил қўлига кирган барча нарсани абадий деб ўйлайди.
Уйқупараст тушида кўрган ҳар айшу ишратга ҳақиқат деб
ишонади.

* * *

Бармакаш теғи забон ҳар дам, к-аз ин рў шамъро,
Сар буранд ар чи ба фарқ аз шуўла заррин миғфар аст.

Ҳадеб тил тиғини тортаверма, чунки шуўладан тилла кулоҳи
бўлса ҳам, аини шунинг учун шамнинг бошини кесадилар.

* * *

Беғунохро сохтан озурда аз теғи забон,
Нотавон кардан рағи беранжро аз наштар аст.

Беғуноҳга тил тиғи билан озор етказиш соғлом томирга
ништар уриб, уни майиб қилиш кабидир.

* * *

Дар туфулият чи омузи ба пири аз бар аст.

Ёшлигингда нимани ўрганган бўлсанг, қариганингда ҳам ўша нарса ёдингда бўлади.

* * *

Мард аз зан кам на дар гавҳар чи гар бошад ҳақир,
Дур зи байза кам на дар қимат агарчи асғар аст.

Эркак азалдан ҳақир бўлса ҳам хотиндан паст эмас. Дур агарчи кўринишда тухумдан кичик бўлса ҳам қимматда ундан баланддир.

* * *

Меҳнати ифлоси муфрит дар гарони Қоф дон.

Ҳаддан зиёд камбағаллик азобини Қоф тоғидан ҳам оғир деб бил.

* * *

Аҳли ҳимматро зи ноҳамвори и гардун чи бок,
Сайри анжумро чи ғам к-андар замин жўю жар аст.

Юлдузлар ҳаракат қилар экан, ердаги ариғу жарликларнинг ғамини емаганидек, ҳиммат аҳли дунёнинг нотекислигига парво қилмайди.

* * *

Ишқ асфалро ба чашм аъло дарорад жилвагар,
Шамъро қомат бари парвона сарви Кашмар аст.

Ишқ тубан кишини кўзга олижаноб қилиб кўрсатади,
парвонага шамнинг қомати Кашмир сарви каби туюлади.

* * *

Эй, басо нуқсон, ки дар зимнаш бувад як навъ суд.

Кўп қусурлар борки, ичида бир қадар фойдалар ҳам бўлади.

* * *

Жаҳонки, марҳалаи танги шохроҳи фаност,
Дар ў мажӯй икомат, ки роҳи шоҳу гадост.

Дунё фано шоҳкӯчасининг мӯъжаз бир бекатидир, унда абадий
яшашни ўйламаким, у шоҳу гадонинг ўтиб-қайтар йўлидир.

* * *

Ҳазор сол дар ин кӯҳан дайр агар мони,
Ки муддаташ ба яке ламҳа гар ниҳи на сазост.

Бу кӯҳна оламда минг йил яшасанг ҳам, бу муддат бир лаҳзага
тенг бўлмайди.

* * *

Зи мӯр агарчи ҳаме шарза шер дар ранж аст,
Чи суд, чунки ҳудаш поймол дар таҳи пост.

Чумолининг ўзи оёқ остида бўлгач, ундан кучли шерларга
озор етишининг нима фойдаси бор.

* * *

Ҳаво мумидди ҳаёт аст халқро, лекин,
Нигар, ки чун зи тааффон аз ў ба даҳр вабост.

Ҳаво – халқ тириклигининг манбаи, лекин у айниса, оламга
вабо тарқалади.

* * *

Агарчи «ҳаст минал-маи кулла шайъин ҳай»,
Ғарики ўро мавт аст, аз ў кужо эҳъест.

Агарчи ҳамма нарса мавжудлигининг сабаби сув бўлса ҳам,
унга ғарқ бўлганга нажот йўқ – у ўлади.

МУНДАРИЖА

Ҳикмат бӯстони (Эргаш Очиллов)	3
«Бадоеъ ул-бидоя»дан	13
«Ғаройиб ус-сиғар»дан.....	16
«Наводир уш-шабоб»дан.....	67
«Бадоеъ ул-васат»дан.....	110
«Фавойид ул-кибар»дан	142
«Ҳайрат ул-аброр»дан	181
«Фарход ва Ширин»дан.....	225
«Лайли ва Мажнун»дан.....	240
«Сабъаи сайёр»дан.....	247
«Садди Искандарий»дан	255
«Лисон ут-тайр»дан	291
«Маҳбуб ул-кулуб»дан	304
«Муншаот»дан	341
«Вақфия»дан.....	345
«Назм ул-жавохир»дан	346
«Муҳокамат ул-луғатайн»дан	366
«Тарихи анбиё ва ҳукамо»дан.....	367
«Арбаъин»дан.....	369
«Девони Фоний»дан	375

Алишер Навоий.

Ҳикматлар / Алишер Навоий; тўпловчи, сўз боши ва изоҳлар
Н 14 муаллифи Э.Очилов. – Т.: O'zbekiston, 2011. – 408 б.

ISBN 978-9943-01-628-6

УДК: 821
ББК 84 (5у)1

Адабий-бадий нашр

АЛИШЕР НАВОИЙ

ҲИКМАТЛАР

Мухаррир *А. Шеров*
Бадий муҳаррир *Р. Зуфаров*
Техник муҳаррир *Т. Харитоновна*
Мусаххихлар *М. Исҳоқов, Ҳ. Жўраев*
Компьютерда тайёрловчи *Ф. Тугушева*

Нашр.лиц. А1 158, 14.08.09. Босишга рухсат этилди 27.12.2010.

Бичими 60×90¹/₁₆. Офсет қоғози. Таймс гарнитурасида офсет усулда босилди.

Шартли босма табоғи 25,5. Нашр табоғи 11,86. Нусхаси 5000.

Буюртма № 10-339

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг «O'zbekiston» нашриёт-матбаа
ижодий уйи.

100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Тел.: (371) 244-87-55, 244-87-20. Факс: (371) 244-37-81, 244-38-10.

e-mail: iptdzbekistan@mail.ru

www.ppch-uzbekiston.uz

